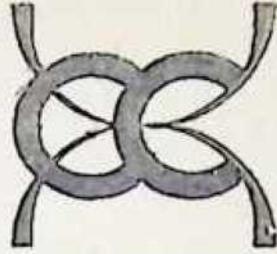

dan grigorescu

MARILE CANIOANE

Colecția Clepsidra EDITURA EMINESCU

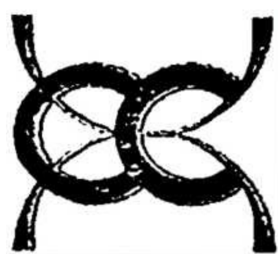
Colecția Clepsidra

Coperta colecţiei de
SERGIU DINCULESCU

Fotografia de pe copertă de
ERNST HAAS

MÄILE

CM1I0ÂNE

Colecţia Clepsidra

EDITURA eminescu

Cuvîntul autorului

Cartea aceasta nu-şi propune să devină un jurnal de călătorie. Autorul ei crede că, în secolul nostru, genul nu-şi mai află îndreptăţire decît în foarte rare împrejurări. Romantica revelaţie a pămînturilor necunoscute nu mai e de mult posibilă într-o lume în care petele albe au dispărut aproape cu totul din atlasurile geografice. Exploratorii au aşezat pe hartă izvoarele tuturor marilor fluvii, au desenat ţărmurile continentelor de gheaţă, au fotografiat steguleţele fluturînd pe Everest şi la cei doi poli. Expediţiile lor — dacă nu se înfăţişează ca nişte aventuri spectaculoase — interesează aproape exclusiv pentru datele ştiinţifice pe care le pun la îndemînă. Jurnalul de călătorie se justifică, bineînţeles, şi atunci cînd atinge (ceea ce se mai întîmplă cîteodată) cîmpul literaturii. Dar, în acest caz, subiectul este — în primul rînd — *scriitorul* însuşi; reacţiile lui prilejuite de întîlnirile cu priveliştile şi cu oamenii altor locuri alcătuiesc detalii care-i completează portretul şi se transformă în material util, mai ales, biografilor.

Cartea aceasta nu are orgoliul să creadă că .ar putea dezvălui arii largi ale feţei nevăzute a unui continent pe care, de aproape cinci sute de ani, europenii nu contenesc să-l descopere. Ea a vrut să

consemneze cîteva momente ale unei confruntări a realităţilor americane cu

imaginea pe care autorul şi-o crease din lecturile de odinioară şi din filmele adolescenţei. întinderile dintre Pacific şi Atlantic, pe care el le-a parcurs de-a lungul celor aproape cinci ani cît s-a aflat în Statele Unite, oraşele mai vechi de pe Coasta de Est, fermele din Munţii Cascadelor, în Oregon, campusurile universitare, şoselele care străbat distanţe echivalente cu aceea dintre Irlanda şi Volga, mestecenii Munţilor Stîncoşi, peisajele Coastei de Nord-Vest, unde magnoliile înfloresc în miez de februarie, ale veşnic însoritei Californii (unde, lotuşi, în unele zile soarele abia se zăreşte ca un disc de plumb prin aburii de benzină ai milioanelor de maşini din Los Ange- les şi Long Beach). muzeul, sala de expoziţie şi de spectacol, biblioteca, librăria, ziarul şi metroul, şi stadionul, şi televizorul, şi supermagazinul. Şi strada...

Strada care — ca pretutindeni în lume, dar, parcă, mai mult decît în alte părţi ale pămîntului — este un rezumat al existenţei sociale ; „camera fierbinte” a casei oamenilor de acolo, aşa cum îi spunea, nu de mult, un romancier. Locul unde se dezvăluie, atît de deplin, mentalitatea americanului. Prospeţimea de multe ori juvenilă a comportării, a ideilor lui şi surprinzătoarele-i prejudecăţi. Din felul în care oamenii îşi vorbesc sau trec unul pe lîngă altul fără să se vadă se pot deduce mai multe decît din lectura unor cărţi, oricît de amănunţită ar fi acolo descrierea faptelor. De aceea, autorul a ezitat multă vreme înainte de a-şi fi încredinţat editurii însemnările lui : a fost convins că descrierea lumii americane nu poate fi exactă decît, de pildă, într-un film care să urmărească mişcarea străzii, să surprindă

fizionomiile celor care trec dimineaţa spre slujbă, se urcă în metrou sau aşteaptă autobuzul, răbdători, răsfoind ziarul sau o carte într-o ediţie de buzunar. Ale celor care, în pauza

de amiază, ies în grădinile ascunse intre pereţii zgîric- norilor şi îşi desfac nelipsita pungă de hîrtie cafenie, scc- ţîndu-şi merindele. Şi trec, apoi, agale prin faţa vi'rinelor, se opresc să-i asculte pe c-întăreţii de sub bolţile de beton ale clădirilor înalte. Şi se întorc liniştiţi, exact după o oră, în birourile cu ferestre largi. Sau ale tincriloi• care hoinăresc, legănîndu~.se, aparent fără scop. Ale vagabonzilor din preajma Gării Centrale new-yorkeze, de lîngă debarcaderul din Seatlle, de la încrucişarea străzilor Broadway şi Burnside —- la Portland, de pe faleza din Santa Monica, din parcul Capitoliului de la Raleigh. Zîm- betul trist al negustorilor ambulanţi de *hot dogs* şi de îngheţată. Surîsul profesional al vînzătorilor din prăvăliile mici şi indiferenţa morocănoasă a celor din marile magazine. Zarva copiilor. Vuietul automobilelor la ceasurile de vîrf ale traficului. Sirenele poliţiei şi ale salvării, tăind aerul nopţii.

Toate acestea nu pot fi descrise decît cu aproximaţie. Dar numai aşa, privind cu luare-aminte strada, dînd la o parte tot ceea ce ar putea însemna exotism sau ar proveni din imaginile confecţionate de filmele Tlolly- woodului ; ascultîndu-i pe oameni cum şi despre ce vorbesc ; mergînd cu ei în autobuze şi încereînd să desluşeşti în peisaje amănuntele care-i bucură şi cele care-i plictisesc, poţi pricepe ceva din mentalitatea americanului de astăzi.

De aceea, cartea de faţă nu vrea să devină un jurnal de călătorie. Ci să aducă la lumină ceea ce e comun în forfota oraşului şi în liniştea peisajului rural, în atmosfera campusului şi în aceea a locuinţei, în librărie şi în metrou. Violenţa şi lirismul. Ceea ce constituie, după părerea autorului, specificul

existenţei zilnice a continentului dintre Pacific şi Atlantic.

Drumurile

Cel dintîi gînd cu care trebuie să te deprinzi în Statele Unite, de îndată ce treci dincolo de marginile unui oraş, e că te afli nu într-o ţară, ci într-un continent. Nu numai în ceea ce priveşte distanţele (deşi, dacă ne dăm seama că de la Seattle, în colţul de nord-vest al Republicii, pînă la Miami, în Florida, sînt 5 500 de kilometri, cîţi sînt şi din Islanda pînă la Cairo, sau de la Amsterdam pînă la Montreal, peste Atlantic, iar de la Los Angeles la Boston e cam tot atît cît e şi de la Leningrad la New- Delhi...). Dar şi în privinţa diferenţelor dintre diversele regiuni, uneori la fel de profunde cum sînt cele dintre ţările continentului european. Poate că tocmai faptul că ţara e atît de tînără explică de ce tradiţiile mai noi nu au fost încă pe deplin netezite, de ce oamenii sînt atît de dornici să-ţi arate oraşul Zor, să te facă să pleci cu convingerea că ţinutul Zor e cel mai frumos din întreaga Americă.

Cînd în primăvara lui 1970 trebuia să plec de la Portland la Seattle, unde urma să inaugurez, în noul trimestru, cursul de Istorie a culturii româneşti, colegii mei din Oregon clătinau din cap cu un fel de compătimire şi-mi spuneau :

— Mda... Să sperăm că o să te deprinzi cu fumul şi cu zgomotul de acolo. O să regreţi aerul curat şi liniştea de

aki. (Cit am stat în Seattle, n-am simţit că ar ii fost mai mult fum şi zgomot decît la Portland.)

Cînd, în vară, plecam la Los Angeles. să predau la cursurile de vară de acolo, colegii de la Seattle încercau şi ei să mă încurajeze :

— Fii sigur că o să te obişnuieşti cu arşiţa de acolo. Dar, orice-ai zice, Los Angelesul nu se compară cu oraşul nostru.

în toamnă, mă întorceam la Seattle*.

•— Ei, ce să faci ! mă căinau cei de la universitatea californiană. Or să-ii dea de furcă ploile şi zăpezile ! (în doi ani, cît am stat la Seattle, a nins o singură dată .şi zăpada, groasă de cinci centimetri, i-a uimit atît de grozav pe cei din oraş, îneît au întrerupt cursurile şcolilor şi ale universităţilor pentru două zile, cît a rămas pe străzi stratul alb şi pufos.)

Bineînţeles, patriotismul local nu ia întotdeauna înfăţişarea aceasta amuzantă şi copilăroasă. La peste o sută de ani după războiul civil dintre Nord şi Sud. s-ar părea că vrajba nu e uitată chiar cu totul. Pe Capitoliul de la l'aleigh, capitala Carolinei de Nord, flutură steagul roşu- aib-albast.ru al statului şi cel cu treisprezece stele aşezate în X pe un cîmp roşu, steagul Confederaţiei sudiste de la 1861. Dealtminteri, drapelele unor state care, în războiul de secesiune, au luptat împotriva puterii centrale de la Washington evocă, s-ar spune cu ostentaţie, steagul armatei răzvrătite : Alabama, Florida, Tennessee, Georgia, Mississippi... Un student, de fel din Carolina de Sud. îmi povestea că *yankeii* — americanii din nord — sînt şi acum eroii anecdotelor răutăcioase şi că vorba sună, câteodată, de-a dreptul jignitor. Şi, cu toate acestea,

americanii vorbesc adesea despre ei ca despre o „naţiune • indivizibila şi unită” (cuvintele sini rostite în fiecare zi în .şcoli, *în toate şcolile,* înainte de începerea lecţiilor) Poale că, mai curînd, un anume spirit conservator determină păstrarea unoi’ caracteristici, a unor obiceiuri, n unei mentalităţi vechi. Cu siguranţă, propunerea de a modifica drapelul, de a muta capitala, de a schimba cîn- tecul statului (un adevărat imn naţional) nu ar avea nici un fel de sorţi de izbîndă. Şi asta cu toate că, în unele cazuri, inscripţia de pe steag a devenit anacronică (de pildă. California — care a fost primită în Uniunea Statelor Americane încă din 1350 — se mai numeşte „Republica” Californiei). Că. de foarte multe ori, capitala e un orăşel a cărui prezenţă pe hărţile ceva mai puţin amănunţite se datorează doar faptului că el adăposteşte clădirile administraţiei statului : în Missouri, de exemplu, capitala nu e nici la St. Louis cu aproape 2 milioane de locuitori, nici la Kansas City (1 250 000 locuitori), ci la Jefferson City, cu puţin mai mult de 30 000 ; în statul Washington, unde Seattle, Takoma, Spokane sînt centre ale unor vaste concentrări industriale, capitala e Olympia, un încîntăfor orăşel aşezat, pe o colină pe care o străbaţi într-o jumătate de ceas eu piciorul ; cetăţeanul Philadelphiei, oraş de 5 milioane de locuitori, în parcurile căruia plutesc amintirile începuturilor istorice ale independenţei americane, trebuie să se ducă la Harrisburg, dacă vrea să rezolve vreo problemă mai complicată care depinde de guvernatorul Pennsylvaniei ; şi Harrisburgul nu ÎLTC decît 65 de mii de locuitori care trăiesc în casele cu un

singur cat, umbrite de dumbrăvi de iasomie. Şi aşa mai departe.

Dar cine ar mai cuteza să se gîndească la mutarea capitale: statului Illinois din toropitul Springfield la Chicago, sau a Californiei de la Sacramento la Los Angeles orí San Francisco, sau a Marylandului din măruntul An- napolis la Baltimore ?

E şi o neabătută nevoie de constituire a tradiţiei. O nevoie care se manifestă în felurite chipuri. Care a determinat, într-o ţară cu o istorie atît de nouă, organizarea unor studii istorice extrem de temeinice. Care face ca monumentele trecutului să fie conservate şi mereu restaurate, cu multă grijă ; la şcolile de artă şi de arhitectură sînt incluse în programa de învăţămînt cursuri speciale de iluminat avînd ca scop şi punerea în valoare a vestigiilor istorice. în ultimele decenii, cercetările etnografice au sporit şi au revelat tradiţii folclorice, mai ales ale indienilor, necunoscute pînă acum. Tineretul îşi redescoperă trecutul naţional cu o pasiune necunoscută de generaţia mai veche. Nostalgiei care-i făcea pe cei de odinioară să se întoarcă mereu spre Europa şi să dea aşezărilor ridicate pe pămînturile noii lor patrii numele oraşelor de dincolo de Atlantic, i-a luat locul o conştiinţă a istoriei americane care-şi are îndepărtatele obîrşii în viaţa triburilor indiene.

Declaraţia de solidaritate cu băştinaşii, decimaţi metodic de-a lungul vremii, devine — uneori — retorică. Tînăra generaţie se îmbracă în straie ce le reproduce pe acelea ale indienilor navaho sau sioux, le poartă podoabele,- îşi leagă — asemenea lor — părul cu o cordeluţă de piele. De multe ori, părul lung (pe care tinerii europeni l-au socotit că ar reprezenta

„o modă” şi, fără să-i înţeleagă semnificaţia tristă, l-au adoptat) a vrut să-i evoce pe cei care au fost alungaţi de pe pămînturile lor. „E aici expresia unui complex de vinovăţie. Protestul — poate naiv în formele sale imediate — e un fenomen

ce se impune respectului nostru. Naivitatea este, cel puţin la origine, sinceră şi, de aceea, impresionantă.” [I]

Drumurile te poartă printr-un continent cave, dobîndindu-şi conştiinţa identităţii naţionale, păstrează o paradoxală mîndrie a tradiţiilor locale. Paradoxul se dezvăluie mai ales atunci cînd constaţi cît de mobil este americanul, cu cită uşurinţă (pe care, în general, europeanul nu o are) se mişcă dintr-un loc în altul. Citeva cifre statistice : în perioada 1 martie 1974—1 martie 1975, dintre cei 199 milioane de locuitori în vîrstă de peste 1 an, mai mult de 37 milioane s-au mutat într-o nouă locuinţă. Adică o cifră egală cu populaţia Olandei, Belgiei, Suediei, Norvegiei şi Irlandei la un loc. Dintre aceştia, *7* milioane (mai mult decît întreaga populaţie a Elveţiei) au plecat într-un alt stat. Am cunoscut oameni care, însoţindu-şi părinţii în căutarea unor slujbe mai bune, copilăriseră în Texas, în Noul Mexic şi în Vermont ; studiaseră în California şi la Yale, în Connecticut ; trăiseră apoi în Nebraska, în Virginia şi (cînd i-am cunoscut) la New York. Dar sufletul le era copleşit de duioşie cînd îşi aminteau de zilele de demult şi se declarau „texani” sau „vermontezi”, după locul pe care-l ţineau mai bine minte din anii copilăriei. în fiecare sîmbătă, în Central Park. la New York, am văzut tineri care, numai de dragai cîntecului, se aşezau pe cîte o bancă sau de-a dreptul pe iarba şi murmurau, acompaniindu-se la ghitară, cîntece de departe, din Munţii Stîncoşi sau din Sud. Şi era cu neputinţă ca, în cîteva minute, să na se adune în jurul lor trecători de felurite vîrste. îngînînd — împreună' cu cîntăreţul — acele melodii ce le aminteau de locurile pe unde trecuseră cîndva, de mult. Printre frunzişuri pătrun- dra zgomotul

I **T. C. McLuhan, *Touch thc Barili,* New York, 1971. p. 2.**

motoarelor de automobil, vuietul oraşului gigantic se răsfrîngea din pereţii zgirie-norilor care se vedeau în apropiere, peste vîrfurile copacilor. Şi aici, în pajiştile de un verde tulbure, oamenii cîntau despre cîmpuri însorite, despre lacuri eu apă neclintită sub vînt, despre păduri străvechi, despre cirezi de bivoli ; nu se uitau unul la altul, ochii lor căutau doar priveliştile, pentru totdeauna pierdute, ale copilăriei.

Americanul, care se mişcă atît de lesne prin continentul acesta imens, rămîne —• de cele mai multe ori —- legat sufleteşte de locurile unde şi-a petrecut primii ani. A moştenit mobilitatea, poate, de la strămoşii lui care au cutreierat ţinuturile Lumii Noi, în căutarea unor locuri prielnice agriculturii. Sau în căutarea aurului. Sau a petrolului. Sau fugind de spectrul secetei, al inundaţiilor, al vînt urilor care acopereau cu praf case şi ogoare şi drumuri. Legendele îmbogăţirii peste noapte i-au dus pe.de munţi, în California sau în Deserturile Nevadei. Spre sud, în Texas. Spre nordul îngheţat, în Alaska. Din acel epos american al diurnului spre vest, ale cărui episoade dramatice — eu avalanşe, cu haite de lupi, cu oameni pierdut! în zăpezi —• au devenit balade cile folclorului de mai tîrziu, a rămas — s-a spus — un fel de neastimpăr, o dorinţă de a cunoaşte locuri şi privelişti noi.

Explicaţia este, desigur, romantică. în foarte multe cazuri, americanul nu-şi părăseşte casa şi oraşul decît dacă este obligat s-o facă. Am cunoscut newyorkezi care trăiau de multă vreme în Brooklyn sau în Queens şi nu trecuseră decît de trei sau patru ori East Riverul, să vadă Man- hattan-ul, ale cărui turnuri de beton, oţel şi sticlă se ixîflectă în apele rîului de la capătul străzii lor. Cîţiva tineri din Boston mi-au declarat că n-au ajuns decît o singură dată la Chicago (în 1968, eînd au însoţit grupurile studenţeşti care au sprijinit campania

electorală

a senatorului Eugene McCarthy) şi că, în general, nu trec mai la apus de colinele înalte ale Massachusettsutui unde se duc iarna, să schieze. în Munţii Cascadelor, un fermier mă întreba cum mai arată Portland-ul, care se afla la cale de două ore cu maşina, şi unde nu mai fusese din timpul războiului. Un şofer de taxi din Lexington, în statul Kentucky, îmi mărturisea că visează de ani de zile să ajungă pînă la peştera Mammoth (pare-se cea mai adîncă din lume), dar că n-a izbutit să străbată niciodată cei aproape 200 kilometri de şosea care-l despărţeau de această uimitoare construcţie de cristale roşii, verzi şi violacee închipuind turnuri şi bolţi transparente.

Cred că mobilitatea (totuşi reală) a americanului are felurite explicaţii. în ceea ce-i priveşte, de exemplu, pe studenţi, răspunzătoare este însăşi structura învăţămîn- tului superior. Cînd promovează un curs, ei primesc un număr de „credite” proporţional cu complexitatea cursului ; pentru obţinerea diplomei de „Maşter of Arts” (echivalentă cu *licenţa* din universităţile europene), e nevoie să se adune, de-a lungul anilor, cîteva zeci de asemenea, credite. Aşa încît, studenţii îşi aleg acele cursuri carc-i interesează mai mult, cele recomandate de profesorii îndrumători (fiecare profesor îndrumă 15 sau 20 de studenţi) ; dar şi pe cele care-i ajută să strîngă mai repede creditele necesare diplomei. Şi, cum pentru fiecare din aceste cursuri speciale numărul studenţilor e limitai, şi profesorul are libertatea să-şi selecteze studenţii pe care-i socoteşte că vor face mai bine faţă exigenţelor materiei predate (rezultatele din anii precedent! sînt cercetate cu grijă), se întîmplă uneori ca locurile să fie completate înainte de a se fi răspuns tuturor solicitărilor Dacă studentul are convingerea că materia cursului respectiv îi este cu adevărat necesară, şi dacă

t
s

un curs

t
s

asemănător nu se predă în acel an decît la o anume uni» versitate, sau o şcoală e renumită pentru nivelul cercetării într-un anume domeniu, nu ezită să plece (uneori chiar şi pentru un singur an) şi să-şi adauge la altă universitate credite la zestrea viitoarei diplome.

Relaţiile dintre părinţi şi copii determină şi ele, de multe ori, lungile călătorii ale tinerilor din oraş în oraş, Familia este o instituţie căreia cei mai mulţi americani se silesc să-i păstreze aparenţa de respectabilitate. Cariere politice strălucitoare s-au năruit în clipa cînd s-a aflat despre divorţul cutărui candidat la un fotoliu senatorial. Parcurile sînt întotdeauna pline de cete de copii ce joacă baseball sau fotbal cu părinţii. Viaţa de familie e o realitate şi americanul ţine foarte mult la ea. Dar, tot în tradiţiile puritane ale societăţii din această ţară, e cuprinsă şi legea inflexibilă potrivit căreia fiecare individ trebuie să fie îndeajuns de bine înarmat pentru viaţă, încît să ştie să-şi croiască drum. Şi să înveţe valoarea banului şi a muncii.

în mai toate urbele americane (cu excepţia New Yorkului şi poate a altor oraşe mari, unde sindicatul vînzătorilor de ziare s-a opus cu hotărîre unei asemenea practici), dimineaţa, cu mult înainte de ora 7, zeci de copii între 9 şi 14 ani se strîng în faţa redacţiilor locale. Toţi îşi iau vraful de hîrtie tipărită, fac sul fiecare jurnal, îl leagă, cu un gest îndemânatic, cu un elastic gros, şi se urcă pe bicicletă să-l ducă abonaţilor. Vreme de un ceas se aud bufniturile pachetelor cu ziare care cad pe verandele caselor. La ora 8 copiii se întorc acasă şi se pregătesc pentru şcoală : în ziua aceea au mai cîştigat cîţiva cenţi. Alţii se opresc, la ieşirea de la şcoală, la cîte o prăvălioară şi încarcă pe bicicletă pungile cu legume, cu carne sau cu tot felul de articole de băcănie comandate telefonic de clienţi.

Un coleg de la Universitatea Washington din Seattle era foarte mîndru că fiică-sa (avea vreo 10 ani) cîştiga *un dolar pe* săptămînă : în fiecare zi de marţi şi de vineri o ajuta la aspiratul covoarelor şi la ştersul prafului pe o vecină care-i dădea, de fiecare dată, cîte 50 de cenţi.

— Nici o muncă nu e ruşinoasă, obişnuiesc să spună părinţii.

Şi copiii nu pun la îndoială adevărul acestor spuse.

Eram invitat cîndva, într-o după-amiază de vineri — început al week-end-ului — în casa unui editor new-yorkez, la vreo 30 de mile de oraş. Casă mare, cu livadă de meri, cu piscină, cu garaj pentru trei maşini. Casă de om bogat. La un moment dat, fiul gazdei, un băieţandru vioi de vreo 14 ani, s-a apropiat de taică-su :

— Tată, aş vrea să plec la New York, la bunica şi să stau acolo pînă mîine după-masă. Şi adăugă repede, înlă- turînd eventuala împotrivire a tatălui :

— Mama mi-a dat voie.

— O.K. Dar vezi să nu întîrzii. Mai ai douăzeci de minute pînă la tren. Să te ducă soră-ta cu maşina la gară.

Băiatul şovăia.

— Ce e ? Vrei să-mi mai spui ceva ?

— Aş vi ea să mă duc şi la un cinema.

— Bine. Du-te. Ai grijă însă să nu te duci la un film interzis. Nu vreau să am necazuri cu tine.

— Dai’, ştii, n-am bani...

— Ţi-am dat banii pe săptămînă asta.

(Uneori, copiilor li se dă aşa-numita *allowance,* bani de buzunar, răsplată pentru treburile mărunte de pe lîngă casă, precum spălatul automobilului, tăierea gazonului cu maşina de cosit sau, pur şi simplu, pentru notele bune de la şcoală.)

Răspunsul a căzut net, fără replică :

— Nu-i nimic, o sa te duci la cinema săptămâna viitoare.

Biletul ar li costat 3 sau 4 dolari, şi tatăl acelui copii cure stătea ruşinat, eu capul plecat, în faţa noastră era milionar. Dar nu asta era problema. Ci obligaţia tatălui, în conformitate cu regulile deprinse din vremea părin- ţilor-pelerini. de a-şi învăţa fiul cu ideea că banul nu se cîştigă cu una, cu două.

Mai tîrziu, în vremea studenţiei, lucrurile devin şi mai categorice. Rareori părinţii mai cred de cuviinţă să-i trimită bani copilului înscris la universitate. El trebuie să şi-i cîştige singur, aşa cum odinioară i-a cîştigat tatăl său, care la rîndu-i învăţase lecţia asta aspră de la tatăl lui. Paginile de mică publicitate ale ziarelor studenţeşti sínt întotdeauna pline de cereri de serviciu. Unii caută slujbe pentru că familiile nu au cum să-i ajute. Alţii, pentru că părinţii lor consideră că s-ar încălca un fundamental principiu educativ dacă li s-ar trimite bani copiilor. Studentul e dispus să primească orice muncă, dacă ea se poate face în ceasurile în care n-are cursuri şi dacă îi lasă destul timp pentru studiu. Chelner, şofer de taxi, receptionéi’ de hotel, ajutor de tipograf, hamal la aeroport, reparator de telefoane, casier la cîte un teatru, ghid de muzeu, mînuitor de. cărţi la bibliotecă, lucrător la o staţie de benzină, muncitor în vreun mic atelier de tîmplărie sau de reparaţii auto... Cu o singură condiţie : angajarea să nu fie interzisă de regulile uniunilor sindicale.

în felul acesta, tînărul american capătă mai multă siguranţă de sine. învaţă să se lupte cu viaţa, într-o lume în care legile concurenţei sínt necruţătoare. Se deprinde eu ideea că munca, oricare ar fi ea, trebuie respectată. Dar, în cele din urmă, relaţiile lui cu

părinţii devin de o răceală greu de înţeles pentru un european. Uneori, ele se mărginesc la expedierea, de sărbători, a unei ilustrata

al cărei text o gata versificat de colaboratorii firmelor producătoare de felicitări. Americanului nu i se par. . cîteodată, nefiresc să-şi demonstreze dragostea filială internîndu-.şi tatăl, rămas văduv, într-un azil de bătrînî şi să plătească pentru întreţinerea lui.

Raporturile acestea de familie îngăduie adesea tinerelor familii să se mute dintr-un oraş în altul în căutarea unei slujbe mai convenabile, fără să-şi pună neapărat problema de a rămîne în preajma casei părinteşti. în anii ’50 drumurile Americii erau străbătute de acele ameninţătoare convoaie ale deznădejdei ce colindau micile oraşe, mai ales pe cele ale Californiei şi ale Vestului Mijlociu. Grupuri zgomotoase de motociclişti, cu înfăţişare fioroasă, sfidau poliţia şi purtau pretutindeni spaimă. Tineri hirsuţi, cu ochelari imenşi de soare, îmbrăcaţi în scurte de piele împodobite cu inscripţii aberante, îşi exprimau astfel anarhica opoziţie faţă de societatea americană. Adeziunea lor la filosofía beatnicilor — va mărturisi în 1973 unul dintre ei. astăzi inginer la o uzină din Arizona — „era pur exterioară şi s-a produs în momentul în care disperarea unei generaţii obosite de fetişurile societăţii de consum a crezut de cuviinţă să atragă asupra ei atenţia întregii naţiuni. Nici măcar nu ne dădeam seama cît eram de singuri. Oamenii nu ajungeau să mediteze la lucrurile pe care voiam să le spunem, pentru că ne detestau. Unii dintre noi credeam că purtăm un mesaj, în realitate, prea puţini l-au înţeles. Pentru că îl prezentam în aşa fel, îneît chiar şi pe cei care ar fi putui gîndi la fel cu noi îi îndepărtam, speriindu-i”.

Din cînd în cînd, se mai văd şi acum grupuri singuratice de motociclişti cu bluze de piele şi cu brăţări grele de metal la încheieturii mîinii. Stîrnesc doar un suris ironic : o modă trecută de mult. Şi care, nici în urmă cu douăzeci de ani, nu a părut altceva decît o

modă, un primejdios capriciu — „izbucnire a unor frustrări grave, care nu şi-au găsit modul cel mai potrivit de exprimare”.

Drumurile Americii ... Şosele largi de beton şi de asfalt. urcînd pe munţi, prin trecători înalte de 4 000 de metri, coborînd în vastele cîmpii pe care le străbat în geometrice linii drepte care parcă se înfig în marginea orizontului. Ocolesc marile oraşe, trec peste fluvii, pe poduri cu arcuire înaltă pe sub care lunecă vapoare venite din largul Oceanului. Se despart întruna, la răspîntii astfel construite încît să evite întretăierile : la Los Angeles, de exemplu, nu departe de centrul oraşului, am numărat şapte şosele care trec una pe deasupra celeilalte, ca într-un tum înalt de aproape cincizeci de metri, ale cărui etaje sînt legate între ele prin ample curbe de beton. Lungi tuneluri, luminate cu neon, prin care şoselele trec pe sub fluvii. Adîncile şanţuri de la Portland, pe unde drumul încearcă să lunece, neauzit, pe sub podurile oraşului. Americanii, pe care statisticile îi pasionează într-atît, încît le strecoară şi în reclamele de la televiziune, au calculat că lungimea totală a drumurilor asfaltate din ţara lor este egală cu de douăsprezece ori distanţa dintre pămînt şi lună. Drumuri tăiate prin peisajul dezolant, aproape pustiu, al Sierrelor din sudul Californiei şi din Nevada : coline pietroase, acoperite cu tufişuri rare, dintre care se ivesc uneori braţele goale ale cîte unui copac uscat de soare. Prin cîmpiile din Illinois şi Indiana, galbene de grîu, printre fîneţele din Ohio, unde pasc imense cirezi. De-a lungul ţărmurilor joase ale Oceanului, în Louisiana, unde plante cu frunze lucioase îşi întind vrejurile de la un arbore la altul, pe deasupra şoselei. Printre dealurile îmbrăcate în

frunzişuri colorate, în toate nuanţele de roşu ale toamnei din Noua Anglie.

Benzile şoselelor din apropiere de Nevz York — cîte şase în fiecare direcţie — unde mirosul aspru al fumului giganticelor rafinării se strecoară chiar şi prin ferestrele închise ale automobilului. Panglicile de asfalt care se furişează prin pădurile de sequoia ale munţilor de lîngă San Francisco unde, uneori, ca să nu doboare copacii bă- trîni de cîte 6—700 de ani, constructorii au sfredelit tuneluri prin trunchiurile groase.

Drumuri pline de larma miilor de maşini, a camioanelor cu remorci mai mari decît un vagon de cale ferată care merg de la un ocean la celălalt, cărînd mărfuri, imense maşinării, pereţi întregi ai unor case ce urmează a se monta în cîteva zile. Drumuri tăcute pe care trebuie să umbli multe mile pînă să întîlneşti un alt automobil al cărui motor ronţăie, impasibil, liniştea. Drumul ce urmează străvechea cale spre nord a spaniolilor venind din Mexic, vestitul *Cantino real* de acum trei sute de ani, ce urcă pe coasta Pacificului pînă la San Francisco. Drumul de la răsărit de San Diego, ce scurtează distanţa spre Arizona, tăind peisajul — cunoscut pînă acum cîţiva ani decît de paznicii cirezilor de vite care treceau şi ei printre colinele cu tufişuri ghimpoase.

Am văzut, într-o dimineaţă de august, în Munţii Al-legheny din Pennsylvania, cum se răsuceau suluri subţiri de ceaţă, tîrîndu-se pe deasupra asfaltului şoselei : camioanele, cu roţile ascunse de aburii groşi ce traversau lent drumul, păreau nişte nave fantastice, plutind neverosimil printre arborii luminaţi de un soare incendiar, într-o altă dimineaţă de vară, pe malul rîului Roaring Fork, în Colorado, lumina luneca pieziş, de-a lungul şoselei, prin fereastra îngustă dintre Muntele Aspen şi povârnişurile aproape verticale ale platoului

Vail; apărată de zidul care se înălţa, la răsărit, de-a curmezişul razelor de soare, pe coastele munţilor ce porneau imediat

■ lîngă drum, de-fa dreapta şi de-a stingă, se mat cuibă- tea încă noaptea, clin adincul căreia se iveau., abia ghici ie. trunchiurile albe ale mestecenilor.

Ceea ce te contrariază pe şoselele ce trec printre privelişti de o necontenită frumuseţe e că administraţia transporturilor publice din diverse state a simţit obligaţia să aşeze din loc în loc pancarte care atrag atenţia călătorilor că în curînd vor fi întîmpinaţi de o „vedere pitorească”. Şi, ceea ce e şi mai uimitor, automobilist ii care nu se grăbesc să ajungă neapărat la o anumită oră la destinaţie, se opresc exact în punctul recomandat de gospodarii şoselelor şi sínt gata să descopere pitorescul priveliştii care, neîndoielnic, trebuie să existe, de vreme ce este menţionată pe pancarta instalată anume pe drumul naţional. Poate că aici se desluşeşte ceva din încrederea americanului în priceperea specialistului. Poate că e o comoditate a omului deprins să obţină produsele gaia ambalate, în cutii sau în săculeţi de plastic. Poate că mentalitatea prefabricării, care a cuprins şi bucătăria şi care lasă pe seama tinerilor escaladarea munţilor, ceilalţi mulţumindu-se să ajungă cu automobilul doar pînă acolo de unde şoseaua începe să coboare, se vădeşte .şi aici.

Urcam, odată, într-un autobuz, ameţitoarele serpentine din trecătoarea Loveland, în Colorado. Eram (aflasem din prospectul luat de pe ghişeul casierului de bilete) la peste 3 500 de metri înălţime. în jurul nostru, toţi călătorii stăteau cufundaţi în lectura revistelor şi a cărţilor „paper- back” — ediţii de buzunar. Cîţiva aţipiseră. Nevastă-mea, copiii şi cu mine aproape că ne sfiam să fim singurii care priveam pe ferestrele largi la acea uimitoare prăvălite de roci de un roşu închis, la crestele tăiate brusc pe cerul de un albastru nefiresc de intens. La cascadele ce se

■
¿
i

prefirau, transparente, chiar lîngă marginea şoselei. La vite G turmă de capre, cu părul lung, îmbrăcate parcă în cenuşii sutane monahale, care .se uitau indiferente la autobuzul nostru. La apa verzuie a lacurilor care se zăreau în vale, prin despicăturile stîncilor. La trunchiurile de brad care se răsuceau tragic în văile albe de zăpadă, în miez de august. La ienuperii ale căror crengi erau prinse în bulgări seînteietori de gheaţă. Dar, la un moment dat, şoferul a anunţat în microfon :

— Doamnelor şi domnilor, *Continental Divide !*

în clipa aceea, absolut toţi cei din autobuz an lăsat deoparte revistele şi au privit cu luare-aminte pe fereastră. De fapt, nu era nimic nou în peisajul din stingă şi din dreapta. Doar o firmă verde pe care, cu litere mari, albe, .seria : „CONTINENTAL DIVIDE; înălţime: 11 992 P I C I O A R E"‘. Dar tocmai acesta era elementul senzaţional. Ne aflam pe o linie trasată pe toate hărţile Americilor, din Alaska pînă pe culmile Anzilor, care desparte bazinul Pacificului de cel al Atlanticului. (Tumpănă gigantică a apelor Americii. Era, iară îndoială, un moment, emoţionant al drumului : de aici rîurile continentului pleacă să-şi împlinească destinul spre cele două oceane. Ramurile albastre ale imensului copac pe care le închipuie pe hai tă şuvoaiele din America nu se pot atinge, datorită acestei linii imaginare.

Dar simţeam că interesul tovarăşilor noştri de călătorie era mai degrabă livresc : ei se întîlneau cu realitatea, materializată într-o inscripţie, a unui miracol ştiut din anii de şcoală. După cîteva minute, cînd autobuzul începuse să coboare spre valea în fundul căreia lucea, printre pomi, fluviul Colorado, toţi se întorseseră la reviste, sau se .scufundaseră comod în fotolii, aţipind. Au tresărit şi au privit din nou pe fereastră, cînd şoferul le-a atras din nou atenţia :

:— Doamnelor şi domnilor, *Aropahoe Bazin l*

Poate că unii nu ştiau ce înseamnă acest nume cu aspră rezonanţă indiană. Nu ştiau că aici, în urmă cu o sută de ani, mai existau aşezări ale triburilor împinse de pe valea lui Platte River, de pe cîmpiile cu bivoli sălbatici, din pămînturile bogate din est care le fuseseră luate mai de mult, de pionierii albi. Şi că, de atunci, locuitorii acestei văi mărginite de brazi şi de mesteceni se risipiseră neştiuţi spre miazăzi şi spre apus, lăsîndu-şi doar numele pe clinurile muntelui. Poate că unii călători nici nu auziseră pînă atunci de Arapahoe. Dar, de vreme ce şoferul rostise numele, însemna că era ceva vrednic să fie văzut. Şi priveau şi ei pe fereastră, cu încredere nestrămutată în priceperea specialistului care le oferea un peisaj, probabil vestit...

Nu toţi americanii se mulţumesc însă cu peisajele servite la geamul automobilului. Una dintre consecinţele campaniei — din ce în ce mai energice — pentru apărarea mediului ambiant a fost redescoperirea (mai ales de către tînăra generaţie) mijloacelor de transport dinainte de era automobilului. Folosită de mai multă vreme în oraş pentru că rezolvă uşor problemele aglomerării traficului, bicicleta şi-a făcut apariţia şi pe şoselele care leagă localităţile. Se pare că mai ales în California şi în statele Atlanticului de mijloc : New York, New Jersey, Pennsylvania, Maryland, Delaware. Şi, bineînţeles, în centrele universitare. într-o după-amiază, în vara lui 1972, am închiriat trei biciclete şi, împreună cu copiii mei, am pornit înlr-o plimbare în jurul orăşelului Aspen din Colorado. Grupurile de tineri pe care-i întîlneam în drum ne salutau zîmbind şi fluturîndu-şi mîinile : credeau că sîntem participant L la o demonstraţie împotriva automobilului. Fiindcă în unele regiuni bicicleta e încă privită nu atît ca un vehicul (e adevărat că imensele distanţe ale continentului american nu

îngăduie o folosire a ei pe o scară

atît de largă ca, de pildă, în Olanda), cît ca o întrupare a protestului împotriva poluării. Nu se poate decît cu greu imagina existenţa cuiva care să nu fie posesor de automobil sau, cel puţin, să nu ştie să conducă.

Permisul de conducere este actul de identitate valabil în toate cele 50 de state. De un timp încoace, de cînd fraudele bancare s-au înmulţit, pentru onorarea cecurilor se cere şi un al doilea act — de obicei, o carte de credit, o legitimaţie de intrare în instituţie, carnetul de student. Dar *întotdeauna* şi permisul de conducere. în primele zile ale şederii în America (mă aflam în Oregon, unde legiuirile bancare — cel puţin pe atunci — erau mai puţin riguroase) mi-a fost greu să-mi plătesc cumpărăturile cu cec, aşa cum făcea toată lumea. Fiindcă nimeni nu poartă asupra sa bani gheaţă, şi de teama hoţilor, şi pentru că plata prin cec e mai comodă. Dar, pînă cînd nu am obţinut legitimaţia de cadru didactic al universităţii (acceptată fără prea mare entuziasm. în locul actului obişnuit de identitate), n-am putut să conving prea mulţi casieri din magazine că legitimaţia eliberată de Departamentul de Stat care certifica limpede calitatea mea de oaspete al statului american are o valoare cît de cît comparabilă cu aceea a permisului de conducere.

Odată, mă plimbam pe jos de-a lungul unei şosele din Munţii Stîncoşi, cînd s-a oprit lîngă mine o maşină a poliţiei. Cei dinăuntru m-au întrebat dacă eu eram posesorul unui Volkswagen rămas în pană cu cîteva mile mal în urmă. Nu eram. Poliţiştii s-au uitat bănuitori la mine cînd le-am spus că, pur şi simplu, mă plimbam. Fără maşină, la trei kilometri de oraş ? Şi i-am văzut cum, după ce-şi porniseră automobilul, îşi potriveau oglinda retrovizoare, să mă vadă mai bine. Intendentul casei din Portland în care am locuit în iarna lui 1970 era un om sărac, ru c casă împovărată

de mulli copii gălăgioşi. Avea o maşină, salvată, parcă, în ultima clipă de la presa imensă care 'zdrobeşte automobilele fără speranţă. Cred că, oricum, cunoscuse bine evenimentele din vremea ultimului război mondial. Prăvălioara unde se vindeau ţigări era la capul străzii, la vreo 150—200 metri de casă. Şi, totuşi, domnul Disney nu concepea că ar fi putut să se ducă pînă acolo pe jos. Se suia la volan, maşina începea să se vaicăre, să pocnească asurzitor, scoţînd un fum îne- căcios ; pornea spre capătul opus al străzii (eu sens unic), aştepta răbdător la stop, o lua apoi la stingă, iar aştepta la stop, iar la stingă, iar stop... Şi. după vreo zece minute se întorcea, oprindu-şi în fala casei maşina ce gemea şi-şi zdrăngănea caroseria, după un drum care n-ar fi luat mai mult de două-trei minute de mers pe jos.

Nu ştiu dacă e întru totul exact că ,,automobilul e un mit american” ’. El a fost ■— şi continuă să fie de foarte multe ori — o necesitate reală. De la început, distanţele dintre oraşe au impus mijloace rapide de transport. Mai înainte de toate a fost trenul ; dar astăzi linia ferată nv. mai are însemnătatea pe care o aveţi cu cîteva decenii în urmă. Problemele tot mai complicate ale existenţei oamenilor în marile oraşe au determinat dezvoltarea „suburbiei” — cuvînt cu un înţeles foarte diferit de acela pe care-l are în Europa. Cartiere de case înconjurate de grădini, locuinţe pentru o singură familie. Cei înstăriţi evadează din oraş, cei mai puţin avuţi nu pot face faţă creşterii (în medie cu 10% anual) preţului caselor din suburbie. în fiecare dimineaţă, şiruri lungi de automobile se îndreaptă încet, parcă fără spor, spre oraş. Doar în preajma aglomerărilor urbane trenul supravieţuieşte, aducînd la lucru miile,

zecile de mii de „commuters”. Sînt

[1] **I\lax Lern<?r, *America As Ciirilization,* New York» 1957, p. 163.**

momente cînd întreaga circulaţie pe drumurile din jurul oraşelor înţepeneşte, agenţii de circulaţie se chinuie îndelung să rezolve aceste imense dopuri care imobilizează de-a lungul a mulţi kilometri, nodurile nesfîrşite de automobile. în toiul verii, o asemenea călătorie într-o maşină fără aer condiţionat devine un supliciu.

Şi totuşi, automobilul rămîne mijlocul cel mai obişnuit de transport al navetistului. Trenurile, deşi foarte dese la orele cînd începe ziua de muncă, nu pot absorbi giganticul flux de oameni care vin la lucru, în oraş. New Yorkul, de pildă, cu circa 12 milioane de locuitori stabili, cuprinde —• în zilele săptămînii — peste 20 milioane de oameni. Ceea ce înseamnă că o populaţie aproape egală cu aceea a Suediei se îndreaptă zilnic spre oraş, venind din Connecticut, din New Jersey, din Long Island sau de pe valea Hudsonului. Statisticile sînt, fără doar şi poate, bazate pe cifre aproximative, pentru că aproape în fiecare zi mulţi angajaţi se transferă sau se detaşează temporar, instituţii întregi dispar, se înfiinţează sau se mută în orăşelele unde impozitele sînt mai mici. Dar. pentru oricine se află dimineaţa în preajma vreuneia din gările newyorkeze, a podurilor care traversează apele largi dinspre răsărit sau nord, a tunelurilor care trec pe de-desubtul Hudsonului sau a East Riverului, chiar a aero-portului la Guardia, unde aterizează majoritatea curselor interne, e limpede ce înseamnă problemele transportului interurban într-o asemenea aşezare umană.

După ce ajungi în oraş, mai ai încă de rezolvat o

chestiune complicată : aceea a parcării. De o vreme încoace, în oraşele americane au apărut o serie de curţi asfaltate, adăpostite între zidurile cu cărămizi coşcovite ale caselor vechi. Urîte, pătate de ulei, răni ale priveliştii urbane, „loturile de parcare” reprezintă una dintre cele mai bănoase afaceri ale Americii acestor zile. Cei care

au putut să închirieze un loc în aceste curţi înconjurate de ziduri cu o culoare incertă sînt priviţi cu invidie de ceilalţi, mulţi, obligaţi să-şi lase automobilul în stradă,]a îndemîna foarte dibacilor hoţi şi a poliţiei înarmate cu voluminoase carnete de procese-verbale de contravenţii. Cîndva, un automobil mare era semnul neîndoielnic al averii posesorului. Astăzi, cei cu dare de mînă îşi • cumpără mai ales maşini mici, care îşi pot găsi cu mai multă uşurinţă un loc unde să se adăpostească ziua şi noaptea ; cei mai puţin avuţi au, de obicei, automobile mari cumpărate, însă, de la negustorii de maşini uzate, la un preţ pe care şi-l pot îngădui, pentru că — de multe ori — e de 4 sau 5 ori mai mic decît în magazinele de automobile noi.

„Explozia automobilului'[4] a transformat de multe ori maşina dintr-o prietenă, într-o adversară a omului. Constatarea aparţine unui sociolog american care, în urmă cu cîţiva ani, vorbea despre posibilitatea parafrazării unui faimos adagiu al lui Thomas Morus, propunînd formula „Automobilul l-a mîncat pe om'[4] *. Poate că nici o dovadă nu e mai grăitoare decît anunţul, plasat din loc în loc pe multe drumuri publice ale Americii, anunţ care atrage, tăios, atenţia : „Accesul pietonilor interzis !”. Fîşiile acelea impecabile de beton care se împlîntă în peisaj sînt interzise oamenilor. în unele oraşe, clădiri frumoase sînt dărîmate, în ciuda protestelor presei şi ale televiziunii, şi se iveşte un nou loc de parcare sau un garaj cu 7—8 etaje. Priveliştea urbană e, cîteodată, ciopîrţită de şoselele ce se suprapun, înălţînd turnuri cenuşii, zgomotoase, în ultimul deceniu, constructorii de şosele au făcut mari eiorturi de a integra logic şoselele în arhitectura firească

‘ BiihS Myerson Grant, *Consumerism,* New York, 1971, p. 465. a priveliştii, de a le obliga să pună în valoare ritmurile clădirilor urbane. Cînd ajunge la Chicago, şoseaua nr.90 (care străbate continentul pe malul Marilor Lacuri şi de-a curmezişul Munţilor Stîncoşi de la Boston la Seattle) se ridică la 20—25 de metri deasupra pămîntului şi şerpuind de-a lungul ţărmului pietros al Lacului Michigan îţi aşterne dinainte întreaga privelişte a oraşului cu zgîrie-nori şi cu parcuri. Străzile se văd de pe şosea ca o imensă dioramă din vitrina unei agenţii de voiaj. La St. Louis, drumul nr. 55 (venind şi el de departe, tocmai de la New Orleans) e înălţat pe o terasă care se întinde paralel cu Mississippi şi se fereşte, parcă, să nu acopere vederea celor de pe vaporaşele ce lunecă pe fluviu aici, lîngă oraşul al cărui nume suna în secolul trecut ca o legendă, pentru că de aici începea aventura călătoriei spre Vestul Sălbatic. în New York, şoseaua nr.478 se strecoară pe sub ţărmul înalt al Hudsonului, între rîu şi Parcul Riverside. astfel încît să nu împiedice nici privirea celor care se uită, din Manhaitan, la apele largi şi domoale şi la malul dimpotrivă, din New Jorsey, nici a celor care, treci nd cu vaporaşul, descoperă, uimiţi, printre pilcuri de copaci, casele vechi, cu balcoane de fier forjat şi cu ferestre înalte ale marelui oraş.

„Arhitectul nu mai poate să nu ţină seama de existenţa acestui monstru care are nevoie de drumuri şi roade, necontenit, de aceea, din spaţiul care

aparţinea cîndva omului.” [II] Aş adăuga, *nu numai* de drumuri Ci şi de adăposturi, unele dintre ele înalte cît un bloc cu 7—8 etaje. Şi de locuri unde se vînd exemplarele îmbălrînite şi uzate : negustorii înconjoară aceste imense fîşii de asfalt cu sfori de care au legat steguleţe multicolore, le
iumh.tază — zi şi noapte — cu pioiecioare ce împrăştie o lumină gălbuie şi montează megafoane ce-şi risipesc melodiile (cît mai stridente cu putinţă), în nădejdea că '.«»r atrage cumpărători. Şi de staţii de benzină : zeci de staţii care se înşiruie, de pildă, de-a lungul bulevar-dului cu nume de cantilenă medievală, Sania Monica, din Los Angeles, urîţindu-l eu clădirile lor mărunte, alternează cu alte clădiri mărunte, acestea vopsite în culori violente, miei restaurante unde se mănâncă hamburger! şi sendviciuri (tot pentru aut «mobili ştii grăbiţi). Şi de acele tragice cimitire de maşini, uriaşe mormane de fiare strivite, caroserii contorsionate, acoperite de noroi ;i de praf, câteodată năpădite de ierburile eîmpului.

Acţiunile societăţilor de protecţie a mediului, deşi din ce în ce mai decise, nu pot obţine rezultate importante. Americanul are nevoie de automobil, tot aşa cum are nevoie de casa de locuit. Distanţele pînă la slujbă nu pot fi parcurse decît cu automobilul. Centrele comerciale au fost construite, în ultimele decenii, în afara oraşelor, tocmai pentru a cruţa spaţiul urban ; dar drumul pînă acolo şi —■ mai ales ■—■ cel de întoarcere, cu pungile mari pline de cumpărături, nu poate fi făcut, deeît cu greu, eu autobuzul.

Deşi autobuzele cîştigă din ce în ce mai mult teren în lupta comercială dintre felurite mijloace de transport. Se dă tot mai des ascultare îndemnului

II **W. P. Wodeburst, *Timp în Dcpth,* Boston 1973, n 107.**

repetat de reclamele companiei „Greyhound” : „Descoperiţi America. Şi lăsaţi condusul maşinii pe seama noastră”. Toate şoselele sínt străbătute de maşinile astea puternice, confortabile, < u ferestre largi, cu aer condiţionat; biletul e cam jumă- 'aie din preţul drumului cu trenul şi, se înţelege, mult mai ieftin deeît avionul. Autogările se află întotdeauna în centrul oraşelor ; şi, pentru călătoria pe distanţe mai nuci, să zicem de 200 de kilometri, autobuzul e mult mai

nimerit decît avionul, fiindcă diurnul dintr-un oraş **la** aeroport şi de la aeroportul celuilalt oraş pînă în centru iii mai mult timp decît cel înscris (şi respectat) în mersul autobuzelor. În aşezările mai mici, mai ales în cele din regiunile îndepărtate, autogara e o adevărată instituţie în jurul căreia se adună faptele importante ale vieţii cotidiene. Oricît de neînsemnat ar fi oraşul, autogara e întotdeauna plină de călători care vin şi care pleacă ; o forfotă neîntreruptă umple peroanele, sălile de aşteptare, cu fotolii confortabile (pe braţul cărora e montat un televizor miniatural, funcţionînd după un tarif valabil în toate autogările şi aeroporturile americane : o jumătate de oră de program pentru două monede de 25 de cenţi introduse în puşculiţa automată), cu debite de reviste şi de cărţi ,,paperbacks[u], cu prăvălioare de dulciuri şi cu restaurante unde se servesc neapărat, printre altele, nelipsiţii hamburgeri.

O lege categorică a transporturilor obligă autobuzele (chiar şi pe cele cu orar de „expres[4]’) să se oprească din patru în patru ore, ca nu cumva şoferii să obosească prea tare şi să-şi piardă reflexele. Aşezări neştiute au devenit puncte importante pe harta lutieră a Statelor Unite, pentru că s-a întîmplat să se afle la distanţă de patru ore de drum de un oraş mare. S-a construit aici un fel de cabană, cu un bar cu autoservire (bineînţeles, şi cu hamburgeri), cu aparate de televiziune. Companii de restaurante s-au angajat într-o, luptă necruţătoare pentru a obţine concesiunea alimentaţiei publice pe marile şosele, în toate staţiile de benzină s-au ridicat construcţii, teribil de asemănătoare între ele. unde mobilierul, uniformele fetelor care servesc, meniul sînt la fel de-a lungul a sute şi sute de kilometri. Dai-, pe drumurile care durează uneori zile întregi, popasurile acestea, unde

eşti servit repede şi nu trebuie să-ţi întrerupt prea mult călătoria şi

să aş ţepii bunăvoinţa chelnerilor, sînt întotdeauna binevenite.

Vreme de mai multe decenii, numele companiei „Grey- hound” a fost sinonim cu noţiunea însăşi de autobuz. Mai ales de autobuz al marilor distanţe, pentru că legăturile dintre oraşele apropiate şi le-au asumat companii mai mărunte. La New York, de pildă, autogării centrale de pe Seventh Avenue i se spune, în mod curent, „the Greyhound Station”, deşi autobuzele argintii şi albastre pe caroseria cărora e desenat un ogar în goană („grey- hound” înseamnă ogar) nu trag decît la vreo cincisprezece peroane din cele aproape o sută optzeci cîte sînt folosite în clădirea cu trei etaje. Vreme de mai multe decenii, preţul biletelor şi condiţiile de călătorie au fost decise, în fapt, de proprietarii unei singure societăţi de transporturi : „Greyhound”. De un timp încoace însă, au apărut cîteva companii noi care încearcă să-şi facă loc, prin toate mijloacele, spre supremaţie. Unele dintre ele, de exemplu „Continental Trailways”, oferă pasagerilor şi **o** gustare, inclusă în preţul biletului, pe care — ca la bordul avioanelor — o servesc stewardesse surîzătoare, precum în reclamele de rujuri şi de pastă de dinţi. Se vede, însă, că nu acesta e unicul mijloc de a concura „Greyhound”-ul şi de a obţine repede venituri însemnate : nu e, desigur, o simplă întîmplare că o bună parte din şoferii şi din personalul tehnic auxiliar al noii societăţi s-au aflat în grevă aproape un an de zile. Confortul călătorilor se obţinea, aşa cum declarau pancartele purtate de pichetele aşezate în faţa caselor de bilete, pe seama condiţiilor de muncă ale salariaţilor. Fapt e că foarte rar cineva cuteza să înfrunte privirile batjocoritoare ale greviştilor şi să se strecoare printre ei spre casa de bilete a lui „Continental Trailways”.

Tinerii recurg de multe ord la autostop, „the hitchhi- king” (literal, „escaladarea unui hop”). îi vezi pe marginea şoselei, cu rucsacurile lor viu colorate montate pe ramă de aluminiu şi, cîteodată, cu chitara învelită în muşama. Uneori, scutindu-se de oboseala tradiţionalelor gesturi, stau sprijinind o foaie mare de carton pe care au scris oraşul de destinaţie : „New York”, „Boston” sau, pur şi simplu, „Anywhere” — oriunde... Am trecut, în multe rîn- duri, pe lîngă grupuri mari, familii întregi care aşteptau, răbdătoare, vreo maşină care să se oprească şi să-i încarce pe toţi. Unul dintre părinţi (de obicei tatăl) purta în spate, într-un fel de sac care îmbrăca un scăunel îngust, copilul : i se vedeau doar cîrlionţii răsfiraţi pe umerii tatălui şi picioarele goale, cîteodată vinete de frig. Alături, în eterna muşama cenuşie, chitara.

Dai’ automobiliştii nu se arată deosebit de binevoitori faţă de aceşti călători. Se povestesc prea multe întîmplări cu şoferi miloşi care au fost jefuiţi, sub ameninţarea cuţitului, de drumeţii ocazionali (unii dintre şoferi, se spune, „au schimbat ruta şi au pornit pe un alt drum, fără întoarcere, deşi nu şi-au dorit-o”). De aceea, automobilele se feresc şi să oprească dacă văd pe cineva căzut (poate mort ?) în mijlocul şoselei : nu ştie dacă, în clipa în care samariteanul s-ar apleca să ridice presupusa victimă a cine-ştie-cărui accident, aceasta nu l-ar apuca brusc de gîtlej pe salvatorul ei, jefuindu-l. E mai bine, dacă ţii cu orice preţ să-ţi respecţi datoria faţă de semenul tău, să te opreşti la un telefon public din cele instalate pe şosea — uneori din jumătate în jumătate de milă — şi să chemi poliţia. Apoi să-ţi vezi de drum, cu conştiinţa împăcată, ştiind că va intra în funcţiune singura instituţie împuternicită şi calificată să rezolve accidentele altora.

Mai sînt şi camioanele. Uriaşe, ameninţătoare, lunecînd £n viteză pe lîngă ferestrele automobilelor, umplind şoselele cu un fel de mormăit surd şi cu pufăitul zgomotos al frînelor. Americanii obişnuiesc să spună : ,,camioanele se văd în fiecare clipă, şoferii de camioane — niciodată”. Viaţa camionagiilor e aceea a unor oameni singuratici. în cabina cocoţată pe roţile înalte ale maşinii, ei gonesc uneori cîte 15—16 ore pe zi, ca să transporte cît mai repede mărfurile al căror preţ scade odată cu timpul scurs de la fabricare pînă la livrarea către magazine. „Am traversat continentul de cîteva zeci de ori, dar am fost, de fiecare dată, atent la şosea şi nu la privelişti” [1] — mărturisea un camionagiu. Chiar şi atunci emd porneşte în tovărăşia unui coleg, tace mai tot drumul, pentru că în timp ce el se află la volan, celălalt doarme pe bancheta lată din spatele cabinei. Sînt camioane moderne, cu aer condiţionat şi, de multe ori, au „tot confortul pe care-L poate avea o locuinţă bine gospodărită”. Dar marfa trebuie să ajungă repede la destinaţie şi cei doi şoferi nu călătoresc decît puţine ceasuri stînd unul lîngă altul : dorm pe rînd şi nu se opresc decît la staţiile de benzină sau la restaurantele de pe marginea drumului, mănîncă în grabă şi pleacă mai departe. Unul la volan, celălalt pe bancheta din spate.

Sînt plătiţi în funcţie de kilometrii parcurşi. N-au timp de vorbă. De aceea, trec tăcuţi şi singuratici pe şoselele lungi ale Americii. Şoferii camioanelor mai mici, cei care călătoresc fără însoţitori, sînt — totuşi — mai comunicativi. Se opresc la staţiile construite special pentru camioane. Unele au locuri de parcare pentru 3 sau 4 sute de maşini din acestea cu roţi înalte. S-au amenajat aici

*** J. B. Aiidei'son, *Truckers on Slrike,* în „Boston Globe", 25 IU. 1974. p. 15.**

magazine de haine, de alimente, debite de ţigări, de reviste ilustrate, de cărţi de buzunar. Şi, fireşte, de piese de schimb. Dormitoare, duşuri, instalaţii de spălat camioanele. în restaurant, şoferii stau de vorbă.

>7Despre ce vorbesc şoferii cînd se întîlnesc ? Despre accidente. Cu toate că media accidentelor e mai puţin de jumătate decît, aceea de la autoturisme, o viaţă petrecută pe marile autostrăzi nu poate fi niciodată cu adevărat sigură. Toţi camionagiii se tem că vor fi forţaţi cîndva să ia un viraj brusc sau să se oprească pe neaşteptate pe un drum acoperit cu gheaţă. Şi cînd se produce un asemenea accident, nu şoferul de camioane e de vină. EI are. dealtfel, o părere foarte proastă despre priceperea celorlalţi şoferi. Cînd se întîlnesc. şoferii vorbesc despre accidente. Şi despre neglijenţa cu care se circulă pe şosele. Neglijenţa altora.” [III]

O viaţă singuratică. Săptămîni întregi departe de casă. Soţiile se plîng că bărbaţii nu se ocupă de copii. Nici măcar obişnuitele vacanţe ale familiei nu pot fi prevăzute. La rîndul lor. cei plecaţi de acasă sînt mereu copleşiţi de grija celor pe care-i văd atît de rar. Alunei, de ce-şi aleg oamenii o meserie a singurătăţii şi a primejdiei ? Simplu, răspund anchetele sociologice : pentru bani. Cum ar putea cineva care n-are nici măcar studiile medii terminate să cîştige atît de bine ? La unele posturi newycr- keze de televiziune se transmit de două-trei ori pe oră. în cursul dimineţii, reclame lungi înfăţişînd bărbaţi puternici care se urcă zîmbind în cabinele unor camioane imense, în timp ce un glas declamă, persuasiv : „Nu e nevoie de nici un fel de studii, nici de vreo experienţă anterioară. Veniţi la şcoala de conducere X pentru şoferii de camioane. Drumul spre avuţie se deschide înaintea voastră”.

Drumuri lungi, singuratice, pe şoselele îngheţate, prin ploaie sau sub soarele orbitor al Sudului, unde

III **Virginia French Allén, *A Rendin g Spectru m*$_t$ bock 5, Washington, 1P75, p. 78.**

umbra copacilor nu cade pe asfaltul încins al autostrăzii. Cu cît mai mulţi kilometri, cu atît mai mulţi bani. De aceea, la începutul primăverii lui 1974, cînd criza de combustibil a determinat multe state americane să coboare limita vitezei (pentru camioane, de la 65 la 50 de mile pe oră, în cele mai multe sectoare ale autostrăzilor), şoferii au organizat adevărate răscoale. în Pennsylvania şi în Ohio, dinosaurii de metal au blocat şoseaua în mai multe locuri : pe lungi distanţe, camioanele se îngrămădeau în rînduri compacte, de la o margine la cealaltă a drumului. Erau cei care protestau că, respectînd noile reguli de circulaţie, pierdeau aproape un sfert din venituri. Dar în spatele lor s-au adunat cei care socoteau că, oprindu-se în loc, pierdeau totul şi că, de aceea, e mai bine să pornească, oricum. Ciocnirea a fost inevitabilă şi, din această confruntare a părerilor despre cîştig, un om a fost ucis.

Greva a încetat curînd. Dar semnificaţia morţii unui om ucis pentru că şoferii de camioane credeau că lucrul cel mai important este cîştigul banilor, n-a fost lesne uitată. Camioanele au început din nou să alerge pe autostrăzi, şoferii şi-au continuat existenţa singuratică, ale cărei tăceri sînt întrerupte numai la staţiile unde stau de vorbă între ei despre accidentele provocate de ceilalţi conducători de automobile, mai ales de cei ai turismelor. Şi pun o monedă în tonomat, ascultînd cîntecele copilăriei, muzică ,.western” sau „country” ; ori cîntecele compuse special pentru ei, *Sînt un camion,* în care maşina se plînge de şoferul ei, morocănos şi veşnic nemulţumit de toate. Ori *Rugăciunea unui şofer de camion,* în ale cărei versuri

şoferul se roagă să aibă, măcar o dată, bucuria „să depăşească un Greyhound”.

Autobuzele şi camioanele au înlocuit, treptat, trenurile. în secolul trecut, montarea căilor ferate a avut sensul unei adevărate epopei. Prin cîmpiile nesfîrşitc, peste rîurile largi şi peste munţi, milioane de oameni au dus şinele de fier pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale continentului.

Mulţi au pierit, doborîţi de boli şi de extenuare. Alţii au fost acoperiţi de avalanşe sau înghiţiţi de prăpăstii, de apele fluviilor, de întinderile neprietenoase ale Vestului. Trenul a fost unul din cei mai vestiţi eroi de baladă. Istoria oricărui oraş american cuprinde întotdeauna trei momente : aşezarea celor dintîi pionieri, recunoaşterea „cartei” localităţii respective şi sosirea căii ferate. Filmele Hollywoodului au exploatat din plin imaginea locomotivelor fumegînd din coşurile înalte şi largi ca nişte putini, alergînd prin defileuri cu stînci ciudate, roase de vînturi ; bande de tîlhari sau de indieni cu arcuri pîndesc pe povîrnişul muntelui. Scena a fost reluată de atîtea ori, că nu ne putem imagina Vestul secolului trecut fără episodul trenului care goneşte prin peisajul sălbatic.

Poate că nimic nu are o înfăţişare mai nostalgică în America de astăzi decît gările din oraşele îndepartate. Vastele holuri pustii, cu firme înnegrite, cu grămezi de unelte rătăcite prin colţuri. Paşii singuratici ai cîte unui lucrător în uniforma unei companii de căi ferate ; şirurile lungi de case de bilete, închise. în concurenţa cu avionul şi cu automobilul, trenul şi-a pierdut întîietatea de odinioară. în fiecare an Congresul Statelor Unite votează un nou credit, menit să înviorează activitatea căilor ferate. Se fabrică vagoane noi, elegante, locomotive care străbat distanţele (mai ales cele dintre oraşele de pe coasta de est) într-un timp mai scurt decît autobuzele. De la Washing-

tun la Boston şi, mai departe. ¡a Mon Ireal. circulă un rapid (.,the Metroliner[4]’) foarte confortabil, cu o viteză de Ì40 kilometri pe oră. Extrem de curat, cu fotoliile îmbrăcate în huse viu colorate, mochete moi pe coridoare, cu va- goane-restaurant şi bar : în compartimente murmură o muzică liniştitoare. La unele garnituri, călătorii pot asculta în cască un program pe care şi-l aleg, sucind butonul, din cele 7—8 cîte sînt imprimate pe bandă şi transmise de la staţia centrală a trenului. Ca în avion. Aparate mici de televiziune sînt montate pe braţele fotoliilor. Sau, în vagonul-salon, rulează filme, de obicei westernuri sau dramolete sentimentale. Ca în avion. La urma urmei, călătoria de la Washington]a Montreal durează opt ore : mai mult decît traversarea Atlanticului.

Şi, cu toate acestea, căile ferate au nevoie de subsidiile statului. Americanii preferă drumul cu autobuzul sau cu automobilul. Pentru distante mari, cu avionul. Cînd ne-am mutat, în 1971, de la Seattle la New York, ne-a ispitit cîtăva vreme ideea să facem călătoria de 5 000 de kilometri cu trenul. Priveam îndelung harta, traversam cu gîndul Munţii Stîncoşi şi Marile Cîmpii, pe urmele eroilor de odinioară ai filmelor hollywoodiene, treceam prin oraşe cu nume ce trezeau amintirea romanelor americane despre pionierii din veacul trecut : Spokane, Coeur d’Alene, Butte, Billings ; apoi prin cetăţi ale Americii moderne : Chicago, Cleveland, Pittsburgh, Philadelphia. Am mers la gară, unde un casier de bilete, care citea o revistă la ghişeu, şi-a ridicat privirea, mi-a dat o mulţime de informaţii despre condiţiile de călătorie şi mi-a pus la îndemînă, zîmbind. un teanc de prospecte ilustrate Am aflat. însă, că trenul (câre circula de cîteva luni, numai de două ori pe săptămină) ajungea în frecăturile înalte ale Munţilor Cascadei tîrziu, după căderea serii, că trecea prin Stîncoşi în preajma izvoarelor lui Missouri în pui eroii nopţii şi c:a am fi mtilnii. răsăritul soarelui în cîmpiile n< tode ale Dakotelor. Că ar fi urmat să

călătorim ziua întreagă prin peisajul lipsit de relief din Minnesota, Wisconsin, Ulinois şi Indiana, şi că — înainte de a fi ajuns în preajma Munţilor Appalachi —• am fi fost din nou întîmpinaţi de întunericul nopţii. Era în decembrie, ziua era scurtă şi, din cele vreo 40 de ceasuri de drum, numai vreo 10—12 am fi călătorit pe lumină, şi acelea prin ceea ce credeam atunci că ar fi monotonia Marilor Cunpii. Aşa îneît am renunţat. Am zburat cu avionul, în cinci ore. pe deasupm locurilor pe care tare am fi vrut să le vedem de aproape.

Tronurile de călători trec prin gările aproape goale, purtincl cu ele o mare tristeţe. Acum un secol americanii le răsfăţau. le spuneau pe nume, iar mecanicii de locomotivă erau cin taţi în balade. Acum gările sînt pustii şi numai peroanele staţiilor unde aşteaptă ,.commuterii[fc<] îşi mai amintesc de zarva de odinioară. Sălile de aşteptare sînt încuiate, pentru că nici un călător nu vine la gară decît cu cîteva minute înaintea plecării trenului : la sosire, iese de îndată din clădirea staţiei şi se îndreaptă lepede spre slujbă. Ceremonialul plecării în marile călătorii a fost înlocui! de graba navetistului deprins cu largile culoare ale gării, cu treptele ei vechi care urcă spre stradă, eu zecile de prăvălii înşirate de-a lungul coridoarelor. Cu mirosul greu de carne friptă care vine pe uşile restaurantelor de lîngă intrările pe peroane, de material plastic şi de fier încins, de aer închis, suind de dedesubt, din staţiile de metrou.

Aproape în fiecare orăşel de provincie, un restaurant s-a instalat într-un vagon vechi de cale ferată. Fără roii, aşezat, direct pe pămînt, şi-a încheiat — simbolic •— lungile călătorii prin munţii cu păduri, prin cîmpiile cu grîne .şi cu bumbac, prin livezile cu portocali ale Floridei

şi Californiei, peste rî urile adinei. Acum, în jurul lui miroase a hamburgeri, mireasmă paşnică şi tristă.

în vreme ce automobilul a cucerit drumurile Americii. S-au construit restaurante „drive-în”, unde clienţii sînt serviţi pe fereastra maşinii, fără să fie nevoie să coboare. Sau se opresc în dreptul unui microfon, dictează comanda, ocolesc restaurantul şi, pînă să ajungă în partea cealaltă, sandviciurile, cartofii-pai şi sticla de coca-cola sau de limonada îi aşteaptă, împachetate şi aşezate într-q cutie bine închisă. Bănci „drive-inw, la ghişeurile cărora cecurile se încasează direct în automobil. Cinematografe ,,drive-în”, imense cîmpuri unde se montează un ecran uriaş şi unde, instalaţi în propria maşină spectatorii urmăresc filmul (sunetul e difuzat printr-un fel de amplificatoare reglabile, aşezate cam din zece în zece metri, ca nişte şerpi ciudaţi, scoţîndu-şi trupul din pămînt).

La Atlanta, în Georgia, s-a construit un magazin universal, a cărui clientelă e servită la fereastra automobilului, după ce şi-a dictat lista de comenzi într-un microfon instalat la intrarea locului de parcare. La drept vorbind, de vreme ce majoritatea produselor sînt preambalate sau închise în cutii, tot nu prea ai cum să alegi. La Cuyahoga Falls, nu departe de Cleveland, am văzut o biserică „drive-în” : în faţa altarului şi pe amvon erau cîteva microfoane prin care cuvintele *Evangheliei* treceau, prin cablu, în amplificatoarele reglabile aşezate din zece în zece metri pe terenul asfaltat din faţă. Citeam într-o revistă că într-un orăşel din Texas, Lovelady, tinerii îl aşteaptă în automobil pe ofiţerul stării civile care, fără să-i oblige să coboare, pentru un asemenea fleac, se aşază pe perna din spate şi-i declară căsătoriţi, după ce îndeplineşte obişnuitele formalităţi. La Milwaukee, poliţia a organizat un serviciu „drive-în”, unde automobiliştii vin să-şi plătească amenda, fără să se

mai dea jos din maşină.

Biblioteci „drive-în”. Cutii poştale pe străzile oraşelor şi pe autostrăzi, fabricate special pentru automobil ¡ştii care n-au timp să mai coboare ca să-şi pună scrisoarea. Cimitire „drive-în”, pe aleile cărora cortegiul funerar lunecă pe pneuri pînă în preajma mormîntului proaspăiî şi asistă din maşină la despărţirea de cel drag. Automobilul a cucerit nu numai şoselele, ci şi existenţa obişnuită a americanului.

Iar vagoanele de tren s-au transformat în exotice restaurante, vestigii tăcute ale unei epopei ce a însemnat în veacul trecut o uimitoare risipă de energie a oamenilor care au dus căile ferate prin pustiuri şi peste trecători veşnic înzăpezite şi peste ape largi. Mulţi dintre ei au pierit din pricina bolilor, a extenuării, ori s-au prăbuşit în prăpăstii. Au pus 350 000 de kilometri de şină, de la Marile Lacuri pînă la Golful Mexic şi de la Atlantic la Pacific.

Şi acum vagoanele pentru care ei au construit această fantastică reţea de fier stau, adesea fără roţi, la raspîntii, triste dughene unde se servesc mîncăruri ieftine pentru automobiliştii grăbiţi.

SÎIfMliC OM Stil II Iii

Cînd se vorbeşte despre americanul secolului al XX-lea, ne gîndim în primul rînd la locuitorul oraşului. Al oraşului modern, cu străzi tăiate în unghi drept, cu clădiri înalte de zeci de etaje. Cu forfota neastîmpărată a marilor bulevarde, luminate de sclipirea aţîţătoare a reclamelor. Cu lungi şiruri de automobile, vîjiind pe asfalt, eu trenuri care gonesc, trepidînd, pe sub pămînt sau — pe poduri metalice care zdrăngănesc asurzitor — în dreptul ferestrelor de la etajul 3 sau 4.

Ceea ce, fireşte, e în bună măsură adevărat. Cifrele publicate de Biroul American al Statisticii relevă că 70% din populaţia americană trăieşte în mediul urban. Dar nu orice oraş al Statelor Unite seamănă cu imaginea pe care sîntem înclinaţi să ne-o facem aici, în Europa. Multe aşezări urbane au o înfăţişare tihnită, cîteodaiă fîe-a dreptul patriarhală. Pe la sfîrşitul lui iulie 1972, în Irum spre Aspen, ne-am oprit, pe neprevăzute, pentru i zi, la Denver, pentru că bagajele, predate pe aeroportul le la Detroit, nu veniseră cu avionul nostru. Am tras la un hotel mic, curat, am anunţat că aşteptăm să ne ajungă din. urmă bagajele rătăcite şi am ieşit să vedem oraşul În apropiere, munţii îşi învălmăşeau crestele, tăind cerul

cu o linie aspră. Denverul („oraşul-înalt-de-o-milăᵘ, pentru ă e aşezat la altitudinea de 1 600 metri) e celebru pentru
două însuşiri pe care americanii, mari iubitori ai statis- ticilor şi ai clasamentelor de tot felul, le citează adesea : capitală clădită, în Statele Unite, la cea mai mare înălţime şi cel mai vast sistem de parcuri şi de grădini publice din ţară : 11 000 de hectare (Almanahul lui *New York 'limes* susţine că ar fi chiar cel mai mare din lume). Într-unui din aceste parcuri se află mormîntul lui Buffalo BilI.

în jurul Capitoliului, pe străzile dominate de cîteva clădiri de metal şi de sticlă, pe străzile trasate în geometrii riguroase, obişnuitele magazine ale oricărui oraş american : Woolworth, Penney's, Safeway, Sears, cu vitrinele lor imense, cu rafturile lungi de cîteva zeci de metri, unde mărfurile sînt aşezate în teancuri, la înde- mîna cumpărătorului. Locuri de parcare, bănci elegante, de o eleganţă care le cam face să semene între ele, mici restaurante unde se servesc sandviciuri şi hamburgeri.

Dar în parcul care se întindea de-a lungul esplanadei largi dintre Capitoliu şi Primăria oraşului, se auzea o muzică sprinţară, adesea întreruptă de vorbele rostite de un bărbat pe care, de la distanţă, nu le înţelegeam. Ne-am apropiat şi am fost martorii unei scene greu de uitat : într-o poiană, printre mesteceni şi brazi, şase sau şapte perechi de dansatori, tineri şi vîrstnici, învăţau paşii de vals şi de polcă, în vreme ce pe scena a ceea ce părea a fi un teatru de vară, un domn respectabil, cu părul cărunt, îmbrăcat cu o cămaşă albă, cu mîneci bufante şi cu o vestă neagră, ca în gravurile din secolul trecut care-i înfăţişau pe oamenii Vestului îndepărtat, mînuia magnetofonul şi le explica dansatorilor mişcările dansului.

Şi peste întreaga scenă cădea lumina transparentă a unei după-amieze aurite, iar legenda Vestului, a lumii.

aşezate departe de forfota noilor oraşe, învia aici, pe malul lui Cherry Creek, unde în 1859, o mie de oameni au iernat în case de lemn negeluit, aduşi de zvonul că s-ar fi găsit aur.

Dar chiar şi în oraşele mai vechi, cum ar fi San Diego sau San Francisco, a căror istorie coboară pînă spre jumătatea secolului al XVIII-lea, cartiere întregi păstrează în chip natural atmosfera începutului de veac. La San Diego, de pe podul înalt de cîteva sute de picioare, care se arcuieşte peste golful descoperit în 1542 de navigatorul spaniol Juan Rodriguez Cabrillo, se văd clădirile albe ale noului oraş, ritmînd cu îndrăzneală linia orizontului. Dar nu numai în cartierele păstrate ca mărturii ale istoriei ; nu numai în preajma orăşelului mexican, cu case scunde, acoperite cu olane, şi cu largi curţi unde se vinde olărie lucrată ca acum două sau trei sute de ani, cu forme elegant alungite ; nu numai în preajma colinei unde se află mormîntul celui dintîi anglo-saxon mort pe pămîntul Californiei, Christopher Pathfinder (o fi fost oare acesta numele lui adevărat ? o fi fost doar o poreclă ? pentru că e prea frumos să-l fi chemat chiar „cel-ce-aflărcărări-noi"), care a fost îngropat aici în prima jumătate a veacului trecut. Dar chiar şi în cartierele rezidenţiale din preajma foarte modernului centru civic liniştea pluteşte pe străzile umbrite de palmieri.

La San Francisco poate fi adevărat că tramvaiul care urcă pieptiş dealul de deasupra Cheiului Pescarilor e păstrat ca o relicvă turistică. Şi că acelaşi gust pentru pitoresc protejează corăbiile cu pînze ancorate în rada vechiului port pe care-l poţi vizita cu trăsura. Dai’ trotuarele străzilor centrale ale oraşului de 3 milioane de locuitori sînt colorate de coşurile

încărcate de buchete ale florarilor; şi nu numai turiştii se opresc în faţa lor,

seduşi de această calmă risipă de miresme : localnicii înşişi o redescoperă, în fiecare zi, cu un surîs. E adevărat însă, că în nici un alt oraş american nu am întîlnit asemenea dovezi ale gustului pentru picturalul florilor : în multe alte locuri, florile mărginesc aleile. înconjoară casele, împodobesc verandele, dar florăriile (cu excepţia New Yorkului, unde florarii mi s-au părut a fi mai ales francezi, italieni sau greci) sînt rare. Poate că, totuşi. în această ţ-ară unde comerţul a cuprins aproape toate teritoriile vieţii omeneşti, există un instinct al apărării măcar a florilor, care sînt, e drept, mult mai frumoase în grădini. Şi nici la New York, nici la San Francisco casele nu au grădini.

La Seattle, pe cele şapte dealuri pe care e clădit oraşul, urcă străzi povîrnite ; de-a lungul lor, printre castani, casele cu două caturi, cu balcoane de lemn, se înconjoară cu arbori, cu flori şi grădini cu iarbă mereu tunsă, care îşi păstrează verdele de-a lungul întregului an. Erau seri de primăvară cînd, de pe prispa casei din. Union Bay Circle, în cartierul Universităţii, ascultam liniştea aproape materială care învăluia, ca într-o staţiune de munte, oraşul cu aproape două milioane de locuitori.

Sau, la Portland unde, de îndată ce ieşi din *downtown,* pe străzile drepte te întîmpină aceleaşi case de lemn, înconjurate de iarbă şi de flori. Pe Park Avenue, în preajma Universităţii, lîngă statuia ecvestră a lui Theo- dore Roosevelt, am văzut în fiecare zi, în iarna lui 1970, oameni care în drum spre slujbă se opreau şi, desfăcîndu-şi pungile cafenii de hîrtie, aruncau bucăţi de pîine pescăruşilor veniţi printre munţi, de-a lungul rîurilor Columbia şi Willamette, pînă în Portland, drum de peste 160 de kilometri.

La New Orleans, departe de celebrul Cartier francez, cu. balcoanele lui de fier forjat şi cu barurile urrie cîntă cele mai vestite orchestre americane de jazz, tramvaiul te duce pe bulevarde largi, umbroase, unde liniştea cuprinde casele albe cu obloane colorate şi cu grădini înflorite. Fină şi la Cleveland, în marginea căruia fumul oţelăriilor şi al rafinăriilor de petrol acoperă cerul cu dramatici nori negri şi roşietici, oraşul străbătut de un rîu, Cuyahoga (despre care se spune că „e singurul curs de apă inflamabil din lume[1]', atît de multă păcură şi lemn din schelele construcţiilor industriale poartă spre lacul Erie. cel cu ape ucigaşe), şi la Cleveland deci, sínt unele cartiere liniştite, unde aerul e filtrat de arbori şi miroase a frunză. E drept, însă, Shaker Ileights şi Gar- field Heights. cartierele ferite de otrava fumului, se află departe de centrul oraşului şi sínt locuite numai de cei cu dare de mină.

De cele mai multe ori. oraşul american de provincie adoarme devreme. De pe la ora şase după-amiază străzile sínt aproape pustii şj luminile încep să se stingă de pe la nouă. într-o- seară de mai sau iunie, în 1973, eram invitat la Universitatea din Hartford, capitala statului Connecticut, şi cel mai mare oraş din acele regiuni, la o oră şi jumătate de drum departe de New York. Abia începuse să se întunece, dar nu am întîlnit pe nimeni care să mă îndrume spre adresa necunoscută mie. Pînă şi multele staţii de benzină erau închise ; am rătăcit aproape o oră pînă cînd am dat de cineva (tot un lucrător la o staţie ¡le benzină) pe care să-l pot întreba cum se ajunge la Universitate.

Ceea ce nu se întîmplă numai în oraşele miei. în vara lui 1970 eram la Los Angeles. Stăteam singur într-o cameră modestă a casei de oaspeţi a Universităţii : un pat şi o masă de scris, duşurile fiind

instalate pe coridor, două pentru cele şase camere de la etaj. Căutam încă locuinţă pentru ai mei care, pînă cînd aş fi găsit ceva convenabil

(lucru, mult mai greu decît îmi imaginasem), rămăseseră la Seattle. Vecin de cameră era un profesor japonez, venit şi el să predea la cursurile de vară. Am hotărî f, într-o după-amiază, pe la ora 7, să ieşim din campus şi să cutreierăm oraşul. Era lumină, soarele era încă sus : înserare de vară californiană, în Los Angeles, oraş cate se află cam pe aceeaşi latitudine cu Casablanca şi cu Alexandria Egiptului şi unde, prin urmare, la vremea aceea a anului, înserarea se lasă foarte tîrziu. Am ieşit din campus, am luat-o la întîmplare, la stînga, aflînd că ne aflam pe una din străzile cele mai faimoase ale lumii : Sunset Boulevard. Automobilele treceau vîjîind pe lîngă noi. sute de automobile, frunzele palmierilor şi iarba străluceau într-o lumină aproape ireală. După un timp, în stînga noastră am văzut o poartă de metal de sub care pornea o alee largă. Case mari, despărţite de stradă de grădini imense, cu iarba proaspăt tunsă şi cu tufişuri încărcate de flori.

Am mai mers o vreme. Cu timpul ne-am dat seama că plutea în aer ceva straniu. Prea multă linişte. Nici o maşină parcată lîngă trotuar. Nici o fereastră deschisă Grădinile goale. Nimic, nici o vietate. Se auzea doar fîşîitul egal al stropitorilor automate din grădini. Şi paşii noştri. Apăsaţi de tăcerea asta nefirească, nu ne mai vorbeam. Treceam parcă printr-un oraş pustiu, dintre cele care după secarea filoanelor de aur au rămas prin văile Sierrei Nevada şi ale Munţilor Stîncoşi. Dar eram în Los Angeles, oraş de 7 milioane de locuitori, al doilea ca mărime din Statele Unite şi din cele două Americi Oraşul cu cele mai multe automobile, Ia mia de locuitori. Ne-am privit şi ne-am întors. Nu se auzeau decît apa stropitorilor din grădini şi zgomotul propriilor noştri paşi. Peste cîteva minute eram din nou în Sunset Boulevard. Vuietul maşinilor

ne-a întîmpinat îndată şi am respirat, amîndoi, adine : ne întorsesem, parcă, dintr-un ţinut al morţii.

Am aflat mai tîrziii că trecusem prin Bel Air, cartierul bogătaşilor califcrnieni. Maşinile se ţin acolo bine ferecate, în garaje. Oamenii nu ies decît în parcurile din spatele casei, parcuri cu piscină, pavate cu plăci mari de bazalt, colorate de umbrele de soare. Nu descuie garajul decît cînd pleacă în oraş şi, în general, în grădina dinspre aleea cu palmieri nici copiii nu sînt lăsaţi să se joace. Teama de hoţi, de răufăcători îi ţine tot timpul închişi în casă, în spatele uşilor blindate şi zăvorite cu lacăte complicate.

într-o ţară unde cele mai multe case nu sînt despărţite de stradă prin vreun gard, unde grădinile cu iarba tunsă proaspăt coboară direct pînă la trotuar, ţi se pare ciudat că unii se feresc cu atîta spaimă de trecătorii de pe drum. Pentru că aici nu poate fi vorba de tradiţia anglo-saxonă care strînge în casă, în jurul mesei de seară, întreaga familie. Ştiam că drumeţul ajungînd după apusul soarelui la uşa vreunui fermier din Vestul Mijlociu riscă -— dacă nu e un cunoscut al stăpînului casei — să aştepte zadarnic să i se deschidă. Sau că, uneori, cînd uşa totuşi se deschise, atît cît îngăduie lanţul de pe dinăuntru, îşi face întîi apariţia ţeava unei puşti şi abia pe urmă un glas te întreabă ce vrei sau, pur şi simplu, te îndeamnă să-ţi vezi de drum.

— Să te ferească Dumnezeu să ai un accident pe vreun drum lăturalnic din regiunile agrare — povestea un tînăr comisvoiajor la o anchetă organizată de postul local de televiziune de la Wheeling, în Virginia de Vest. E ca şi cum te-ai afla în mijlocul deşertului : nici măcar nu poţi spera că vreuna din maşinile care, eventual, ar trece pe acolo ar fi dispusă să oprească şi să te întrebe ce ţi s-a

întîmplat.

Teama nu e deloc lipsită de temei. Citind cifre comunicate de F.B.I., *Almanahul* ziarului *New Yorlc Times* prezenta astfel situaţia la sfîrşitul deceniului trecut:

— „aproape 5 milioane de delicte grave au fost înregistrate în 1969, reprezentînd o creştere de 11,7% faţă de 1968 ;

— două persoane din fiecare o sută de locuitori au fost victime ale unui asemenea delict;

— armele de foc au fost folosite în 9 400 do asasinate, 73 000 de atacuri asupra unor persoane şi în 127 000 de jafuri, în cursul lui 1969 ;

— furturile comise în timpul zilei au crescut cu 286% de-a lungul deceniului al 7-lea ;

— sub diferite forme de delicte. în 1969 hoţii şi-au însuşit bunuri în valoare de peste I1/2 miliarde dolari ;

— între anii 1960—1969 numărul minorilor arestaţi pentru delicte grave s-a dublat, iar cel al tinerilor între 10 şi 17 ani a crescut cu 27% ;

— violarea legii privind narcoticele a dus, în 1969, la un număr de arestări care era de şase ori mai mare decît în 1960 ;

— rezolvarea de către poliţie a cazurilor grave de încălcare a legii a scăzut, de la începutul deceniului, cu 34% ;

— în 1969 au fost asasinaţi 86 poliţişti;

— 65%'din delincvenţii eliberaţi în 1963, după ispăşirea pedepsei, au fost arestaţi din nou, pentru recidivă, în următorii şase ani ;

— 36% din numărul celor condamnaţi între anii 1960—69 erau recidivişti, iar media era de patru condamnări în intervalul celor zece ani analizaţi” ’.

[1] ***The New York Times Encyclopedic Almartach.*** **197), p. 275.**

N-am avut la îndemînă decît date fragmentare din perioada mai recentă ; dar ele demonstrează o creştere şi mai accentuată a violenţei. La fiecare 36 de minute, de pildă, pe teritoriul Statelor Unite se comite o crimă ; la fiecare 36 de secunde se fură un automobil. Nu e deci de mirare că uşile se zăvorăsc devreme, seara, şi că fabricanţii de lacăte — din ce în ce mai complicate — şi de alarme (care se montează la uşi. la ferestre, la obloanele garajelor) au obţinut cele mai însemnate profituri din istoria Americii. Oamenii nu sînt consolaţi de împrejurarea că statisticile Interpolului demonstrează că ţara ¡or se află „doar" pe locul al 15-lea. în privinţa crimelor comise în 1974. de exemplu. Au loc multe acţiuni cetăţeneşti. cerînd autorităţilor să ia măsuri mai energice împotriva criminalilor. Campaniile electorale ale candida- tilor la funcţia de primar sau de guvernator cuprind, obligatoriu, promisiunea că se vor întreprinde? iniţiative ..de întărire a legii şi a ordinii". Dar promisiunile rămîn adesea neîndeplinite. Philadelphia s-a simţit în siguranţă cînd. în urmă cu cî ţi va ani. şi-a ales ca primar pe fostul prefect de poliţie ; i-am văzut fotografia în ziarele care-i anunţau victoria în alegeri : privire încruntată sub sprîn- cenele stufoase, maxilare puternice, buze subţiri care nu ştiau să surîdă. în doi sau trei ani, paşnica Philadelphia a secolului trecut, oraşul marilor muzee şi al celor mai vechi aşezăminte academice ale Americii. a ajuns pe unul dintre cele dintîi locuri pe lista criminalităţii. Ceea ce înseamnă că întărirea forţelor poliţieneşti, conducerea cu mînă de fier a treburilor unui oraş nu reprezintă soluţia problemei şi că, de fapt, cauzele sînt mult mai adîuci

Comisia Kerner. numită de preşedintele Johnson pen- tru a cerceta cauzele creşterii dramatice a violenţei în

viaţa cotidiană a oraşelor americane în timpul deceniului trecut, atrăgea atenţia asupra condiţiilor în care trăiesc locui toni cartierelor sărace ale marilor aglomerări urbane, acolo unde rata şomajului e mai înaltă, casele mult mai puţin prielnice unei existenţe normale, mortalitatea infantilă mai ridicată, unde sînt mai puţini bani pentru medicamente şi pentru taxe şcolare. ..Unde (se spune în raportul comisiei) se cuibăreşte, în atîtea chipiul, suferinţa umană/'

O altă comisie prezidenţială de investigaţie a cauzelor violenţei, numită în 1968, anul întunecat al asasinării senatorului Robert Kennedy şi a lui Martin Luthei’ King, releva „pierderea încrederii în standardele etice ale unei societăţi care permite săvârşirea imoralităţii reprezentate de războiul din Vietnam". Legitimitatea instituţiilor politice era. astfel, pusă la îndoială şi răbufnirile violenţei deveneau întru totul fireşti „într~o lume care instituia domnia bunului-plac ca normă unică". „Violenţa devine inutilă cînd instituţiile sociale funcţionează astfel încât toţi cetăţenii să se bucure de un statut mulţumitor în viaţa normală a comunităţii şi a naţiunii." [1]

Am fost martor, în primăvara anului 1970, la asemenea manifestări ale protestului împotriva deteriorării codului moral al societăţii americane. Am văzut grupurile de demonstranţi care aruncau cu pietre în ferestrele clădirii Oficiului pentru Serviciul Militar din campusul de la Seattle. I-am auzit pe studenţi comentînd evenimentele de la Universitatea Kent, unde trei tineri au fost ucişi de gloanţele Gărzii Naţionale a statului Ohio. Presa şi televiziunea au numit evenimentele de la Kent „omor fără circumstanţe atenuante" şi au difuzat o fotografie cure înfăţişa o fată îngenuncheată lîngă trupul unui coleg

[5] **Janies S. CnnipboH, Vio/<’n<e *în America,* Nvw Yark. 1973, p. 452.**

al său : braţele ridicate spre cer evocau emblema durerii din arta antică. La începutul lui mai, cîteva mii de tineri, în fruntea cărora se aflau invalizi din războiul din Vietnam, purtaţi în cărucioare, tîrîndu-se în cîrje, au trecut prin faţa Casei Albe şi şi-au azvîrlit medaliile peste grilajul grădinii. Nu a fost o manifestaţie violentă, dar ea a relevat în chip dramatic una dintre cauzele violenţei din viaţa americană a acelui început de deceniu.

însă violenţa de care se teme omul de pe stradă ia alte înfăţişări. E mai puţin spectaculoasă ; înseamnă borfaşul care te pîndeşte la colţul străzii, în vreun cartier mărginaş, îţi propteşte cuţitul în piept şi te jefuieşte de cei cîţiva dolari, luînd-o la goană. Cel care, în staţia de metrou, în orele de aglomeraţie, smulge poşeta din nuna unei femei şi dispare în mulţime. Fură automobilul, cu lot ce e în el. de la locul de parcare. îi atacă pe impru- denţii trecători nocturni prin Central Park şi, dacă descoperă că nu au bani asupra lor, îi înjunghie. Cel care se răzbună pe duşman, deschizînd focul asupra lui, dar greşeşte (de multe ori se întîmplă) şi împuşcă un pieton paşnic. înseamnă „reglementarea conturilor” dintre două bande care se îndeletnicesc cu vînzarea stupefiantelor : după fiecare eveniment de acest fel. într-un parcaj singuratic se găseşte, încuiat în port-bagajul unui automobil părăsit, cadavrul legat de mîini şi de picioare al unui individ cunoscut poliţiei. Şi e aproape sigur că, nu peste multă rame, într-un alt colţ al oraşului, din port-bagajul altui automobil suspect va fi scos cadavrul legat fedeleş al unui membru al bandei adverse. Şi aşa mai departe, vreme de cîteva săptămînî, răzbunări tăcute care-i ţin pe oamenii paşnici departe de locurile prea izolate, pe unde nici maşinile poliţiei nu par a se

aventura cu prea multă tragere de inimă.

Ziarele şi programele televiziunii nu sînt deloc străine de atmosfera de groază care pluteşte de atîtea ori pe străzile marilor oraşe. Nu s-ar putea spune că mijloacele de „mass-media" cultivă intenţionat psihoza fricii ; dar mecanismul însuşi al informaţiei publice determină scoaterea în relief a ceea ce se socoteşte a fi senzaţional, a ceea ce poate atrage de îndată luarea-aminte a cititorului sau privitorului. în Statele Unite, nu există jurnale la nivel naţional ; nici unul dintre cele două mari partide politice nu finanţează vreun organ de presă, pentru că -— prin tradiţie — cititorul vrea să fie informat de cineva care să poată cumpăni obiectiv iniţiativele şi poziţiile celor două tabere. Aşa se explică, de pildă, că într-o ţară unde unele reviste apar în tiraje de peste 17 milioane de exemplare, ziarul cel mai răspîndit, *Daily Neivs* (preferat de newyorkez sobrului *Nezo York Times,* pentru că foloseşte un vocabular mai redus şi pentru că risipeşte cu mai multă generozitate ilustraţiile şi benzile de desene) nu atinge decît 3 milioane. în concurenţa dintre redacţiile ziarelor — aproape în fiecare oraş apar cel puţin două cotidiene — se încearcă atragerea cititorului prin ştiri senzaţionale de pagina întîi : toate crimele, jafurile, procesele cu depoziţii mai picante capătă o publicitate care-i convinge pe cititori că. neştiute de el, în oraşul său se petrec lucruri îngrozitoare. Cumpărîndu-şi ziarul, el duce sub braţ, spre casă, argumentele prudenţei vecine cu frica.

Am putut să observ, de exemplu, că eşecul misiunii Apollo XIII, cînd vieţile celor trei cosmonauţi s-au aflat, zile în şir, în primejdie, a ocupat pagina întîi a ziarelor mai mult decît relatarea succesului lui Apollo XIV.

Mecanismul televiziunii e mai complicat. în 1974

erau în Statele Unite aproximativ 85 milioane de receptoare de televiziune, adică unul la fiecare doi locuitori şi jumătate. De două sau de trei ori pe zi, ştirile intră aproape în ţoale casele. Dac, spre deosebh'e de Europa, nimeni nu plăteşte abonament : reţelele naţionale sînt, de fapt, întreprinderi particulare şi nu au cum să reclame plata vreunei obligaţii. Şi atunci, singurul mod de a obţine profituri este difuzarea reclamelor ; a opta parte din timpul total de transmisie e rezervat acelor filme sau desene animate care laudă calităţile diverşilor detergent!, ale mărcilor de automobile, ale aparatelor de ras. ale limona- delor şi sosurilor gata preparate. în statisticile pe 1973 se menţionează că o singură firmă care fabrică produse de drogherie, ,.Procier & Gambie”, a cheltuit peste 120 de milioane ele dolari numai pentru reclamele la televiziune. Dar industriaşii şi comerciant ii americani nu acceptă ideea că banii pot fi investiţi fără siguranţa unui profit ; aşa îneît nu~şi încredinţează reclamele decît posturilor de televiziune despre care au siguranţa că au un număr destul de mare de spectatori. Şi atunci se produce un adevărat cerc fără ieşire : întreprinderile comerciale cumpără spaţiu de transmisie (la unele ore din zi, aşa-numitul „prime time”, între 6 şi 10 seara, plătit foarte scump) de la acele reţele de televiziune ce se adresează celui mai numeros public ; pentru a-şi păstra dreptul de a difuza reclamele bine plătite de principalii agenti de publicitate, deci pentru ca aceştia să fie siguri că însuşirile produselor lor vor ajunge cunoscute de cît mai mul ţi spectatori, directorii de programe * se silesc să le conceapă cît mai atractiv cu putinţă. Reportajele despre întîmplări senzaţionale capătă, încă din rezumatele pline de nerv care preced emisiunile de informaţii, un loc central în programele

televiziunii.

Violenţa, reală în viaţa oraşelor, capătă astfel dimensiuni încă şi mai apăsat conturate, datorită unei nevoi explicite de publicitate. Pe temeiul unei realităţi cu ad<^ vărat grave, specula cu senzaţionalul a clădit o mitologie a spaimei. Ştiu, de pildă. că bursierii europeni ai unui institut de cercetări din Washington (împovăraţi şi aşa de idei nu întotdeauna exagerate despre violenta de pe străzile oraşelor americane) erau întîmpinaţi pe aeroport de un delegat care, imediat ce le ura obişnuitul bun- venit, le întindea un fluier legat de un lănţişor ce se putea prinde în jurul gîtului : dacă vor fi atacaţi, nu vor avea decît să şuiere şi bandiţii o vor lua la fugă. E lesne de înţeles că mulţi dintre noii-veniţi n-au cutezat, în lunile cît au stat în Washington, să iasă după căderea amurgului : în loc să le fi dat curaj, fluierul îi obseda ca o dovadă palpabilă ¿i primejdiilor ce-i pindeau. Şi, poate, au avut dreptate.

Străzile celor mai multe oraşe sînt un elogiu al unghiului drept. Construite, de cele mai multe ori. pe locurile largi unde nu fusese clădit nimic mai înainte, aşezările americane au avut de la început spaţiu să-şi desfăşoare geometriile stricte, să croiască bulevarde largi şi să planteze arbori. Oricine compară străzile din districtul financiar al New Yorkului. din preajma celebrului Wall Street, cu acelea de la nord de strada Houston, de unde începe Grcenwich Viliage, îşi dă seama că le desparte o istorie de cel puţin o sută cincizeci de ani : în vîri’ul sudic al insulei Manhattan, clădirile sînt construite de-a lungul uliţelor de odinioară, ce lunecau pe crestele colinelor, pe lîngă lizierele pădurilor care întunecau cu umbra lor apele braţului de mare ce se cheamă East River. Străzi înguste, întortocheate, luminate de soare numai la

anume ore ale zilei, pentru cîteva minute. Pe deasupra lor, punţi acoperite cu sticlă leagă clădirile înalte de 25—<30 de etaje.

Mai tîrziu, s-a încercat să se sistematizeze partea veche a oraşului ; s-au retezat unghiurile ascuţite ale încrucişărilor de străzi rămase de pe timpul cînd partea

aceasta de oraş se numea Noul Amsterdam şi era proprietatea Companiei olandeze a Indiilor de Vest. Se mai văd unele case care stau oblic faţă de noile străzi, îndreptîn- du-şi ferestrele •—• odinioară deschise spre drum — către calcanurile mai noi ale clădirilor vecine. într-un loc, înconjurat cu o balustradă scundă de beton, au rămas două sau trei cruci cu inscripţia ştearsă de ploi, dintr-un cimitir unde fuseseră îngropati locuitorii oraşului de acum două sute de ani ; acum mormintele stau umile în umbra unor case mărunte, construite pe la sfîrşitul secolului trecut. Din cimitirul de altădată se mai vede o grădină miniaturală, cu două laturi de cîte 4 sau 5 metri, unite de curba scurtă a balustradei. Ceva mai departe, o stradă a fost deschisă pe locul unei case din care a fost lăsată în picioare doar jumătate : pereţii vopsiţi în culori aspre stau cu faţa spre strada cea nouă şi în zugrăveala unora se mai bagă de seamă o pată mai întunecată, unde a fost tăblia de la căpătîiul vreunui pat. în calcanul unor clădiri mai recente din Greenwich Village au rămas imprimate contururile caselor demolate ca să facă loc unei străzi mai largi sau unui loc de parcare. Cele dintîi aşezări ale coloniştilor europeni au fost aşezate aici cam prin 1609, după explorările lui Ilenry Hudson ; dar întreaga insulă a Manhattanului (cumpărată de guvernatorul olandez Peter Minuit de la indieni în schimbul cîtorva şiraguri de mărgele în valoare de 24 do dolari) a fost încorporată în oraş abia cu un secol în urmă, în 1874. De aceea, cartierele din partea de nord nu au dccît puţine clădiri vechi şi construcţiile de sticlă şi metal se înaltă pe locul unor case care nu apucaseră încă să îmbătrânească.

Alte oraşe mari au lăsat neatinse vechile cartiere în jurul cărora au crescut treptat străzile cu clădiri

mai noi ; harta lor 3e desfăşoară ca o filă a istoriei şi
îngă

duie să se citească adausurile necontenite ale epocilor succesive. Bostonul e unul dintre acestea. De-a lungul a trei rîuri — Neponset, Charles şi Mystic — se întind străzi cu case din secolul al XVIII-lea ce destăinuie gustul pentru, neoclasicism al americanilor din preajma revoluţiei. Faţadele clădirilor cu două caturi stau, aproape identice, una lîngă alta, urcînd dealurile din preajma Capi- toliului şi a Parcului Common, vechiul loc de adunare al locuitorilor cane aici dezbateau problemele grave ale oraşului. Faţade în cel mai pur stil georgian: la parter, de o parte şi de alta a uşii, cîte două ferestre înalte, cîteodată acoperite cu obloane de lemn roşiatec ; la etaj, cinci ferestre întru totul aidoma celor de la parter. Sub acoperiş, o cornişă cu motive ornamentale greceşti (sau pe care bostonienii *le credeau* greceşti, fiind împrumutate, de fapt, din Italia renascentistă). Deasupra uşii, frontoane triunghiulare ; dar constructorii de aici, din Massachusetts, unde ploile vin pe neaşteptate dinspre Atlantic şi dinspre Munţii Berkshire, au adăugat o copertină pentru a-l feri pe cel ce ieşea din casă de apa care cade, zile în şir, necontenit, din norii ce par să atingă vîrfurile copacilor de pe marginea străzii. Pe trotuare au rămas, cîteodată, felinare cu petrol sau cu gaz aerian, siluete graţioase în peisajul oraşului ce-şi păzeşte cu grijă monumentele istoriei de altădată.

O potecă de cărămidă gălbuie *(Freedom Trail,* „Cărarea libertăţii”) şerpuieşte prin cartierele vechi, pe străzi pavate, ca acum două sute de ani, cu pietre de rîu. Trece prin faţa unor clădiri cu verande înalte pe ai căror stîlpi crestăturile abia se văd, şterse de ploi; în unele din casele acestea se adunau, pe la 1766, membrii comitetelor cetăţeneşti care redactau lungi scrisori de protest împotriva . impozitelor fixate de

administraţia colonială britanică.

Mai departe, Cărarea libertăţii trece pe lîngă vechiul par-

lament al statului Massachusetts, *The OUI Stute* House ; cîndva, clădirea aceasta de cărămidă înnegrită era sediul guvernatorului englez şi de sub balconul ei, într-o noapte de martie a lui 1770, un detaşament de nouă soldaţi britanici a tras într-un grup de tineri care, în derîdere, aruncaseră în ei cu bulgări de zăpadă. Trei bostonien i au fost ucişi, şapte răniţi grav (doi au murit după scurtă vreme) ; un pătrat de cărămidă marchează, pe pavajul piaţetei, locul „Masacrului de la Boston”, unul dintre cele mai celebre evenimente care reflecta atmosfera încărcată de sentimente antibritanice din ajunul revoluţiei. Ceva mai departe. Faneuil Hali, o construcţie ciudată : la etaj, o sală de adunări cu lungi galerii de lemn care dau ocol şirurilor de scaune cu spătare de pai, la parter, prăvălii <ru uşi înguste şi gîrliciuri de beci de unde vine un miros de piatră umedă şi de vin oţeţit. De jur împrejur, hala de carne şi de peşte. De la tribuna de lemn de brad (aceeaşi care a fost instalată aici în 1761, cînd sala s-a reconstruit, după un incendiu mistuitor), s-au auzit cuvintele celor care cereau să se pornească războiul împotriva englezilor. Şi în toamna lui 1959, tot la această tribună, sub portretul surîzătoi' al lui Peter Faneuil, şi-a început campania electorală tînărul senator de Massachusetts, John Fitzgerald Kennedy.

Poteca de cărămidă trece pe sub arcadele de beton ale modernei şosele 93 şi ajunge într-un cartier cu străzi înguste, suind pieptiş un deal pe creasta căruia se vede turla ascuţită a unei biserici : *The Old Norlh Church,* la fereastra căreia bostonien!! au aprins un felinar. într-o noapte de aprilie, în 1775. Era semnalul convenit, anun- ţînd că armatele regelui porniseră spre Concord şi spre Lexington să prindă pe

E
i

nepregătite statul major al pat.rio- ţilor. Trei americani •— Paul Revere. William Dawes şi doctorul Prescott — au pornit în galopul cailor să-i prevină pe fruntaşii revoluţiei : s-au strecurat printre primele linii ale englezilor, dar au căzut într-o cursă întinsă de armata duşmană. Prescott a scăpat, a ajuns în tabăra americanilor după ce. în drum, i-a trezit pe fermieri ; cea dinţii bătălie a revoluţiei americane a fost cîştigată de aceşti oameni de la ţară, din împrejurimile Bostonului, îmbrăcaţi în grabă, treziţi în toiul nopţii de Samuel Prescott. Eroul faimosului poem al lui Longfellow este, însă, Paul Revere : statuia lui ecvestră (cu un gest prea elegant pentru goana deznădăjduită din noaptea aceea) e aşezată în parcul de lîngă biserica în fereastra căreia s-au pus felinarele ce vesteau primejdia. Casa lui de lemn, cu două caturi, cu geamurile prinse în reţele rombice de metal (care seamănă atît de bine cu casele engleze din orăşelele medievale) a devenit muzeu. Iar despre doctorul Prescott nu povestesc decît cărţile de şcoală.

Dar Cărarea libertăţii se opreşte şi în faţa Capelei regale, căreia monarhul englez i-a dăruit draperii grele de catifea şi i-a îmbrăcat amvonul în foiţă de aur ; a dat poruncă să i se aşeze acolo şi un tron, pentru a da coloniştilor să înţeleagă că el le este rege. Dar nici un cap încoronat al Marii Britanii nu a avut vreme să stea în tronul din capela de la Boston. Nu departe, poteca de cărămidă trece şi pe lîngă un cimitir vechi, Grannary ; adăpostit între zidurile înalte ale unoi* clădiri mult mai noi, cimitirul pare, totuşi, învăluit în pacea vremurilor de demult. Pe unele morminte sînt împlîntate steguleţe americane, ceea ce înseamnă că sub crucea de piatră e înmormîntat un

erou al naţiunii. în părţile acestea, unde orăşelele poartă nume de bătălii ale războiului de independenţă. cimitirul e colorat de zeci de steguleţe. schimbate o dată pe săplămînă, de elevii şcolilor din Boston

în grija cărora se află monumentele istorice. într-un mormînt lipsit de podoabe, îşi doarme somnul personajul foarte bine cunoscut de şcolari, Elizabeth Vergoose, **o** bătrînă care a murit la începutul secolului al XVIII-lea. Avea o droaie de nepoţi şi cît e ziua de mare colinda de la unul la altul şi-i astîmpăra spunîndu-le poveşti. Unul dintre ginerii ei, tipograful Thomas Fleet, le-a adunat şi le-a tipărit sub titlul *Poveştile măicuţei Goose.* Legenda e frumoasă. Dar s-au găsit, şi de data aceasta, cercetători lipsiţi de orice spirit romantic care au demonstrat, fără greutate, că poveştile lui Perrault, *Contes de ma mère l'Oye,* fuseseră publicate înainte ca respectabila doamnă Vergoose să le fi povestit nepoţilor ei, iar domnul Fleet să le tipărească într-o ediţie republicată de atunci de cîteva sute de ori. Copiii din Boston sînt, însă, indiferenţi la argumentele istoricilor literari şi, pentru ei, Măicuţa Goose este aceea care a născocit minunatele poveşti şi poezioarele pline de haz.

în jurul Capitoliului, pe străzile nestrăbătute de cărarea de cărămidă, casele păstrează înfăţişarea din secolul trecut şi în parcuri cresc încă arbori sădiţi în vremea în care, clădindu-se diguri şi secîndu-se mlaştini şi braţe de mare, s-au adăugat api'oape 400 de hectare la suprafaţa Bostonului. (Această muncă istovitoare de recuperare a pămîntului s-a desfăşurat şi în alte oraşe, şi iarba multor parcuri, bulevarde şi grădini ale caselor din Los Angeles, de pildă, a fost adusă în brazde mari, de la zeci de kilometri, şi aşezată aici, sub soarele neiertător ; oraşul consumă uriaşe cantităţi de apă ca să-şi păstreze iarba şi arbuştii aduşi de departe.) Cîndva, Bostonul s-a numit Trimountaine, pentru că primii colonişti sosiţi aici în 1630 şi-au clădit casele pe o peninsulă dominată de trei dealuri, dintre care cel mai înalt era încoronat de

trei vîrfuri. Astăzi, Beacon Hill („Dealul farului”), pe care, în 1632, se afla uii far dînd de veste rarelor nave că se apropiau de un port primitor, nu mai are dccît o culme domoală unde s-a clădit Capitoliul. Un alt deal, Fort Hiil, a fost săpat pînă la temelie, făcînd loc construcţiilor. Numai Copp’s Hill şi-a păstrat înfăţişarea de acum trei sute şi ceva de ani. Cheiul unde, în iarna lui 1773. se aflau ancorate corăbiile încărcate cu ceai englezesc (pe care americanii refuzau să-l bea, pentru că preţul de vînzare includea un impozit, mic, e adevărat, dar menit să dovedească dreptul Metropolei de a-şi supune la taxe cetăţenii din colonii) şi unde, deghizaţi în indieni, bosto- nienii s-au urcat pe punţile navelor şi au aruncat în apă ceaiul „cu impozit cu tot”, se află acum pe uscat, la o bucată bună de drum de ţărmul oceanului.

în centrul oraşului, Boston Common — cea mai veche grădină publică din America — mai aminteşte de vremurile cînd era izlaz pentru vitele celor cîteva sute de colonişti. Metropola industrială de astăzi nu vrea să uite că s-a înălţat din munca umilă a unor cultivatori de cereale şi a unor pescari. în Camera Reprezentanţilor din clădirea în stil neoclasic a Capitoliului, un cod mare, cioplit din lemn, e atîrnat deasupra galeriei publicului, amintind anii de început ai oraşului, cînd Bostonul era cel mai mare port pescăresc al Noii Anglii.

Nu e cel mai vechi oraş al Statelor Unite (spaniolii întemeiaseră St Augustine, în Florida, cu aproape 70 de ani mai devreme, iar în 1619, la Jamestown, în Virginia, coloniştii îşi convocaseră cea dintîi adunare legislativă). Nici chiar din Noua Anglie : la Plymouth, un orăşel aşezat nu departe, spre sud de Boston, se păstrează piatra pe care, zicc-so, au păşit cei 101 pelerini cînd au debarcat pe pămîntul Lumii Noi. Chiar

şi New Yorkul e cu cîţiva ani mai vechi. Iar coloniştii care aveau să ridice primele case din Trimountaine veniseră aici după ce lăsaseră mai la nord. la Salem, lin grup numeros. întemeietorii de mai tîrziu ai mdlori loarei Massachusefcts Bay Colony. Dar nicăieri, parcă, istoria nu e integrată atît de firesc ca aici în viaţa oraşului modern.

La Mystic, pe ţărmul Connecticutului, întreaga aşezare are înfăţişarea unui seducător muzeu ; îmbrăcat, i în straiele de acum două sute de ani, tineri meşteşugari stau în căsuţele lor de bîrne, împlinind muncile locuitorilor de odinioară ai orăşelului. Ţes la războaie cioplite din lemn de arţar, coc pîine la cuptoare din cărămidă. întorc cu îndemînare, sub loviturile ciocanului, fierul înroşit, croiesc cizme înalte, pescăreşti. Pe corabia ancorată chiar lîngă ţărm, instalaţiile de pescuit şi de prelucrare a cărnii, şi a grăsimii de balenă sînt unse. în fiecare an, cu grijă (Mysticul a fost. în secolul trecut, unyl dintre cele mai vestite porturi ale balenierelor şi multe cărţi cuprinzînd sfaturi practice pentru uzul pescarilor plecaţi departe, în largul mărilor reci, au fost scrise de vestiţi căpitani de vas de aici). în poiana din faţa vechii clădiri a primăriei, băîeţandri de 18—20 de ani îi învaţă cu răbdare pe copiii turiştilor cîntece din timpurile cînd tot ceea ce este acum muzeu era viaţă adevărată.

Mai la nord, la Salem. în centrul orăşelului s-au păstrat cîteva case de lemn din vremea barbarelor procese ale vrăjitoarelor din 1692 care mai răspîndesc asupra numelui aşezării acesteia de marinari şi de pescari o faimă tragică pentru oricine îşi aminteşte din istoria • americană (şi cine nu-şi aminteşte ?) de tragicele evenimente de atunci, de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Pe malul oceanului, *casa cu şapte*

frontoane din romanul lui Hawthorne a devenit un muzeu, foarte bine îngrijit, unde — prin intermediul personajelor cărţii — descoperi aspra viaţă domestică a puritanilor de la începutul vea-
cului trecut : fiecare detalia e reconstituit cu atîta minuţie, incit simţi că e nevoie de încă o lectură atentă a romanului ca să înţelegi nuanţele mişcării sufleteşti a personajelor în mediul lor real. Cîteva străzi cu platani şi cu arţari, cu case înconjurate cu grilaje de fier, meşteşugit lucrate, se despart liniştit de la răscrucea unde o „casă a vrăjitoarelor”, de un calm surprinzător, în care lugubru e doar numele, se înfăţişează — de fapt — ca un model al locuinţelor de acum 3Ö0 de ani. Dar nici o clădire mai înaltă de două caturi nu tulbură peisajul, totuşi, patriarhal al Salemului.

Chiar la Philadelphia, vestigiile istorice sînt cuprinse între cimitirul din capătul de nord al Esplanadei Independenţei (unde pe lespedea mormîntului lui Benjamin Franklin, aşezată chiar lîngă grilajul împrejmuirii, oamenii aruncă — nu ştiu de ce — monede de 10 şi de 25 de cenţi) şi Independence Hali, la capătul de sud. pe cîteva străzi vechi, toate aşezate între Broad Street şi malul rîu- lui Delaware, în marginea de est a oraşului. Independence Hall, construit în 1741, într-un stil georgian pur, întemeiat pe legile severe ale simetriei, e clădirea în care s-a semnat *Declaraţia de Independenţă,* în vara lui 1776. Aici, George Washington a fost desemnat comandant al armatei americane şi, peste un an, Convenţiunea Continentală a redactat cele şapte articole ale Constituţiei. La parter, se păstrează celebrul *Liberty Beli,* clopotul libertăţii, care a sunat în clipa cînd se semna *Declaraţia de Independenţă.* Simbol al „Spiritului lui ’76”, clopotul e reprodus ori de cîte ori

se face aluzie la intîmplările din vremea Războiului de independenţă. E reprodus şi pe numerele de automobile ale statului Pennsylvania. Alături de Independence Hali, o clădire asemănătoare unei şcoli dintr-un orăşel de provincie : Congress Hali, care -— vreme de un deceniu — a fost Capitoliul naţiunii americane.
Reprezentanţii celor 13 foste colonii stăteau aşezaţi în bănci înguste şi incomode de lemn, iar tribuna de unde se rosteau cuvîntările semăna cu pupitrul unui învăţător. De partea cealaltă a lui Independence Hali, simetric şi întru totul identic cu Congress Hali (legea simetriei a arhitecturii georgiene era neabătut ascultată), se află vechea primărie care, între 1791 şi 1800, a adăpostit Curtea Supremă a Statelor Unite. Interiorul ei, şi aici, de o simplitate ostentativă, dezvăluind concepţiile celor ce-şi luaseră ca model virtuţile severe ale Republicii romane. Şi, de fapt, moşteneau şi dezgustul puritanilor faţă de tot ceea ce ar fi putut însemna lux.

Primul Congres Continental, cel din 1774 (care promulgase cel dintîi document al Revoluţiei, *Declaraţia Drepturilor),* a avut loc într-o clădire mică, de cărămidă, cu ferestre boltite : Carpenters Hali, construită de breasla tîmplarilor, în 1724. în apropiere, pe Arch Street, o căsuţă cu obloane albe, cu uşa — aproape fără prag — deschi- zîndu-se direct din stradă, e aceea unde (spune legenda) Betsy Ross, nepoata unuia dintre semnatarii *Declaraţiei de Independenţă,* a cusut cel dintîi steag al noii republici. Modelul, cu treisprezece dungi orizontale, şapte roşii şi şase albe, şi un număr de stele albe, egal cu numărul statelor Uniunii, aşezate pe un pătrat albastru din colţul din stînga-sus al steagului, a fost aprobat de Congresul american în 1777 ; cu puţine

modificări — determinate în primul rînd, se înţelege, de adeziunea la Uniune a unor noi state — steagul cusut de fata de 24 de ani e şi astăzi drapel naţional al Statelor Unite. Şi, ceva mai încolo, Elfreth's Alley păstrează înfăţişarea nemodificată a unei străzi de pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în vremea războiului revoluţionar : case cu un singur etaj, cu uşi înalte, încoronate de mici frontoane greceşti, cu ziduri îmbrăcate în iederă şi cu mari ghivece verzui, în

care sînt sădiţi leandri ; pavată cu bolovani de rîu, ceea ce-i obligă pe locuitori (pentru că în casele de pe Elfrclh se locuieşte şi azi) să-şi lase automobilele în colţul aleii.

La apus de primăria oraşului (o clădire cu arhitectură fantastică, de fapt patru aripi care închid o curte interioară, deasupra căreia se înalţă un turn de 150 de metri, împodobit cu statuia de 12 metri a lui William Pcnn, totuşi prea scundă ca să se desluşească bine din stradă), începe oraşul modern. O linie foarte ferm trasată desparte aici istoria trecută de prezent. Trecerea se face brusc şi de îndată ce ieşi din liniştea uliţelor de acum două sute de ani, te întîmpină forfota cumpărătorilor de pe Market Strcet, clădirile masive ale băncilor şi societăţilor de asigurări, bulevardele largi, înaltele fintîni arteziene ornate cu statui, gara. La capătul unei esplanade se zăreşte clădirea Muzeului de artă, echilibrată, impunătoare ; printre frunzişurile unui pîlc de castani, dincolo de un iaz pe care plutesc nuferi înfloriţi, Muzeul Rodin. Şi ceva mai încolo, Biblioteca (aproape trei milioane de volume), organizată în 1891, după planurile lui Franklin. Dar istoria epocii Revoluţiei rămîne în preajma lui Indcpendence Hali şi construcţiile moderne, de beton alb, se înalţă de-a lungul bulevardelor croite de edilii ultimului secol, mărturii ale unei epoci recente, despărţită de vechea istorie printr-o linie nevăzută, dar precisă, care trece, de la nord la sud, prin curtea Primăriei.

Şi la New York clădirile de acum cîteva secole sînt păstrate cu pietate, printre construcţiile de metal şi de sticlă ale acestor ultime decenii. Dar istoria veche a oraşului nu se descoperă uşor printre străzile umbrite de blocuri de cîteva zeci de etaje.

Bostonul este, însă, altceva. Nicăieri, parcă, istoria nu infuzează atît de covîrşitor viaţa oraşului ca aici. Arhitectura modernă şi cea a epocii georgiene şi a ncoclasicis-

5 — Marile canioane

mulul alternează cu geometriile riguroase ale vremii contemporane. în centrul modern al Bostonului, în Copley Square. la sfîrşitul deceniului trecut s-au construit cîteva clădiri de o mare îndrăzneală a concepţiei. Liniile verticale ale ferestrelor şi ale coloanelor înalte de beton lunecă de-a lungul zidurilor, apoi se frîng şi continuă, într-un alt plan, alternînd necontenit şi creînd impresia unor volume care se apropie şi se depărtează într-un joc elegant al proporţiilor. Dar calculele cutiei de sticlă a lui John Hancock Insurance Company n-au ţinut seama de puterea vîntului care se năpusteşte, mai ales primăvara, dinspre Atlantic : ferestrele se sparg întruna, cu zgomot, izbite de curentul violent. Echipe de geamgii sînt angajaţi permanent să înlocuiască ferestrele ; în fiecare zi, plăci oarbe de lemn apar la un alt etaj. Bostonienii îi spun „uriaşul cu plasturi".

Cărarea libertăţii trece adesea pe lîngă unele clădiri moderne şi, la un moment dat, traversează zgomotoasa State Street, chiar în faţa unui magazin de televizoare şi a unei librării unde se vînd şi calculatoare electronice de buzunar. Drumul spre Cambridge — cîndva un orăşel aflat departe de Boston, astăzi cartier al lui — lasă în urmă fabrici şi imobile de birouri. La Cambridge (al cărui nume a fost împrumutat, de bună seamă, de la cel al oraşului englezesc ce s-a dezvoltat treptat în jurul celebrei universităţi) se află Harvardul. Se mai păstrează unele construcţii de pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea : case de o maiestească simplitate, ziduri de cărămidă şi de piatră, cu ferestre încadrate în chenare albe, cioplite cu motive care amintesc limpede de modelul arhitecturii renascentiste engleze.

în 1630, vreo 800 de colonişti veniseră din Anglia

pe ţărmul golfului Massachusetts. Fuseseră în timpi n.aţi

de o climă aspră, trebuiseră mai întîi să doboare copaci şi să umple mlaştini pentru a-şi putea aşeza locuinţele. Dar peste cinci ani, după ce gospodăriile începuseră să mai prindă cheag, după ce se iviseră primele semne ale unor recolte îndestulătoare şi corăbiile venite de peste Ocean ancorau mai des în port, să descarce şi să ia cu ele mărfuri, bostonienii înfiinţau cea dintâi şcoalaţ unde copiii erau primiţi fără să plătească taxe. Iar în 1836, Ia New Towne (pe care apoi l-au rebotezat Cambridge), lua fiinţă Harvardul.

La celălalt capăt al ţării, pe ţărmul Pacificului, Seattle a început ca o măruntă aşezare de tăietori de lemne, în 1851. Abia peste doi ani, emisarii trimişi pînă în preajma lacului Michigan se întorceau, aducînd cu ei cîteva zeci de fete de măritat, semn că Seattle avea de gînd să se gospodărească statornic în acele locuri. Oraşul a crescut încet şi abia în 1869 a fost recunoscut de autorităţile care i-au înmînat carta de construire. Dar la acea dată, universitatea locală fusese înfiinţată de 8 ani. Iar în 1839, cînd se va proclama statul Washington, recuncscîn- du-i-se drepturi pe deplin egale cu ale celorlalte 41 de state mai vechi, în acest îndepărtat colţ de ţară funcţionau patru universităţi. în vastul parc al Universităţii Washington, pe o pajişte înconjurată de rododendroni, patru coloane ionice (dar de lemn) au fost aduse din centrul oraşului unde vechea clădire a universităţii a fost demolată, în urmă cu multe decenii, ca să facă loc străzilor drepte şi construcţiilor de beton.

Dealtminteri, aproape pe întregul cuprins al Statelor Unite, data de întemeiere a universităţilor o precede cu mult pe aceea a primirii teritoriului în Uniunea Statelor Americane. Unele orăşele (mai ales în Vestul Mijlociu, în Vestul îndepărtat şi în Sud) îşi datorează existenţa împrejurării că acolo se află universităţi a căror faimă

r*

10

cheamă mii de studenţi. Bloomington, de pildă, e un oraş cu ceva mai mult de 40 000 de locuitori. Universitatea Indiana, al cărui campus umbrit de arbori înalţi e adăpostit aici, are peste 20 000 de studenţi şi 2 000 de profesori. Cei aproape 17 000 de studenţi ai Universităţii de la Kent — în apropiere de Cleveland — trăiesc într-un oraş de vreo 25 000 de locuitori ; şi cam acelaşi e şi raportul dintre studenţii Universităţii din Michiganul de Est şi locuitorii din Ypsilanti, cei ai Universităţii de Stat Illinois şi locuitorii din măruntul Normal, ai Universităţii Purdue şi populaţia oraşului La Fayette.

Unele localităţi poartă, dealtfel, nume care nu lasă nici un fel de îndoială asupra obîrşiei lor. Există un oraş *University* în Mississippi, un altul în Alabama şi altul în Arkansas ; un *University City* în Missouri, un *University Park* în Pennsylvania şi un *University Center* în Michigan ; un *College,* lîngă Fairbanks, în Alaska ; un *Collegeville* în Pennsylvania şi altul în Minnesota; un *College Park* în Maryland, un *Collegedale* în Tennessee, un *College Heights* în Arkansas, un *College Place* lîngă Walla Walla, în estul statului Washington. Chiar şi în oraşele mai vechi, la New York, la Washington, la Philadelphia, la Boston cartierele din jurul universităţilor îşi păstrează un farmec propriu. Acolo unde nu există campusuri, unde studenţii ies din sălile de curs direct în stradă, o forfotă zgomotoasă şi multicoloră semnalează apropierea universităţii.

Cîteodată, e adevărat, e greu să-ţi dai seama de natura acestei aglomeraţii, pentru că se întîmplă ca şi cartierul din jur să fie la fel de animat. Universitatea Columbia din New York, de exemplu, odinioară una dintre cele mai bune instituţii de învăţămînt ale ţării, e amplasată în partea spaniolă a Harlemului. Lîngă zidurile cu arhitectură severă din. vremea aşa-zisei „Renaşteri greceşti”, se

CS

înşiră case cu 6—7 etaje, afumate, dar înveselite de panglici viu colorate, strînse în funde imense deasupra uşilor şi ferestrelor. Zeci de prăvălii cu firme scrise în engleză şi spaniolă (unele numai în spaniolă); în faţa tuturor magazinelor, marfa e scoasă în stradă. Legume, lăzi frigorifice cu brînzeturi şi carne, haine, încălţăminte, cărţi (fireşte, în spaniolă), obiecte de bucătărie. Femei cu părul prins în bigudiuri roz se tocmesc cu glas tare, ţi se pare că se ceartă, dar în cele din urmă iau pachetul înfăşurat în grabă de negustor şi se de^art de el rîzînd şi bătîn- du-l tare, în semn de prietenie, pe umăr. Se opresc şi discută cu cei din spatele tarabelor, care le întind pe un vîrf de cuţit o aşchie de brînză : o gustă, stau o clipă pe gînduri, şi trec mai departe, vorbind tare cu negustorul de alături. O forfotă veselă, necontenită ; pînă seara tîr- ziu, se parc că întregul cartier stă pe stradă, în faţa prăvăliilor cu mărfuri scoase la vedere, spre care negustorii îşi cheamă, strigîpd şi dînd din mîini, muşteriii. Mega- foanele transmit tot timpul muzică sud-americană, care sună dogit în pîlniilo vechi. Bineînţeles, mirosul de ham- burgeri şi de *hotdogs* pluteşte şi aici, ca pe toate străzile comerciale ale oraşelor americane. Dar, pe lîngă aceste mîncăruri searbede, se servesc picante specialităţi ale bucătăriei mexicane : *tacos, burritos, enchilados.* Animaţia domneşte pînă tîrziu, după căderea serii ; apoi brusc, străzile se golesc. Vara, pe ferestrele deschise (locuinţele cu aer condiţionat sînt rare în acest cartier), se aud, puse la maximum, aparatele de radio şi televizoarele, revăr- sînd în stradă o uluitoare cacofonie. Străzile sînt aproape pustii. Doar în prăvălioarele luminate puternic, cîte un negustor stă sprijinit de tejghea, în aşteptarea vreunui client întîrziat.

Acum c vremea cînd se descarcă furgonetele cu

marfă ; micii negustori au, poate, ziua cea mai lungă de lucru din Statele Unite. Deschid prăvăliile pe la şase dimineaţa şi le închid tîrziu, după miezul nopţii. Apoi aşteaptă camioanele cu marfă ; nu-şi îngăduie să-şi întrerupă lucrul în timpul zilei, să descarce marfa şi să-şi lase muşteriii să plece la prăvălia vecină.

Dar nimeni nu îndrăzneşte să treacă singur, noaptea, prin părţile acestea, mai la nord de strada 100, unde ziua e atîta zarvă şi voie-bună ; cei care, din cine ştie ce motive, se întorc tîrziu acasă, tresar la vederea oricărei umbre şi se închină recunoscători, cînd ajung nevătămaţi în pragul casei. Spectatorii ies întotdeauna în grup de la cinematografe (filmele sînt vorbite în spaniolă) ; se ştiu prea multe întîmplări cu jafuri, şi crime, şi violuri care s-au petrecut pe aceste străzi, pentru ca oamenii să treacă pe aici cu inima uşoară.

La fel e şi mai spre răsărit, în vale, în Harlemul propriu-zis, în preajma bulevardului Saint Nicholas.

Aici, peisajul e apăsător : zeci de case cu ziduri arse, amintind de violentele ciocniri rasiale de la mijlocul deceniului trecut, se înşiră de-a lungul străzilor. Cutiile de gunoi sînt aşezate chiar pe treptele ciobite ale scărilor. Şi aici, în zilele de vară, toată lumea se mută, pînă către miezul nopţii, în stradă : odăile, lipsite de instalaţii de aer condiţionat, devin prea înăbuşitoare. Dar, strînşi în grupuri mari, locuitorii din Harlem — cartierul oamenilor de culoare — îi privesc bănuitori pe toţi cei care trec pe străzi. Legenda potrivit căreia Harlemul ar fi cartierul în care violenţa e mai obişnuită ca oriunde în New York, e doar în parte adevărată. E drept că nu te simţi deloc în largul tău pe străzile astea unde casele vechi şi murdare sînt atît de asemănătoare între ele şi unde tineri şi vîrstnici, deopotrivă, se uită fără prietenie la

tine. Senzaţia cea mai puternică, pe care n-o uiţi apoi

zile în şir, e nu atît aceea de teamă, cît de profundă compătimire. Sărăcia e evidentă, nu se ascunde, iese în stradă, se etalează la ferestre. Cămăşile copiilor şi ale adolescenţilor, cîndva strident colorate, sînt ieşite la soare .şi rupte. Bătrînii stau în prag, sprijiniţi în baston şi, întotdeauna, cu pălăria pe cap ; o pălărie decolorată şi roasă. Haine uzate, pantofi scîlciaţi.

Bătrînii din Harlem sînt, poate, imaginea cea mai deprimantă a New Yorkului. Cu feţe scofîlcite, ca nişte mănuşi de box de mult uzate ; cu gura larg deschisă, fără dinţi, sorbind avidă aerul rău mirositor. Mulţi dintre ei suferă de îngrozitoare boli de ochi : pleoapele sînt umflate şi roşii. Unii dintre ei sînt orbi, dar simt după zgomotul paşilor că nu eşti de prin partea locului şi te urmăresc cu privirea lor goală şi inexpresivă. Ei sînt, în primul rînd, cei care dau Harlemului o înfăţişare brueghelianā.

Harlemul e o lume uitată. O lume nedreptăţită. Manifestele electorale ale tuturor candidaţilor la fotoliile de senatori ai statului New York cuprind neapărat promisiuni de îndreptare a situaţiei Harlemului. Alegerile trec însă, afişele rămîn îngălbenite şi murdare pe zidurile cu tencuiala căzută. Şi viaţa cartierului continuă, aceeaşi, cu străzile pline de mormane de gunoi, cu case prost luminate, pe lîngă care ţi-e teamă să treci de îndată ce înserează.

Procentul cel mai mare de copii care trebuie să-şi întrerupă şcoala, al celor care nu-şi găsesc o slujbă permanentă e aici, în Harlem. Şi în Bronx. Municipalitatea nu poate face decît foarte puţin. Fundaţiile de binefacere organizează adesea festivităţi, îndelung popularizate ele ziare şi de televiziune. De cîteva decenii, însă, oamenii Harlemului privesc aceste serbări cu un nedezminţit scepticism. Ba chiar cu aversiune. Reabilitarea

Harlemului

e o problemă de sistem, nu una pe care s-o poată rezolva societăţile filantropice.

De multă vreme, în ajunul alegerilor se discută în public un ,,program de reconstrucţie” a cartierului. Dar, după atîtea şi atîtea schimbări de primari, străzile rămîn la fel de murdare, mărginite de aceleaşi case ruinate, cu ferestre oarbe ; în zilele de vară, copiii se fugăresc, ţipă, se lovesc sub privirile obosite ale bătrînilor. Gunoaiele se strîng în locurile de joacă : cîrpe, roţi ale automobilelor strivite, cioburi şi hîrtii arse. Chiar dacă unul sau altul dintre primari doreşte sincer să facă ceva pentru Harlem, sistemul consiliului municipal e prea greoi pentru ca intenţiile bune ale cuiva să depăşească stadiul promisiunilor.

Şi Harlemul rămîne, în continuare, apăsătoarea imagine a discriminării.

Cîndva, Harlemul era o întindere liniştită, cu case mici şi curate, pierdute în mijlocul viilor. Apoi, pe la mijlocul secolului trecut, devenise cartier de vile; iar Dealul Morningside era cel mai frumos parc al oraşului. Momentul de glorie a venit pe la 1914 : Harlemul a ajuns atunci unul dintre centrele cele mai active ale culturii negrilor americani. Acum, multe dintre sălile de spectacol de acum şaizeci de ani au dispărut, altele s-au transformat într-un soi de restaurante unde se servesc pui fripţi, cu puţină muzică — atîta cît să întreţină interesul turistic.

— Cea mai grea lovitură — îmi spunea un istoric al culturii negrilor americani — a fost demolarea, în 1958, a sălii „Savoy”. Era un loc unde oricine putea să înveţe adevăratul jazz şi să înţeleagă viaţa negrilor. N-am cum să vă explic cu ce anume semăna ; dar, decenii în şir, la ,,Savoy” s-a afirmat personalitatea unei culturi

de mare autenticitate. Fără el, Harlemul e un fel de Romă fără Colosseum.

Singurul supravieţuitor al epocii de aur de odinioară e teatrul „ApoIIo”, de pe strada 125. în sala cu ornamente grele, de lemn bronzat, şi cu perdele de catifea au cînlat Louis Armstrong, Duke Ellington. Ella Fitzgcrald, Mahalia Jackson. Şi astăzi prestigiul lui nu o întrecut de nici o altă instituţie teatrală a negrilor din Statele Unite şi premierele de aici îi atrag nu numai pe criticii muzicali şi dramatici, ci şi pe iubitorii de artă din întregul oraş.

Mai spre nord, pe strada 136, se află o secţie a Bibliotecii Publice din New York : ,.Countée Cullen Branch”. Numele celei mai importante instituţii culturale din Harlem nu i-a fost dat de vreun scriitor care ar fi activat pentru drepturile populaţiei de culoare, ci de rafinatul poet al ritmurilor severe ce le amintesc pe acelea ale lui Keats. De intelectualul'care, după ce şi-a luat licenţa la Harvard, a militat pentru ideea unei împăcări rasiale, în numele ,.unităţii naţiunii americane”. în mijlocul acestui cartier cu atîtea case ruinate în timpul ciocnirilor dintre americanii albi şi negri, firma bibliotecii are semnificaţia unui ideal încă neîmplinit. Cu vreo 40 de ani în urmă, cînd americanii de culoare îşi descopereau rădăcinile adinei ale tradiţiilor africane, cînd bhiesurile şi *spiritualele* erau cercetate nu ca expresii ale unei arte primitive, ci ca nişte surse indigene ale muzicii americane, biblioteca „Countée Cullen” a devenit ,,o agora a Harlemului”. Ea găzduieşte cea mai bogată colecţie de tipărituri şi de discuri în care e consemnată contribuţia popoarelor africane la cultura lumii.

Am văzut, de pildă, somptuoasa ediţie a amplului poem în latineşte, compus de un autói' negru anonim şi publicat în insula Granada din Antille, în 1573. O istorie a vechii Spânii şi a Africii, ilustrată cu delicate

xilografii, apărută în 1614. Volume cu care s-ar putea mîndri orice muzeu de bibliofillé din lume. Vechi programe de sală (unele din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea); broşuri, afişe, un catalog din 1827 al ziarelor publicate pînă atunci de negrii americani şi care cuprinde cîteva zeci de titluri. Cutiile cu microfilme ale publicaţiilor de sociologie şi de artă africană se înşiruie pe multe sute de metri de rafturi. O clădire modernă, luminoasă, în sălile căreia se simte răcoarea proaspătă a aerului condiţionat a fost adăugată nu de mult construcţiei mai vechi, de o solemnitate întrucîtva stîngace. O sală largă de conferinţe, o galerie de artă unde se organizează expoziţii ale pictorilor şi graficienilor contemporani, studiouri de artă dramatică, încăperi unde se desfăşoară programe pentru copii şi concerte de muzică de cameră, altele consacrate unor dezbateri cu caracter social şi cultural (am asistat, de exemplu, la o discuţie aprinsă prilejuită de creaţiile unor arhitecţi de culoare care elaboraseră un program de modernizare a cartierului) ; toate acestea sporesc prestigiul bibliotecii „Countée Cullen”.

în ianuarie 1970, cînd am ajuns în Statele Unite, tensiunea ciocnirilor rasiale din deceniul precedent slăbise mult. Cel puţin aşa mi s-au părut la Portland, unde populaţia de culoare reprezintă numai 5% din numărul locuitorilor ; lucrurile păreau că vin de foarte departe şi că n-au nici o legătură cu viaţa reală a oraşului. De aceea n-am înţeles prea bine comentariile din ziarele locale care se refereau, îngrijorate, la un eveniment recent, uciderea, în decembrie, la Chicago, a lui Frcd Hampton, lider al „Panterelor negre”. îmi aduc aminte că nu-mi puteam explica declaraţiile rectorului Universităţii Yale, care spusese că „se îndoieşte de posibilitatea unui proces echitabil al militanţilor negri din Statele Unite”. Mai tîrziu mi-am

dat bine seama că, totuşi, prejudecăţile rasiale rodeau pe dedesubt acea înşelătoare linişte ce urmase violenţelor din anii *60. Am înţeles cît de puternice continuă să fie, în multe locuri, prejudecăţile rasiale, cît de abil sînt manevrate de unii oameni de afaceri.

Am priceput mai bine sensul acestor prejudecăţi, cînd am aflat că în ultimele două decenii Harlemul a coborît cu aproape cincisprezece străzi mai spre sud. Şi aici, ca şi în alte oraşe americane, mecanismul e relativ simplu. Într-un imobil din apropierea cartierului negru se eliberează un apartament : deîndată un negustor de valori imobiliare îl cumpără şi-l închiriază, la un preţ mult mai coborît decît cel obişnuit, unei familii de negri. Legea interzice discriminarea rasială în privinţa închirierii caselor : nerespectarea unei asemenea legi e considerată ,,crimă împotriva constituţiei federale”. Aşa încît vecinii nu mai au cum să protesteze împotriva celor care se mută lîngă ei ; dar, în cîteva săptămîni, toate apartamentele clădirii sînt părăsite. întreprinzătorul negustor le cumpără şi le închiriază. Tot unor negri. în scurt timp, întreaga stradă se goleşte. Casele se vînd ieftin, pentru că locatarii sînt grăbiţi să le părăsească şi să scape de noii vecini. Afacerea se încheie cu mari beneficii, mai ales că de-a lungul vremii firma care cumpără clădirile nici nu mai are de gînd să investească vreun ban în reparaţii.

Cartierul negru coboară spre centru. A şi ajuns, în unele părţi, pînă la strada 90. La Washington populaţia de culoare a atins 70%. Coboară din străzile cu case vechi de cărămidă, pe faţada cărora se întinde pecinginea igra- siei şi fumului de cocs, spre cartierele din centru. Şi, aproape nicăieri — mi s-a spus — negustorii de imobile nu sînt întru totul străini de această rapidă extindere a ghettoului negru.

Am în faţă un ghid al New Yorkului, publicat în 1961. Se vorbeşte aici despre un Harlem portorican

între străzile 96 şi 116, de-a lungul lui Madison şi al lui Fifth Ave- nucs. La 10—11 ani după tipărirea ghidului, am înlîlnit firme scrise în spaniolă pînă către strada 86 şi, în sus, pînă pe malul rîului Harlem,' la strada 125, şi — spre răsărit — pînă pe ţărmul lui East River. Ba, chiar şi în acel infernal amestec de dezmoşteniţi ai soartei din South Bronx, dincolo de rîul Harlem, se văd tineri care poartă vindiace cu inscripţii spanioleşti : sînt copiii imigranţilor, sosiţi din acest „al 514ea stat” *(Estado Libre Asociado),* şi sporind şi mai mult impresia de sărăcie sordidă a acestui cartier.

Imaginea convenţională a unui Harlem prin definiţie negru mi-a fost spulberată şi de descoperirea unor enclave mai puţin întinse, bineînţeles, decît vastele cartiere unde se vorbeşte spaniola. La colţul străzii 125 cu Eighth Ave- nue, am văzut cîteva firme de prăvălii scrise în finlandeză ; am aflat că, nu de mult, aici exista o colonie de muncitori finlandezi care aveau o librărie, o prăvălie de discuri şi care, primăvara şi toamna, organizau programe de cîntece şi de dansuri aduse de la ei de-acasă. Acum, colonia de muncitori blonzi, cu ochi albaştri, s-a risipit şi în urma ei n-au rămas decît cele patru sau cinci firme ale unor magazine mărunte, unde uneori se întîmplă să se mai afle cineva care să vorbească finlandeza.

întîlneşti adesea în centrul Manhattanului, pe treptele Bibliotecii Publice, sub arcadele Centrului Rockefeller, în piaţa Marii Armate, la intrarea în Central Park, băieţi cu surîsul alb, îmbrăcaţi în cămăşi violent colorate, care mînuiesc cu o uluitoare abilitate nişte beţe, scoţînd sunete surprinzător de melodioase din vechi butoaie de benzină vopsite în roşu şi în galben strident. Cîntecele lor se reverberează sub bolţile de beton şi plutesc pe străzile adînci ca nişte canyoane, printre clădirile de metal şi de sticlă. Sînt fiii imigranţilor din Indiile de Vest. Pînă să fi înţeles ceva

mai bine complicatele relaţii dintre locuitorii Harlemului, eram uimit că în jurul tobelor roşii şi galbene nu vedeam oprindu-se să asculte, aproape niciodată, negri. Am aflat, foarte tîrziu, cît de falsă e impresia, întrucîtva sentimentală, a unui Harlem unitar, impresie livrescă, nutrită din literatura care aparţine, e adevărat, în majoritate unor autori negri de prin secolul trecut şi din primele decenii ale acestui secol. Din vremea cînd importanţa culturii negriloi' americani de-abia începuse a fi recunoscută şi Harlemul devenea, în întregul Nord al Statelor Unite, centrul acestei culturi, aşa cum în Sud, New Orleansul era centrul muzicii de jazz. Din vremea cînd spaniola nu se auzea prea des în regiunile Atlanticului de mijloc, iar portoricanii reprezentau o cifră cu totul nesemnificativă în statisticile oficiului american de imigrare. Acum sînt, numai în New York, peste un milion ; şi cei mai mulţi trăiesc în zonele din preajma lui East River şi a rîului Bronx.

Aşa încît, Harlemul devine un fel de rezumat al întregului oraş. Constatam cîndva că americanii obişnuiesc să spună, parcă scuzîndu-se : „New Yorkul nu e America”. Sigur, aşa e. Dealtfel, nici nu ştiu care ar fi oraşul capabil să cuprindă în făptura lui sensurile întregului continent, de la Atlantic la Pacific şi de la Marile Lacuri la Rio Grande. E, însă, tot atît de sigur — mi-am spus de multe ori — că New Yorkul nu poate fi imaginat decît în America. Alte oraşe ale Statelor Unite şi ale lumii au încercat să-l imite. Dar n-au izbutit să preia decît pojghiţa aceea de beton, de sticlă şi de metal care împodobeşte cărţile poştale ilustrate şi jurnalele turiştilor grăbiţi. (Şi trebuie să observăm că mulţi europeni îşi păstrează mentalitatea de turist şi după mulţi ani de şedere în acest oraş.)

New Yorkul nu înseamnă, bineînţeles, numai zgîrie-

nori. E, probabil, amestecul care — la prima vedere — ParG a n cea mai grozavă ciudăţenie inventată în acest trebuie să treacă o vreme pînă te deprinzi cu înfăţişai ea lui şi să-ţi dai seama că există un sens în ritmurile aparent dezordonate, dar vitale, ale New York- u ui. E adevărat, la prima întîlnire cu el, oraşul pare că e zdrobeşte cu clădirile lui verticale ce ţîşnesc aproape e pietutindeni. Zgomotul zecilor de mii de maşini care se. izbeşte de ziduri şi se împrăştie de-a lungul străzilor taiate după legea simplă şi severă a unghiului drept evine oprimant. Mai cu seamă în districtul financiar, în aimosul^ Wall Street, unde soarele pare că n-ajunge nici- o ata pînă Ia asfaltul trotuarelor, unde clădirile sînt egate prm podeţe înalte de metal, firave punţi ale sus- azvîrlite peste prăpăstiile uliţelor, totul pare croit ara sa se fi ţinut seama de oamenii care vin zilnic să lucreze aici.

aProape nimeni nu se plimbă prin Wall eet. Cel mult tururile organizate de companiile de unsm care includ în. program vizitarea Bursei şi a Clă- irn b ederale cu înfăţişare de bancă veche, dar cu ambiţia sa imite un templu grecesc (cînd New Yorkul a ost pentru scurtă vreme capitala ţării, aici a depus jură- mintul primul preşedinte al Statelor Unite, George Wash- ington). Şi,^eventual, a bisericii Trinity. Cei mai mulţi unş i au văzut cartierul cînd se întorceau cu vaporul de a rituala vizită a Statuii Libertăţii : dinspre Ocean, e a ^varat, Wall Streetul pare un imens zid crenelat, fre- n<_ ica izbucnire de beton. Văzută însă mai de aproape, ex remitatea sudică a insulei nu mai e chiar atît de mo- veiTa: ♦ yorbesc. de prelungirile ei către Greenwich

S1 cab‘e Chinatown, acele străzi paşnice, cu pră-

va ii de legume, cu măcelării şi pescării rămase, probabil, aceleaşi ca^ pe vremea micului lord Fauntleroy. Nici espie strana cu nume atît de sonor, Broadway, care în partea asta a oraşului înseamnă un lung şir de vitrine prăfuite, magazine de antichităţi, unde nu vezi niciodată vreun client, şi depozite de hîrtie şi de cartoane ale tipografiilor, ale sutelor de tipografii din apropierea băncilor. Dar, chiar în capătul insulei, apărat de forfota turiştilor ce trec spre debarcaderele vaporaşelor care pleacă din sfert în sfert de oră spre Miss Liberty, e un parc cu porumbei, cu pescăruşi, cu pensionari şi cu copii, *Bat- tery Park.* în marginea lui, Castle Clinton — un fort de pe vremea olandezilor, cînd oraşul se chema Noul Amsterdam — a devenit teatru în aer liber. Din aprilie pînă în octombrie, în fiecare săptămînă, echipe de studenţi sau de muncitori dau spectacole între zidurile vechi, mirosind greu a igrasie. Ceva mai încolo, spre scările care coboară spre Ocean, într-o duminică de sfîrşit de mai, cînd se împlineau 155 de ani de la naşterea lui Whitman, am stat printre cei cîteva zeci de tineri veniţi să asculte versurile *Firelor de iarbă ;* le citea un actor îmbrăcat simplu, într-o cămaşă cu mîneci sumese. Bătea vîntul, lovind în microfon, în spatele cititorului Oceanul se mişca, neliniştit, ciocnindu-şi luminile ; totul era de o simplitate copleşitoare. Nu cred că poezia lui Whitman îşi putea recăpăta mai deplin sensul în altă parte decît aici, în faţa Oceanului, citită de un actor îmbrăcat doar în cămaşă. Şi ascultată, într-o tăcere uimitoare, de cîteva zeci de tineri. Care, de îndată ce s-a încheiat programul, l-au rugat pe cititor să mai deschidă cartea şi la alte poeme ale *Firelor de iarbă.* Şi, vreme de aproape două ore, s-au citit versuri ; din cînd în cînd, cineva se apropia în vîrful

picioarelor şi se aşeza, ascultînd şi el în linişte.

Chiar în marginea de est a Wall Streetului se află Fraunces Tavern. Restaurată la începutul secolului, clădirea aceasta de cărămidă adăposteşte un muzeu al revoluţiei americane de la 1776 ; aici, după victoria împotriva armatelor coloniale, Washington şi-a convocat ofiţerii şi şi-a luat rămas-bun de la ei. „Lupta cu armele — le-a spus el — s-a sfîrşit; urmează o luptă la fel de grea, pentru construcţia unei ţări noi.” De aceea, el se retrăgea de la comanda armatei, pentru a se dedica noii lupte.

Prăvălii vechi, cu firme zugrăvite acum aproape două secole, cu ferestre înguste, răsar adesea printre clădirile băncilor de pe străzile Stone, William şi Beaver. Chiar lîngă cele două imense paralelipipede ale Centrului Internaţional de Comerţ (108 şi 110 etaje) clădirea unei bănci a marinarilor stă aproape neschimbată de 160 de ani.

Greenwich Village e, de fapt, un orăşel rătăcit într-o imensă metropolă. Străzile lui evadează din geometria despotică a unghiului drept şi o iau razna printre casele cu faţade zugrăvite în culori vii : la un moment dat, strada 4 coteşte pe neaşteptate spre nord şi întretaie străzile 10, 11, şi 12 care, rupînd şi -ele simetria perpendicularelor, porniseră spre malul Hudsonului. Fâră un-- plan al cartierului eşti pierdut printre ulicioarele acestea care-ţi amintesc de Cartierul Latin sau de străzile ce se desfac, în arcuri de cerc, din londoneza Bayswater. Pînă şi necontenitul du-te-vino are aici o altă înfăţişare decît în celelalte colţuri ale oraşului; oamenii par că şi-au părăsit solemna demnitate anchilozantă de pe străzile şi din prăvăliile din centru. Cafenelele din demisolurile cu lumină săracă, veşnic împodobite "cu flori, terasele restaurantelor,. ieşind pînă la mijlocul trotuarului, au

un aer european pe care nu-l regăseşti decît la San Francisco şi, într-o măsură, la New Orleans. în grădiniţele din spatele caselor se plantează tufe de iasomie şi se construiesc mici heleşteie cu nuferi. Rufele se usucă în balcoane şi întregul cartier' surîde parcă, cu un fel de intimitate.

Pe mici tarabe aşezate în poala negustorilor ambulanţi se văd cornete de hîrtie cu seminţe prăjite de floaroa- soarelui, fistic, alune. La cîte un colţ, un bătrîn vinde o licoare căreia îi zice „suc turcesc de cereale”, probabil braga. De prin aprilie pînă în octombrie, în Sheridan Square şi pe străduţele învecinate se instalează cărucioare trase de măgăruşi, încărcate cu buchete de flori ; fără îndoială, florarii scontează şi pe efectul comercial al vehiculelor lor. pentru că altminteri ar putea să aducă florile cu scuterele portocalii sau albastre ale confraţilor lor de pe Eighth Avcnue.

Dar aproape toate ghidurile newyorkeze te sfătuiesc să eviţi strada Macdougal în serile de week-end ; străduţa aceasta cu restaurante mărunte, cu înfăţişare paşnică, rămasă parcă din secolul trecut, de pe vremea cînd într-o casă din apropiere locuia Henry Jamcs ; străduţa îngustă care stă, timidă, în umbra clădirilor impunătoare ale lui New York University devine ameninţătoare şi stridentă. Indivizi cu înfăţişare suspectă foiesc pe aici şi nu rareori se aud zgomotele încăierărilor care dau de furcă poliţiei şi Salvării. Dar în zilele săptămînii, Macdougal are o înfăţişare paşnică şi de-a lungul ei se aud doar cînteccle „country” transmise de pîlniile cam dogite ale unei prăvălii de discuri.

Cartierul cel mai sordid al Manhattanului este, cu siguranţă, Bowery. Strada largă, mărginită de copaci cu coroană deasă, pare un colţ dintr-un oraş-fantomă. Cîndva, pînă pe la sfîrşitul secolului trecut, a fost un cartier prosper, cu multe prăvălii şi cu săli celebre de teatru. E drept, întotdeauna Bowery a avut o faimă îndoielnică şi saloanele de dans, cazinourile ilegale aduceau aici o lume interlopă. E destul să citeşti romanul *Maggie* al lui Stephen Crane sau povestirile din ciclul *Chimmie Fad- den* al lui Townsend ca să-ţi

S
I

dai seamă că, nici pe vremea

S
I

cînd negoţul înflorea pe. Bowery, nu era prea înţelept să te aventurezi aici în orice timp al zilei. Acum, în faţa obloanelor lăsate ale prăvăliilor pustii, pe treptele tocite, stau vagabonzi murdari cu figuri dezumanizate, privind în gol. Din cînd în cînd, cu un gest automat, duc la gură sticla învelită într-un ziar vechi, şi apoi o lasă din nou pe treaptă, fără să zîmbească, fără să se strîmbe. Se vede că nimic nu mai contează pentru ei.

Nicăieri, poate, dezumanizarea nu are o înfăţişare mai tristă. împreună cu peisajul acesta dezolant, pe strada pustie, cu obloanele ruginite şi rupte, oamenii zdrenţăroşi şi murdari par că alcătuiesc decorul unei drame expresioniste. Stau aici cît e ziua de lungă şi, din cînd în cînd, se duc spre o încrucişare de străzi, aşteaptă pînă se aprinde lumina roşie a stopului şi atunci se apropie de vreun automobil oprit, îi şterg parbrizul cu un şerveţel de hîrtie sau cu o batistă păstrată special pentru aşa ceva ; întind mîna cerşind o monedă de 25 de cenţi sau o ţigară.

Noaptea dorm în prăvăliile pustii, cu cercevele smulse şi cu uşile astupate cu scînduri. Se învelesc în hîrtii vechi şi aşteaptă o altă zi, cînd totul începe din nou : sticla învelită în ziar, ceasurile lungi de singurătate, automobilele oprite la stop, şerveţelul ştergînd parbrizul pentru o ţigară. în Bowery nu se întîlnesc alţi pietoni decît vagabonzii îmbrăcaţi în zdrenţe, tîrîndu-se inutil de la un colţ la altul al străzii. Automobilele trec dinspre cartierul financiar spre Third Avenue, cea mărginită de magazine şi de restaurante bune şi ieftine.

în Bowery, sărăcia e umilă. Nu e agresivă, ca pe străzile cele mai mizere ale Harlemului, unde ai impresia că fiecare cerşetor *îţi pretinde* să-i dai bani, sau ca pe unele străzi care se desfac din Eighth Avenue, în dreptul auto- gării, unde ţi se dă de înţeles

că e mult mai înţelept să dai banii, pentru că altminteri... Aici, în Bowery, privirile

cerşetorilor sînt înspăimîntător de triste, au ceva do animal hăituit. O teribilă indiferenţă a unor oameni care ştiu bine că nu mai au ce să aştepte de Ia viaţă. Firmele decolorate de vreme (se mai pot citi, pe alocuri, anunţuri ale frizerilor care „tundeau şi spălau părul” pentru 20 de cenţi, operaţie care — cînd o mai cere, eventual, cîte cineva — costă astăzi 6—8 dolari, în prăvăliile cele mai puţin pretenţioase), urmele de fum ale incendiilor provocate de vagabonzii care voiau să se încălzească la focul unor maldăre de ziare, totul are o înfăţişare de oraş părăsit.

Mai în sus, pe Third Avenue, casele sînt la fel de scunde : doar 5 sau 6 etaje. în ultimii ani, e adevărat, faţadele cu balcoane de fier forjat şi cu zidărie solidă au început să lase locul construcţiilor de cîte 25 sau 30 de etaje ale căror temelii se sapă adînc, la 15—20 de metri în stînca pe care e clădită insula Manhattanului. Mid- townul coboară spre sud. De fapt, *Midtown* e o numire vagă. în principiu, el ar cuprinde marele dreptunghi dintre străzile 33 şi 57 şi dintre Second şi Sixth Avenues. Un dreptunghi în mijlocul căruia se înalţă clădirea elegantă a Companiei aeriene „Panam” şi, în umbra ei, vechea construcţie *a* Gării Centrale, cu ornamentele complicate în stil „1900”. în realitate, marginile lui au o geometrie mult mai capricioasă : de-a lungul somptuoaselor Pari: şi Fifth Avenues, ele ating strada 96, în vreme ce Second Avenue se pierde între nişte case scunde, cu zidurile prăfuite de îndată ce trece de strada 49.

Imaginea convenţională a New Yorkului, atît de des reluată de cărţile despre America şi tipărită pe coperta ghidurilor turistice, e decupată din acest centru al marelui oraş (adăugîndu-i-se, fireşte, Statuia Libertăţii, obiectivul nelipsit în planurile celor care vizitează metropola). Dacă New Yorkul nu e America, atunci nici Manhattanul

*

nu o New Yorkul şi nici Midtownul nu e Manhattanul. Văzut de pe vaporaşele care, din oră în oră, dau ocol insulei, el nu e — poate — la fel de impresionant cum e colţul de sud al oraşului : clădirile înalte nu se adună pe o bucată atît de îngustă de pămînt şi nu dau impresia că se cocoaţă una în spatele celeilalte. Spaţiile care le despart sînt mai largi, oraşul respiră mai liber aici. Străzile nu se strecoară, sufocate, prin.umbra zgîrie-norilor (nimeni nu le poate contempla

decît de departe, pentru că trotuarul e prea aproape de baza clădirii şi ţi se pare că eşti mereu strivit de masa imensă de beton din faţa ta). Aici, în Midtown, raţiunea urbanisticii e mai clară, conturul construcţiilor se desenează mai generos, într-un plan urmărit cu mai multă stricteţe.

Empire State Building nu mai e de mult clădirea cea mai înaltă din lume. A împlinit aproape 50 de ani; alte construcţii mai tinere i-au luat-o înainte : mai întîi, cei doi gemeni de la Centrul internaţional al comerţului şi, mai de curînd, imobilul Companiei comerciale „Sears” de la Chicago (cu peste 400 metri) care le-a întrecut pe toate. Dar Empire State rămîne cea mai îmbietoare atracţie turistică a New Yorkului. Intenţia proprietarilor lui de a-i adăuga încă zece sau unsprezece etaje nu-i o glumă : există teama ca, odată şi-odată, cea de-a patra clădire din lume — în ordinea înălţimii — să nu mai fie la fel de rentabilă, că miile de

turişti nu se vor mai simţi la fel de dornici să privească oraşul de pe terasa unei construcţii care nu reprezintă nici un fel de record mondial. Deocamdată. însă, îngrijorarea nu pare întemeiată. În fiecare zi, cîteva mii de vizitatori urcă cu lifturile care, în 55 de secunde, ajung la etajul 80 ; de acolo un alt lift pînă la etajul 86, de pe ale cărui terase largi toţi ceilalţi zgîrie-norî par mărunţi şi fără însemnătate.

În holurile de la parter, cîteva mozaicuri evocă (n-aş spune cu prea multă artă) cele şapte minuni ale lumii antice : un al optulea panou îl reprezintă pe Empire State. Ceea ce nu-i doar o mîndrie deşartă ; dacă te gîndeşti la puterea pompelor care împing apa şi aerul condiţionat de-a lungul sutelor de kilometri de conducte pînă sus, la etajul 102, la rezistenţa acestei uriaşe mase de beton, de cîteva ori mai grea decît cele trei mari piramide egiptene la un loc, la adîncîmea fundaţiilor săpate în granitul Manhattanului, îţi poţi da seama ce a însemnat efortul de gîndire inginerească şi măiestria muncitorilor care au ridicat clădirea pînă la 366 de metri.

în zilele senine, de sus, de la etajul 86 (unde s-au instalat şi nişte ocheane care funcţionează de îndată ce le dai să înghită o monedă de 25 de cenţi), străzile drepte ale oraşului se desfăşoară sub tine ca o hartă. Zgomotul zecilor de mii de automobile n-are putere să ajungă pînă aici ; doar din cînd în cînd, sirena sacadată a vreunei ambulanţe sau a unei maşini de pompieri izbucneşte, lovin- du-se de ziduri şi tulburînd aerul altfel clătinat numai de vîntul venit dinspre ocean. Apoi, vin iarăşi lungile minute de linişte.

în zilele senine, mai ales primăvara şi toamna, cînd arşiţa nu stîrneşte aburii grei ai străzilor, priveliştea se deschide pînă departe, spre Connecticut şi spre Long Island, pînă dincolo de marile aeroporturi pe care se văd cum aterizează avioanele. Spre New Jersey, pînă mai departe de clădirile înalte din Newark şi din Union City, acolo unde încep mlaştinile cenuşii şi pădurile de fag. Spre Ocean, unde macaralele înţeapă cerul de-a lungul sutelor de kilometri ai cheiurilor. Podurile oraşului, zecile de poduri ce se boltesc peste Easl River, peste rîul Bronx, par nişte fire subţiri de dantelă neagră, legînd ţărmurile de culoarea cărămizii vechi a caselor. Numai podul George Washington de peste

Hudson stă singuratic şi demn — uriaşă alcătuire de fier cu portaluri înalte ţesute din bare groase de oţel. Departe, spre sud-est, se vede linia prelungă (de doi kilometri) a lui Verrazano Bridge, pe sub care lunecă necontenit vapoare albe de călători şi vapoare galbene şi roşii şi negre de marfă.

Abia pe Empire State îţi dai seama cîtă verdeaţă e în New York. Pata de umbră a lui Central Park se prelungeşte cu firele lungi ale străzilor mărginite de copaci, rotindu-se din loc în loc în cercurile mici ale grădiniţelor şi ale scuarurilor. Newyorkezii iubesc culoarea pomilor şi a ierbii şi o apără cu îndărătnicie ; rareori în casele lor nu fac loc ghivecelor cu plante ornamentale şi prăvăliile, deschise mai ales în ultimii ani, unde se vînd asemenea plante fac afaceri prospere. în schimb, florăriile obişnuite, cu zecile lor soiuri de flori, îşi aşteaptă ceasuri în şir clienţii cărora nu le mai place ideea tulpinelor retezate şi a corolelor care tînjesc şi sînt pe urmă aruncate la gunoi. în mai multe locuri am văzut pe calcanele caselor, goale şi neprietenoase lîngă un loc de parcare, zugrăviţi copaci cu vaste coroane. în Queens, pe un bulevard drept şi monoton, fîşia de asfalt care desparte cele două sensuri de circulaţie e vopsită în culoarea ierbii.

în ultima vreme, arhitecţii au început să lase spaţii între noile construcţii, unde plantează sălcii şi montează fîntîni arteziene sau mici cascade ce se preling, tăcute, pe zidurile de beton zgrunţuros. Pe Fifth Avenue, copacii firavi sînt puşi într-un fel de imense ghivece care îi protejează de căldura ce mocneşte vara, în asfalt. Pe la mijlocul lui aprilie, oamenii aceştia cu privire indiferentă şi uşor blazată se opresc în faţa copăceilor înfloriţi şi le surîd ca unui miracol.

Noaptea, de pe terasele lui Empire State Building,

spectacolul devine dramatic. Nu atît pentru că zecile de

8
G

mii de puncte luminoase cuprind întregul orizont. în Manhattan, spre Connecticut, spre New Jersey, în Brook- lyn, în Quecns, peste tot, şi că luciul întunecat al apei e presărat de luminile vapoarelor şi tăiat de lungile brăţări ale podurilor. Cit pentru că luminile colorate par că izbucnesc de undeva, de sub tine, şi că n-au destulă putere să ajungă pînă sus ; rămîn ca nişte bucăţi de jar dintr-un uriaş incendiu, mocnind în întuneric, învelite în aburul oraşului. Reclamele din Time Square şi de pe Broadway pîlpîie departe, colorînd pîcla subţire care le absoarbe, parcă, şi le irizează în aer.

Am văzut luminile din Chicago de pe terasa mult mai modernului John Hancock Center, de la etajul 100. Dar acolo străzile luminate de reclamele colorate lunecă de-a lungul faimosului *Loop,* districtul bancar şi comercial din centrul oraşului. Mai încolo, spre Cicero, spre Lincoln- wood, sau spre South Burbank. se văd nenumărate lumini aşezate, liniştit, la distanţe egale. Iar spre răsărit, apele lacului Michigan se întind tăcute şi întunecate, lăsînd întreaga seînţoiere a oraşului care a inventat zgîrie-norul în cealaltă parte a terasei, de unde priveşti această noapte cu strălucirile colorate concentrîndu-se, intense, pe o suprafaţă doar de cîţiva kilometri pătraţi.

La Seattle, frumuseţea priveliştii e cu totul de altă natură.

De pe balconul de sticlă al lui Space Needle — cutezătoare construcţie de beton, ca un imens trepied înalt de 200 de metri, susţinînd elipsa de metal a restaurantului aerian — oraşul pare că se risipeşte pe cele şapte dealuri ale sale, printre ţărmurile dantelate ale golfului Puget. Case înconjurate pretutindeni de grădini, străzi pierzîndu-se în vegetaţia copleşitoare a parcurilor, ureînd pantele pieptişe ale dealurilor, strecurîndu-se spre malurile Oceanului şi ale marelui lac Washington.

de apoapc două milioane de locuitori, care a ştiut să-şi păstrezi; aerul curat, culoarea nealterată a frunzelor, aeîngâduind construcţiilor industriale (printre ele, cele ale uzinelor de avioane Boeing) să-i treacă hotarele. Frumuseţea acestei aşezări nu e atît aceea a clădirilor din centru (deşi, de pildă, geometria severă a lui First Naţional Bank, de 52 etaje, faţadele magazinelor de pe strada Pine, turnul rotund al hotelului Roosevelt, înalt de 100 metri, dau oraşului o înfăţişare modernă, lipsită de ostentaţie), cît mai ales aceea a naturii care-o împresoară de pretutindeni, măreaţă şi calmă. Acoperiţi de zăpadă, Munţii Cascadei taie orizontul, spre est, cu un şir de creste care se prăvălesc, fantastic, unele peste altele, parcă abia ivite din cataclismul primordial. Spre sud. Mount Rainier, de peste patru mii trei sute de metri — un vulcan acoperit de gheţari, ale cărui poale sînt mereu învăluite de ceaţă —- pluteşte deasupra orizontului. strălucind pur în soare.

Spre apus, munţii ceva mai mărunţi ai Peninsulei Olimpice, acoperiţi de brazi şi de anini, pe care alge ciudate coborînd din vîrf pînă aproape de pămînt tremură transparente, ca nişte voaluri de mireasă, în vînt. Un oraş unde magnoliile şi rododendronii înfloresc în februarie, prin curţi, în parcuri şi pe marginea străzilor.

Asta e priveliştea ce se deschide de pe terasa lui Space Needle.

San Francisco e un oraş care trebuie cunoscut în lungi plimbări pe jos. Dealurile abrupte, colţurile de stradă unde cărucioarele cu flori aşază pete de culoare în aerul luminos. Tramvaiele mici, ureînd în chip miraculos pantele abrupte ce nu pot fi comparate, dintre oraşele americane. decît cu cele din Seattle.

Vechiul port, Cheiul Pescarilor, cu dughene colorate unde se vînd dulciuri şi

suveniruri. Corăbii cu pînze, ancorate de mai multe decenii în port şi transformate în muzee. Restaurante clădite pe stîncile aninate deasupra Oceanului, a apelor unde se scaldă focile venite, în chip ciudat, pînă aici, la latitudinea Algerului. Prăvăliile orăşelului chinezesc, cu vitrine colorate, cu perdele din beţişoare de bambus care, cînd le dai deoparte, scot un clinchet muzical. Poarta de Aur, cu podul înalt, vopsit într-un roşu intens, legînd oraşul de ţărmurile înflorite cu boschete de liliac şi de iasomie, de orăşelul pictorilor şi al poeţilor, Sausolito, unde, de-a lungul cheiurilor stau sute de bărci cu vele colorate. Centrul oraşului, cu clădiri noi, înconjurate de parcuri cu fîntîni arteziene, de largi pavimente de gresie colorată, pe dalele cărora copiii joacă un fel de şotron. Clădiri de cile 25—30 de etaje, ce şi-au transformat curţile interioare în grădini cu palmieri şi cu plante agăţătoare, un soi de fîntîni adînci pline de foşnetul vegetaţiei.

De nicăieri, însă, nici de pe înaltele dealuri Nob sau Tclegraph, nici de pe apele golfului San Francisco, nu poţi cuprinde cu vederea întregul oraş.

- Los Angeles e mult prea întins ; şi, de pe terasa lui Bunch Hali al Universităţii, în vîrful Dealului Westwood, nu puteam desluşi dccît negura amestecată cu fumul de benzină ce plutea departe, deasupra ţărmului Pacificului. Din Parcul Griffith, de lîngă Planetariu, se vedea . centrul oraşului cu clădirea nouă a muzeului, cu Primăria (şi cu sediul poliţiei atît de bine cunoscut din serialele de televiziune), se vedea Hollywoodul şi hotelul elegant ridicat pe locul fostelor studiouri Twentieth Cen- tury. Dar nu se putea cuprinde nici Anaheimul cu al său Disneyland, nici şoseaua din Canyonul * Topanga, stre- curîndu-se în plin oraş, printre păduri dese, de unde se ivesc în

goana maşinii pereţii albi ai cabanelor turistice. Nici balcoanele de lemn şi uliţele pavate cu bolovani ale

cartierului spaniol, păstrate ca într-un muzeu în miezul oraşului modern. Nici San Marino, unde biblioteca Hun- tington adăposteşte una dintre cele mai preţioase colecţii de manuscrise din vremea colonizării spaniole. Iar dealurile ce închid valea San Fernando abia se zăreau prin aerul tulbure de căldură.

Dar, în apropiere de clădirile de o simplitate nobilă ale lui Music Center, în apropiere de Primărie, de pe culmea dealului unde se întîlnesc, într-un complicat nod de beton, şoselele venind dinspre Burbank şi Hollywood, cu acelea dinspre Pasadena, Montebcllo, Santa Monica şi San Bernardino, seara se înfăţişează o privelişte pe care nu cred că o mai oferă vreun alt oraş american, în toate direcţiile, de-a lungul drumurilor ce se răsfiră de aici, un rîu de lumini albe se apropie de tine şi un altul, de un roşu aprins, se îndepărtează. Sînt luminile celor cîteva zeci de mii, poate sute de mii de automobile care, la ceasul amurgului îi aduc spre casă pe cei ce lucrează în orăşelele cuprinse între hotarele acestei imense — aşezări de peste opt milioane de locuitori. Uneori, aceştia parcurg 70 sau 80 de kilometri, de la un cap la celălalt al oraşului haotic, unde străzile cu zgîrie-nori se termină brusc în cîte un colţ de pădure sau într-un povîrniş de deal stîncos, cu iarbă pîrjolită.

Nici un alt oraş însă, nu se oferă în întregime privirii ca New Yorkul văzut de pe terasa lui Empire State. Bineînţeles, nu încape îndoială că — şi de aici — unele colţuri din Manhattan şi din celelalte părţi ale oraşului rămîn ascunse. Staten Island este, probabil, col mai nedreptăţit dintre toate cartierele newyorkeze. De obicei, el nu e ştiut decît ca o fîşie nisipoasă pe care se ridică, unul lîngă altul, docurile de tablă ondulată ; aşa se înfăţişează celui care traversează cu ferryboatuL largul braţ de ocean —- Upper Bay. O

traversare ce dă fericita impresie ¿a unei călătorii pe mare, pentru că pămîntul rămîne •departe, de-a dreapta şi de-a stînga vaporului, şi apa 'începe să se mişte neliniştită sub vîntul stîrnit dinspre strîmtoarea Verrazano. Newyorkezii ţin atît de mult la drumul acesta cu vaporul, peste Upper Bay, încît — într-o epocă în care toate preţurile au crescut de cîte 4 sau 5 ori — automatele de bilete în vechiul debarcader din Manhattan funcţionează numai cu 5 cenţi, la fel ca acum 30 de ani. E un semn al unei negrăite nostalgii, păstrînd măcar atît din vremea de mult trecută a prosperităţii anilor ’40.

Cine are curiozitatea să meargă mai departe de docu- rile din grupul de case din dreptul debarcaderului, în locul numit St. Gcorge, descoperă că Staten Island e un fenomen ciudat între cartierele modernului New York. Un bulevard liniştit, mărginit cu salcîmi se arcuieşte spre apus, de-a lungul ţărmului ; în stînga lui străzile urcă abrupt, printre case cu verande mari şi biserici cu grădini şi livezi şi Ziduri albe, de mănăstire. Mai departe, după ce trece de podul greoi ce leagă insula de portul Bayonne, drumul şovăie în zigzag printre mărunte construcţii industriale, înnegrite de fum ; lasă în urmă şi podul Godham, proptit drept în clădirile urîte ale oraşului Elizabeth, unde aerul, îmbîcsit de vapori de benzină, usturā. Dar, după aceea drumul ajunge pe neaşteptate printre dealurile scunde, plantate cu vii, ale unor ferme, în New York, în hambarele care* nu par a fi fost construite de prea multă vreme, se văd tractoare şi grape, vaci pascînd sub pomii înfloriţi. Prin ceaţa fumurie, întregul peisaj idilic se proiectează pe turnurile rafinăriilor din Elizabeth şi pe macaralele nenumărate din port. Insula -— ne atrag atenţia ghidurile — trebuie vizitată sîmbăta sau duminica,

pentru că numai atunci se pot vedea unele monumente a căror administraţie nu are destui bani să le lină deschise şi în timpul săptămînii.

De pildă, „Vorlezeer House”, clădirea severă do bîrne, unde la sfîrşitul secolului al XVIII-lea se afla cea dinţii şcoală elementară din colonia Noului York. Sau, într-un ioc care a fost cîndva satul Tottenville, casa înaltă, cu balcoane, sprijinite de stîlpi frumos sculptaţi, unde — în toamna lui 1776 — delegaţii coloniştilor răsculaţi, Edward Rutledge, Franklin şi John Adams au respins propunerile administraţiei engleze de a depune armele şi de a se întoarce sub protecţia coroanei. Şi nu departe de aici, un grup de case zidite la începutul secolului al XVII-lca. în vremea colonizării olandeze ; deasupra acoperişurilor înnegrite se înalţă (ce altceva ar fi putut clădi negustorii şi ţăranii olandezi ?) o moară de vînt. Zidurile de piatră sînt acoperite de muşchi, aripile morii sînt mîncatc de carii ; în depărtare, se zăresc arcurile înalte alo podului Vcrrazano şi întregul peisaj pare un decor dintr-o piesă fantastică.

De pe terasa lui Empire State nu se vede nici acea neaşteptată oază de secol al XIX-lea care se cheamă Gramercy Park. La cîteva sute de metri de cartierul comercial al străzii 14, cu tarabele ei murdare scoase pe trotuare, un careu de case elegante înconjoară o grădină cu ulmi bătrîni. împrejmuită cu un gard înalt de fier forjat, grădina e încuiată cu lacăt şi numai locatarii caselor din jur pot intra, pentru că e proprietatea lor. Ciudată împrejurare, într-o ţară unde de-a lungul multor şosele, pe străzile multor oraşe curţile caselor nu sînt despărţite de trotuar prin nici un fel de gard şi vecinii trec unul la celălalt pe o potecă largă, pietruită. în Gramercy Park toate casele au un aer vechi, cu porticurile îmbrăcate în iederă, cu ferestrele împodobite cu metal meşteşugit lucrat, cum

nu se mai poate vedea decît în Cartierul

Francez din New Orleans. La uşă au rămas cordoanele clopoţeilor de acum o sută de ani şi nimeni nu şi-a instalat sonerie electrică. în ziduri sînt uneori Încastrate mici busturi ale scriitorilor celebri. Pe ferestrele largi (chiar şi în marile oraşe, *living-roomvl* nu se ascunde cu obloane şi cu jaluzele), se văd tapetele aurii şi stucăria bogată a plafoanelor.

Dealtminteri, în New York sînt multe străzi care şi-au păstrat o neaşteptată atmosferă patriarhală. Case cu două caturi, cu scări largi de piatră, cu balcoane care-şi arcuiesc cu eleganţă balustradele. Una lîngă alta, cu tufe de liliac sădite lîngă scară, cu felinare lucrate din fier forjat, ele alcătuiesc ritmuri generoase, calme, în cartierele străzilor 30 şi 40, în elegantul cartier al străzilor 50, în York viile (spre capătul de răsărit al străzilor 80), cu aerul lor german, unde firmele magazinelor şi ale restaurantelor anunţă delicatese preparate de gospodine care au învăţat reţetele acasă, la München sau pe Valea Rinului.

Pe strada 36, la cîţiva paşi de casa unde locuiam, se păstra o veche curte cu clădiri de cărămidă, la intrarea căreia doi stîlpi de fontă, terminaţi cu capete de cal, păstrau încă inelele solide de care îşi prindeau dîrlogii oaspeţii de acum o sută şi cincizeci de ani. în grajdurile de odinioară, s-au amenajat cîteva apartamente cochete, cu porţile vopsite în roşu tare ; şi în mijlocul lui Sniffen Court, pavată cu bolovani de rîu, sînt parcate cîteva automobile, mareînd şi mai apăsat contrastele acestui oraş. Într-un loc, între Third şi Second Avenues, o întreagă porţiune de stradă, 48 mi se pare, şi-a păstrat înfăţişarea de la începutul secolului, din vremea cînd această parte a oraşului se chema „Turtle Bay” — Golful Broaştei Ţestoase — pentru că malurile lui East River mişunau de aceste făpturi greoaie. Acum, în colţul străzii, un restaurant scund, cu stinghii verzui care se încrucişează pe faţadă, în stilul vechilor hanuri englezeşti, anunţă cu

litere mari specialitatea casei : supă de broască ţes-toasă. Dar se pare că reclama nu atrage prea mult: res-taurantul e mai mult gol.

Casele au, însă, o solemnitate aspră, sub umbra rară a salcîmilor ; ferestrele înalte au cercevele vopsite în alb, iar uşile sînt fixate în balamale mari, de fier lucrat cu migală.

În oraşele mai vechi, la Boston, la New Haven, Ia New York, la Princeton şi la Philadelphia, în aşezări din Noua Anglie şi din Sud (dar, după modelul lor, şi alte nenumărate oraşe noi), uşile caselor merită toată atenţia trecătorului. încă de acum 200 de ani, meşterii tîmplari ai Americii căutau să-şi dovedească priceperea şi imaginaţia cînd lucrau uşa casei, tot aşa cum pietrarii socoteau că e o mîndrie să cioplească stîlpii scării cu motive necunoscute pînă atunci. Chiar şi în cealaltă extremitate a continentului, la Portland şi la Seattle, mergi multă vreme de-a. lungul unor străzi pînă să găseşti două uşi identice. Iarna, în ajunul sărbătorilor, doar coroniţele de vîsc şi de flori de la intrare sînt asemănătoare, pentru că nimeni nu şi. le mai împleteşte acasă, ci le cumpără de Ia prăvălii, unde sînt lucrate în serie.

Cea mai vestită stradă a New Yorkului este, cu sigu-ranţă, Fifth Avenue. De fapt, numai 6 porţiune a ei, aceea cuprinsă între străzile 34 şi 59, la intrarea în Central Park, porţiunea comercială, de unde, pînă spre strada 80, de-a lungul trotuarului lat de peste drum de parc, încep să se înşire casele celor cu dare de mînă. Edilii oraşului au dorit-o ca pe o replică a lui Champs Elysees ; n-a ieşit chiar aşa ceva. Dar are o incontestabilă măreţie, cu vitrinele- ei elegante, cu agenţiile aeriene şi de voiaj

(fiecare silindu-se să-şi atragă, printr-un aranjament cît mai. pitoresc, clienţii), cu masivele clădiri ale băncilor.

La colţul cu strada 42, edificiul impunător, în stil neoclasic, al Bibliotecii Publice e vegheat de doi lei imenşi de marmură ; în sediul central al bibliotecii cu coridoare largi, cu săli placate cu lambriruri de arţar, sînt adăpostite aproximativ 5 milioane de volume. Sertarele cu fise de istorie şi, mai ales, literatură română conţin cîteva sute de titluri. Şi, la cîteva mii de kilometri de casă, eşti bucuros să descoperi ediţii vechi, din secolul trecut, aproape toate ediţiile Eminescu şi Caragiale, cărţi alo scriitorilor contemporani. în ianuarie şi februarie 1973, la cîteva luni după ce se împliniseră o sută douăzeci de ani de la naşterea autorului *Nopţii furtunoase,* pe coridorul do la primul etaj se montase o vitrină cu volume din rafturile bibliotecii ; o scurtă inscripţie îl recomanda pe Caragiale : „unul dintre cei mai de seamă scriitori europeni'[4]. Tot în 1973, de-a lungul întregului an, la vreo cinci sau şase filiale ale Bibliotecii Publice newyorkeze s-au deschis expoziţii ale desenelor de copii din România, îmi aduc aminte încă de unele însemnări din cartea de impresii a expoziţiei organizate la o bibliotecă dintr-un cartier nou, în partea de est a Bronxului. Litere chinuite de mîna copiilor, cuvinte simple, scrise de oameni în toată firea ; în toate, aceeaşi emoţie a celor care descopereau în culorile aduse din Vultureştii Argeşului o lume a visătoarei frumuseţi, a certitudinilor, a gingaşei nevoi de joacă.

Una dintre cele mai întristătoare amintiri din America se leagă tocmai de clădirea Bibliotecii Publice. Era chiar în zilele lui decembrie 1971, venisem de curînd în New York. O amiază luminoasă de iarnă strălucea în stratul de zăpadă aşternut pe tufele de merişor din grădina bibliotecii. Trebuie să fi fost într-o sîmbăta sau duminică, pentru

că îmi aduc aminte că aerul era pur şi transparent, semn că maşinile nu circulau în ziua aceea. Leii erau împodobiţi cu cîte o ghirlandă uriaşă de flori artificiale, cam lugubre în măreţia lor rece. De sub frontonul cu statui neo-clasice, două imense inscripţii atîrnau pînă la treptele de marmură. Se vedea că fuseseră folosite îndelung, pînza albastră era decolorată : „Biblioteca are nevoie de ajutorul dumneavoastră. Daţi-vă obolul ACUM".

Una din marile biblioteci ale lumii se închidea, iarna, mai devreme, să facă economie de căldură şi de electricitate. La un moment dat, ziarele vorbeau chiar de intenţia administraţiei de a scoate la licitaţie cărţi şi stampe vechi, pentru a face rost de fonduri. Dar newyorkezii au venit în ajutorul bibliotecii lor şi, în cîteva zile, au adunat în puşculiţele ornate cu crenguţe de brad de pe coridoarele clădirii aproape un milion de dolari.

Biblioteca de la colţul străzii 42 e centrul unei reţele de aproape o sută de clădiri — unele dintre ele foarte recente — cu un tezaur total de circa 14 milioane de volume. Cred că Biblioteca de Artă de pe strada 53 e una dintre cele mai bogate din lume : albume, stampe, gravuri, cataloage de expoziţie, cărţi de critică şi de istoric ' a artelor. La intrarea în sala de lectură, un citat din Win- slow Homer, unul dintre cei mai de seamă peisagişti din veacul trecut : „Cînd oamenii vor înţelege că arta e la fel de necesară ca pîinea şi că ei sînt singurele fiinţe care ştiu să o creeze, vor fi mai fericiţi şi mai înţelepţi”. în marele hol al fişierelor, printre reproducerile din picturile artiştilor celebri, nişte *Anemone* ale lui Luchian şi o *Natură moartă* a lui Pallady — dar din partea Bibliotecii române din New York, în primăvara lui 1973.

La ceasul pauzei de amiază a birourilor din întregul

Midtown, mâi ales în zilele însorite de primăvară, Fifth 1
Avenue devine un fluviu de oameni. Automobilele se

înghesuie pe strada nu clin, cale-afară de largă, claxonează, se zoresc unul pe altul; pe trotuare oamenii merg încet, privind îndelung vitrinele. Se opresc la esplanada de la Rockefeller Center, unde, cam o dată pe lună, se sădesc alte soiuri de flori (iama se montează sere, corolele aducînd o iluzorie primăvară sub zidurile reci ale zgîrie- norilor). Muşcînd dintr-un sandvici sau dintr-un covrig care miroase tare a fum (cărucioarele cu gustări calde, cu îngheţată şi cu castane coapte răsar, la ora prînzului,' la toate colţurile de stradă), trec agale, fără ţintă, aşleptînd să se termine ora de pauză. Nu numai magazinele cele mai elegante se află pe Fifth Avenue ; oricum, Altman’s, Saks, Bergdorf & Goodman, Bonwitt Teller nu pot fi explorate în răgazul unei pauze de prînz. Acolo totul e scump şi fiecare lucru se alege după o îndelungată cumpănire. Clientul stă adesea confortabil instalat într-un fotoliu şi vînzătoarea îi aduce, pe rînd, eşantioanele. Cel care are vreme să le judece pe toate nu lucrează într-un birou cu orar fix şi cu pauză de o oră, la prînz.

Printre magazinele acestea luxoase sînt presărate prăvălii mici, unele dintre ele cu nimic diferite de barăcile cu vopseaua scorojită din staţiile de metrou. Aparate de radio ieftine, altele mult mai scumpe — fabricate pentru voltajele de 220 volţi din Europa — şi magnetofoane care pot fi adaptate la numărul de cicli folosit dincoace de Atlantic. Covoare orientale şi bijuterii ale indienilor americani (de cele mai multe ori, fabricate în serie în Florida,' în California sau la Hong-Kong). Cuţite, barometre, discuri de patefon, ceasuri de mînă ieftine, minicalculatoare, brichete, geamantane, ornamente pentru pomul de iarnă. Negustorii nu sînt deosebit de binevoitori, decît dacă te simt străin şi, în consecinţă, necunoscător al preţurilor locale. Marfa se etalează cu gesturi iuţi pe tejgheaua de sticlă, ţi se fac demonstraţii cu fiecare obiect în parte,

7 — Marile canioane

chiar şi cu acelea pe care n-ai fi avut în viaţa ta de gînd să le cumperi. Ţi se vorbeşte mult, cuvintele a încă două sau trei limbi se amestecă cu cele englezeşti, nu mai înţelegi nimic, capul ţi se învîrte şi, aproape la întîmplare, alegi un obiect. Uneori, ca să-ţi dovedeşti că n-ai uitat cu totul sfaturile prietenilor binevoitori (aceştia, însă, ţe povăţuiseră şi să ocoleşti prăvălioarele, pentru că marile magazine oferă mai multă garanţie), te tocmeşti. Tîrguiala merge greu, dar merge. Mîndru că ai obţinut un rabat de, să zicem, 20%, ieşi din prăvălie şi constaţi că, la o sută de metri mai încolo, obiectul pe care ţi l-ai cumpărat era aproape la jumătate de preţ.

Sîmbăta, de la 9 dimineaţa pînă pe la 3 după-amiaza, pe Fifth Avenue, între străzile 42 şi 56. se închide circulaţia automobilelor. Oamenii, aproape întotdeauna însoţiţi de copii, se plimbă pe partea carosabilă, răzbunindu-se pentru r-ate cîte au îndurat în timpul săptămînii. Primăria aduce uleva remorci de camion şi copiii pot împrumuta patine cu rotile, gata montate pe ghete ; stau turceşte lîngă uşa remorcii, dezlegîndu-şi şireturile, îşi scot pantofii şi ţopăind, în ciorapi, îi întind băieţandrilor dinăuntru (de obicei, studenţi care participă voluntar la acţiunile de acest fel ale municipalităţii). Se pot plimba cu patinele cît poftesc. Sau cît îi ţin puterile.

Într-o altă remorcă, e amenajat un teatru de mario-nete pe care le mînuiesc, destul de stîngaci, studenţii. Pe o estradă improvizată, o tînără îmbrăcată într-o rochie a perioadei coloniale, spune poveşti copiilor adunaţi şi — dacă asfaltul nu e prea ud — aşezaţi pe jos.

Ori de cîte ori am ieşit sîmbăta pe Fifth Avenue, am întîlnit în dreptul bisericii St. Patrick un bălrînel surî-zător, pe hainele căruia erau prinse cu ace de siguranţă nişte afişe îngălbenite. Era fondatorul (şi, pare-se, cel puţin deocamdată, unicul membru cotizant) al „Ligii

pentru

eliberarea bărbaţilor”. Nu ţinea- discursuri, avea impresia că afişele lui, compuse într-un stil foarte direct („daca femeile poartă pantaloni, vreţi să vă puneţi voi şorţul de bucătărie ?”) şi presărat cu citate din *Biblie,* sînt îndeajuns de elocvente ca să-i convingă pe trecători.

Sînt şi scene triste. Un nefericit, cu zîmbetul crispat pe obrazul fardat din belşug, travestit în femeie, patinează cu graţie afectată, fluturîndu-şi volanele rochiei de crinolină. Lumea îl priveşte cu un amestec de uimire, de milă şi de dezgust, iar el —- întotdeauna singur — patinează, zîmbind îngheţat, ceasuri în şir.

în zona aceasta, unde forfota sfîrşitului de săptămînă nu se potoleşte decît spre miezul nopţii de sîmbătă (pînă atunci sînt deschise marile librării Rizzoli şi Doubleday şi prăvălioarele cu aparate de radio şi cu suveniruri fabricate în serie), clădirile cele mai impresionante sînt cele ale ansamblului de la Rockefeller Center. Arhitectul Raymond Hood a visat să construiască o Agora a oraşului de pe Huclson ; şaisprezece paralelipipede de beton, de înălţimi diverse, sînt cuprinse între străzile 48 şi 51 şi între Fifth şi Sixth Avenues. Exasperat de monotonia străzilor unde imobilele se aliniau, cuminţi, la aceeaşi înălţime (aşa cum erau înainte de primul război, Madisori şi Lexington Avenues), el a imaginat un plan în care clădirile pornesc din centru, asemenea aripilor unei mori de vînt, şi se apropie de laturile vastului patrulater, ureînd şi coborînd ca nişte dealuri geometrice.

Rockefeller Center trebuie privit din mers : atunci, clădirile se desprind pe rînd din masa cenuşie de beton, perspectiva se modifică întruna, întregul ansamblu se roteşte parcă în jurul lui RCA Building (unde se află şi sediul Societăţii de televiziune N.B.C.). La picioarele lui, cu cîţiva metri sub nivelul străzii, o terasă acoperită

cu un covor moale de material plastic, de un verde calm; umbrelele de soare, viu colorate, dau acestui loc o înfăţişare veselă. Iarna, terasa — nu mai mare decît două terenuri de tenis puse alături — se transformă în patinoar. Sprijiniţi de barele de alamă de pe margini, sute de oameni privesc la cei care, în sunetul muzicii, lunecă pe gheaţă, indiferenţi (sau, în fine, aproape indiferenţi) faţă de spectatori. Mulţi dintre ei patinează cu stîngăcie şi cad fără să se sfiască, şi fără ca spectatorii să rîdă de piruetele ratate. E minunat să-i vezi mai ales pe patinatorii cu părul alb care vin aici zilnic să facă mişcare, să respire acrul rece, şi lunecă (unii dintre oi cu eleganţă), zîmbind fericiţi de joaca asta copilărească.

Pe una din ’ laturile terasei, un imens Prometeu de bronz al lui Paul Manship (parcă prea atent la graţia afectată a plutirii sale), ducînd în mînă un fel de legumă ciudată, care trebuie să fie flacăra înainte de inventarea torţei. Dar statuia produce un frumos efect decorativ, mai ales în serile de vară, cînd luminile colorate se reflectă în apa fîntînii arteziene din spatele lui Prometeu. Iarna, eroul mitologic zboară tăcut, ţinîndu-şi în rnînă flacăra, sub o foaie transparentă de plastic carc-l păzeşte de frig. De jur-împrejurul terasei, drapelele Naţiunilor Unite, înălţate în fiecare dimineaţă şi coborîte seara, dau acestei piaţete o înfăţişare solemnă.

Pe acoperişurile clădirilor mai scunde (cele de şase etaje) s-au plantat grădini cu arbuşti de merişor şi chiar şi cu unii arbori mai înalţi; aşa îneît — văzut de sus, de pe terasa lui Empire State, de exemplu — Rockefeller Center parc să se înalţe dintr-un adevărat parc. Dealtfel, aceasta este unul dintre spectacolele sentimentale cele mai înduioşătoare din New York : copăceii firavi care-şi tremură frunza pe terasele acoperişurilor. îi vezi de jos, mai ales deasupra clădirilor vechi, de cărămidă, de pe First şi Second Avenue, pe străzile cele mai aglomerate,

singuratici, în vecinătatea cerului, aducîndu-le oamenilor iluzia vastului foşnet al parcurilor şi al pădu-rilor.

Clădirile comunică între ele prin subsoluri cu coridoare largi, avînd de o parte şi de alta magazine de tot felul ce-şi aruncă luminile colorate ale vitrinelor pe podelele de piatră. Subsolurile acestea sînt unul dintre lucrurile cele mai surprinzătoare ale oraşului. Se strecoară, mai ales în centru, pretutindeni, trec pe sub străzi, leagă pe neaşteptate staţii ale metroului ; o revistă newyorkeză publica odată o hartă întreagă a acestui oraş subteran, unde acrul pompat de mari instalaţii e, totuşi, greu de respirat şi unde sunetul sutelor de paşi se izbeşte ciudat de ziduri. Dar, oricum, dacă afară e frig sau vînt, poţi urma sfaturile revistei, care îţi demonstrează cît de simplu e să străbaţi centrul New Yorkului pe dedesubt, ferit de vremea rea. Deşi dacă ţine mai mult de zece sau cincisprezece minute, drumul prin subsolurile luminate cu neon devine deprimant, ca o călătorie prin tuneluri, unde eşti obsedat de gîndul că deasupra ta se află muntele uriaş de beton al oraşului.

De aici, de la Rockcfeller Center, spre nord, pînă la intrarea în Central Park, Fifth Avenue devine strada elegantă pe care newyorkezii au visat-o întotdeauna să concureze faima străzilor pariziene. Pe alocuri, păstrate între clădirile sobre de beton, case de pe la sfîrşitul secolului trecut, cu acoperişuri ţuguiate, cu ziduri de piatră sculptată, cu jardiniere din care se preling florile albe şi violete ale caprifoiului. Construcţii masive, împodobite cu stemele cioplite în granit ale universităţilor americane : cluburi universitare, cu largi scări de marmură, cu felinare de fier forjat, supravieţuind demne vremii în care

■IÎH

pe aici se întindeau grădini cu arbori înalţi. Majordomi cu

fireturi deschid, cu un ceremonial transmis din generaţie în generaţie, uşa cu geamuri groase de cristal gi- vrat. Holuri cu tapiţerii de mătase, uşor decolorate, cu fotolii adînci de piele, cam desfundate, dar pe care administraţia clubului nu le-ar schimba în ruptul capului cu un mobilier mai nou. Cîndva, în holul clubului Universităţii Columbia am văzut — înconjurată de portretele grave ale rectorilor — jumătatea din faţă a unui leu împăiat. Fiara fusese vînată de un membru al clubului, şi dăruită instituţiei ; şi, cum s-a judecat că o vitrină în care să fie aşezat leul întreg ar ocupa prea mult loc şi că, oricum, ceea ce contează la o asemenea jivină sínt capul şi coama, s-a renunţat Ia cealaltă jumătate.

Magazine scumpe, restaurante scumpe, case scumpe de modă, bijutieri şi ceasornicari, cîteva galerii de artă. Te frapează, în toate oraşele americane, lipsa unor anumite categorii de meşteşugari : croitori, cizmari, blănari. Pentru că, de fapt, ei nu sínt socotiţi simpli meseriaşi, ci artişti, creatori de modele. Şi, fireşte, tarifurile sínt, în consecinţă, numai la îndemîna celor bogaţi. De multe ori, ei socotesc că e mai convenabil (la bugetul lor, se înţelege) să-şi comande hainele la Paris, şi să le primească, pe urmă, trimise cu avionul. Ceilalţi îşi cumpără costume de gata ; şi aproape că nu e gospodină americană să nu-şi coasă singură rochiile pentru ea şi hainele pentru copii. Industria maşinilor de cusut este una dintre cele mai înfloritoare din Statele Unite ; iar numărul întreprinderilor care scot, în tiraje de sute de mii de exemplare, tipare de rochii, de jachete, de haine creşte mereu, pe seama simţului practic al americanului. Şi, mai ales, al americancei.

La cîteva sute de metri de magazinele elegante de pe Fifth, în cartierul Gării Centrale, vezi zeci de nefericiţi

îmbrăcaţi în zdrenţe. Mă gîndcam de multe cri că maşinile poştei, aducînd de la aeroport pachetele elegante cu toalete de pe Rue de la Paix, trec pe lîngă aceste făpturi care răscolesc, în plin centrul oraşului, coşurile de gunoi. Nu întind mîna (pentru că legile pedepsesc aspru cerşetoria), dar primesc, murmurînd un „thank you” numai de ci auzit, moneda de 25 de cenţi. Nicăieri, parcă, în întreaga Americă, contrastele acestea nu se concretizează atît de dramatic ca în New York. La mai puţin de cinci minute de mers de la clădirea Gării Centrale, de pildă, trecînd pe o scară rulantă, de-a dreptul din holurile vechi, mirosind a fum şi a mîncare, de la capătul peroanelor, la parterul inundat de lumină al lui Panam Buil- ding, ajungi într-o altă lume. Balcoanele interioare, cu pilaştri scunzi de piatră peste care se revarsă verdeaţa plantelor căţărătoare, cu reclama firmei Kodak, un imens diapozitiv de vreo 40 de metri pătraţi, cu minunate peisaje americane, zgomotul surd al paşilor şi al vocilor, glasul dogit al megafoanelor pe care nu-l înţelege mai nimeni dau vechii gări un aer mai familiar, mai cald. Dincolo, holurile sînt prea reci în lumina impersonală a neonului, geometrii le lor au o acurateţe, respingînd orice intimitate.

Ieşi într-o stradă îngustă, o traversezi şi, după ce treci prin nişte ganguri largi (automobilele se aud deasupra ocolind pe pasarele late, sprijinite de stîlpi do fontă, clădirea Marii Gări Centrale), ieşi în lumina generoasă a lui Park Avenue. Au rămas, parcă, la distanţe imense trotuarele înguste de pe Lexington, de pe Vanderbilt Avenue şi de pe strada 42, cu cerşetorii şi cu beţivii lor. Aici spaţiul pare mai adînc, lărgit de faţadele de sticlă, de porticelc pline de flori, de fîşja de iarbă din mijloc. Iarna, „Asociaţia locatarilor de pe Park Avenue” asază brăduţi împodobiţi cu steluţe electrice de-a lungul acestei peluze, pînă spre strada 80 unde un amplu ecran de lemn,

sculptat de Louise Nevelson, nu lasă privirea să alunece spre capătul esplanadei ; acolo, aristocraticul peisaj al lui Park Avenue se prăbuşeşte şi liniile negre ale metroului ţîsnesc de sub pămînt, rănind întreaga privelişte.

în preajma sărbătorilor, pe terasele de la parterul clădirilor care adăpostesc birourile unor gigantice concernuri do industrie chimică şi de cosmetice, bănci şi mari societăţi de asigurări, se montează spectacole cu păpuşi înalte cît un stat de om. Muzica, rostogolind u-se din difuzoare instalate pretutindeni, învăluie întreaga stradă. În unele locuri, în jurul bradului sînt aşezate leagăne, automobile montate pe şine dau ocol maldărelor de jucării : copiii sînt invitaţi să se suie şi zgomotul caroseriilor de tablă nu încetează decît tîrziu după miezul nopţii. La parterul şi la mezaninul unei bănci (dacă-mi aduc bine aminte, la colţul cu strada 52), lanţurile de hirtie colorată, globurile imense de sticlă şi jucăriile umplu tot spaţiul şi funcţionarii lucrează, surîzînd îngăduitori zgomotului pe care-l fac copiii : la urma urmelor, ci înţeleg foarte bine că spectacolul face parte dinlr-o vastă campanie de publicitate.

Pe Fil’th Avenue, reprezentaţia are loc în vitrinele magazinelor. Unele, mai pline de fantezie ; la Lord & Taylor, de pildă, se evocă scene din petrecerile de odinioară ale nevvyorkezilor. în fiecare vitrină, păpuşile mecanice dansează în ritmul unei alte melodii, luminile se răsfrîng în paietele multicolore ale costumelor. La o depărtare de 2—2ı;2 metri de vitrirtc, pe trotuar, s-a întins o frîn- ghie şi copiii (de mînă cu părinţii care devin, în aceste zile, de-o vîrstă cu copiii lor) trec încet prin culoarul astfel format, prin dreptul fiecărei ferestre a magazinului. La Altman's decoratorul e mai sobru şi mai rafinat : vitrinele sînt adevărate picturi, cu delicate variaţii de tonuri. Chiar şi repertoriul melodiilor nu e alcătuit,

ca dincolo, din polci şi valsuri, ci din menuete de Beethoven şi rondo-uri de Mozart. în vitrina Companiei olandeze de aviaţie K.L.M., o machetă amănunţită a „New Yorkului, pe vremea cînd se chema New Amsterdam”. Aripile morilor de vînt se învîrtesc, patinatorii lunecă pe gheaţa iazului, răţuştile merg legănîndu-se pe zăpada de material plastic, un beţiv — sprijinit de un gard — cade întruna în nas, se ridică şi-şi ia de la capăt exerciţiul.

Dar paradisul copiilor c la Schwarz, magazinul de jucării importate de la Niirenbcrg. De fapt, în toate zilele anului aici e un spectacol neîntrerupt, cu ursuleţi care se ridică, din mers, în două labe şi-şi continuă apoi drumul mormăind cam în falset ; păpuşi care, trase de un inel prins la spate, sub guler, rostesc o propoziţie : „Te iubesc, mămico !”, sau „Vreau papă”, sau „Bună dimineaţa- (repertoriul e de 12 exclamaţii de acest fel) ; trenuri electrice şi automobile de curse şi cai sărind peste obstacole şi helicoptere şi jucători mecanici de hochei...’ Dar în ajunul sărbătorilor li se adaugă o scenetă jucată de păpuşi automate şi un concert al unei orchestre miniaturale. fiecare personaj dînd iluzia că-şi interpretează partitura. Şi întîlnireci cu moşul cu barba albă pe care se înghesuie să-l vadă şi cei pe a căror figură desluşeşti teribilul scepticism.

în această vreme a anului, în mai toate raioanele de jucării ale magazinelor americane îşi face apariţia cîte un Moş. La ultimul etaj al lui Frederick & Nelson, însă, la Seattlc, copiii se întîlneau cu personaje din benzile desenate. Şi li se părea chiar mai extraordinar să sten de vorbă cu Snoopy sau cu Superman decît cu bătrînul cu haină roşie pînă la pămînt, pe care îl ştiau din copilărie şi părinţii lor.

La cîtcva zeci de metri de Schwarz, la strada 59, începe Central Park. Piaţa de la intrarea în parc, The

Grande Armée Piaza, e un ciudat amestec de nostalgice vestigii ale vechiului New York şi de clădiri recente, sobre geometrii de sticlă şi de metal. Hotelul Piaza, construit pe la începutul secolului, vrînd să imite stilul Renaşterii franceze, păstrează eleganţa iişor vetustă a multor hoteluri de lux din oraş ; o întîlneşti şi la Waldorf-Astoria, şi la Biltmore, şi la Statler Hilton, şi la Roosevelt, şi la St. Régis. Tavanuri înalte, sprijinite de stîlpi vopsiţi în auriu, tapete în culori pastelate, canapele pluşate... în faţă hotelului, o Fîntînă a Abundenţei, cu un sistem complicat de bazine şi de jeturi de apă, din vîrful căreia o naiadă se tot pregăteşte, de şaizeci de ani, să-şi reverse cornul cu bunătăţi asupra acestui colţ al oraşului. De-a lungul trotuarului de pe lătura de sud a parcului, se înşiră, de obicei, cincisprezece sau douăzeci de trăsuri. Landouri, berline cu cai voinici, ale căror hamuri sînt împodobite cu flori stîngace de hîrtie. Birjari cu joben, moţăind pe capră. Fantezia unei plimbări prin Central Park cu trăsurile acestea, ce par că vin din alt secol, costă scump : 20 de dolari pentru o jumătate de oră.

Pe latura dinspre est, clădirea lui General Motors. Patruzeci de etaje, stîlpi de beton alb suind pînă la terasa unde au fost plantaţi arbori ornamentali cu coroană rotundă. Pe uşa parterului se vede o lampă cu cîteva sute de becuri, imensă capsulă de păpădie din care aştepţi să-şi ia zborul puful lùminos. în faţa clădirii scările coboară pînă la vreo 7—8 metri sub nivelul străzii ; un fel de grădină înconjurată de vitrinele unor prăvălii luxoase : un magazin de antichităţi, o florărie specializată în orhidee şi violete dé Parma? un restaurant dintre cele care nu-şi afişează lista de bucate şi preţurile la intrare (aşa cum fac mai toate

restaurantele americane), semn că mîncărurile sînt foarte scumpe aici.

Apoi, pe aceeaşi latură a pieţei, hotelul Pierre,' o arhitectură ciudată, un fel de turn înalt de treizeci de etaje, retezat pe neaşteptate de un acoperiş foarte înclinat, ca o tichie stînd să cadă. Hotelul şi-a trăit clipa lui de mare celebritate în dimineaţa zilei de 1 ianuarie 1974, cînd o mulţime de pasageri şi-au găsit safeurile goale. Au fost furate bijuterii şi obiecte de preţ (era, printre altele, şi un Renoir pe care cineva îl cumpărase cu două zile mai înainte la o licitaţie, pe Madison Avenue). Nimeni n-a aflat cum au putut intra hoţii în subsolul apărat de complicate sisteme electronice de alarmă, şi obiectele furate n-au mai ieşit niciodată la iveală.

La numai două sau trei săptămîni după aceea, o actriţă cu talent foarte aproximativ, faimoasă însă pentru toaletele costisitoare etalate cu aceeaşi nonşalanţă cu care, după patruzeci de ani de cînd a sosit în America, stîlcea cuvintele englezeşti, a fost jefuită într-un ascensor al hotelului Piaza. I s-a furat, sub ameninţarea pumnalului, un colier de perle valorînd, după declaraţia depusă de ea la poliţie, 150 000 de dolari. A cerut despăgubiri proprietarului hotelului ; presa a comentat maliţios jaful care — se spunea — nu fusese decît o împrejurare binevenită în calea răzbunării fostei ingenue : proprietarul se nimerea să fie fostul ei soţ. Dar despăgubirea n-a fost plătită niciodată.

O stradă cu înfăţişare curioasă este Sixth Avenue. Vine aproape neluată în seamă, din cartierele vechi din sudul insulei. Clădiri banale de cărămidă neagră, scări de incendiu care urcă în zigzag pe faţadele întunecate, balcoane cu grilaje ştirbe. Cel dintîi moment al ieşirii sale din anonimat e la întîlnirea cu strada 34 unde, la întretăierea cu Broadwayul, se

formează o piaţetă triunghiulară. Herald Square ; aici e unul dintre punctele cele mai animate ale oraşului. Trei mari magazine : Korvcttes, Gimbel's şi uriaşul Macy's absorb ca nişte imense aspiratoare mii de cumpărători şi aruncă alte mii pe trotuarele largi care, înspre vest, se prefac într-un fel de iarmaroc cu[1] zeci de tarabe, cu marfă ieftină, prăvălioare cu bijuterii false, cu tricouri imprimate în cele mai violente culori.

Ceva mai spre nord. Sixth Avenue atinge grădina din spatele Bibliotecii Publice, vegheată de statuia lui Webstcr, autorul faimosului dicţionar care-i poartă numele. Grădina e aproape întotdeauna pustie ; celebritatea îndoielnică a aleilor, socotite un fel de graniţă estică a lumii interlope de pe strada 42, mutrele deloc încurajatoare ale celor care stau ceasuri întregi proptiţi de tejgheaua chioşcurilor de reviste (totuşi, publicaţii întru totul onorabile, dughenele cu presă pornografică începînd să se înşire la cîteva sute de metri de aici) au creat un firesc sentiment de prudenţă al oamenilor cumsecade. Grădina, cu potecile ei umbrite de mari arbori ornamentali, e una din victimele ameninţării care pluteşte deasupra unor cartiere newyorkeze.

De aici, pînă pe la strada 55, Sixth Avenue devine brusc o stradă modernă. Construcţiile mărunte, cu zugrăveala coşcovită au dispărut şi în locul lor s-au înălţat edificii de cîte 50 de etaje, răsfrîngînd lumina în pereţii placaţi cu sticlă, cu nervuri înalte de beton alb şi de marmură. Terase cu fîntîni arteziene, sculpturi de metal, innobilînd geometriile cam reci ale străzii, librării cu cărţi de artă, magazine cu discuri muzicale ; lîngă elegan- iul hotel Hilton (în ale cărui săli largi se organizează congrese ale diverselor asociaţii profesionale americane), este un loc ce-i atrage pe copiii de toate vîrstele ai oraşului. O firmă de textile a

instalat nişte maldăre pufoase de bumbac şi de lină, ţesături multicolore şi stofe. Te aşezi pe un fel de trotuar de cauciuc şi treci încet, împreună cu el, prin dreptul fiecărei maşini; deasupra şi în spatele instalaţiilor s-au montat oglinzi mari, aşa încît ai putinţa să vezi tot ce se întîmplă cu firele de lînă care intră în maşinăriile complicate, de unde ies prefăcute în vălătuci de stofă. Spectacolul e, bineînţeles, regizat: maşinile torc şi ţes întruna în gol, aceleaşi caiere şi iţe se prefac că trec prin instalaţiile strălucitoare şi că se transformă în pînze şi stofe. Sprijiniţi de balustradă, copiii privesc fcrmecaţi la mişcarea ritmică, zgomotoasă a maşinilor ; mulţi dintre ei, după ce sînt scoşi de podeţul de cauciuc pe altă uşă a clădirii, se întorc şi intră încă o dată (intrarea e gratuită) să se mai uite cum din lîna unor animale pe care, unii, nu le-au văzut decît la grădina zoologică, din veşmintele acestor făpturi uimitoare numite oi, iese stofă pentru hainele oamenilor.

Am surprins în multe locuri figurile acestea uluite şi fericite ale copiilor, în muzeele organizate special pentru ei. în muzeul Uzinelor Ford, la Dearborn, lîngă Chicago, unde motoarele — tăiate în două — funcţionează, miş- cîndu-şi încet pistoanele, aşa încît fiecare să poată înţelege cine împinge automobilele pe şosele. în pavilionul căilor ferate la Muzeul de tehnică din Los Angeles, unde mecanisme ingenioase explică funcţionarea unor uriaşi aproape necunoscuţi copiilor din era automobilului. La Centrul de ştiinţă şi tehnică de la Seattle, unde microscopul electronic aduce imagini ale celulelor pe care, află cu un fel de teamă micii vizitatori, toţi le avem în trup. „Cum ? — şi-a ridicat ochii spre taică-su un băieţel de vreo 5 ani ; chiar aşa urîţi sîntem pe dinăuntru ?”

La colţul cu strada 50, într-o clădire a ansamblului de la Rockefeller Center, se află The Radio City Music

Huli, una dintre cele mai mari săli de spectacole din lume,

cu 6 200 de locuri. În geometriile severe ale construcţiilor, holurile, foaierele, scările, sala însăşi — curbată ca trupul unui violoncel — amintesc mai curînd de stilul secesionist al anilor 1920. Se potrivesc mai bine cu statuile poleite, de o grandilocvenţă decorativă, ale lui Prometeu şi Atlas, de pe latura cealaltă a Centrului, pe Fifth Avenue. încărcată cu podoabe, sala are un aer nostalgic, ceva din atmosfera festivă a premierelor de acum 50 de ani a rămas impregnată în catifelele draperiilor şi în tapetele de mătase. E cam la fel şi la Ziegfeld Follies, tot în zona străzilor 50, clădire deloc arătoasă, dar cu interioare de o eleganţă uşor vetustă ; vitrine cu toalete purtate la premiere celebre de actriţele de odinioară, stampe, desene, picturi. De multe ori, dealtfel, holurile sălilor de spectacol sînt nişte mici muzee care vor să sublinieze tradiţiile teatrului respectiv. La Loş Angeles, la Teatrul Grauman, pe cimentul din faţa intrării, starurile Hollywoodului şi-au imprimat urmele pantofilor.

în drumul lor spre celebritate, vedetele de cinema păşeau măcar o dată pe cimentul de la Grauman : cînd ajungeau aici, erau sigure că prinseseră din urmă faima şi că, pentru o bună bucată de vreme, toate ziarele din ţară vor vorbi despre ele. Urmele pantofiorilor lui Shirley Temple, ale patinelor Sonjei Henie, ale cizmelor cu vîrf ascuţit ale atîtor generaţii de cowboy, ale pantofilor eleganţi ai marilor doamne ale Holywoodului — de la Mary Pickford şi Norma Shearer, pînă la Joanne Woodward şi Audrey Hepburn — au rămas în pridvorul cinematografului cu stranie arhitectură chinezească. Multe nume ale stelelor de odinioară au fost uitate ; dar, pe trotuarul de la Grauman ele sînt imprimate chiar mai statornic decît în istoriile filmului american.

La cinci minute de mers pe sub firmele scăpărătoare ale celor dinţii cinematografe cu programe interzise ado^

no

lescenţilor, pe strada 42, te îndrepţi spre poarta unei alte lumi. Graniţa e la Times Square, acolo unde Broadwayul. Seventh Avenue şi strada 42 se întretaie într-un triunghi Pe latura dinspre răsărit, metropola clădirilor de sticlă şi metal îşi înalţă cele din urmă ziduri, albe şi curate De pe trotuarul celălalt, începe lumea tranzacţiilor suspecte, a reclamelor stridente, a comerţului interzis. S-a constituit un comitet pentru apărarea lui Times Square ; s-au strins zeci de mii de semnături, cerîndu-se alungarea de aici a prăvăliilor şi a cinematografelor în faţa cărora mişună oameni cu înfăţişare întru totul îndoielnică. S-a obţinut, la un moment dat, evacuarea unor cinematografe şi a unor hoteluri imunde care închiriază camere cu ora. Dar cei păgubiţi au pornit o lungă acţiune în justiţie şi cîţiva ziarişti indiscreţi de la *New Yorlc Post* au descoperit că adevăraţii profitori ai afacerilor erau nişte respectabile firme comerciale, cîteva birouri de avocatură şi întreprinderi de comerţ cu valori imobiliare. Aşa că, bineînţeles, s-a renunţat.

Şi totuşi, Times Square nu şi-a pierdut deloc faima de centru tradiţional al oraşului. Distanţele de la New York spre alte colţuri ale Statelor Unite se măsoară de aici, dintr-un părculeţ cu iarba prăfuită, aproape nebăgat în seamă în mijlocul triunghiului de asfalt. în noaptea de Anul Nou, zeci de mii de newyorkezi se adună sub reclamele luminoase, scandînd, împreună cu actorul care-i dirijează, de la balconul unui cinematograf nou şi **ele**gant, numărătoarea inversă a secundei de la miezul nopţii. în clipa în care, în difuzoarele instalate pretutindeni, izbucneşte sunetul grav al gongului şi urarea „Happy New Year !”, oamenii încep să cînte, îşi dau **mina,** necunoscuţii se îmbrăţişează şi-şi-urează un ân nou **feri**cit. Minute în

şir, toţi cîntă, cu privirile aburite de emoţie.

Se despart, a doua zi — dacă se întîlnesc pe stradă — nu se mai recunosc şi nu schiţează nici măcar intenţia unui salut pentru cel îmbrăţişat în ajun.

Ameţitoarea înghesuială de automobile, de autobuze şi de oameni e dominată de clădirea Societăţii „Allied Chemical”, împodobită de un imens vitraliu cu culori cam veştede care, noaptea, în lumina reclamelor din preajmă, abia se mai desluşesc. De jur-împrejurul clădirii, o bandă înaltă cu becuri transmite fără contenire ştiri ale agenţiilor de presă. în zilele fierbinţi ale lui iulie şi august 1974, mulţime de oameni veneau să afle, mai curînd decît puteau să-i informeze ziarele, despre evenimentele de la Casa Albă. într-unul din vîrfurile triunghiului pe carc-l desenează „Allied Chemical” e o prăvălie cu ziare şi reviste europene. Mai noi decît multe publicaţii care se vînd la chioşcul mare din faţa ei şi care sînt aduse din oraşele americane. E şi firesc : avantajate de fusul orar, ziarele din Europa ajung peste Atlantic înainte de amiaza zilei în care au fost tipărite ; dar cînd la Los Angeles, San Francisco sau Seattle apar ediţiile de după-amiază, la ’ New York s-a şi lăsat noaptea.

Despre Times Square se spune că e locul cel mai bine păzit din New York. Poliţişti călare, purtînd căşti de material plastic ce le acoperă ceafa şi ţeasta. Poliţişti pedeştri, patrulînd întotdeauna cîte doi, cu pistolul ţinut la vedere. Cit mai la vedere. Poliţişti în civil, dar pe care îi recunoaşte oricine după buzunarele umflate ale bluzelor de vînt. Pe stîlpii înalţi se rotesc întruna camere de televiziune conectate direct cu sediul circumscripţiei de poliţie. Poţi să te plimbi fără grijă pe această graniţă dintre New Yorkul modern şi oraşul lumii interlope. Deşi, chiar şi sub marchiza de sticlă givrată a cîte unui teatru moderp, vînzătorii de ziare pun la vedere reviste sexy,

specialitate — de fapt — a prăvăliilor de pe celălalt trotuar, din ^celălalt New York”. La coltul străzii *44, pe* care se află un club al oamenilor de teatru, vechi de o sută de ani, clădire de o discretă eleganţă, puţin învechită, într~o bodegă tapisată cu material plastic de un roşu ţipător stau ceasuri în şir, cu ochii pironiţi în vitrine, indivizi cu înfăţişare din cale-afară de suspectă. Ceva mai încolo, chiar în locul de unde începe „the Great White Way”, cum i se spune cartierului teatrelor, un music-hall cu program de 24 de ore pe zi îşi etalează dansatoarele prin ferestrele în faţa cărora se înghesuie curioşii. întotdeauna m-am întrebat dacă se mai simte cineva îndemnat să intre, de vreme ce de pe trotuar, spectacolul e gratuit. De pe soclul lui scund, părintele Duffy, erou în primul război mondial, se sprijină în spada în formă de cruce şi se uită cu dezaprobare la mulţimea care forfoteşte pretutindeni şi, mai ales, la cei de pe „trotuarul celălalt”.

în spatele lui, o baracă stă părăsită cît e ziua de lungă. Dar, în fiecare seară, pe la 6, o coadă lungă se instalează, răbdătoare, în dreptul ei. Aici se vînd biletele de spectacol care au prisosit teatrelor în ziua respectivă. Pe la şase şi jumătate se afişează lista biletelor disponibile ; de obicei, nu pleacă nimeni, pentru că e, totuşi, convenabil, să vezi pentru a doua sau chiar a treia oară un spectacol la jumătate de preţ. Costul obişnuit al biletelor de spectacol e destul de pipărat. La rîndul lor şi teatrele fac o afacere : e mai bine să încasezi jumătate din preţ, decît nimic. Judecata e simplă.

Sînt, însă, spectacole pentru care nu se vînd bilete în Times Square. Cele ale sălilor cu aparenţă strălucitoare de pe strada 42 şi ale dughenelor insalubre de pe latura de vest a pieţei. Te întrebi din ce trăiesc proprietarii unor asemenea săli, pentru că

rareori vezi pe cîte cineva (de obicei, adolescenţi cu aer obraznic sau alţii cu înfă- ţlşare de soldaţi în permisie) oprindu-se în faţa casei de bilete, unde o doamna în vîrstă, cu părul platinat, îşi întrerupe plictisită lectura şi întinde, cam în silă, biletul.

Spectacolul nu e, de fapt, în sală, ci pe stradă. Lumea trece agale, se vede că mul ţi sînt obişnuiţi ai locului : îşi zîmbesc şi îşi fac un semn complice cu ochiul. Nu aceştia sînt, bineînţeles, cei mai periculoşi : ci tocmai cei care merg cu paşi mari, mereu grăbiţi, fără să pară a cunoaşte pe cineva. Priviri ascunse sub cozorocul şepcilor din postav, cu pătrate mari violent colorate. Obraji nebărbieriţi. Negri cu pardesie lungi, pînă la pămînt. cu pălării cu borul larg, de o eleganţă ostentativă. Băieţandri costelivi, îmbrăcaţi în bluze militare, vechi şi decolorate, din cele pe care, din cînd în cînd, armata le scoate în vînzare, la preţuri de nimic. Femei cocoţate pe pantofi cu talpa îngrozitor de groasă (moda asta a prins mai ales aici şi pe alte străzi cu faimă îndoielnică din New York). E uimitor cît de mult seamănă lumea de pe strada 42 cu imaginea creată de filme şi de cărţi. Totul pare de un convenţionalism searbăd, şi tocmai dorinţa de a sfida convenţia uniformizează.

De la Times Square unde, vară şi iarnă, o poză uriaşă a lui Raquel Welch în sumar costum de baie face reclamă, pe şase etaje, nu ştiu cărei creme de bronzat, pînă la Eighth Avenue, unde cinematografele cu firme murdare se înşiră între locurile de parcare şi tarabele cu zarzavaturi, negoţul cu viciul se practică (pe ascuns, pentru că legea îl pedepseşte) spre profitul unor respectabile persoane, neştiute de nimeni în afara unor oameni de încredere la care, la rîndu-le, nici patronii prăvăliilor de pe aici nu ajung decît cu mare greutate. Zice-se că Mafia nu e întru totul străină de afacerile

care se fac în partea de vest a străzii 42 şi pe străzile învecinate. Dar, mai ales, în fîşia îngustă de-a lungul lui Ninth şi Tenth Avenues,

în dreptul străzilor 20 şi 30. Sau în partea de vest a lui Greenwich Village.

Acolo unde nimeni nu te sfătuieşte să te duci după căderea întunericului. Cartierul patriarhal din timpul zilei, cu gospodine guralive care se tocmesc îndelung, în toate limbile pămîntului, cu negustorii de zarzavaturi proaspete, dispare seara. Copiii care se joacă, gălăgioşi, pe trotuare şi, vara, fac duş la gurile de apă de pe marginea străzii se fac nevăzuţi. Bătrînii de pe treptele tocite ale caselor cu intrări înalte se trag în odăile lor prost luminate şi nimic nu-i mai poate face să iasă în strada pe care o pîndesc printre storuri. O lume cu totul diferită le ia locul. O lume vulgară şi agresivă. Femei cu *hot-pants,* cu sandale cu talpă îngrozitor de groasă, cu unghiile vopsite în roşu-vînăt, cu peruci ,.afro”. Tineri cu bluze de culoare incertă, ieşită de mult la soare. Alţii, cu scurte de blană (de cele mai multe ori, sintetică) de oaie sau de castor, şi cu cizme cu carîmbul scund. Adolescenţi cu jachete de material plastic şi insigne mari cu numele — cel mai adesea, lugubre — unor bande care vor cu tot dinadinsul (şi reuşesc) să sperie întregul cartier.

Şoferii de taxi au obligaţia să-şi ducă pasagerii oriunde li se cere ; dar îi surprinzi uitîndu-se la tine peste umăr, cu o neascunsă suspiciune, cînd le ceri să meargă, seara, în West Village, de exemplu. Am aflat că se întîmplă uneori ca vreun grup de băieţandri, vrînd să-şi arate curajul, să arunce în geamul automobilului cu zarzavaturi stricate sau cu ouă clocite. Şi nu-i deloc chibzuit să te opreşti şi să le ceri socoteală : se poate să consiaţi că aveau la îndemînă şi cîţiva bolovani. Aşa îneît e mult mai bine să dai impresia că nu te formalizezi şi să-ţi vezi de drum, cu ferestrele murdare.

Şi, după cîteva minute, automobilul te aduce sub luminile vreunei străzi liniştite, cu balcoane învelite în

glicină. Sau în zgomotul vreunei străzi cu teatre pe afişul cărora citeşti titlul pieselor lui Shakespeare, Ifrscn sau Tennessee Williams. Infernul cu imobile vechi, cu femei în *hot-pants* şi băieţahdri cu înfăţişare suspectă, cinematografe cu filme porno şi cu baruri unde dansatoarele apar în costumaţii, hai să zicem „sumare”, a rămas păreri la un alt capăt al lumii.

în toate marile oraşe ale Americii există asemenea cartiere cu faimă proastă : la Detroit sau la Chicago, ele sînt încă şi mai sordide, mizeria e ascunsă cu mai multă stîngăcie. Chiar şi în aristocraticul Boston, şi în calma I’hiIadeiphie, sînt locuri pe care eşti sfătuit să le ocoleşti cu grijă. Dar nicăieri ele nu sînt atît de aproape de arterele liniştite sau de străzile celebrelor teatre şi săli de concert ca la New York. Sau la Washington.

La Washington, pătratul în care se înscrie Districtul Columbiei e tăiat pieziş de apele impunătorului Potomac. Şoseaua care urcă de-a lungul fluviului, pe graniţa dintre Virginia şi Maryland, se strecoară printre dumbrăvi de iasomie. Vastele bulevarde ce se deschid dinspre Casa Albă şi dinspre clădirea Capitoliului trec pe lîngă mai multe clădiri de o distincţie cam rece şi oficială ; înalte coloane de marmură, frontoane de o geometrie neoclasică desăvârşită, scări ample. Totul de un echilibru impresionant. Nici o construcţie nu are dreptul să depăşească înălţimea edificiului Capitoliului. Noul cartier (purtînd numele lui Pierre L’Enfant, autorul planurilor oraşului, la sfîr- şitul secolului al XVIII-lea), clădit în apropierea venerabilului Muzeu Smithsonian, nu se abate, nici el, de la această regulă inflexibilă. Dar construcţiile lui au o anume grandoare ce provine nu din dimensiuni, ci din respectarea proporţiilor, din sobra alternanţă a registrelor de zidărie şi a ferestrelor

înalte. O demonstraţie a vir

tuozităţii unor arhitecţi care, pentru că nu au avut voie să clădească în înălţime, au găsit alte mijloace de a-l impresiona pe trecătorul mai puţin grăbit.

Obeliscul consacrat lui George Washington (înăuntrul căruia poţi urca, astfel încît, de la ferestruicile din vîrf, să priveşti străzile largi şi marile pete de verdeaţă ale oraşului), templul grecesc dedicat lui Lincoln şi rotonda neoclasică a monumentului lui Jefferson (suge- rînd casa de Ia Monticello, ale cărei planuri cel de-al treilea preşedinte al ţării le desena chiar în timpul cînd se afla la Casa Albă). Păduricea de cireşi japonezi, reflcc- tîndu-se în apele Potomacului. Eleganta casetă de sticlă a Centrului Kenncdy, de pe terasa căruia se văd întinderile Virginiei şi ale Marylandului. Nu departe, ansamblul de clădiri de o calmă armonie a proporţiilor, proiect desenat, se spune, de un computer, ansamblul Watergate. cu tristă rezonanţă. Şi parcul Rock Creek aducînd pădurea pînă în mijlocul oraşului. Şi Massachusetts Avenue, de o parte şi alta a căreia, pe grilajul caselor inspirate clar clin arhitectura pariziană a celui de-a doilea imperiu, strălucesc firmele de alamă ale ambasadelor. Şi, la cîtcva minute de aici, în mijlocul oraşului, în lumina gălbuie a becurilor cu zeci de baruri, trec femei în *hot-pants,* şi tineri în scurte de blană de oaie, şi adolescenţi cu jachete de material plastic.

Aceeaşi lume pe care o adăpostesc, noaptea, Ninth şi Tenth Avenues, la New York. Mai puţin agresivă, poate : maşinile trec fără primejdie. Dar coborîtă şi mai aproape de centrul oraşului. La‘ doi paşi de grădina Casei Albe şi de magazinele elegante şi scumpe. Şi nu departe de cele două mari bulevarde, Independence şi Constitution, unde se află toate clădirile guvernamentale.

Ziua, străzile acestea sînt cuprinse într-o linişte molcomă. La colţuri, în faţa dughenelor vopsite în culori vii, oameni cu înfăţişare respectabilă muşcă fără grabă

din sandvişurile cu şuncă sau din hamburgerii pe care au turnat un strat groş de *ţcetghy,p.* Copiii sug îngheţatele multicolore sau alunele tăvălite în zahăr. Totul are o înfăţişare paşnică, de Oraş provincial. Unde au dispărut priveliştile apăsătoare de astă-noapte ? Te crezi la un spectacol în care, ca şă facă economie, scenograful a imaginat un singur décor pentru cele două acte ale piesei, fiecare înfăţişîncj o altă Iunie.

Dar cartierul ¿el mai viu, cel mai plin de culoare e Georgetownul. Pînă în 1895, fusese un orăşel paşnic, cu case scunde şi prăvălioare fără pretenţii, ce-şi ducea viaţa liniştită în preajma capitalei federale, nici ea deosebit de animată. De atunci, a devenit sediul boemei literare şi artistice, al studenţilor şi al tinerilor profesori şi doctoranzi de la universităţile oraşului (Universitatea Georgetown a fost fondată în 1789, eu mai mult de un deceniu înaintea mutării capitalei de la Philadelphia la Washington). Pe străzile pavate cu macadam, au mai rămas, pe alocuri, şinele tramvaiului. în cartier regăseşti ceva din atmosfera lui Grennwich Village, din forfota aceea pestriţă şi gălăgioasă. Deşi parcă Georgetownul e întrucîtva mai calm. Oare pentru că a pătruns pînă aici influenţa sobrului Washington ?

Vitrinele aranjate cu mult gust etalează, nu o dată, mărfuri europene. Poate, m-am gîndit eu, fiindcă la Washington sînt atîţia diplomaţi străini, deprinşi cu lucrurile (mai ales cu mîncarea) de acasă. Abia mai tîrziu am înţeles că mărcile fabricilor de la răsărit de Atlantic dau, pretutindeni în America, un anume aer de distincţie.

Ca şi la New York, la Boston sau la Philadelphia, teatrele joacă foarte adesea repertoriu clasic. Dar, ca şi acolo, punerile în scenă mărturisesc preocuparea de-a acorda viziunea dramaturgilor de odinioară cu aceea a

spectacolului de azi; şi, de multe ori, rezultatele sînt dintre cele mai interesante. Washingtonul a devenit, de o bună bucată de vreme, unul dintre centrele cele mai active ale culturii americane. Şi meritul îi revine, într-o măsură însemnată, Georgetownului, teatrelor şi galeriilor lui de artă.

în săli mari, cu mese lungi, printre care trec cu agilitate chelneri (de obicei, studenţi ce-şi cîştigă seara banii pentru cursurile universităţii), în fumul gros de ţigară şi de pipă, se înghesuie sute de tineri. Stau unul lîngă altul, cu o halbă de bere dinainte, sorbind încet, fără să-i zorească cineva. Pe scenă, se reprezintă cîteodată scenete cu declarat caracter politic ; am văzut odată, într-o astfel de sală din Georgetown, un spectacol conceput ca un protest împotriva războiului din Vietnam. Actorii, îmbrăcaţi într-un soi de pelerine negre, rosteau fragmente de poeme şi cîntau imnuri de pace, acompaniaţi în surdină de toţi cei de faţă. Apoi, unul după altul dispăreau în spatele cîte unei fîşii de culoarea sîngelui care se lăsa din tavan. Cînd întreaga scenă era acoperită de cortina cu reflexe ameninţătoare, lungi bucăţi de pînză se desprindeau de undeva, de sus, şi cădeau pe mesele din sală, sugerînd că toţi erau părtaşi la drama evocată pe scenă.

Altădată, într-o sală asemănătoare, în Greenwich Vil- lage, tot cu o halbă de bere pe masă, am stat două ore încheiate, ascultînd patru studenţi cu glasuri excelente, cîntînd repertoriul de poezie catifelată şi de ironie tăioasă al lui Jacques Brel: nu peste mult timp; urma să se sărbătorească ăl o mie şase sutelea spectacol. Altă dată, l-am auzit pe Flip Wilson, unul dintre cei mai îndrăgiţi comici ai Americii, povestind istorioare aparent vesele, în fond de mare amărăciune, despre prejudecăţile ra

siste. în teatrele din preajmă (unele rămase de pe vremea cînd Greenwich Village era centrul artistic al New Yorkului, altele improvizate în săli care mai păstrează mirosul de cauciuc şi de benzină al garajului de odinioară, sau mireasma melancolică a fostei băcănii), se jucau *Troienele* lui Euripidc, şi *Opera de trei parale* a lui Brecht, şi *Vrăjitoarele din Salem,* şi *Vedere de pe pod,* şi o piesă de O' Neill şi *Şase personaje* ale lui Pirandello, şi o dramatizare după Salinger, şi alta după foarte popularele poveşti cu copii care rostesc gravele adevăruri ale oamenilor mari, poveştile din benzile cu desene ale miraculoşilor *Peanuts...*

Străzile districtului universitar din Seattle nu sînt învăluite în aura renumelui cultural al eventualelor săli de teatru sau de concert. Dar, dintre cîte universităţi americane am văzut, parcă în jurul nici uneia nu plu- teşte un aer tineresc care să cuprindă o parte atît de întinsă a oraşului. Sînt, fără îndoială, instituţii de învăţă- mînt mai faimoase ; dar lumea studenţească a Harvar- dului e închisă între străzile înguste ale vechiului Cam- bridge din Massachusetts, iar. mai încolo, în marele Boston, ca nu poate fi. recunoscută în mişcarea necontenită a oraşului de 3 milioane de locuitori. Studenţii de la Yale sînt puţini (doar vreo 4 000) şi se pierd şi ei în orăşelul, de o eleganţă sobră, care e New Havcn, cu ai săi 200 000 de oameni. Majoritatea universităţilor de prestigiu din Vestul Mijlociu au fost clădite dinadins, după modelul vechilor şcoli englezeşti, în aşezări mărunte, cuprinse de o binefăcătoare linişte, departe de vuietul oraşelor : Bloomington, Urbana, lowa City, Ann Arbor, Evanston...

Atmosfera studenţească do la Bcrkeiey, extrem de vie (uneori, aşa cum a dovedit-o istoria anilor '60, chiar

foarte agitată), nu trece dincolo de golf, în San Francisco. Iar cca de la UCLA nu dă relief decît împrejurimilor lui Westwood Village, un punct aproape nevăzut pe harta imensului Los Angeles.

La Seattle, însă, campusul cu magnolii şi rododendroni. cu pajişti argintate de trunchiul mestecenilor, se prelungeşte pînă spre parcul Ravcnna. spre lacul Union, spre poalele unui deal pieptiş, Laurelhurst şi, de-a lungul străzii 45, departe, spre apus, spre dealul Ballard. O suprafaţă aproape egală, probabil, cu aceea a Bostonului. Casc înconjurate de grădini, pe terasa cărora am văzut steagurile naţionale americane, ale diverselor asociaţii studenţeşti şi ale grupărilor politice care militau împotriva războiului. Ferestre împodobite cu vechile semne do pace ale indienilor şi cu inscripţii antiburgheze. Pe frumoasa stradă 17 (care îmi amintea de umbra castanilor din Cotroceni), toate casele, cu verande înalte şi cu pereţi de seîndură, ridicate cu meşteşugul pionierilor de odinioară, sînt locuite de studenţi. îi* auzi în lungile după-amieze do început de vară, cîntînd cu glas tare cîntoce aduse aici, pe malul Pacificului, din îndepărtatele state ale Estului şi ale Sudului. Ba, chiar din Alaska şi Hawaii.

Pînă scara lîrziu. la ore cînd restul oraşului a adormit sau s-a aşezat în faţa televizorului, artera principală a cartierului. Univcrsity Way, e însufleţită de forfota studenţilor care trec spre cele două librării mari, cu cîte două caturi, spre magazinele de discuri, spre prăvăliile cu alimente şi cu haine, spre spălătoriile automate. îşi duc în braţe pungile mari, cafenii, cu felurite cumpărături ; chiar şi atunci cînd nu are automobil (cazul multor studenţi), americanul tot nu s-a deprins să renunţe la incomodele pungi. în ultimii ani, au descoperit un nou mijloc de a-şi duce acasă pachetele cumpărate la magazinele alimentare (celelalte ambalează mărfurile în tot soiul de cutii şi cutiuţe legate artistic cu panglici colorate) : rucsacul. îi

vezi colindînd din magazin în magazin, aplecaţi ca nişte alpinişti sub povara cumpărăturilor săptămînale. De multe ori, aşa vin şi la universitate şi nu voi uita niciodată senzaţia ciudată pe care-am avut-o într-una din primele zile ale cursurilor de la Portland, cînd scoţîndu-şi caietele de notiţe, cei aproape treizeci de studenţi au lăsat să cadă în aceeaşi clipă, pe pardoseala acoperită cu plastic, sacii cu ramă de aluminiu. Pocnitura metalică m-a făcut să tresar şi să-mi aduc aminte că eram, totuşi, în Vestul îndepărtat...

O dată pe an, primăvara, municipalitatea din Seattle opreşte accesul automobilelor pe University Way şi-i lasă pe studenţi şi pe micii artizani veniţi uneori de departe, de dincolo de Munţii Cascadei, din Oregon sau chiar din California, din Canada şi de la fermele de pe valea fluviului Columbia, să-şi întindă mărfurile pe tarabe improvizate sau direct pe pavaj. Arta meşteşugarilor indieni şi a primilor europeni sosiţi pe acest pămînt învie, timp de două zile, într-un week-end de primăvară. Pături mari de păr de capră, haine de lînă cu desene mari, geometrice, roşii şi negre, perne colorate, umplute cu paie de mei. Şiraguri de mărgele din boabe uscate de. porumb şi din seminţe de floarea-soarelui. Inele de metal ieftin, ornate cu turcoaze şi chihlimbar. Cutiuţe din corn de cerb, . velinţe din blană de castor, ornamente din pene, meşteşugit armonizate. Hrană „organică" (vrînd să spună că nu e

• amestecată cu chimicale ca să fie mai bine conservată).

Dar şi obişnuitele baloane, şi bomboanele, şi beţigaşele învelite în zahăr, şi jocurile japoneze din hîrtie tăiată,. *orlgami,* şi pictorii de portrete la minut.

Un paradis al copiilor care stau ceasuri în şir în genunchi, vopsind pavajul cu cretă colorată. Şi încearcă pe rînd pernele imense, înşirate de-a lungul străzii. Mîn- gîie puii de căţel şi păsările aduse în colivii de răchită. Nimeni nu-i dojeneşte ; toţi îi privesc cu un surîs îngăduitor. După două zile, tîrgul se sparge. Şi strada rămîne iar în stăpînirea automobilului şi a studenţilor eu rucsacuri. Doar urmele de cretă colorată se mai desluşesc multă vreme, pînă cînd încep ploile cenuşii şi îndelungi ale toamnei.

Americanul la el acasă

Cînd vrea să discute o afacere, americanul te invită la restaurant, la prînz. Cînd vrea să-ţi dovedească prietenie, te invită acasă, la cină. Fără să-şi creeze probleme complicate inutil, el îţi adresează invitaţia cu un fel de aer camaraderesc. De obicei, vinerea seara sau sîmbăta după-amiază, prietenii sau colegii de slujbă se vizitează. Stau îndelung de vorbă în *living-room,* ciugulind alune prăjite sau bucăţele de aluat de porumb sau crochcte cu brînză din castronaşe de lemn şi sorbind încet dintr-un pahar de bere sau de whisky. Copiii stau în camera lor şi se uită la televizor ; rareori apar printre cei mari şi atunci gazda se întoarce spre oaspeţi, îşi cere scuze pentru o asemenea îritîmplare şi caută să rezolve iute problemele celui mic şi să-l trimită înapoi la cei de vîrsta lui.

Vara mai ales, în Vestul Mijlociu, din Sud şi de pe Coasta de Vest, eşti poftit în grădina din spatele casei unde, pe un grătar portativ, se face *barbeciie,* grătar adică. întregul ceremonial al grătarului cade în sarcina capului de familie : încins cu şorţ, potriveşte jarul (mangalul, în proporţii diverse de cărbuni de cireş, de stejar şi de tei, se vinde în săculeţ! la toate supermagazinele, chiar şi în cele din New York. unde oamenii nu prea au grădini să-şi pregătească ritualul *barbecue).* E o

desfătare

să-i vezi pe oamenii aceştia, în general atît de sobri, cum se bucură ca nişte copii să întoarcă bucăţile de carne pe-o parte şi pe alta, pînă cînd ajung aşa cum le-a cerut fiecare în parte : *rare* (adică în sînge), *medium* (adică nici prea fripte, nici prea în sînge) sau *zvell-done* (adică bine făcute). De multe ori, cel mai mare dintre băieţi îl ajută pe taică-su : nu pentru că ar fi întotdeauna neapărată nevoie, dar pentru că-i prinde bine să înveţe şi el această îndatorire de gazdă.

Tîrziu în toamnă, americanii sărbătoresc *Thanksgiving,* „Ziua recunoştinţei" ; în urmă cu trei sute şi cincizeci de ani, coloniştii sosiţi pe malul Golfului Plymouth se adunară în jurul unei mese să aducă mulţiuniri după strîngcrea celei dinţii recolte aici, pe pămîntul aspru al noii lor patrii. Avuseseră parte de o iarnă grea, mulţi dintre ei fuseseră doborîţi de boală şi de extenuare. Mai înainte cu treisprezece decenii, o eroare de navigaţie îl adusese în pămînturile Lumii Noi pe Columb, care era convins că şi-a atins ţinta călătoriei, India. O a doua greşeală i-a purtat pe părinţii pelerini pe ţărmurile nisipoase, sterpe ale peninsulei Cape Cod, cînd ei plecaseră spre Virginia cea prealăudată de John Smith. Dar indienii Wampanoag îi primiseră cu prietenie, îi învăţaseră să crească porumbul şi dovlecii şi' nişte păsări uriaşe şi gălăgioase : curcanii. La acea legendară cină din 1621 s-a mîncat porumb fiert şi plăcintă cu dovleac şi friptură de curcan.

De atunci, indienii din aceste locuri s-au stins şi amintirea lor n-a rămas decît în cîteva nume de locuri : Cohasset. Nantucket, Narangansett, Pawtucket, Massachusetts, Connecticut... Şi în sărbătoarea cu porumb, dovleac şi curcan. în întreaga ţară, chiar şi în ţinuturile unde cei dintîi colonişti au ajuns tîrziu sau n-au fost întîmpinaţi cu necunoscutele roade ale pământului de care avuseseră parte cei sosiţi în Massachusetts, familiile americane celebrează cina de acum trei secole şi jumătate a părinţilor

pelerini.

Cel care, mînuind ţepuşe şi cuţite cu mîncr lung, desface curcanul este, întotdeauna, tatăl familiei. Şi o face cu o seriozitate de parcă ar îndeplini cine ştie ce ritual ; e o chestiune de prestigiu să nu te poticneşti în oasele păsării, să ştii să aluneci pe lîngă articulaţiile puternice.

Dar bărbaţii nu ajută la treburile gospodăriei numai cu prilejul acestor ceremonii de familie. La cumpărăturile săptămînale îi vezi împreună cu nevestele lor, alegînd zarzavaturile, şi carnea, şi cutiile de conserve, şi dcter- genţii din rafturi, împingînd căruciorul pînă la maşină şi umplînd portbagajul cu pungile mari cu felurite cumpărături. Cel puţin o dată pe săptămînă îşi îmbracă hainele de lucru şi împing cositoarea mecanică de-a lungul şi de-a latul peluzei cu iarbă.

în nord-vest, în California, în Vestul Mijlociu, unde multe familii trăiesc încă în case cu unul sau cu două caturi, aproape fiecare are în subsol, lîngă maşina de spălat rufe sau lîngă garaj, un mic atelier, unde uneltele sînt puse în ordine, în cutii atîrnînd pe pereţi. Toţi sînt în stare să facă reparaţiile mărunte ale gospodăriei, să înlocuiască siguranţele arse ale diverselor aparate casnice, să pună un geam nou la fereastră, să fixeze o broască la uşă, să umple cu ciment o gaură din perete, să schimbe o ţiglă sau două de pe acoperiş, linoleumul din bucătărie sau podeaua verandei. Nu o deloc neobişnuit să-i vezi vopsind, lemnăria casei sau punînd tapete noi în camere. încă din şcoală s-au deprins să-şi folosească mîinile şi sînt convinşi că o oră de muncă fizică în fiecare zi le păstrează sănătatea. N-o să uit cum, odată, invitat la un coleg din Seattle, foarte distins profesor de filolo-

gie hispanică, el m-a întîmpinat îmbrăcat într-o salopetă plină de rumeguş şi mi-a spus simplu :

— I-am promis lui Leslie (fetiţa lui de cinci ani) să-i termin în seara asta căsuţa pentru păpuşă. Vreau să mă ţin de cuvînt. Dacă vrei, hai să stăm de vorbă în atelier. Nu mai am mult.

Lucra cu îndemînare, măsura scîndurile, le tăia cu fierăstrăul electric portativ, le îmbina repede şi le încheia. Mirosea a lemn, discutam despre poezia lui Ru- bcn Dario, şi totul avea un aer amical, lipsit de orice artificialitate. Am continuat, peste vreun ceas, să stăm de vorbă pe terasa care se deschidea, peste o pădurice de brazi, deasupra lacului Washington, luminat la ora aceea de sclipirile amurgului. Din casă se auzea glasul lui Leslie, jucîndu-se fericită cu noua căsuţă a păpuşilor.

îmi povestea un tînăr profesor grec care preda la Los Angeles :

— Cînd am fost invitat întîia oară Ia masă, am rămas aproape flămînd. Bucatele erau aşezate pe masă, fiecare îşi întindea farfuria şi gazda punea friptura cu cartofi copţi şi înveliţi în staniol. Am socotit că e politicos să spun „mulţumesc[44] după prima felie ; gazda m-a ascultat şi mi-a întins înapoi farfuria, aproape goală. Ceilalţi mîncau cu nădejde ; cînd am fost întrebat dacă mai vreau să repet, am murmurat din nou un politicos „nu, mulţumesc”, convins că mi se va spune ca acasă : „Da[J] de ce ? nu-ţi place ? ia să vezi ce bun e ! nu se poate să rămîi nemîncat !”. Dar nimeni n-a spus nimic, gazda n-a insistat şi farfuria a plecat de pe masă. A trebuit să mă revanşez la desert, încurcat de gîndul că toţi ceilalţi vor băga de seamă că mănînc de două ori mai multe plăcinte cu mere decît ceilalţi. Dar n-au băgat de seamă.

Cînd oaspeţii cred cu cale că trebuie să plece acasă, nimeni nu insistă să-i oprească : toţi socotesc că e o chestiune de politeţe să-i laşi pe oameni să-şi gospodărească timpul cum cred ei de cuviinţă.

Am avut prilejul să intru în zeci şi zeci de case americane. Nu ştiu dacă se poate vorbi de „o locuinţă tipici ameripană”. Oricum, dacă există aşa ceva, ca nu trebuie căutată cu tot dinadinsul în marile oraşe ; şi dacă există o locuinţă urbană caracteristică, nu în New York (şi cu atît mai puţin în Manhattan) ar putea fi găsită. Deşi tocmai în marea metropolă de pe Hudson sute de mii de familii stau în plin centrul oraşului, într-o zonă care — în alte aglomerări urbane — e foarte rai' locuită, pentru că e rezervată birourilor, băncilor şi magazinelor.

Mobilitatea americanului îl obligă, de foarte multe ori, să trăiască în case închiriate. Cel mai înţelept lucru pe care-l poate face un om ce are de gînd să stea mai mult de un an sau doi într-un oraş, cu familia, e să plece întîi în explorare. Pentru că uneori s-ar putea să se afle în faţa unor situaţii foarte greu de rezolvat. Sînt oraşe unde nu se închiriază apartamente familiilor cu copii.

Cînd în vara lui 1970 am plecat să predau Ia cursurile de vară din Los Angeles, mi-au trebuit aproape două săp- tămîni să dau de o casă la intrarea căreia, sub biletul „de închiriat” să nu fie atîrnată inscripţia : „No childrcn, no pets” — nu sînt admişi copiii şi animalele domestice. La Portland, cu cîteva luni mai devreme, umblasem mult (aproape întotdeauna întovărăşit de cîte un coleg binevoitor) pînă am găsit o locuinţă fără inscripţia asta neiertătoare. în cîteva rînduri, chiar în clipa cînd mă aşezam să completez cecul pentru avansul de chirie, din perete, din receptorul interfonului, un glas se zbîrlea la portarul care mă însoţise, atrăgîndu-i atenţia

:

— Vezi dacă domnul n-are cumva copii !

Şi, bineînţeles, cecul rămînea necompletat şi eu plecam mai departe, căutînd o casă mai primitoare. Seara mă întorceam frînt de oboseală în camera de hotel şi, scoţînd din servietă harta oraşului şi pagina de mică publicitate a ziarului, stabileam itinerarul de a doua zi.

Mai tîrziu mi-am dat seama că proprietarii nu sînt întotdeauna nişte fiinţe puse doar pe rele. Unul din principiile care acţionează în multe familii americane este acela că personalitatea copiilor trebuie lăsată să se dezvolte în deplină libertate. Un principiu, bineînţeles, admirabil ; dar care nu dă pe deplin, în toate cazurile, roadele scontate. Mai în glumă, mai în serios, prin anii ’60, s-a întemeiat o asociaţie care se chema „Eliberarea copiilor”. Nu ştiu dacă, de exemplu, vecinii noştri de la Seattle aderaseră la noua mişcare, dar era limpede că pildele morale, povestite cu răbdare, pe un ton sfătos, nu izbutiseră foarte des să apere mobila de scrijiliturile briceagului şi droturile patului de efectele săriturilor în picioare.

Proprietarii se feresc, de aceea, să-şi închirieze apartamentele fahiiliiloi' cu copii sub 14 ani. în unele state restricţia e necopstituţională şi se sancţionează ca orice altă discriminare. N-am văzut faimoasele inscripţii cu „copiii şi cu animalele domestice” în statul New York. Nici în New Jersey, nici în Pennsylvania, nici în Noua Anglie, nici în Vestul Mijlociu. Probabil că acolo legile pedepseau, aşa cum se întîmpla în oraş, la New York, orice fel de refuz de a închiria un apartament liber, atîta vreme cît solicitantul făcea dovada că veniturile lui pot acoperi plata regulată a chiriei.

în întreaga Americă oamenii iubesc copiii. Se opresc pe stradă, privindu-i cum se joacă. în autobuze, unde

 nu. se obişnuieşte să se cedeze locul doamnelor, ei se ridică şi-i lasă să se aşeze pe copii. Trecătorii stau de vorbă între ei, fără să se cunoască, despre copii. Le zîm- besc cu bunătate ; în aglomeraţia magazinelor îi iau în braţe pe cei mai mici, deşi nu-i cunosc pe părinţii cu braţele pline de cumpărături. îi ajută să urce pe scările rulante şi-i lasă încet jos, deîndată ce aglomeraţia nu mai e primejdioasă. Se despart de ei, surîzîndu-le.

Nu în Nev/ York. Aici, prin nu ştiu ce mecanism bizar, copiii nu atrag atenţia : oamenii în toată firea se opresc şi discută despre căţei.

Tinerii părinţi (mai ales cei din cartierele universitare ale marilor oraşe) nu se despart niciodată de copii, îi poartă uneori într-un fel de rucsacuri, în pînza cărora s-au tăiat nişte pantaloni. Cu capul sprijinit de spatele tatălui, cu picioarele goale ieşind din sac, copiii dorm. Alteori, după obiceiul femeilor indiene, tinerele mame îşi duc pruncul într-o pînză largă, pornind de pe umăr şi sprijinindu-se, în diagonală, pe şold. Intră cu ei în magazine şi, dacă sînt mai măricei, îi aşază pe policioara de jos a căruciorului de cumpărături, spre marea fericire a ţîncilor.

Timp de un trimestru, la Universitatea din Seattle, o studentă venea la cursul meu împreună cu băieţelul, de vreo zece luni. Avea un scăunel cu spătar, ca acelea care se aşază, pentru copii, în automobil : îl fixa de un scaun din sala de curs, îi dădea în mînă o jucărie de cauciuc, să nu facă zgomot, şi îl lăsa acolo, fără grija că ar putea să i se întîmple ceva. Şi Fred stătea cît stătea, privind în jur la tot ce se petrecea într-o asemenea ciudată lume, pînă cînd, ostenit, adormea.

Demografii constată că în viaţa familiei americane s-au produs, în ultimul deceniu, cîteva modificări sem

nificative. Mai întîi de toate, numărul copiilor în Ir-o familie a scăzut lent, dar continuu în anii ’70. Cifra medie a membrilor unei familii era, în 1975, de 3,3 ; şi chiar dacă se ţine seama că scăderea mediei se poate pune şi pe seama creşterii procentului de divorţuri şi de copii născuţi în afara căsătoriei (cifră care, însumată, a atins aproape 5% din numărul de capi de familie, ceea ce pare a-i îngrijora foarte mult pe comentatorii statisticilor), nu se trece cu vederea faptul că perechile fără copii au ajuns să însemne o treime din numărul total al familiilor americane. Calculele — fireşte, aproximative — demonstrează că sumele cheltuite pentru creşterea unui copil al unei familii care are un venit lunar de 550 de dolari, ating — pînă ce copilul ajunge la 18 ani — aproape 25 000 de dolari. „Şi, adaugă autorii statisticilor, în momentul cînd se produce o creştere substanţială a costului vieţii, şi o tendinţă evidentă ca un număr tot mai mare de tineri care urmează cursurile universitare (la rîndul lor, mai scumpe dşcît odinioară), cifra aceasta poate fi socotită că reprezintă doar o parte a cheltuielilor reale/[4] [IV]

Un alt motiv, asupra căruia sociologii americani stăruie în comentariile lor, a fost războiul din Asia de sud-est. Atmosfera de incertitudine, acel „absurd al existenţei, transformat în sentiment al morţii palpabile” — despre care vorbeau versurile lui Gary Snyder, — au dat un contur specific mentalităţii unei întregi generaţii. Viaţa de familie a fost- doar unul dintre domeniile în care anii războiului celui mai lung (un deceniu şi jumătate) din istoria americană şi-au pus semnul lor de durere şi de dramatică nesiguranţă. Anii în care, în sălile arhipline ale teatrelor din cartierele universitare, Allen Ginsberg îşi striga versurile :

IV **Almanahul ziarului *New York Times,* 1971, p. 377.**

„Generali proaspăt tunşi, imaginea lor închipuind *Bombardamente Tactice,* formule magice :
Ulii iîlfîind prin pagini de ziare aripi întinse în uriaşele vînturi
de aer fierbinte...
Napalm şi nori negri revărsîndu-se în zaţul tipografic
Trup fraged, aidoma unui trup
al unei fete din Kansas,
sfîrtecat de explozia metalului — trei—cinci—zero—zero — pe cealaltă faţă a planetei prins în sîrmă ghimpată, sferă de foc, lovitură de glonţ, electricitate-n baionetă bombă explodînd îngrozitoare în ţeastă şi-n pîntec, şrapnele înfipte în carne,
carne zdrobită”...

Familia — „cea mai stabilă instituţie americană” — a înregistrat transformări pe care deceniile trecute n-ar^ fi avut cum să le bănuiască. Un economist de la începutul secolului al XlX-lea trata familia americană ca pe o. „unitate productivă”, demonstrînd că ea consumă mai. puţin decît produsul pe care-l realizează h Statisticile contemporane o includ în calcule numai ca pe o formă a consumului; atelierul meşteşugarului, grădina de legume din spatele casei au fost înlocuite de supermagazin. Aşa încît, familia numeroasă nu înseamnă mai multe braţe, ci mai multe farfurii la masă şi mai multe cămăşi (a căror pînză nu se mai ţese în casă, ci se cumpără de la Penney’s sau de la Sear’s). Urbanizarea a alungat

[1] **Vezi J. C. Furnas, *The Americans,* New York, 1969, p. 290«**

grădinile de legume în amintirea nostalgică a bunicelor venite din fermele Vestului Mijlociu.

O altă statistică, întocmită în 1970: din cele 50 de milioane şi ceva de familii americane, doar 5,2% trăiesc la fermă ; restul, în oraşe, unde totul — de la hrană pînă la

reparaţia casei — e mai scump.

Chiria e unul din articolele care — mai ales în oraşele mari — a crescut cel mai mult. Zilnic apăreau reportaje ale cotidienelor despre proprietarii ce nu-şi onorau obligaţiile de a repara locuinţele chiriaşilor ; era — zi- ce-se — o tactică : îi obligau să se mute sau să închirieze din nou casa la un preţ mai ridicat (deşi legile care plafonează chiriile sînt foarte aspre şi se pare că se aplică foarte strict, ducînd — în unele state — pînă la pedeapsa cu închisoarea, proprietarii ştiu să găsească nişte uşiţe spre venituri mai mari).

Un om chibzuit caută să se mute într-un apartament gol, nemobilat. Mai întîi de toate, pentru că nu e obligat să suporte gustul proprietarului. Şi, de cele mai multe ori, apartamentele mobilate înseamnă o revărsare de tapiţerii pluşate, de măsuţe de tot felul, desperecheate, dar cu un desen complicat, de lămpi şi de aplice cu ornamente ciudate, cu lanţuri de .plastic şi cu funde de fier, de canapele şi de taburete. Toate în *living-room.* Şi cu o sobrietate cam exagerată în dormitoare : paturile (e adevărat, solide, cu saltele mai întotdeauna foarte curate) şi cam atît. Pentru un apartament mobilat chiria e aproape dublă.

O casă goală înseamnă, obligatoriu, funcţionarea tuturor instalaţiilor, inclusiv a maşinii de gătit, a dulapurilor de bucătărie şi a frigiderului care — chiar şi în apartamentele mai modeste — fac parte din dotarea elementară a locuinţei de închiriat. După aceea, poţi să-ţi procuri mobila (de multe ori, dacă n-ai de gînd să stai mai mult de doi-trei ani într-un loc, o închiriezi). La Portland, stăteam într-un apartament cu odăi mari, într-o casă căreia nu i-ar fi stricat o zugrăveală generală şi, pe alocuri, înlocuirea unor cercevele şi a unor trepte ale scării. Locuinţa era însă luminoasă, mai ales odăile dinspre apus, unde — în acea primăvară timpurie — culoarea amurgului, strecurată printre florile do magnolia, se risipea prin unghere, aducînd o nebănuită linişte.

Spre uimirea colegilor mei care m-au ajutat să găsesc

apartamentul, nu existau dulapuri în perete, aşa cum se obişnuieşte în cele mai multe case, vechi sau noi, din America.

— Trebuie neapărat să-ţi închiriezi nişte dulapuri de rufe, mi s-a spus.

Şi am fost condus în vreo 4 sau 5 depozite imense, unde m-am trezit înconjurat de tot soiul de bufete şi dulapuri, de paturi şi canapele, de mese şi scaune, de cuiere şi birouri, de mese de machiaj şi de servicii de sufragerie. Mobilă de lemn şi de metal, mobilă stil (autentic Chippendale şi colonial-american) şi imitaţii caraghioase. Dulapuri greoaie şi altele, din carton presat şi plastic, gata împachetate, însoţite de instrucţiuni pentru montarea lor în cîieva minute. Totul era atît de ian«» tastic în amestecul acela de soiuri diferite, aveam senzaţia că mă aflu într-o piesă a teatrului absurd şi că voi pieri strivit şi sufocat de invazia patrupedelor acestora, incit eram gata să iau la întîmplare primele obiecte care-mi cădeau sub ochi, aveam-n-aveam nevoie de ele, şi să ies repede. Aş fi plecat imediat, fără să fi ales nimic, dar mă ruşinam să mă despart aşa de funcţionarul politicos, într-un halat scurt pînă la genunchi, de un ireproşabil albastru scrobit.

Colegii mei nu aveau de gînd să rezolve cu una-cu două toată povestea asta. Mergeau de la un dulap la altul, cercetînclu-l cu ochi de experţi, întrebînd despre chiria fiecăruia, coniparind, calculînd. Omul cu halal albastru ne urma fără semn de plictiseală, dădea explicaţii, descoperea în cîte un ungher un dulap care i se părea că s-ar potrivi mai bine apartamentului meu şi s-a despărţit surîzînd de noi, deşi nu alesesem mare lucru.

A doua zi trei camioane au oprit, pe rînd, în faţa casei, şi, din fiecare, nişte lucrători zdraveni au descărcat cîte un dulăpior şi l-au cărat înăuntru, cu nişte precauţii de parcă ar fi colaborat la mobilarea cine ştie cărui castel de pe

valea Loarei. Au întins întîi pe scîndura cam tocită, cu vopsea nu tocmai intactă, a duşumelelor o fîşie de material plastic, să nu cumva să lase urme de ghete. Au pus colţare de pislă pe muchiile dulapurilor, să nu cumva să zgîrie pereţii. Au plecat refuzînd bacşişul, asigurîndu-mă că „nu mai e nimic de plată”.

Peste aproape doi ani, cînd ne-am mutat într-un apartament cu arhitectură cam ciudată de pe Third Avenue, în Manhattan, ne-am dus să ne cumpărăm mobila de la unul din cele vreo douăzeci de magazine din zona străzilor 110. Saloane de prezentare de o eleganţă cam agresivă, la primul etaj ; fotolii de piele şi de imitaţii de piele, mese de sufragerie pentru 24 de persoane, paturi cu baldachin de mătase, birouri de lemn de trandafir. Mobilă mai modestă, mult mai modestă, la celelalte patru etaje. Rips şi creton în loc de catifea şi de satin. Dulgherie de prefabricate, rumeguş presat în loc de stejar masiv. Mese care se sprijineau în picioare terminate cu un fel de ventuze de cauciuc, şi nu cu gheare de leu, sculptate în mahon.

Ne-a surprins, la început, că saloanele de la primul etaj erau pline de clienţi, în vreme ce, cu cît urcam spre odăile cu mobilă mai modestă, eram tot mai singuri. Am aflat pe urmă că adevăraţii cumpărători erau cei de la etajele de sus : ceilalţi erau doar vizitatori. Mai ales portoricani cărora le plăcea să umble prin încăperile luxoase, pe sub lustrele scînteietoare, ca printr-un muzeu.

Mobila ne-a venit acasă, transportată tot prin grija magazinului. Aproape fiecare prăvălie americană îşi expediază marfa, pe proprie cheltuială, clientului. Dacă n-are un camion sau o furgonetă, are cel puţin una sau două triciclete pe lada cărora sînt vopsite reclame colorate. Cît e ziua de mare, băieţandri îmbrăcaţi în salopete de diverse culori pedalează pe străzile oraşului, cărînd zarzavaturile, carnea, laptele comandate de clienţi. Sînt, de obicei, elevi de liceu care, după ce se termină ziua de şcoală, timp de cîteva ore pînă la închiderea prăvăliei, lucrează să cîştige un ban în plus.

Dacă stai mai departe (de pildă, dacă eşti din Queens şi ai comandat marfa la un magazin din Manhattan), pentru transportul cu camionul se percepe un fel de taxă, în jur de 05$% din valoarea mărfii. La New York — mi s-a spus că şi în alte oraşe mari •— rămîne să te descurci cum ştii şi cu hamalii.

Au venit pe Ia ora 2 după-masă. Au descărcat mobila — uşoară, din scînduri subţiri — văicărindu-se, de parcă mînuiau case de fier. Tot timpul se plîngeau de treptele prea abrupte ale scării, care coborau — e adevărat cam straniu — de la lift pînă la uşa apartamentului. De coridoarele înguste. De scara interioară (a cărei balustradă a rămas s-o demontez singur, ca să pot duce sus, în *Iwing^'oom,* dulapurile de bibliotecă). S-au sprijinit de perete, văitîndu-se de şale şi aşteptînd bacşişul. Se vede că aici „mai era ceva de plată”, nu ca la Portland, unde lucrătorii în salopete albăstrii au plecat surîzînd, refuzînd hîrtia de 5 dolari. Dealtfel, bacşişul e o realitate cunoscută de newyorkez la fel de bine ca şi de european. în alte oraşe, numai frizerul, şoferul de taxi, chelnerul şi portarul de hotel care-ţi face rost de maşină îl acceptă ; şi cei de acolo îţi explică, evident jenaţi, că există asemenea obiceiuri dezagreabile. Deşi la Portland, cînd am plecat de la hotel cu maşina unui coleg de facultate care venise să-mi ia bagajul şi să mi-l ducă în apartamentul de pe strada 23 colţ cu strada Kearney, omul de la recepţie (un bătrîn îmbrăcat cu cămaşă în dungi albe şi roşii, ca în filmele despre epoca victoriană) mi-a luat geamantanul din mînă şi l-a aşezat în portbagaj, urîn- du-mi „mult succes, domnule” şi refuzînd net bacşişul. Nu mai vorbesc de tînărul hamal de la aeroport, în seara cînd îi întîmpinam pe ai mei, sosiţi din ţară : le-a suit geamantanele în cărucior şi le-a dus pînă la maşină,

Mcrcedesul decanului venit să le ureze „bun-venit” soţiei şi copiilor mei. E drept, hamalul în uniformă verzuie era student al facultăţii de filologie, îl recunoscuse pe decanul Franchere şi nu sînt sigur că refuzul bacşişului s-ar fi repetat şi în alte cazuri. Dar pînă şi amărîtul acela cu cămaşa veşnic mototolită, domnul Disney, intendentul casei de pe Kearney, caro a venit înconjurat de droaia lui de copii slăbuţi, să-mi repare robinetul de la baie, n-a acceptat hîrtia de 5 dolari : „Lăsaţi, domnule ! Totul e-n ordine !”. Şi a plecat, urmat de lipă- itul papucilor de i? asă ai copiilor. La New York nu e cu putinţă să auzi asemenea răspunsuri.

Cine vrea cu adevărat să facă economie îşi cumpără o mobilă mai simplă de la magazinele unde piesele se vînd separat, încă nevopsite. Sau, eventual, încă neîncheiate. Le transportă acasă şi le pune la punct. Economiseşte, am fost asigurat, mai bine de o treime din preţ. Vopsitul mobilei, al cercevelelor, al uşilor, în general al lemnăriei casei e un ceremonial săvîrşit anual, în cele mai multe oraşe de provincie americane. încinsă cu şorţuri, purtind chipiuri de hîrtie, familia întreagă participă la această înnoire a casei. Din ce în ce mai rar sînt chemaţi şi meşterii zugravi şi caşeratorii de tapete. Sute de broşuri „do-it-yourself” — pune-ţi singur lucrurile Ia punct — apar anual, pentru cele mai felurite domenii. Se vînd în supermagazine şi adevăraţii gospodari îţi pot spune care dintre ele sînt mai bine gîndite, mai practice, cu sfaturi mai uşor de urmat.

Trebuie. însă, să recunoaştem că nici o cărţulie nu e în stare să-i înveţe pe cititori cum să fie îndemînateci. Asta e o însuşire dobîndită Ia şcoală şi acasă, unde părinţii n-au vrut să-i scutească de muncă. Reparaţiile mai mărunte ale instalaţiilor electrice, de apă, de aei* condiţionat, schimbarea plăcilor de material plastic din pardoseala bucătăriei şi a băii, înlocuirea cîte unei bucăţi din balustrada verandei, tencuirea pereţilor pivniţei, ce-

ruirea parchetului sînt operaţii pe care e în stare să le facă aproape orice american. Chiar şi cînd stă într-o clădire mai mare, cu multe apartamente, se fereşte cît poate să cheme un instalator. Tarifele sînt foarte pipărate, şi dacă ai ghinionul să ţi se-ntîmple vreun accident într-o zi a *zoeek-end-uliă,* eşti de-a dreptul pierdut : pentru orice operaţie executată în afara orarului obişnuit, se percepe în plus o taxă care ajunge pînă Ia 60% din costul normal al lucrării. Şi nu ştiu cum se întîmplă, dar foarte des cînd se produce o pană de electricitate sau ţi se defectează televizorul, de exemplu, firmele de reparaţii nu au la îndemînă nici un lucrător decît după ora 6, cînd se plătesc ore suplimentare.

De aceea, lîngă lăzile de gunoi ale multor case, nu te mai surprinde, după un timp oarecare, să vezi televizoare sau maşini de spălat rufe părăsite. Unii, mai îndemînatici, mai pricepuţi, nu se sfiesc să se oprească, să se uite la ele cu luare-aminte şi, dacă li se pare că ar fi în stare să o scoată la capăt, să le ia ca ei. Nimeni nu se miră, nimeni nu COK.H-nează. E limpede că americanii — în general, chibzuiţi — preferă să-şi ia în rate un aparat nou, decît să-i plătească reparaţia, întotdeauna foarte scumpă. Un televizor în alb-negru costă cam 100 dolari ; poţi să-l închiriezi cu vreo 15 dolari pe lună. Dacă o nou. Dacă e mai vechi şi a fost reparat, ceva mai ieftin. Nu cu mult. Pentru că s-a adăugat, totuşi, manopera. Plăteşti chiria vreme de şapte luni, mai adaugi vreo 10% şi televizorul ră mine-al tău. După doi-trei ani poţi să mai închiriezi altul. Pe cel vechi, dacă nu e chiar atît de stricat încît să-I laşi lîngă lada de gunoi, l-l dai negustorului care-ţi mai scade 15—20 dolari din chiria celui nou.

Sistemul acesta de „trade”, de schimb cu obiecte vechi, se practică şi cu maşinile de scris sau de calculat, şi cu patefoanele sau casetoloanele. Chiar şi cu jucăriile mecanice. Deşi copiii sînt foarte greu de convins să renunţe la

locomotivele lor electrice, chiar şi atunci cînd mai au o singură roată sau cînd măruntele circuite s-au ars cine ştie cum în trupul maşinăriei ; sau cînd maimuţa muzicantă a rămas cu un braţ înţepenit şi nu mai poate să bată. în ritm talgerele de alamă coclită ; sau cînd păpuşa închide un singur ochi şi rosteşte frînturi dezarticulate de cuvinte.

Camerele copiilor sînt, desigur, cele mai pitoreşti din întreaga casă a americanului. Ele n-au înfăţişarea întrucîtva impersonală a multor ?wi?7c/-roo7n-uri. Copiii sînt lăsaţi să-şi împodobească odaia după cum cred ei do cuviinţă. Portrete ale jucătorilor de baseball sau de baschet, afişe ale unor concerte sau meciuri de fotbal american, puse pe pereţi, în camerele băieţilor. Ba, uneori, şi în cele ale fetelor. Oricum, epoca vedetelor de cinema pare să fi apus. Tînăra generaţie nu mai e îndrăgostită cu patima ele odinioară a părinţilor ei de întrupările suave ale „visului american”, de Ann Sheridan sau de Ginger Rogers sau de Loretta Young ; priveşte cu ironie filmele vechi cu fete sentimentale care visează, în rochii mătăsoase, în umbra suavă a palmierilor cali- fornieni sau în vastele odăi ale caselor construite pe platourile de la Hollywood. Nu mai suspină după freza dată din belşug cu briantină a lui Elvis Presley, după cîntecele lui care le fermecau pe figurantele în costume de baie, după piscinele şi plajele cu valuri pe care lunecau, ţinîndu-şi admirabil echilibrul pe seînduri late, băieţii bronzaţi, cu surîs de reclamă de pastă de dinţi. Glumele din serialele lui Luciile Ball, cîndva urmărite de întreaga familie la ceasurile serii, îi irită. Dean Martin şi ale sale fotogenice partenere sînt acuzaţi de vulgaritate. Eroii westernurilor li se par convenţionali, superproducţiile în peisajele Stîncoşilor (filmate, de fapt, în Europa) trec cu totul neobservate de cei mai mulţi. Iar John Wayne s-a dovedit a fi prea conservator în politică şi în viaţa de toate zilele, ca să-i mai poată cuceri cu pălăria lui cu boruri largi

şi cu lungile cavalcade, cînd — în amurgurile Eastmancolor — înşală viclenia figuranţilor costumaţi în indieni *apache.*

Aii McGraw nu le mai place, de cînd în anii în care universităţile americane protestau împotriva războiului din Vietnam şi Garda Naţională din Ohio trăgea în studenţii de la Kent, a acceptat să joace într-un film violent criticat ,de presa radicală, *Love Story.* Sybil Shepherd care, altădată, ar fi stîrnit înflăcărată admiraţie a fetelor, pentru că în cariera ei — începută ca model şi continuată ca actriţă vestită, prietenă a unui mare regizor, Peter Bogdanovich — ar fi desluşit „posibilităţile celebrităţii care se oferă oricărei fete simple din America”,

n-a devenit o noua Marilyn Monroe : c socotită a fi prea artificială şi afectată, prea ..actriţă”. în primul rînd, pentru că n-are talentul nefericitei interprete din *Staţia de autobuz ;* un film al nuanţelor delicate, pornind de la o carte a imponderabilelor reacţii ale sufletului. *Daisy Mii-Ier* a eşuat din pricina lui Sybil Shepherd, al cărei joc ţeapăn l-a remarcat toată lumea. Liz Taylor şi Richard Burton, neîndoielnic, nişte mari actori ; dar publicitatea calculată, indiscreţia cu care şi-au încredinţat presei scandalurile conjugale şi aroganţa de recenţi milionari, afişată de atîtea ori, nu le-au creat prea multe simpatii. La fel, Frank Sinatra (i se reproşează şi ostentativa aversiune faţă de mişcările radicalo» şi în jurul lui pluteşte suspiciunea precum că ar fi fost cîndva foarte preţuit de mafioţi).

Pentru adolescenţii de astăzi, marii actori de odinioară, Humphrey Bogart, Spencer Tracy, Gary Cooper, Wallace Beery sînt numai nişte umbre fără trup. Cum poţi să le prinzi chipurile de abur de demult la căpătîiul patului ?

Prin 1974, succesul *Cacialmalei* care-l urmase imediat pe cel al lui *Butcii Cassidy şi Sundance Kid'* impusese un fel de cuplu de briganzi justiţiari : Paul Newman şi Robert Redford deveniseră pe neaşteptate idoli ai unei generaţii care nu mai acceptă idolii. Nu Newman, cel întors tragic asupra-şi, din *Dulcea pasăre a tinereţii* sau din *Pisica pe acoperişul fierbinte;* nici Redford, melancolicul Gatsby, care-şi risipeşte dureros iluzia dragostei pierdute, ci Newman & Redford, împreună, bă- tîndu-şi joc cu voie-bună şi cu fantezie de cei proşti şi necinstiţi. Newman şi Redford, răspunzînd unei nevoi romantice de bunătate, de dreptate, de încredere în frumuseţe a unei întregi generaţii.

Mai sînt, bineînţeles, fete care dorm cu fotografia lui David Cassidy sub pernă. Surîsul feciorelnic, deloc bărbătesc al foarte tînărului cîntăreţ de muzică *pop,* re-

produs în zeci de mii de fotografii şi de afişe de toate dimensiunile, a făcut celebru un serial de televiziune, altminteri cam fără har, despre o familie de muzicieni, o mamă văduvă şi cinci copii-minune, care străbat drumurile Americii dînd spectacole, repet înd şi rezolvînd dramele sentimentale ale celor mai mari dintre copii (inclusiv pe cele ale lui Keith-David). Dar, iată că în toamna lui 1974 *Familia Partridge,* cîndva în programul orelor de vîrf al companiei ABC, a dispărut ; iar David a rămas să surîdă feciorelnic şi perfid spectatorilor care urmăresc reluările staţiilor mai sărace şi mai obscure.

într-un volum elegant, o editură newyorkeză a publicat un fel de istorie a pin-up-ului, a acelor afişe şi reproduceri pe care băieţandrii din high-school, practican- ţii din birouri, soldaţi! şi marinarii în termen, fetele nemăritate şi le pun pe pereţi în odăile lor. Sînt sigur că o cercetare atentă ar scoate la iveală un fenomen extrem de interesant: modificarea treptată a mentalităţii tinerilor americani se poate urmări în pozele atîrnate, de-a lungul anilor, în dormitor. De multă vreme, de pildă, „miss America” sau „miss Universe” nu mai au nimic din magia de odinioară. întrebaţi-i pe adolescenţii de astăzi cum o cheamă pe ultima „miss”, şi există nouă şanse din _ zece să nu ştie şi nici măcar să nu-i intereseze. Festivităţile de la Atlantic City, unde se alege „cea mai frumoasă fată din America” nu mai sînt urmărite cu sufletul la gură ; şi, dacă mi-aduc bine aminte, marile reţele de televiziune au lăsat în grija unor staţii mai puţin importante transmisiunea întregului concurs; cu proba tradiţională în costum de baie şi cu pantofi cu toc «înalt; cu aceea în toalete de seară; cu întrebările

probei de cultură, de tipul „în ce ţară a fost împărat Napoleon ?”.

Vedetele Hollywoodului nu mai provoacă marile pa" siuni de odinioară. Tinerii îi stimează pe Paul Ne\v~ man şi pe Shirley MacLaine, de pildă, pentru participarea lor la campania împotriva războiului. Dar, de cînd Marlon. Brando a refuzat *Oscarul* prin glasul unei principese indiene, de meserie model al copertelor revistelor de modă, şi-a pierdut, pare-se, nenumăratele simpatii, pentru că s-a desluşit în gestul ăsta dorinţa de publicitate a actorului. Nici Jane Fonda n-a izbutit să-i convingă întru totul pe tinerii americani că zgomotoasa ei campanie pentru pace nu e ferită complet de ispita publicităţii. Filmele au devenit, ele însele, mai aspre, mai violente, tendinţei de a înfăţişa „o lume mai bună şi mai frumoasă” i-a luat locul aceea a „vieţii-aşa-cum-este-ea-cu-adevă- rat”. Actorii cei mai îndrăgiţi nu mai întrupează idealul fotogenic al starurilor : Gene Hackman, Dustin Hoffman, chiar şi Al. Pacino sînt ceea ce se cheamă „anti-vedete”.

în odăile adolescenţilor ceva mai mari, cei din ultimele clase de liceu şi din primii ani de universitate, se pot vedea fotografiile vedetelor muzicii *rock.* Figuri tragice, trăsături crispate de durere, un fel de sfîşiere existenţială, **o** îndoială privind valorile constituite. Mick Jagger, Rol- ling Stones şi nefericita Janis Joplin, cea care a murit drogîndu-se. O încleştare neputincioasă cu viaţa, uneori încercare zadarnică de evadare. Frumoşii *beatles,* băie- ţandrii fericiţi plecaţi din Liverpool să cucerească lumea şi s-o înveţe să creadă în bunătate, sînt aproape uitaţi. Cîndva, se vindeau în America douăzeci de milioane de discuri de-ale lor în fiecare an. La începutul anilor ’70, sutele de mii de tineri ce înţesau imensul cîmp de la Woodsţock — spre îngrijorarea poliţiei şi a părinţilor — şi-i ascultau pe cxntăreţii de *rock* nu ştiau mai nimic despre repertoriul băieţilor din Liverpool. Aceea era epoca minijupei, de care fetele de azi, îmbrăcate eu *blue- jeans* sau cu lungi rochii ţigăneşti, rîd eu un fel ele dispreţ.

îşi pun în cameră afişe psihedelice, jocuri ameţitoare de culori, imprimate cu cerneluri fluorescente lucind, neliniştitor, în întuneric. Prelungire existenţialistă a artei *pop.* Lămpi cu abajururi ce se rotesc întruna, aruneînd umbre violent colorate prin colţurile încăperii. Sau lămpi *black-light,* lumină neagră, în înţelesul cel mai propriu al cuvîntului. Muzica *rock* se ascultă ca un adevărat ritual, în lumina ameninţătoare a lămpilor cu lumină neagră. Şi cu volumul patefonului la maximum. Intensitatea luminii invers proporţională cu numărul decibelilor. Efectul e acela al unei peşteri în care răzbat sunetele stranii ale lumii subterane.

Dar se pot vedea şi afişele lui Peter Max, cu profuziunile de plante ce cresc nestăvilit, umplînd întregul spaţiu al imaginii, cu omuleţii coloraţi, alergînd în toate direcţiile, să împlinească fel de fel de treburi folositoare. Sau care-şi rîd de prejudecăţile burghezului şi proclamă o lume a frumuseţii simple. Nu tot tineretul ascultă *rock.* Nu toţi pleacă în maşini hîrbuite, vopsite în culori stridente, sau pe jos, cu rucsacul în spate, spre Woodstock. Mulţi, foarte mulţi o admiră pe Joan Baez, femeia de o frumuseţe necontrafăcută, care cînta balade împotriva războiului şi lieduri clasice, cu glasul ei învăluitor, puţin aspru, dar de o extraordinară forţă de convingere. Sau pe Pete Seeger, trubadurul ce străbatea ţara, dînd concerte gratuite, ascultat într-o tăcere religioasă pe pajiştile din campusurile universitare, cîntînd durerile Americii şi ale tineretului ei, doborît de deznădejde în junglele Vietnamului şi în oraşele de beton şi de oţel ale continen

tului dintre Pacific şi Atlantic, Pe Rod McKluen, californianul cu glas şoptit, poet al unor versuri visătoare şi îmbătate de aromele cîmpului.

Ba mai mult, observă sociologii culturii americane, epoca rock-ului se îndreaptă implacabil spre amurg. O mare nevoie a calmului şi a simplităţii l-a redescoperit pe Burt Bacharach, ale cărui melodii le-au preluat şi repertoriile orchestrelor lui Mancini şi Arthur Fiedler, aşa cum — în urmă cu un deceniu — preluaseră cîntecele beatleşilor. Luni în şir, în topurile americane figurau Simon and Garfunkel, Three Dog Nights, Paper Lace, Vicki Lawrence, fraţii Carpenter cu zîmbetul lor copilăresc, Jim Croce şi Tony Orlando, care întorceau cînte- cul spre melodie. O melodie ritmată de sală, bătînd cu voioşie din palme şi nu pierzîndu-se într-un extaz dureros, pînă la leşin.

Din camerele celor mai mici, westernul n-a fost expulzat cu totul. Nu acela al lui John Wayne şi Glenn Ford, ci westernul, mai sincer îndrăgostit de aventură, al lui Clint Eastwood. Pe ferestre, lipite ecusoane ale statelor americane, culese din călătoriile cu automobilul, împreună cu părinţii. Sau embleme ale parcurilor naţionale, Yellowstone, Grotele cu foci din Oregon, Marele Canyon, Pădurile roşii ale Californiei, Peştera Mammoth, Coasta Arcadiei din Mâine, Peninsula Olympică, Valea Soarelui din Idaho sau Pădurile împietrite ale Arizonei. Sau, bineînţeles, steguleţele şi figurinele uriaşei întreprinderi care se cheamă Walt Disney. Dar, cel puţin la vîrsta de atunci a copiilor mei (10—12 ani), confraţii lui Mickey şi ai lui Goofy păreau să nu mai fie cei mai îndrăgiţi prieteni ai celor mici. E, poate, un semn al pierderii ingenuităţii, care-l alungă şi pe viteazul Popeye pe programele staţiilor ce transmit desenele animate în reluare. Copiii anilor ’70 ştiu mai mult decît copiii de altădată. Şi povestioarele simple ale lui Mickey Mouse li se par, probabil, naive într-o epocă a navelor cosmice şi a problemelor serioase auzite, vrînd-nevrînd, de la părinţi.

Şi, de aceea, în locul lor — ca şi, în bună măsură, în locul supraomeneştilor isprăvi ale lui Superman şi ale lui Batman care, parcă, îl interesează acum numai pe faimosul pictor *pop* Roy Lichtenstein — şi-au făcut apariţia nişte copii urîţei şi nemaipomenit de înţelepţi : *Peanuts,* alunele. Charles Schultz a creat o lume a oamenilor mari, refugiată printre cei mici, aducîndu-le atmosfera familiei americane, cu toate preocupările, îngrijorările şi prejudecăţile ei. O fetiţă de 9 ani, temperament despotic, irascibil, viitoare mamă de familie, autoritară şi puţin răutăcioasă. Un precoce pianist, pentru care nu mai există nimic în universul ăsta, în afara sonatelor lui Beethoven. Un alt personaj de-o şchioapă, trăind din plin sentimentul insecurităţii în mijlocul semenilor săi. Şi vestitul Charlie Brown, întotdeauna foarte serios, foarte grav, foarte încrezător în sine, întotdeauna contrariat de cine ştie ce nenorocire neprevăzută, ale cărui stări de spirit — entuziasmul, deznădejdea, frustrarea — sînt absolute. Şi singurul animal din toată povestea, căţelul Snoopy ; dar nu un căţel obişnuit, ci un filozof rătăcit printre patrupede, care poate sta întins ceasuri întregi pe acoperişul coteţului, citind din Gertrude Stein. Sau imaginîndu-şi că e aviator, în primul război, şi că scrutează cerurile în căutarea eternului său duşman, Baronul Roşu. în fiecare zi, cititorii a 800 de ziare americane se întîlnesc cu o ispravă sau o cugetare a bravilor *Peanuts.* Un sondaj al opiniei publice întreprins de cotidianul newyorkez *Daily News* i-a aşezat pe eroii lui Schultz cu mult în fruntea tuturor celor eîteva zeci de benzi de desene animate apărute în ziarele americane.

La începutul orei explorărilor cosmice s-au ivii nenumărate seriale şi filme de lung metraj ale căror personaje scrutau, fiecare în fc-lul său, spaţiile şi mutau în lumea extraterestră basmele copilăriei. Unele pline de fantezie, altele cam terne, cu episoade întotdeauna previzibile. încetul cu încetul, filmele acestea au trecut de la adolescenţi la copiii de 10—12 ani ; stăteau în faţa

televizoarelor, puneau prinsoare că ştiu deznodămintul, deîndată ce acţiunea prindea să se închege. La drept vorbind, nici nu le era greu. Dar se întorceau, fideli, în fiecare după-amiază, la personajele lor îndrăgite.

Dintre toate, aventurile navei cosmice „Enterprise” erau cele care îi interesau cel mai mult. Universul descoperit de echipajul rătăcitor al căpitanului Kirk nu era neapărat bun şi mirific : populaţii înzestrate cu puteri malefice, vegetaţii şi faune demente le stăteau în cale. Regate conduse de tirani sălbatici, civilizaţii născute din. răutatea oamenilor extratereştri li se împotriveau. Dar cei de pe planeta Terra ieşeau întotdeauna biruitori. Copiii o ştiau de la început, dar de fiecare dată oftau uşuraţi cînd exploratorii de pe „Enterprise” îi răpuneau pe duşmani sau îi converteau la o existenţă cinstită, cînd temniţele despoţilor se deschideau şi cînd omenia şi dreptatea ieşeau victorioase. Acţiunea era de o fermeca! oare naivitate ; însă copiii aveau nevoie de lucruri clare, de „good guys” — oameni buni — şi de „bad guys” — oameni răi. Voiau ca totul să se termine cu bine pentru „the good guys”. Şi *Star Tracic,* „Calea stelelor”, serialul despre isprăvile pămîntenilor (era, printre ei, şi un locuitor de pe o minusculă planetă îndepărtată, interpretat de un actor bun, Leonard Nimoy), le împlinea această dorinţă de elementară dreptate. Se şi constituise un club al admiratorilor filmului, cu vreo 2 sau 3 milioane de membri. Tricouri cu portretele personajelor, cărţulii cu poze, papuci de casă clin material plastic, aşijderea încălţărilor extraterestre ale echipajului lui Kirk. Actorii se întîlneau adesea cu admiratorii lor ; aveau prevederea să vină însoţiţi de oameni de ştiinţă autentici, pentru că întrebările curioşilor telespectatori depăşeau, categoric, ştiinţa lor despre lumile pe care le străbateau ei, seară de seară, în reluare.

N-o să uit niciodată zîmbetul fericit al băiatului meu (avea şapte ani şi—1 văzuse de cîteva zeci de ori pe doctorul Spock jucat de Nimoy) cînd a descoperit, într-un magazin, nişte papuci cu portretul, stîngaci desenat, al

minunatului doctor. I-a purtat pînă cînd îi rămăseseră mici şi se chinuia grozav să umble cu ei prin casă; i-a dus cu el prin toate oraşele în care am locuit. Şi, pînă tîrziu, cînd nu se mai uita de mult la serial, cînd alţi eroi, aparent mai puţin naivi decît căpitanul Kirk şi doctorul Spock, îl aduceau după-amiaza în faţa televizorului, papucii aceia mititei stăteau la loc de cinste în camera lui.

în dulapuri mari, cu rafturi late, se păstrează jucăriile. Complicate jocuri mecanice şi electrice, figurine naive de lemn şi de cîrpă. Copiilor le plac, însă, mai ales jucăriile mai simple, de multe ori meşterite chiar de ei. Sînt zeci de jocuri de construcţii, cu piese ce se îmbină în nenumărate chipuri, sînt aparate electrice %şi laboratoare de chimie pe care cei mai mari şi le pun la punct. Jocuri cu întrebări şi răspunsuri din toate domeniile şi pentru toate vîrstele. Dar păpuşilor elegante care merg, ţinute de mînă şi vorbesc, şi dau fericite din mîini, cînd li se face baie, şi îşi schimbă mereu toaletele (sînt în prăvălii cutii cu rochiţe, paltonaşe şi pălării pentru păpuşile de diverse mărimi), se pare că le iau locul umilele

păpuşi de cîrpă, cu şorţuleţe în pătrăţele albastre şi roz, la fel cu acelea cu care se jucau, în urmă cu o suta şi cu două sute de ani, fetiţele pionierilor din severele case de lemn ale Pennsylvaniei şi Georgiei.

Negoţul cu jucării ia, uneori, înfăţişări neaşteptat de triste. în vitrina unei prăvălioare din Seattle au* apărut la un moment dat mari păpuşi de cauciuc negru, dînd la iveală, cînd se umflau — lugubre — oasele şi ţeasta rînjind a unui schelet. Şi o reproducere, pînă în cel mai mic detaliu, a laboratorului unde a fost creată făptura cu chip hidos, Frankenstein. Şi o alta, înfăşurată în pînze de păianjen ţesute din nailon subţire, a unei odăi de vrăjitor, vegheată de bufniţe şi lilieci. în acea săptămînă, cîteva zeci de copii au format pichete în faţa magazinului ; purtau pancarte cu desenele personajelor din *Peanuts* şi din

jovialul serial de televiziune *Strada Susanului.* Cu litere stîngace, ei scriseseră pe pancarte : „Nu vrem să ne fie frică de lume !”, „Nu ne aduceţi spaime în vise !”, „Vrem să rîdem, nu să tremurăm de groază „Opriţi comerţul cu spaime !”.

Jucăriile macabre au dispărut din vitrinele prăvăliei din Seattle. Dar le-am întîlnit din nou, de pildă în Times Square, la New York, unde o ghilotină funcţiona cu atîta grijă pentru amănunt, îneît dintr-o punguţă cu material plastic, vopseaua roşie ţîşnea, mînjind chipurile păpuşilor, deîndată ce cuţitul ghilotinei luneca, despărţind de timp capul osînditului. Şi măşti de monştri ameninţători, vopsiţi în verde şi violet fosforescent, să lucească, oribile, în întuneric. Lîngă naivele păpuşi de cîrpă şi lîngă figurinele mecanice -de material plastic reprezentînd astronauţi în misiune, măştile de cauciuc cu plăgi îngrozitoare vin parcă dintr-o lume a distrugerii, a groazei şi a durerilor. Anacronice amintiri ale cavernelor, năpustindu-se în viaţa copiilor printre pozele cu *Peanuts* şi fotografii ale jucă-lorilor de baschet. (E uimitor să observi cît de rentabil poate fi, mai ales în New York. comerţul cu macabrul. Hîrci. schelete, oase în mărime naturală şi în miniatură, port-chei. păpuşi de atîrnat în parbrizul maşinii, toate de un -desăvîrşit prost gust, îşi găsesc, totuşi, clienţi.)

De obicei, părinţii intră rar în camera copiilor, pe care cei mici şi-o gospodăresc singuri. Fac curăţenia săptămînală. spală geamurile (ceea ce în America, dacă stai la etaj nu e un lucru prea uşor, pentru că •— după sistemul englezesc — ferestrele nu se deschid în lături, ci se ridică iunecînd pe canat). îşi repară, pe cît le stă în putinţă, singuri lucrurile stricate din odaie. Nu numai jucăriile, ci şi —• dacă e nevoie — cîte un raft de cărţi, un spătar de scaun, tija unei lămpi. Ba, mai mult, îi ajută şi pe cei mari, cînd e nevoie şi cînd lucrurile din odăile lor încep să se şubrezească.

Dacă există în casa americanului un semn al industria-lismului rezumat la viaţa de fiecare zi, acesta nu trebuie

căutat în primul rînd în *living-room* sau în dormitor. Ci în bucătărie şi în camera de baie. Cineva spunea că „în bucătăria americană se amestecă ingredientele cu care se asezonează întreaga economie a acestei ţări” Femeia munceşte şi ea la birou sau în fabrică. Urmează cursuri serale la universitate şi, în general, are puţin timp pentru activitatea de la maşina de gătit. Nici nu are prea multă nevoie ; familia ei nu e deloc pretenţioasă şi, atît cît înseamnă nevoile menu-ului zilnic, se mulţumeşte cu lucrurile pe care i le pun la dispoziţie raioanele cu semi-preparate ale supermagazinului. Chiai* şi atunci cînd nu pleacă de acasă odată cu soţul şi cu copiii şi poate să rumină să vadă de-ale gospodăriei, nu trece de dimineaţă

[1] **Paul Mazur *The Standards We Raise,* New York, 1953, p. 115.**

în bucătărie. Unele — după cum am înţeles, de obicei nu cele din generaţia mai tînără — se aşază în faţa televizorului, aşteptînd filmul de ora 9 : de cele mai multe ori, o melodramă reînviată din arhivele anilor ’40 sau ’50. Sau, mai adesea, deschide maşina de cusut : hainele copiilor, cîteodată şi propriile rochii sînt lucrate de mina ei, tot aşa cum mobila, cumpărată în bucăţi, e încheiată de soţ. Sau porneşte prin oraş, să dea o raita prin magazine ; nu neapărat că ar avea ceva de cumpărat chiar în ziua aceea, dar s-ar putea întîmpla ca la vreo prăvălie să se fi scos la ieftinire cine ştie ce mărfuri pe care să nu le fi băgat de seamă cînd a răsfoit, totuşi cu atenţie, sutele de anunţuri ale ziarului din ajun.

Dimineaţa e vremea gospodinelor. Pînă se întorc ceilalţi acasă, e stăpînă pe timpul ei. Se întîlneşte cu prietenele, se strîng mai multe în casa vreuneia dintre ele şi, cosînd, brodînd, tricotînd, comentează întîmplările de la slujba soţilor sau din oraş. Uneori îşi invită o prietenă sau două la prînz, la restaurant ; dejunul american a păstrat tradiţia anglo-saxonă : un sandvici, o supă, o salată, un fruct. Tabelele cu calorii la suta de uncii a fiecărui aliment sînt respectate cu sfinţenie, orice abatere e prompt sancţionată

Ia masa următoare, aşa încît totalul zilnic să nu fie depăşit.

înainte de ora 3, trebuie să fie acasă. Atunci se întorc copiii de la şcoală. Nu iau masa, cel mult un sandvici sau o prăjitură : copiii au mîncat în pauza de la 12 (cele mai multe şcoli au cantine, susţinute de comitetele de părinţi sau de municipalitate). Masa principală e cea de la 6—6I/$_2$ seara. Atunci vin soţul şi copiii mai mari de la slujbă. So schimbă, îşi iau o cutie de bere şi se aşază la televizor, să prindă ştirile de seara : cele locale şi cele ale reţelei naţionale care, la un loc, ţin o oră şi jumătate, în vremea asta, femeia — întotdeauna ajutată şi de fete, dacă au împlinit iu ani — pregăteşte cina. Supe la cutie, felul doi la cutie. desert la cutie. Eventual, hamburgeri bau fripturi, fiecare după gust : *rare. medium. well-done...* Cele mai puţin chibzuite, mai comode, cumpără nişte tăviţe de staniol, cu mîncarea semipreparată, asortată cu garnituri cu tot, le pun în cuptor, reglînd temperatura şi potrivind tfrner-ul — un fel de ceas care, după trecerea timpului prescris în reţete, sună strident. Tăvi- ţele astea se cheamă *„T.V. dinner”,* ironică aluzie la gospodinele care le gătesc în vreme ce privesc televizorul.

Masa se ia în bucătărie. De obicei, o încăpere spaţioasă, cu mobilierul simplu, vopsit în alb ; pretutindeni, lucesc metalic aparatele electrice. Cel de prăjit pîine. Cel de desfăcut conserve. Cel de ascuţit cuţite. Cel de stors fructe. Maşina de tocat carne. Aparatul de fiert cafea.

Pretutindeni, sticle de material plastic. Cu detergent pentru vase. Cu sirop de arţar (clătitele tradiţionale sînt întotdeauna stropite cu licoarea asta roşiatică, cu gust dulce-amărui). Cu prafuri de frecat faianţa, de curăţat podeaua de plastic, de spălat chiuveta. Sticle de diverse mărimi, forme şi culori, năpădind rafturile şi poliţele. Dar — comenta cîndva un post de televiziune din Seat- tle — ele se grupează în două mari categorii : cele ieftinite în

ultimele cîteva săptămîni, sau cele care au avut parte de o reclamă mai stăruitoare. Scepticismul obişnuit al gospodinei americane nu cedează decît în faţa acestor argumente. îndoiala cu care sînt cercetate îndelung, exasperant de amănunţit, prafurile de curăţat, pastele do dinţi şi bucăţile de peşte tranşat, învelit în plastic, se spulberă deîndată ce gospodina se întîlneşte cu un nume cunoscut de la televiziune. Şi, pentru a nu îngădui vreo confuzie, pe pachetul de margarina sau pe pliculeţul cu aromă sintetică de fructe sau pe cutia de detergent, se imprimă cu litere mari inscripţia ; „As advertised on the TV”, aşa cum]i s-a făcut reclama la televiziune.

La fel şi în camera de baie. Dezodorizantele de tot soiul, sărurile parfumate, săpunurile, prosoapele, pastilele ce alungă mirosurile urîte, papucii, rondelurile care se lipesc pe fundul cadei, să nu aluneci cînd faci duş, cremele spumoase de bărbierit, toate pot fi uşor recunoscute : le-ai văzut, zile şi săptămîni în şir, în pauzele ce întrerup, cînd ţi-e lumea mai dragă, filmele şi comcn- tariile politice şi emisiunile sportive şi programele de varietăţi.

Cîndva, un redactor al uneia dintre cele mai răspîn- dite publicaţii americane (peste 15 milioane exemplare în 1974), *Programul de televiziune,* îşi imagina reacţia unor marţieni care ar veni în misiune de recunoaştere în Statele Unite şi ar privi un timp mai îndelungat doar o anumită categorie de programe. Ar scrie cel care a cules informaţii doar din emisiunile de ştiri zilnice : „Iată un popor foarte ciudat : i se întîmplă întruna doar nenorociri. crime, jafuri, incendii şi nimic din cîte ar putea să-l facă să şi zîmbească”. Iar cel care s-ar fi uitat numai la filmele de dimineaţă : „Iată un popor foarte ciudat : separe că-şi petrece întreaga zi în *living-room* şi în dormitor, pentru că locuinţele lor nu au şi alte încăperi”. Şi cel care a privit reclamele : „Iată un popor ciudat : trăieşte toată viaţa în baie şi în bucătărie şi nu am dedus, din cîte am văzut la televiziunea lor, că ar avea şi alte camere în casă”.

Adevărul e că americanul îşi şi petrece o bună parte din timp în bucătărie. Nu numai că familia se întîlncşte aici, de cel puţin două ori pe zi, la mesele principale. Nu numai că, adesea, după masă, gospodina rămîne la locul ei, povestind cîte i s-au întîmplat, iar soţul (şi, eventual, copiii), cu gestul cel mai natural din lume, îşi pun şorţul şi mănuşile de cauciuc şi rînduiesc vasele în maşina de spălat, după ce au curăţat sosurile în chiuvetă cu peria de vase, sub jetul de apă fierbinte ; sau — dacă n-au maşină de spălat — manevrează sticlele cu detergent .şi robinetele, spală vasele şi le a.şază să *se* scurgă în pastelul de metal (operaţia aceasta, aproape rituală, dispare treptat, alungată de farfuriile şi de paharele de carton cerat, care se aruncă ia sfîrşitul mesei). Dar, în multe cazuri, familia rămîne aici şi după masa de seară. Goneşte mirosurile de mineare, apăsînd de cîteva ori pe butonul sprayului de înmiresmat aerul (e ciudat, totuşi, cît de rar se deschid ferestrele într-o casă americană, chiar şi atunci cînd nu există instalaţie de aer condiţionat). Şi se instalează să privească programul de televiziune la aparatul portativ. În multe case, *Hvhig-room-ul* **e** o încăpere pentru musafiri.

O încăpere largă, cu mochetă „wall-to-wall”, acoperind — adică — toată podeaua. Cu măsuţe joase pe care stau lămpile. în mobilierul unei case americane, lampa e una dintre piesele cele mai importante. Rareori se instalează plafoniere ; lampa cu picior e mai simplu de instalat, se poate muta din loc în loc, schimbînd înfăţişarea şi atmosfera odăilor. Pentru că, o dată la cel mult doi ani, casa trebuie să-şi schimbe măcar ceva din aspectul interior. Tapiseria mobilei, sau perdelele, sau covorul „wall-tc-wall”. Reviste specializate sau suplimente ale unor publicaţii de mare tiraj sînt consacrate decoraţiei interioare. Se dau sfaturi amănunţite, imaginîndu-se fel de fel de situaţii : o uşă prea îngustă care trebuie să dea senzaţia că e mai largă, sau — invers — e prea largă pentru spaţiul camerei. Un perete fără ferestre. Sau cu prea multe ferestre, sau cu ferestre de formă prea

ciudată. Sau prea banală. Sau o mobilă prea veche, sau prea nouă, Cum se pot aranja tablourile, florile, oglinzile.

Americanul nutreşte o mare pasiune pentru antichităţi „Au întotdeauna un aer distins, nu-i aşa ?”, căuta să se asigure că arc dreptate o doamnă dintr-un orăşel din Wisconsin, întrebîndu-mă şi fiind convinsă că, în calitate ue european, nu puteam greşi în această privinţă, în fiecare orăşel. oricît ar fi de mărunt, magazinul de antichităţi e nelipsit. întocmai ca staţia de benzină cu automatele ei de băuturi răcoritoare şi ca magazinul generai, amestec de bă ănie şi d^ drogherie. E adevărat, cîteodată e g^{v}eu să-ţi dai seama cam ce s-ar putea chema „antiques” într-o asemenea prăvălie. Maşini manuale de tocat carne, lămpi cu acetilenă, chipiuri ale politiei şi baionete ale infanteriei marine din vremea celui de-al doilea război mondial, statuete de indieni, din acelea oare, pe la începutul secolului se mai aşezau la uşa debitelor de tutun din Midwest. Ziare tipărite prin anii ’40 (cu valoare pur nostalgică, alîta timp cît, pentru un dolar, orice atelier de xeroxat îţi execută o copie a paginii întîi al oricărui număr din *Nev: York Times* din acest secol). Firme vechi, reclame ale bărbierilor de odinioară, păpuşi de acum 30—40 de ani. Sfeşnice. Şaluri. Monede. Picturi. Jaduri. Porţelanuri.

Pe Second Avenue, în New York, sînt zeci de magazine de antichităţi, în care — dincolo de geamurile prăfuite — desluşeşti o îngrămădeală incredibilă de obiecte despe-recheate. M-am întrebat întotdeauna din ce or fi trăind negustorii aceştia : n-am văzut niciodată pe nimeni intrînd în prăvăliile lor. Goale şi triste, ca nişte decoruri rămase după falimentul unui film. Lingă o pereche do ghete de acum 50 de ani, o tavă de argint din secolul trecut şi o sculptură aztecă. Vechi liste de bucate ale restaurantelor newyorkeze din ajunul primului război şi căluţi de lemn din vremea războiului de secesiune.

Magazinele de antichităţi scumpe din Greenwich Village şi din zona străzilor ’60 nu sini accesibile oricărei

pungi ; dar merită să dai o raită printre rafturile şi vitrinele elegante ale galeriei „Jarvis”, unde obiectele de artă veche (am văzut şi cîteva sculpturi în lemn din veacul al XV-lea, şi o gravură de Rembrandt, şi argintărie spaniolă din secolul al XVII-lea) sînt rînduite ca în holul unui muzeu care tocmai se mută. Sau pe cele de la „The Black Opal”, cu sute de bijuterii aduse din toate colţurile lumii. Pe strada Christopher, la numărul 45, într-un imobil cu multe apartamente, sînt strînse la un loc, uşă în uşă, şase sau şapte magazine cu păpuşi şi cu vase greceşti (evident, de producţie foarte recentă) şi cu gravuri, unele semnate de maeştri. Dar şi altele, cu tot felul de obiecte desperecheate, salvate parcă dintr-un incendiu.

Se discută mult despre pasiunea pentru lucruri vechi a americanului. S-ar părea — spun unii — că se reflectă aici nevoia unei naţiuni tinere de a-şi redescoperi rădăcinile. E semnificativ amănuntul că majoritatea magazinelor deschise în ultimii ani nu mai etalează cu precădere antichităţi europene sau opere de artă aduse din Extremul Orient sau din insulele Pacificului. Ci, mai ales, modeste obiecte artizanale din perioada colonială, podoabe ale pionierilor din Vestul Mijlociu şi de pe povârnişurile Munţilor Stîncoşi. Ba chiar şi figuri sculptate care vegheau cîndva la prora corăbiilor pescăreşti din porturile de pe Coasta de Est, din Mâine, Connecticut şi Massachu- setts. Velinţe cusute din petice de pînză colorate, aşa cum se lucrau în Pennsylvania şi în Ohio. Eşarfe avînd brodate îndemnuri morale, de felul celor care împodobeau casele fermierilor, cu un secol sau două în urmă. Naive gravuri ale *„limner”-Hor,* zugravii de la începuturile artei americane.

în ultimele două decenii s-a produs un fenomen dintre cele mai interesante pentru sociologia culturii din Statele Unite : redescoperirea artei indienilor. în mai toate oraşele americane au apărut magazine cu obiecte lucrate de artizanii de pe rezervaţii, acele petice de pămint sterp, unde stăpînii de odinioară ai ţinuturilor dintre Atlantic şi Pacific au fost împinşi de cuceritorii albi. E firesc, acolo unde amintirea indienilor e încă recentă, în Oregon sau în statul Washington, în preajma unor oraşe care se cheamă Seattle, Tacoma, Puyallup, Yakima, Mukilteo, Wenatchee, Nesliowin, Tillamook, sonorităţi de o stranie muzicalitate, obiectele puse în vînzare sînt, în chip mai sigur, autentice. La Seattle, în preajma debarcaderului, acolo unde se ţin lanţ prăvăliile cu lucruri exotice, aduse din toate unghiurile lumii, pe o alee de la capătul unei scări pieptişe, cu trepte tocite, într-un magazin cu faţada vopsită în roşu, „Old Curiosity Shop”, am văzut •— printre peşti împăiaţi şi vechi lămpi de minei' — vreo 20 sau 30 de totemuri ale indienilor *squamish, nootka* şi *misquali.* Uluitoare alcătuiri de chipuri colorate, de măşti suprapuse, de semne geometrice şi de reprezentări de animale ciudate.

Şi în New York sînt cîteva prăvălii pe vitrina cărora un afiş garantează că „toate obiectele expuse aici sînt lucrate de indienii ce trăiesc astăzi în Statele Unite”. Dar nu trebuie să fii surprins dacă, din cînd în cînd, o inscripţie discretă face cunoscut că brăţara cu turcuoaze provine de la cine ştie ce atelier din New Jersey sau din Connecticut.

Pe trotuarul din faţa Muzeului Metropolitan, tineri înalţi, cu pălării cu boruri largi, vînd bijuterii ieftine, din metal bătut, mici sculpturi în lemn şi podoabe de piele, inspirate din arta indiană. Unele, lucrate stîngaci. Veşmintele tinerilor negustori vor să le sugereze pe acelea ale vechilor‘locuituri ai Americii ; fără pitorescul superficial al prospectelor turistice. Fără acea dureroasă strălucire falsa a hainelor trupei de dansatori de la Marele Canyon al lui Colorado care

dă, în fiecare seară, spectacole pentru vizitatori, sub scăpărarea blitzurilor aparatelor de fotografiat ale turiştilor veniţi din California, New York, Japonia sau Europa, dornici să se întoarcă negreşit cu o amintire exotică. Hainele băietandrilor de la Metropolitan sînt ferite de orice ostentaţie, au simplitatea şira- ielor purtate de indienii de astăzi, lungi pînă aproape de genunchi, cu revere late şi cu buzunare mari.

Cineva îmi spunea că poţi judeca nu numai gustul cuiva, dar şi mentalitatea lui politică, după antichităţile din *living-room.* Podoabele indiene sînt, astfel, o mărturie a solidarităţii cu „cei mai oropsiţi locuitori ai Americii”. cu „victimele cele mai nefericite ale sistemului inechităţii şi nefericirii” — cum le spunea poetul Donald Hali. Mai ales după ce, în iarna lui 1973, reprezentanţii mai multor triburi au proclamat, la Wounded Knee, în Dakota de Sud, o „republică a indienilor din America”, sentimentul de culpabilitate al multor americani (mai ales tineri) a devenit şi mai profund. Cu un an mai înainte, indienii ocupaseră insula Alcatraz din Golful San Francisco ; închisoarea de acolo fusese desfiinţată şi îndepăr- talii urmaşi ai tribului miwoc, căruia i se luase cîndva insula, se întorceau să ceară dreptul de a-şi întemeia un centru cultural şi o şcoală. Au rămas pe insulă cîtcva săptămîni. Republica de la Wounded Knee nu a trăit decît vreo 40 de zile ; dar imaginile acelea transmise zilnic de televiziune, gardul cu uluci scunde înconjurînd pămînturile acoperite de zăpadă, cu arbori mici şi chirciţi, figurile sculptate în lemn vechi ale indienilor, benzile do lînă roşie care încingeau fruntea vorbitorilor şi maşinile masive ale poliţiei, şi poliţiştii zdraveni, stînd
în. faţa ulucilor şi necutezînd să se apropie, au creat o teribilă impresie. Drama indienilor a devenit din nou actuală. în zilele acelea au apărut nenumărate cărţi cu reproduceri din arta lor tradiţională, istorii ale diverselor triburi, au fost reeditate cărţi celebre de etnografie şi de arheologie

indiană. O emisiune săptămînală a unui post newyorkez de televiziune şi-a luat numele de la faimoasa car te a lui Edmund Wilson, *Iertare, iroche- zule,* tipărită prin 1959.

Trebuie să admitem totuşi că — de multe ori — etalarea artizanatului indian în *living-room* e doar o chestiune de modă. Tot aşa cum moda e răspunzătoare de apariţia, din nou, în arhitectura americană, a căminului. Uneori, cămin adevărat, în care se ard lemne de brad cu mireasmă tare. Alteori, o instalaţie electrică îndeajuns de costisitoare, unde jocul luminilor roşii şi albăstrii, voalat de ecranele de material plastic, imitînd cu dexteritate nişte butuci imenşi, dă impresia aproape desăvîrşită a flăcărilor care dansează deasupra jăratecului. Justificat de grija aproape obsesivă pentru curăţenie a americanului, căminul cu flăcări electrice, cu tăciuni ce încep să pîlpîie cînd sînt puşi în priză, e privit ca un semn sigur al mentalităţii mic-burgheze. Mai ales de generaţia tînără care, respingînd tot ceea ce i se pare a fi „fake”, imitaţie, vrea să recupereze valorile tradiţionale ale Americii. Protest naiv împotriva tehnicii, zadarnică dorinţă de întoarcere la o existenţă naturală, mulţi au început să ignore caloriferul şi să-şi instaleze sobe mari de teracotă, cu cahle împodobite cu motive ale artei coloniale din Noua Anglie şi din Pennsylvania. Mai ales în aşezările suburbane, în preajma oraşelor mari, grămezile de lemne tăiate egal, perfect aliniate, au început să se vadă înşi- rîndu-se de-a lungul pereţilor sau sub verandă. Cîteodată sînt buluci de brad înmiresmat, îndesaţi în cămin numai în cinstea oaspeţilor.

Cu toate acestea, magazinele de mobilă (normal, şi cele care închiriază mobilier cu luna sau cu anul) etalează întotdeauna la loc de cinste maşinăriile electrice de fabricat jăratec fals. Imitînd cărămida, piatra sau varul, cu grătare strălucitoare de alamă sau bronz (sau care imită alama şi bronzul), cu flăcări albastre sau roşii, cu plastic imitînd stejarul sau bradul. Se pare că reprezintă o afacere rentabilă ; „un admirabil subiect de conversaţie”, cum sună reclamele.

Sînt însă multe case de închiriat cu o înfăţişare mult diferită de aceea a locuinţelor cu cămin electric în *living-room.* Am văzut unele nu numai în filmele recente, înfăţişînd o lume complet demitizată. în filme de felul *Şoferul de taxi* sau *Cowboyul de la miezul nopţii* ale căror decoruri seamănă atît de puţin cu acelea ale Hollywoodului de odinioară, cu saloane deschise de largi uşi glisante, cu vaste arcade şi cu trepte ce urcă spre ferestre lăsînd să se desluşească luminile unui New York feeric. Le-am văzut şi în cartierul studenţesc din Seattle, şi la Portland, şi la Los Angeles sau în Man- hattan, în lungile mele căutări ale unui apartament convenabil.

Lîngă o casă îngrijită, curată, cu iarba tunsă proaspăt, stăteau clădiri de lemn, cojite, cu geamuri prăfuite, cu scări roase. Imobile cu apartamente mobilate, absolut identice între ele, lîngă altele, cu mobilă desperecheată şi încropită în chipul cel mai fantastic cu putinţă. Apartamente înşirate simetric, ca nişte camere de hotel, de-a lungul unui coridor, cu mochetă viu colorată, absorbind zgomotul paşilor, luminat de aplice roz şi invadat de mirosuri dulcege de mîncare (în afara uleiului de porumb, untdelemnul american, amestecat cu substanţe menite Să-l conserve mai bine, miroase îngrozitor) ; alături, o construcţie ciudată, care-ţi aduce aminte de odaia din *Unchiul meu* al lui Taţi : treci pe terase, urci scări metalice, cobori pe coridoare înguste (mirosind şi ele, dulceag, a mîncare), ieşi pe vreo uşă care scîrţîie oribil şi te trezeşti într-o cameră cu tapetul jupuit şi cu podelele tocite.

Bucătării cu soba pătată, cu smalţul spart, frigidere care bubuie şi zdrăngăne, zguduind pereţii ; cu dulapurile zgîriate, mirosind greu, cu toate miresmele lungilor generaţii de chiriaşi care au trecut pe aici. Dalele pardoselii din baie, ciocnite ; robinetele picurînd întruna în chiuvete ciobite. Mochetele arătîndu-şi, obosite peste măsură, urzeala arsă pe alocuri de ţigări.

în vara lui 1972, după cîţiva ani în care nivelul chiriilor fusese plafonat de o lege a statului New York, proprietarii au pornit o campanie, cerînd să Ii se dea dreptul de a le urca din nou. îşi motivau cererea, demonstrînd cît s-au scumpit serviciile, materialele de construcţie şi de întreţinere. „Liga chiriaşilor” a ripostat ; susţinută de presă şi de toate reţelele de televiziune, a scos încă o dată la iveală condiţiile de locuit ale săracilor marelui oraş. Case insalubre, cu igrasia mustind din pereţi, cu instalaţiile sanitare defecte, cu mobilierul aproape inexistent. Camere întunecoase, în dreptul ferestrelor cărora trec şinele de metrou. Coridoare luminate doar de cîte un bec bolnav, ce nu izbuteşte să alunge’umbrele de prin colţuri.

La postul de televiziune al canalului 5 din New York, campania „Ligii chiriaşilor” a prilejuit o discuţie mai amănunţită avînd ca subiect sărăcia unor cetăţeni ai giganticei metropole. Interviuri cu vreo cîteva „doamne cu sacoşa”, bătrîne care colindă ziua străzile în căutarea unei

farfurii de mîncare; cunosc orarul tuturor cantinelor organizate de societăţile de binefacere. îşi poartă întregul avut într-o sacoşă : răscolesc coşurile de beton unde se aruncă gunoaiele. Uneori — recunoştea una dintre ele — găsesc chiar o pereche *întreagă* de mănuşi.” Seara se retrag înspre metrou : de multe ori au norocul unui casier cumsecade, caro se face că nu le observă cînd se strecoară spre peron, fără să-şi cumpere bilet. Dorm pe bancheta vreunui vagon (preferă linia F, cu tapiserie mai nouă, de material plastic moale) ; dimineaţa se dau jos, într-o staţie oarecare din centru, trec pe la toaletă, se spală şi pornesc apoi în zilnica lor peregrinare.

La Los An gelos am locuit peste drum de o clădire de garsoniere. „Casa Loma”. închiriată unor'bătrîni nefericiţi. Ii vedeam pe fereastră, stînd pe un pat acoperit cu o păi ură de spital, cîrpindu-şi hainele sau ciorapii. Obraji nebfrbieriţt cu zbîrcituri adînci, priviri absente, indiferente la tot ce se întîmpla în jur. îşi găteau mîncarea la lămpi cu pelrol. într-o zi, într-una din camere a izbucnit incendiul : perdeaua luase foc de la lampa de gătit şi bietul bătrîn se chinuia. înspăimîntat, s-o smulgă şi s-o arunce în stradă. N-avea însă destulă putere şi trăgea fără spor de bucata de pînză care ardea. în cîteva minute au apărut pompierii (am mai asistat la două sau trei incendii şi. de iiecare dată m-a uimit cît de repede au ajuns maşinile pompierilor, de parcă ar fi aşteptat după colţ, ştiind că va fi nevoie de ele). Apoi, cîteva zile în şir, bătrînul cu mîinilo bandajate întindea la geam păturile şi hainele şi covorul găurit, să se usuce. Pe faţada aceea gălbuie, cu pete mari de tencuială căzută, pătura de un cenuşiu murdar sporea impresia de mizerie.

Pe ia începutul primăverii lui 1974, ziarul *Nerv York Post* a aflat de o bătrînă care, de vreo 12 ani dormea

într-o cabină telefonică. Ziua pornea şi ea în căutarea vreunui obiect ce i-ar fi putut deveni folositor. Şi se întorcea în celula de sticlă de un metru pătrat, unde vîntul şi ploaia intrau în voie. Ziarul a primit cîteva zeci de scrisori de la familii care se ofereau s-o adăpostească pe biata locatară a cabinei telefonice. întrebarea pusă de reporter mi se părea de o dreptate înspăimîntătoarc : cum n-a observat-o nimeni, timp de mai bine de 4 000 de nopţi, ghemuită în cuşca aceea de sticlă ? Cum nu s-a mirat cineva că un om îşi petrece noaptea într-un asemenea loc ? Nici poliţia, nici gunoierii, în fine, nimeni dintre toţi cîţi trec dimineaţă de dimineaţă, noapte de noapte, pe aceleaşi străzi ?

De-a lungul ţărmurilor Lacului Union, la Seattle, se înşiră zeci şi zeci de bărci unde, pentru o chirie de 10—15 dolari, stau mai ales studenţi ai universităţii clădite pe colina înaltă care începe să urce chiar de lîngă malurile nisipoase ale lacului. Frînghii cu rufe, tineri bărboşi stînd la soare cu o carte în mînă sau supraveghind copiii zbur- dînd pe puntea de cîţiva metri pătraţi. De obicei, însă, în orăşelul cu catarge stau burlacii sau familiile fără copii. Unii vin cu propria lor barcă cu motor din Oregon sau tocmai din Alaska. Se înţelege, confortul e destul de aproximativ. Apa se cară cu găleata de pe ţărm ; instalaţiile electrice de încălzit nu sînt întotdeauna în stare ireproşabilă şi se întîmplă adesea să-i vezi adunaţi, cîte 4—5, pe chiriaşii boemi ai cartierului plutitor, încercînd să repare cine ştie ce stricăciune la barca unuia dintre ei. Instalaţiile sanitare trebuie să fie prevăzute, prin lege, cu nişte filtre speciale ; dar inspecţiile primăriei (după cum se pare, nu foarte dese) descoperă multe abateri. Filtrele sînt scumpe.

Cei mai avuţi stau pe bărci mari : le duc o dată sau de două ori pe săptămînă la pompele de lîngă ecluze, unde îşi încarcă rezervoarele cu apă curată. Au frigider^ televizor, canapele tapiţate cu material plastic în culori

calme. Dar majoritatea trăiesc în condiţiile în care trăiau, cîndva, pescarii din Puget Sound, fără electricitate, cu lămpi cu acetilenă. Şi sînt foarte mîndri de asta. Cel mult să-şi fi adăugat gospodăriei o butelie cu gaz lichefiat. îţi poţi da seama de banii fiecăruia, nu neapărat după înfăţişarea bărcilor : ci dacă, la ora cinei, iese fum pe coş (ceea ce înseamnă sobă cu mangal) sau nu (adică sobă electrică, deci dinam, deci bani de benzină). Sau dacă, pe punte, stau întinşi într-un hamac, în şezlong sau pe vreo pătură aşternută pe scîndurile cam roase. La ferestruici, ghivece cu flori. Pe punte, sau atîrnate deasupra apei, cuşti cu găini, cu raţe sau cu iepuri de casă. Unii dintre cei fără frigider îşi ţin mîncarea în nişte cutii etanşe de tablă pe care le cufundă în apă. Sau, vie, în cuştile de sîrmă.

Am crezut, la început, că locatarii cartierului plutitor, trăind în această sihăstrie dintre apă şi cer sînt protestatarii împotriva societăţii constituite. Şi bănuiesc şi acum că, măcar în ceea ce-i priveşte pe unii dintre ei. nu eram departe de adevăr. Şi la Naples, lîngă Los Angeles, unde sînt puţini studenţi, pe canalele care leagă între ele lagunele ţărmului jos, şi la New London. în Con- necticut, unde golful îngust din marginea oraşului e, de fapt, estuarul unui rîu cu nume nostalgic, Thames, Tamisa, bărcile ancorate la mal sînt locuite de tineri cu înfăţişare hirsută.

Dar, în cazul celor mai mulţi, raţiunea pentru care stau în casele astea plutitoare e simplă : chiria. Am cunoscut şi oameni în vîrstă, ducînd viaţa asta aparent boemă ; motivul era la fel de simplu : impozitele. în statul Washington (nu ştiu cum se petrec lucrurile în alte state) locuinţele de pe bărci nu sînt impozabile. Era în toamna lui 1970, după ce hotărîrea Senatului de a se opri lucră

rile la avionul supersonic american lovise aşa ele greu Uzinele Boeing şi, apoi, economia întregului oraş. Mai mult de 20 000 de salariaţi ai gigantului constructor de avioane fuseseră concediaţi ; toţi, lucrători cu o calificare

pentru care pînă atunci primiseră salarii foarte bune, printre cele mai bune salarii din America. Pentru electronişti momentul era foarte greu, pentru că această catastrofă a Boeingului coincidea cu reducerea activităţii de la NAŞA şi de la principalii ei furnizori din California.

Unii dintre cei concediaţi au plecat din Seattle, căutîndu-şi de lucru în alte părţi. Alţii au rămas, în aşteptarea unor zile mai bune. Dintre ei, unii şi-au vîndut casele şi s-au mutat pe bărcile din Lacul Union. Nişte cunoscuţi ne-au invitat la ei. O barcă extrem de curată, cu o singură încăpere sub punte ; într-un colţ, bucătăria, în altul, după o perdea de material plastic, duşul. Patul nu se vedea, pentru că peste zi se întorcea într-o parte şi se fixa de un perete. O măsuţă, o glastră cu flori, două sau trei gravuri îngrijit înrămate, un raft sau două cu cărţi, un televizor portativ, un patefon. Canapele îmbrăcate în plastic de culoarea cireşei. Dar se apropia iarna şi cei doi soţi nu erau atît de tineri ca să se gîndească fără îngrijorare la vînturile care, chiar şi în acest loc adăpostit în căuşul dealurilor, se simt bine de tot din noiembrie pînă în februarie.

După cîteva luni am primit o scrisoare din Hawaii. Amicii noştri traversaseră cele mai bine de 2 000 de mile de ocean (cam cîte-s în linie dreaptă de la Stockholm la Cairo) pe o bărcuţă de cîţiva metri lungime şi se adăpostiseră sub cerul de unde nu cade niciodată zăpadă.

Una dintre cele mai ciudate privelişti americane e aceea a orăşelelor construite din rulote. Nu „case pe. roate”, remorcate de-a lungul excursiilor pe marile dis

tanţe ule continentului, în lunile de vară. Ci un fel de barăci metalice, avînd ceva de automobil infirm, pentru că şi-au pierdut roţile şi sînt aşezate de-a dreptul pe pamînt. Ferestre mici, uşi cu un singur canat, deschizîndu-se spre nişte pajişti cu iarbă puţină. Cărări înguste de ciment, şanţuri prin care se scurge apa murdară. Sînt, mai ales, sale ale constructorilor de pe vreun şantier din preajma. Stau cîteva luni în marginea şoselei şi, apoi, dispar pe neaşteptate şi se mută lîngă un alt şantier.

În barăc' e, oricum, mai mult confort decît în casele-băi ci. Ca şi multe campinguri, satele de barăci metalice sînt racordate ia reţelele de electricitate şi de gaze natu-rcJe. Unele au două sau trej încăperi : şi. cînd va, oprit în marginea şoselei lîngă St. Paul. în Minnesota, am auzit rum dinlr-un sătuc din apropierea locului numit Landfall, venea spre mine melodia unui rond o de Beethovcn. cîntat de cineva eu degete nu foarte dibace, la pian. Copiii se st ring în fiecare dimineaţă lîngă şosea .şi un automobil vechi, galben vine să-i ducă la şcoală ; autobuzele astea gi r > ie. la fel pretutindeni, în tr ată America. O dată pe ¿»ăptămlnă, automobilele pleacă în convoi, după cumpărături, la vreun centru comercial aflat, citeodată, la 10 —15 mile.

TTu totdeauna cei care locuiesc în aceste sate de barăci metalice sînt muncitori constructori ; uneori, remorcile fără roti rămîn multă vreme pe loc, în pajiştea cu iarbă rară, pînă cînd încep să se cufunde, încet, în pamînt. Dar acestea sînt mai puţin arătoase, pereţii de metal sînt uneori roşi de rugină, obloanele ferestrelor desfăcute din balamale. Oamenii se gospodăresc aici cum pot, găinile cotcodăcesc în poiate de sîrmă împletită, în mici răzoare înşirate de-a lungul pereţilor de tablă cresc legume, cîini mari hămăie gros cînd te-apropii. Formaţiune ambiguă, care-i derutează de multe ori pe statisticieni (mediu urban, rural ?), orăşelul de tablă apare în apropierea marilor oraşe, clădit de oameni în căutare de locuinţă cu chirie mai mică. Sau de cei ce nutresc

iluzoria dorinţă de a evada din civilizaţia citadină : tineri care cred că se pot opune ofensivei tehnicizării, umblînd cu picioarele goale şi îmbrăcînd tricouri violent colorate.

În preajma oraşelor cu zgîrie-nori, reflectîndu-se unul pe celălalt în pereţii de sticlă, barăcile săracilor se întind asemenea celeilalte feţe a Americii nepopularizată de ghidurile turistice, sau de Hollywoodul de odinioară. Dar pe care filmele mai recente, cu o acută conştiinţă a asprimilor vieţii moderne americane, o dezvăluie şi o comentează îndelung. Imaginea apartamentului suspendat la etajul 40 sau 50 al clădirii de unde locatarul îl întreabă prin telefon pe portarul de la parter dacă afară plouă sau nu, pentru că, de deasupra norului el nu-şi poate da seama, a oamenilor care nu ies în stradă, pentru că în clădirile lor sînt şi magazine, şi frizerii şi cinematografe, a oamenilor care se osîndesc la recluziune îndelungată între ziduri de metal şi de beton, se amestecă cu aceea a caselor mărunte, pe la fereastra cărora trece metroul, zgîlţîind zidurile de cărămidă înnegrită, şi a barăcilor de tablă în uşa cărora latră cîini de soi rău şi zburdă copii desculţi.

Magazinul

Cumpărăturile săptămînale'sînt un adevărat spectacol. . Sîmbătă de dimineaţă, întreaga familie se urcă în maşină:, şi porneşte la magazin. Cărucioarele metalice se mişcă încet de-a lungul galantarelor cu peşte, carne, zarzavaturi, fructe, alimente conservate prin frig, semipreparate, printre rafturile cu pungi de zahăr, şi de orez, şi cutii, de conserve, şi prafuri sintetice de sucuri de fructe, şi delergenţi, şi antinevralgice. Spre deosebire de londonezi, de exemplu, care-şi lasă odrasla să aştepte afară, în-cărucior (m-a uimit adesea răbdarea înţeleaptă a copilului stînd liniştit, iarnă sau vară, pînă cînd, cu' braţele pline, mama se arată şi—1 porneşte pînă la viitoarea haltă), americanii intră în prăvălie cu copil cu tot.

Trec pe lîngă rafturi şi galantare, citesc cu luare-aminte lămuririle de pe cutiile cu pulbere de şarlotă şi de pe pungile de supă concentrată, compară preţurile, împart repede în minte la greutatea în libre şi în uncii a fiecărui pacheţel şi îl aleg, aproape fără excepţie, pe cel mai ieftin. Şi nu neapărat pe cel mai bun. Cumpărătorul american ştie prea bine că deosebirile sînt, mai întotdeauna, de preţ şi că, de fapt, gustul e cam acelaşi, indiferent de fabrica producătoare şi de strălucirea

ambalajului. Dar preţul, da ! contează! De multe • ori, auzi ţăcănind în jur abacele mecanice mînuite de gospodine
(mai întotdeauna de ele, care răspund de economiile săptăinînale ale familiei) cu fiecare pungă adăugată grămezii din cărucior. Dealtfel, gospodinele americane nu au prejudecata ,,magazinului casei” ; mai ales în provincie, unde cumpărăturile se fac, oricum, cu maşina, ele nu ezită să meargă pînă la mari distanţe, la prăvălii unde s-a anunţat vreo ieftinire la cine ştie ce marfă. Banul contează întotdeauna : se calculează pe abacele din magazine, se cruţă în fiecare zi, cînd gospodina parcurge cu atenţie paginile de anunţuri comerciale ale ziarului şi se decupează reclamele care anunţă reduceri de preţuri. Lectura jurnalului se face întotdeauna cu o foarfecă mare la îndemînă. La început nu înţelegi ce se în- tîmplă, de ce doamnele de toate vîrstele înmînează casieriţei nişte petice de jurnal pe care ea le aşază cu grijă în sertăraşul metalic, unde se păstrează banii şi cecurile. Trece o bucată de vreme pînă cînd pricepi cîtă valoare au bucăţelele acelea de hîrtie ; şi trece încă şi mai multă pînă cînd încerci şi tu să le foloseşti, strecurîndu-lc, stînjenit, casieriţei. Care însă le ia cu un gest indiferent, adăugîndu-i adesea şi un zîmbet profesional. Dar parcă tot nu-ţi vine uşor să repeţi experienţa atît de firească pentru american. Sînt cupoane de ieftinire a unor articole, uneori pînă la 40—50%. Alteori doar de cîţiva cenţi. Nici unul, însă, neglijat de cumpărător.

în fiecare oraş se ştie care sînt magazinele cele mai ieftine. Nu numai banalul fapt că, aproape fără nici un fel de excepţie, la prăvăliile mici totul e mai scump decît la cele ale marilor reţele de comerţ : dar şi, între’ acestea, care sînt cele mai convenabile. Cînd te aşezi într-un oraş, vecinii (totdeauna vin să ţi se prezinte şi să te asigure că poţi face apel la ei ori de cîtc ori vei avea nevoie) îţi furnizează, mşi întîi de toate, informaţii de felul acesta :

— Zarzavaturile cele mai bune sínt la „QFC”, dar la „Safeway” sínt mai ieftine. Carnea e bine s-o iei de la „A & P” şi peştele de la „Tradewell”. îmbrăcămintea pentru cei mari s-o cumperi de la „Sear’s”, şi pentru copii de la „Penney’s”...

în cartierele unde a fost mai mult spaţiu, s-au clădit prăvălii mari, cu pereţi de geamuri, asemenea unor imense colivii, pe vitrinele cărora sínt mereu lipite afişe anun- ţînd ieftiniri la felurite mărfuri. Cineva mi-a atras însă atenţia că, deşi afişele se schimbă săptămînal, sínt unele articole la care reducerile de preţ sínt anunţate constant : ceea ce înseamnă că, în realitate, ele nu sínt ieftinite. Dar simplul fapt că ele sínt alese special dintre sutele de articole ale magazinului, că de fiecare dată ordinea afişelor lipite pe geamurile mari se schimbă, creează o psihologie a cumpărătorului, permanent îndemnat să profite de avantajele *„bargain”*-ului, ale scăderilor de preţuri larg popularizate de ziare şi de televiziune (bineînţeles, mai ales la programele de dimineaţă, unde reclama din pauzele ce taie filmele în bucăţi e mai puţin costisitoare, şi programul însuşi e astfel croit, încît să le atragă pe gospodinele rămase acasă la un asemenea ceas).

La început, în primele luni, interioarele magazinelor de la Portland ne creau o neplăcută senzaţie de oboseală. Totul ni se părea prea mare, luminile sclipeau orbitor, ambalajale violent colorate, pachetele de carne şi de peşte — în celofan toate •— erau prea geometric aliniate. Pînă şi curăţenia ireproşabilă a galantarelor, a cutiilor frigorifice şi a podelelor avea ceva artificial şi mirosul ei tăios de detergent se amesteca straniu cu acela greoi, lipicios, de floricele în unt care se prăjeau într-un aparat automat, lîngă intrare, şi se revărsau, gălbui şi fierbinţi, în paharul oricui punea o monedă de zece cenţi în puşculiţa maşinăriei. Cînd intri într-un

asemenea magazin, simţi cum şirurile netulburate de cutii, de pachete, de sticle şi flacoane încep să se răsucească, să te prindă într-o încolăcire de şerpi coloraţi. Şi înţelegi obsesia picturii lui Ramsay şi a sculpturii lui Oldenburg, cu imensele ei sandvişuri de ipsos, halucinantele reluări de cutii din panourile lui Ancly Warhol, umplînd parcă întregul spaţiu din care a fost alungat omul.

Casieriţa e, de cele mai multe ori. extrem de politicoasă. Politeţea e obligatorie, la fel ca şi uniforma cu emblema magazinului. Surprinzător e că. foarte adesea, oficiul acesta de încasare a banilor sau a cecului îl fac bărbaţii ; nu e absolut obligatoriu să vezi o siluetă feminină veghind lîngă banda rulantă unde îţi pud cumpărăturile şi pe care cel de la casă o acţionează apăsînd pe un buton şi luînd pe rînd pachetele şi sticlele, calculînd totalurile cu o iuţeală ameţitoare.

Casierul din magazin, de fapt, nu îndeplineşte o muncă simplă. Cu excepţia statelor Oregon şi New Hampshire, pretutindeni în America se aplică o taxă pe cumpărături, ajungînd în unele oraşe pînă la 7—8%. Par nu toate articolele sînt impozabile : alimentele. în general, nu. Nici fructele ; dar gemurile, da. Produsele de drogherie, da : dai' săpunul şi detergentul de rufe, nu. Lista variază, fireşte, de la stat la stat, uneori de la oraş la oraş. în unele locuri, nu se percepe taxă pe carnea crudă de pasăre, dar pe cea friptă, păstrată în ambalaje spongioase, izolatoare, da. Sau numai pe unele soiuri de peşte.

Surîsul casierului este, de cele mai multe ori, o îndatorire profesională. Cumpărătorul e deprins cu el, .ştie că nu i se adresează neapărat lui, dar îi face plăcere să fie întîmpinat astfel. Şi răspunde surîsului, tot cu un surîs, la fel de impersonal. Surîsul e o formă a politeţii. Surîde călătorul, cînd se suie în autobuz. Nu ştiu pentru ce, n-am văzut însă pe nimeni surîzînd la urcarea în metrou. Ţi se zîmbeşte, cînd ţi se face loc să treci, la uşa magazinului. La

urcarea în lift sau pe scara rulantă. Sau, pur şi simplu, pe stradă. Este, evident, şi un semn de mîndrie : cei din jur trebuie să fie convinşi că te simţi excelent, că n-ai motive să te încrunţi. E drept, pe străzile oraşelor mari întîlneşti multe feţe grave, de o gravitate cam caraghioasă, oameni cu un mers solemn, apă- sîndu-şi energic piciorul, cu toată talpa, în trotuar. Alţii îşi duc punga de cumpărături cu un aer solemn. La staţia de benzină îşi comandă umplerea rezervorului pe un ton plin de importanţă. Şi, tot în oraşele mari, casieriţa îţi marchează cumpărăturile în sila, fără să te onoreze cu o privire, şi făcîndu-te să regreţi că ai intrat în prăvălie să le întîlneşti figurile ofensate. Dar cine-şi dă osteneala să fie politicos, surîde.

E o obligaţie înscrisă în codul bunei purtări să nu te plîngi. Să răspunzi la întrebarea care ţine loc de răspuns, 5,ce mai faci ?”, cu invariabilul^ „fine, thank you” — excelent, mulţumesc ; orice răspuns mai amănunţit surprinde. N-ai dreptul să-i transmiţi prietenului propriile probleme, decît dacă l-ai prevenit că vrei să-i ceri un sfat, să-l pui în situaţia de a accepta o discuţie serioasă, între prieteni asemenea lucruri se întîmplă des : ajutorul amical e o realitate, dar toată lumea se fereşte să nu devină indiscretă. Noţiunea de „privacy” e una dintre cele mai sfinte ale codului moral al americanului. Ea înseamnă dreptul de a-ţi trăi viaţa, la tine acasă, ferit de privirile curioase. De a şti că nimeni nu se amestecă în problemele tale personale. Delictul de „atentat la existenţa intimă” e sancţionat. Dar asta duce şi la un fel de singurătate a individului, retragerea în propria carapace, deprinsă de la strămoşii protestanţi („fiecare îşi duce viaţa pe care-o merită, nimeni n-are dreptul să se amestece în ea”), rupe adesea existenţa în două : una pînă la ora 6, cînd eşti împreună cu ceilalţi, alta după aceea, singur, numai cu ai tăi. Cea dintîi, extrem de socială, febril socială pentru unii ; cealaltă, teribil de izolată.

Surîsul se învaţă la şcoală (mai ales la şcolile particulare de fete, unde se învaţă şi să mergi „frumos”, cu coatele puţin trase înapoi, şi să mănînci „frumos”, adică exact cum ni s-a spus nouă, cînd eram copii, că nu se cuvine : se taie întîi carnea în bucăţele mici şi, apoi, se aşază mîna stîngă, cu palmei în sus, în poală, şi se mînuieşte furculiţa cu dreapta). După un timp, bagi de seamă că e, totuşi, ceva stereotip în surîsurile. ce par a-ţi fi adresate de toată lumea cu care te întîlneşti.

De multe ori, bunăvoinţa e reală. Surîsul nu e numai un act de politeţe, înscris într-un cod inflexibil. Eram la Seattle, într-una din primele zile ale şederii noastre în oraşul acela cu magnolii şi cu rododendroni. Dar şi cu drumuri lungi, trecînd prin cartiere risipite pe dealuri şi pe malurile unor lacuri pe care trebuia să le ocoleşti minute în şir. De la centrul comercial pînă acasă nu aveam, cred, mai mult de un kilometru ; dar făcusem cumpărăturile pentru instalarea în apartamentul de curînd închiriat şi pungile erau grele : alimente şi detergentă şi săpun, şi praf de vase, şi zahăr, şi cîte şi mai cîte trebuie într-o gospodărie cu doi copii. Casierul le-a măsurat cu privirea şi ne-a spus că putem scoate căruciorul să ducem pungile pînă la maşină. I-am răspuns că n-aveam maşină

Era evident că nu s-a aşteptat la un asemenea răspuns ; dar, fără să ezite nici o clipă, ne-a întins cheile automobilului lui :

— Poftiţi, e un Ford roşu, parcat la lotul B. îl luaţi, vă duceţi cumpărăturile acasă şi mi-l aduceţi înapoi.

Mişcătoarea dovadă de bunăvoinţă nu mi-era, din păcate,1 de folos : atunci — ca şi acum — nu. ştiam sa conduc.

Tot la Seattle, într-un magazin vecin, cu nume cel puţin ciudat, „Pay an’Save” (Plăteşte şi vei economisi), un tînăr înalt ca un jucător de baschet, mă însoţea prin magazin să mă ajute să găsesc un fleac de 20—30 cenţi, zîmbindu-mi de parcă de cumpărătura mea depindea

întregul prestigiu al firmei. Sau, la o prăvălie de încălţăminte, nu mai mare decît adăpostul unei staţii de autobuz, unde cutiile de pantofi stăteau într-o ordine ireproşabilă : de cîte ori treceam prin faţa vitrinei, vînzătorul ne făcea un semn amical cu mîna, socotindu-ne vechi cunoştinţe, pentru că, o dată, cumpărasem de Ia el o pereche de pantofi pentru băiatul meu. Şi atunci, tînărul negustor scosese cu răbdare, fără să-şi părăsească surâsul, nu ştiu cîte cutii, pînă ce pretenţiosul client găsise ceva pe gustul lui; şi se despărţise de el, întinzîndu-i o bomboană. Sau, tot în „University Villago”, la Seattle, la marele magazin „Lamont’s”, vînzătorul cu faţă măslinie, de ma- laez, de la raionul de haine pentru copii, lunecînd tăcut de la raft la raft, în căutarea unei cămăşi, aşa cum şi-o dorea fiu-meu : galbenă cu tighele roşii ; cînd în cele din urmă a găsit-o, s-a întors cu ea şi, înainte de a marca preţul la casă, i-a întins băiatului o tabletă de ciocolată, întotdeauna, vînzătorul (mai ales din oraşele de provincie) găseşte o frază agreabilă pe care s-o rostească la despărţire. Chiar dacă nu cumperi nimic. Uneori, şi la New York, chiar şi pe străzile unde prăvăliile se înşiră pe mile întregi, una lîngă alta, eşti întîmpinat cu o politeţe care-ţi face bine. Păstrez încă vreo cîteva cărţi de vizită ale vânzătorilor din magazinele de pe strada 34 : le primisem după ce, pentru o pereche de pantofi de 10—12 dolari sau pentru o mătură electrică, răscolisem întregul magazin :

— Asta-i numele meu; vă rog să mai daţi telefon din cînd în cînd, să vă spun dacă ne-au sosit noutăţi.

Dar întîlneşti şi destui vînzători cu figuri plictisite, care te fac să te simţi foarte vinovat că i-ai deranjat cu pretenţiile tale de a cumpăra neapărat ceva de la raionul lor. Asta, mai ales la marile magazine — de pildă „Macy’s”. Aici. mecanismul comerţului pare a se mişca într-un spaţiu atît de

larg, incit totul ia înfăţişarea unei aspre indiferenţe a vînzătorului faţă de client ; patronul e doar un nume, o abstracţiune, el nu există, de fapt : de multe ori, e doar o firmă sub care se subînţelege un consiliu de directori, nici unul neavînd nici cea mai vagă legătură de rudenie cu acela care, în urmă cu nu ştiu cîte decenii, a întemeiat colosul unde se vînd absolut de toate, de la brînzeturi şi zarzavaturi pînă la accesorii de automobil şi de la apă de colonie la mobilă stil, discuri de patefon, cărţi, gravuri, haine, perdele, ghivece cu flori, biciclete, schiuri, undiţe, colivii de păsări şi unelte de dulgherie.

Deşi, tare-mi vine a crede că nu numai dimensiunile magazinului creează mentalitatea vînzătorului,. nu numai ea îl face să se uite la client ca la un vechi duşman personal, surprins, în sfîrşit, într-un moment cînd i se poate plasa o lovitură zdravănă. În altă parte decît la New York, nici la „Meier & Frank” la Portland, nici la „Frederick & Nelson” sau „Bon Marché” la Seattle, nici la magazinele uriaşe de la Los Angeles sau San Francisco, n-am putut auzi răspunsul dat în franţuzeşte de o casieriţă de la „Macy’s” unei cumpărătoare (am impresia, o turistă franceză), nemulţumită, pare-se de nu ştiu ce nasture care abia se ţinea în aţă ; cînd, după primul schimb de replici. într-o franceză curată, poate chiar prea colorată, clienta a ameninţat că se va adresa conducerii magazinului, răspunsul a venit, într-o neaoşă franţuzească, sunînd aproximativ cam ca un „mă doare-n cot”.

Şi nici măcar într-un „Woolworth”, o faimoasă reţea cu cîteva mii de magazine (unele invadînd cu marfa lor, deloc excepţională, dar ieftină, străzile comerciale din Londra şi din Paris, din München şi Tokio), unde aproape nimeni nu mai identifică numele firmei cu acela al vreunui patron în carne şi oase, un vînzător n-ar putea răspunde, fără să fie sancţionat, cînd e întrebat dacă nu are o altă pereche de ghete de patinaj decît cele de pe masa cu ieftiniri, din mijlocul încăperii, pentru că aceea avea un bombeu zgîriat :

— Aşteptaţi ! Nu vedeţi că am treabă cu domnul ?

Aşa cum l-am auzit pe cel de la raionul de articole de sport al mult-mai-pretenpiosului „Gimbel's" din Herald Square, în New York.

Cineva băga de seamă că, mai ales la New York, cumpărătorii nu se împart în categorii numai după magazinele pe care le frecventează, ci şi după ora cînd pornesc să răscolească rafturile şi galantarele. De obicei, magazinele se deschid la 9 dimineaţa, ora începerii zilei de lucru şi la birouri. Şi se închid la 6 seara. Adică odată cu plecarea acasă a funcţionarilor (unele ţin deschis o dată sau de două ori pe săptămînă, pînă seara la 9). Numai orarul prăvăliilor alimentare se prelungeşte pînă mai tîrziu ; sînt cîteva la care se lucrează în trei ture, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Iar în prăvălioarele cu sandvişuri, bere şi coca-cola în cutii de conserve, negustorul moţăie pînă pe la 1 noaptea, în aşteptarea vreunui muşteriu întîrziat.

Dar la magazinele generale, cu acelaşi program cu cel al birourilor, micul slujbaş nu are cum să ajungă în timpul săptămînii. Aşa încît, aici rămîn stăpîne gospodinele şi pensionarii. Pe la ora 11, de exemplu, apar doamnele în vîrstă. Aproape întotdeauna îmbrăcate în culori tari ; imaginea americancei, aşa cum stăruie în mintea europenilor, a americancei care se îmbracă cu o uimitoare nepăsare pentru legea armonizării culorilor,

e întrupată mai ales de doamnele cu pălărioare puse cochet pe buclele cărunte, coafate cu grijă. Tînăra generaţie nu cultivă neapărat neglijenţa ostentativă ; fetele, de obicei înalte şi suple (majoritatea fac sport, sistematic şi cu convingere), poartă haine cu croiala simplă, în culori sobre. Toamna, strada newyorkeză are o anume eleganţă, dată de pardesiurile lungi, mai jos de genunchi, de pelerinele negre, de cizmuliţele strînse pe pulpa piciorului, de părul pieptănat cu grijă căzînd, de un blond anglo-saxon, pe gulerul negru al hainei.

Dar dimineaţa atmosfera magazinelor newyorkeze e însufleţită de doamnele îmbrăcate în roşu-violent sau într-uu roz-dulceag, sperînd astfel să trăiască din nou o vîrstă de care se îndepărtează implacabil. Le vezi la prăvăliile scumpe, la „Altman’s”, la „Bloomingdale’s”, la „Saks", la „Tiffany”, la „Bergdorf & Goodman”... Caută etajele unde s-au anunţat noutăţi. Şi, în primul rînd, ieftiniri. Cîteodată, în elegantele interioare de la „Altman’s”, cu lambriuri de nuc şi cu fier forjat, maldărele de halate de casă, de prosoape, de cutii de ciorapi, aruncate claie peste grămadă, au ceva aproape vulgar. Şi e grotesc să vezi distinsele doamne potrivindu-şi ochelarii cu ramă aurită şi scormonind prin grămada de articole de lenjerie intimă, destinate evident unei vîrste ceva mai tinere. Distincţia lasă locul unei chibzuinţe gospodăreşti : întorc, concentrate, veşmintele pe faţă şi pe dos, le privesc, exigente, în lumină să le găsească defectele, Metodic, unul cîte unul, răscolind întruna grămada de mătăsuri şi de nailonuri.

în general, raioanele cu articole ieftinite îţi lasă un gust amar. Unii nici nu se mai ostenesc să urce la etajele unde preţurile sînt cele obişnuite. La magazinele unde se revarsă întruna spre subsol articole cărora li s-au descoperit cusururi de fabricaţie sau au fost deteriorate şi lăsate pe umăraş de vreo clientă neîndemînatecă sau, pur şi simplu, au stat prea mult fără să se vîndă, subsolul

are un public al lui. Dornic de chilipiruri. La „Alexander’s”, do pildă. Aici e locul de întîlnire al gospodinelor din mica burghezie sau al celor care se gîndesc că a cumpăra un ziar o o cheltuială inutilă, de vreme ce tot se ştie că subsolurile sînt mereu pline de lucruri cu preţ redus ; şi la ce mai e bun un ziar, dacă nu cunoşti oraşul şi drumul eu autobuzul pînă la alte magazine e complicat, iar cu metroul nu te descurci ?

..Alexander’s” are avantajul că e în centru, poţi să ajungi acolo repede şi nici nu e prea scump şi nici marfa nu e proastă. înghesuială în jurul meselor. Femeile îşi [ac loc, se apropie de tarabele scrijelite, care seamănă atît de puţin cu cele mereu curate şi îngrijite de la celelalte e^aic. încep să caute, cu mîini experte. Multe dintre ele vin cu copiii : n-au cu cine să-i lase acasă. Cufundate în explorarea grămezilor de pe mese, nu bagă de seamă cînd copilul dispare de lîngă ele. La scurte intervale, glasul placid al crainicei anunţă că s-a mai găsit un copil, îi dă numele (dacă e destul de mare sau ştie destulă engleză să înţeleagă întrebarea celui care l-a găsit) şi-o invită pe mamă să vină să-l culeagă de la administraţie.

Cea mai halucinantă privelişte din subsolul lui ,,Alexanders” (şi al altor magazine la fel de lipsite de mari pretenţii, dar cu o medie onorabilă) e aceea a încălţămintei adusă la ieftinire. Pe o tarabă cît 4 sau 5 mese de ping-pong, împărţiţi pe măsuri, pantofi, ghete, cizme, papuci de casă, tenişi, bascheţi, sandale de toate formele şi culorile. De multe ori, nu au loc pe masă şi, venind din colţurile încăperii, invadează podeaua. Pantofi cu toc cui — cîndva eleganţi — ieşiţi din modă, ajunşi aici din cine ştie ce ungher uitat al depozitului. Sandale cu tălpi groase, butucănoase, prin 1972—73, şi ele semn al eleganţei, dar care au început să se retragă încet spre cartierele peri« ferice ale oraşelor ; rapoartele medicilor ortopedişti vorbeau despre creşterea numărului de luxaţii ale gleznei şi

au fost, probabil, mai convingătoare decît înfăţişarea cam caraghioasă a fetişcanelor care călcau parcă pe picio^ roange, bocănind greoi pe trotuare. Poţi avea norocul să dai şi peste o pereche mai elegantă şi solidă, rătăcită aici prin cine r4ie ce întîmplare. Cunoscătoare ale locurilor, cumpărătoarele nu se mulţumesc cu ceea ce se vede pe mese : deschid dulăpioarele de dedesubt, scotocesc şi acolo, aruncă — nemulţumite — pe masă pantofii pe care i-au încercat şi nu li se potrivesc, sporind şi mai mult harababura.

Discret, din cîte un colţ al magazinului, un bărbat bine îmbrăcat supraveghează lumea care se înghesuie şi scormoneşte prin grămezile de haine şi de pantofi, de fulare, de sticluţe de colonie sau de lenjerie do pat. Camere de televiziune se rotesc peste tot, cuprinzînd, cu privirea lor necruţătoare, întregul magazin. Sus, la raioanele de blănuri, întotdeauna adăpostite într-un fel de cuşcă de sticlă, stă de pază un guard înarmat cu pistol. în fiecare an, comercianţii pierd sume imense de pe urma furturilor, ale aşa-zişilor ,,shop-lifters" ; mulţi sínt prinşi şi pedepsele sínt aspre, ajung pînă la cinci ani închisoare. Dar încă şi mai mulţi au învăţat să opereze fără să fie observaţi nici de paznic nici de instalaţiile electronico costisitoare. Un război surd se poartă între negustori şi hoţi, mai ales în subsolurile acestea ; şi, cum atrăgea atenţia un comentator al revistei *Fortune,* în lupta asta se cunoaşte cu certitudine doar numele celui care pierde : cumpărătorul[V]. Un anume procent (şi, se pare, nu chiar neînsemnat) din creşterea preţurilor provine din cheltuielile înghiţite de salariile tinerilor zdraveni. îmbrăcaţi în balonzaid care pîndesc prin colţurile magazinelor, de instalaţiile complicate de televiziune şi de alarmă. Şi, fireşte, de pierderile provocate de îndemînarea hoţilor care strecoară în mîneci, în buzunare special tăiate, în serviete, în pălării, tot ce le cade în mînă.

V **M.ichael S. Long, *Consumerism,* în *Fortune.* febr. 1974, p. 88.**

Se fură nu numai mărunţişuri. De la o prăvălie de pe Fifth Avenue, mare şi urîlă ca un hambar, unde se vindeau covoare orientale (false), a fost furat, ziua în amiaza mare, un Tabriz de 8 metri pe 6. Se fură haine, biciclete, discuri, conserve, încălţăminte, căţei de rasă. Orice. Hoţii au o fantezie inepuizabilă şi imaginaţia inventatorilor mijloacelor de pază se dovedeşte neputincioasă în faţa ofensivei „shop-lifter”-ilor.

E o anume tristeţe în înfăţişarea raioanelor unde se vînd solduiă. Grămezile a.celea diforme au ceva din înfă-ţişarea lucrurilor inutile aruncate afară din casă, cînd oamenii se mută şi dau deoparte tot ceea ce nu se leagă în nici un fel de propriile amintiri. O lavă de lînă, de piele, de material plastic purtînd obiecte de îmbrăcăminte, ghete, vase de sticlă, obiecte de bucătărie se revarsă în magazin. ,.Undeva s-a produs un dezechilibru între producţie şi consum. Sufocate, magazinele încearcă să-şi recapete respiraţia... Drumul spre coşniţa cumpărătorului e. însă, complicat şi produsele îl parcurg cu multe dificultăţi. Sînt cazuri în care cheltuielile pentru spaţiul de expunere abia sînt acoperite de încasările obţinute din vînzarea mărfurilor ieftinite.” [VI]

Şi în subsoluri continuă să se reverse, năpădindu-le. mărfuri de tot feluri. Pagini întregi ale ziarelor şe umplu cu anunţuri de ieftiniri. La aceeaşi oră a zilei, în saloanele de o eleganţă cam greoaie ale lui „lîergdorf & Goodman” doamnele în pardesie roz stau în< fotolii confortabile, iar vînzătoarele le prezintă toalete de sute de dolari ; la „Altman’s”, alte doamne în roz scotocesc prin grămezile de lenjerie cu preţ redus ; în subsolurile celorlalte magazine, gospodinele caută să împerech eze pantofii aruncaţi în maldăr. Şi pe Bowery, nişte amărîţi

VI **II. M. Forbcs, *Human Nature,* New York, 1971, p. 61.**

aşteaptă la stopuri maşinile, să le şteargă pentru o ţigară, un colţ de parbriz...

Pentru femeile care muncesc în zilele săptămînîi, timpul cumpărăturilor din magazinele care anunţă preţ redus este sîmbăta. Dealtfel, numărul de vinerea al lui *Daily News* — cel mai popular ziar riewyorkez — publică nenumărate pagini vestind ieftiniri („doar pentru o zi'*) la prăvăliile de pe strada 14, în the Bronx sau pe strada 125. Sîmbătă de-dimineaţă, la „Mayt*” sau la „Klein”, în Union Square, pe strada cu tarabe orientale scoase în stradă, e o înghesuială inimaginabilă. Pe scările staţiei de metrou suie fără contenire sute de oameni care intră în magazinele cu marfă ieftină.

Mai ales la „Klein”, prăvălia veche? ce s-a extins, treptat, dintr-o clădire în alta, ocupînd întreaga latură dinspre est a lui Union Square. Trei sau patru clădiri, cu stiluri diferite, prin care treci suind şi coborând trepte. în unele, podeaua de duşumea roasă miroase tare a bradolină : în altele, stîlpii sînt vopsiţi în verde, ca pe vremea cînd aici era o imensă măcelărie.

Cumpărătorii vin la „Klein” cu întreaga familie ; copiii ţopăie peste tot, se zbenguie pe escalatoare, se joacă de-a v-aţi-ascunselea printre tejghele, făcînd înghesuiala şi mai cumplită. Oamenii se strigă di?utr-un colţ în altul al magazinului, semnalîndu-şi vreo descoperire senzaţională, **o** haină sau un cupon de pînză la un preţ nemaipomenit de scăzut. Alţii colindă sistematic încăperile, cu pagina de ,ziar în mînă, căutînd mărfurile „cu regim special” pentru acea zi. Vin de departe, din extremitatea nordică a insulei, de peste East River, ba chiar din orăşelele de peste Hudsoa, din New Jersey.

Dar cei care au impresia că merg, fără nici un risc, la chilipir sínt vizitatorii periodici ai cartierului din jurul străzii Orchard, printre prăvăliile cu vitrine murdare şi cu tejghelele umplute vîrf cu cele mai inimaginabile mărfuri. Clienţii sínt, de multe ori, europeni veniţi pentru scurt

iimp în vizită la rude sau aflaţi în America de prea putină vreme să fi putut învăţa englezeşte. Pentru că în magazinele acestea mari cît nişte silozuri se vor- be.s oale limbile pămîntului. Negustorii au mirosul fin şi, proiitind de candoarea clienţilor, de faptul că — oricum — aceştia n-au încotro şi se lasă kt cheremul singurilor comerciant! pe carc-i pot înţelege, îi speculează fără să se sf iască. Lipsa de talent lingvistic e plătită scump. E drept, la príméi vedere, preţurile ţi se par de necrezut : în multe cazuri, sínt mai puţin de jumătate din cele ale magazinelor din alte părţi ale oraşului, chiar ale celor de pe strada 14. Mărfurile sínt aşezate cu mai multă grijă în rafturi : negustorii din Orchard au rămas la formele tradiţionale d'-comerţ, ştiute în Europa dinaintea celui de-ai doilea război mondial. Nu se văd mese cu articole scoc.se la ieftinire : totul e bine păzit, în spatele tejghelei. Dar sistemul „pe tocmite*' se practică cu voluptatea cunoscută ; fără grabă, metodic, cu glume, cu supărări prefăcute, clientul îndepărtîndu-se spre uşă. întoreîndu-se şi luînd totul de la capăt pentru doi sau trei dolari.

Pînze sclipitoare, ţesute cu fir de metal ; broderii cu flori uriaşe ; culori ce-ţi taie respiraţia ; mătăsuri stînd, înfoiate, pe tejghea, fălindu-se cu ornamentele lor ce închipuie păsări şi ramuri de palmieri; stofe pe care sínt cusute boabe ¡strălucitoare de sticlă. Toate fermecînd pri-virile galeşe ale clientului venit din colţurile cele mai îndepărtate ale oraşului.

Spectacolul continuă, mult mai pitoresc, în stradă. Jucării mecanice, flori de hîrtie, floricele, baloane, muzi-cuţe ; un iarmaroc neîntrerupt, spre veselia deopotrivă a copiilor şi a celor mari. Mai deoparte, cu figuri severe, negustoresc vînd valize şi cufere imense de voiaj, în care se pot transporta, de pildă, trusourile unei întregi generaţii de fete de măritat. Cuiere cu rochii şi cu pal-toane, vrafuri de cămăşi împachetate în foi de plastic, .ghete, aparate de radio cu tranzistor!, tricouri cu

inscripţii ce pot atesta că posesorul este membru al unui club sportiv universitar. Sau, pur şi simplu, că a călătorit nu numai în New York, dar şi în Texas, Hawaii sau Nebraska. Poşete cu aplicaţii în ţinte cu floarea mare, strălucitoare, închipuind ornamente care de care mai fanteziste. Bibelouri din material plastic, fiori artificiale ; o victorie a kitsch-ului. Cartierul din jurul străzii Orchard e un permanent loc de atracţie al celor care caută lucruri ieftine. Negustorii de aici nu dau anunţuri în ziare, nu-şi fac reclame la televizor, nu trimit băieţandri cu haine decolorate de soare şi bătrîni cu înfăţişare tristă să împartă mici afişe roz şi bleu, vestind spectaculoase scăderi de preţuri ; toată lumea din New York ştie că în Orchard ieftinirea e permanentă. Şi, în fiecare sîmbătă dimineaţa, autobuzele descarcă în strada Houston sute şi sute de chilipirgii veniţi din cealaltă margine a oraşului.

La Portland, o dată pe an, în august, toate marile magazine din centru, în jurul clădirii poştei vechi, anunţă o ieftinire a *tuturor* mărfurilor din raioanele de îmbrăcă-minte şi textile. Se cheamă „moonlight sale” — ieftinire la lumina lunii ; tine trei sau patru ceasuri, pînă pe la 11 noaptea. Evenimentul e aşteptat cu un fel de emoţie ; lumea se întreabă care vor fi, anul ăsta, articolele aduse la etajele „luminii de lună”. Doamnele îşi amintesc, cu o speranţă secretă, că în urmă cu nu ştiu cîţi ani s-au ieftinit şi blănurile : nu numai cele artificiale, dar şi unele de vulpe şi de iepure. Cu multă vreme înainte de deschidere, în faţa uşilor se adună grupuri mari ; niciodată nu se ştie precis ce-o să se ieftinească, dar nu încape îndoială că tot o să fie ceva util şi interesant. Tineri cu alură atletică se văd pretutindeni, aruneînd priviri neliniştite la teribila îmbulzeală din magazin : c ziua lor cea mai grea. Scările sînt blocate, nu se poate umbla decît cu liftul, şi etajele unde nu sînt aduse mărfurile cu preţ redus sînt lăsate în întuneric. (Cineva m-a asigurat că acolo veghează poliţişti înarmaţi, pentru că unii răufăcători au izbutit, în anii trecuţi, să se strecoare — nu se ştie cum — dincolo de

grilajele ce închid accesul la scări şi să intre la etajele unde nu se aplică reducerile de preţuri.) împodobite cu crengi verzi, cu decupaje mari din carton, cu baloane în formă de iepuraşi, Mickey Mousc şi elefanţi, sălile magazinelor sînt pline de un vuiet neîntrerupt. De jur împrejur, străzile sînt pline de oameni preocupaţi, care trec de la o prăvălie la alta, în căutarea *surprizei.*

A doua zi, magazinele din jurul vechii poşte îşi recapătă aerul sobru şi distins ; cartoanele psihedelice şi balonaşele au dispărut şi tinerii atleţi s-au risipit pe la toate etajele. Muzica, neauzită de nimeni în înghesuiala din ajun, pluteşte calmă peste tejghelele de sticlă. Aerul condiţionat se simte din nou, purtînd aromele raionului de drogherie şi ale detergenţilor cu care se spală zilnic pardoselile de ciment şi de material plastic. Mirosul specific al marilor magazine americane, puţin dulceag, avînd ceva de amestecuri sintetice.

Dealtfel, sticlele de colonie se află la îndemîna cumpărătorilor. Cu un vaporizator înfipt în flacoanele-eşantion, pe care multă lume nu rezistă ispitei să le încerce; discret, pe podul palmei, sau din belşug, pe haine. De multe ori, cînd se întorc de la şcoală, cete de copii dau o raită prin magazine şi nu uită niciodată să treacă pe la raionul de parfumerie. Muzica în surdină, răcoarea artificială a aerului condiţionat şi mirosul incert al flacoanelor ce-şi amestecă parfumurile nu lipsesc niciodată din supermagazin.

De un timp încoace, în oraşele care dispun de mai mult spaţiu s-au construit mari centre comerciale. De-a lungul cîtorva alei, adesea acoperite cu un tavan înalt de sticlă, se înşiră magazine de tot felul. Nu diferă foarte mult între ele ; şi la Seattle, şi la Rochester, şi la Minneapolis, şi la Raleigh. şi la Portland ele au cam aceeaşi înfăţişare.' Un magazin mare, ocupînd unul din unghiurile complexului comercial ; alături, un restaurant cochet şi nu prea scump ; şi, în continuare, prăvălii mai mici, una lîngă alta, la parter şi la

etajul care îşi suspendă, asemenea unor balcoane elegante, trotuarele deasupra aleii de dedesubt. La mijloc, unde se întîlnesc cele două axe ale centrului, o fîntînă arteziană. Care, da, e adevărat, nu seamănă cu fîntînile altor complexe comerciale : aranjamentul stîncilor, al gurilor de apă, al luminilor colorate, ritmul jeturilor şi muzica stropilor ce se rostogolesc pe pietre e, de fiecare dată, altul.

La Lloyd Center, la Portland, în elegantul cartier de vile din nord-est, în locul fîntînii e un patinoar artificial ce funcţionează tot timpul anului şi unde se poate intra gratis. La Minneapolis, Gateway Center e construit ca o clădire uriaşă de sticlă, un clopot sub care gerul de afară (oraşul e unul dintre cele mai friguroase ale ţării, media temperaturilor din lunile de iarnă fiind cu mult sub aceea din Juneau, în Alaska) nu are cum să intre ; la mijloc, un joc plin de fantezie al scărilor taie planurile construcţiei în unghiuri dinamice. Şi, sub bolta de sticlă înaltă de 40—50 de metri, cresc fagi şi stejari care, înşelaţi de căldura molcomă dinăuntru, nu-şi leapădă frunza nici în zilele cînd viscolele răscolesc zăpada, năpustin- du-se din Canada, peste Rainy River, şi lovesc în clopotul de sticlă din Minneapolis : pe unele ramuri frunza se înroşeşte, gata să cadă, pe altele plesnesc mugurii.

Prăvăliile au un anume farmec : tapete discret colorate, rafturi aşezate în mijloc, ca să lase cît mai mult spaţiu. Se găsesc de toate, de la obişnuitele supermagazine şi magazine alimentare, pînă la prăvălioare filatelice sau cele unde se vînd şei scumpe, cravaşe şi cizme de călărie. Mici cafenele şi cofetării, alături de ateliere de ochelari şi de ascuţit patine. Artizanat al indienilor ojibway (la Minneapolis, e autentic, adus din rezervaţiile din nord, de la Greatcr Leech Lake şi de la White Lake) şi mătăsuri franţuzeşti. Metal lucrat de scandinavi şi restaurante cu n'7"*. ă1 uri spaniole. Blănuri aduse de vînătorii canadieni şi solidă de lemn (pădurile ocupă 40% din supra

faţa Minncsotei), lucrată de urmaşii coloniştiloi’ finlandezi.

Poate că, însă,' cel mai pitoresc centru comercial de acest fel e cel de la Cleveland. Un pasaj ce se deschide din faţa monumentalei Biblioteci orăşeneşti, în apropiere de Centrul civic (din al cărui turn de 52 de etaje se vede întregul oraş, cu penajele roşiatice ale fumurilor de la oţelării, spre vest şi spre sud şi, spre nord, cu întinsul lac Erie, cel cu ape moarte, unde peştii au fost ucişi de reziduurile industriei). Influenţa arhitecturii răposatelor Hale pariziene e evidentă : păienjenişuri graţioase de fier, nervuri complicate, crengi şi melci de metal, balcoane înalte. Un aer uşor obosit, uşor prăfuit. Magazine mici, cu vitrine înalte, cărţi vechi, hărţi de acum două sute de ani, cravate, bomboane de ciocolată, lupe şi lunete astronomice şi de navigaţie, lîngă aparate de fotografiat, foarte noi şi foarte scumpe, calculatoare electronice şi maşini portative do copiat, produse de fabrica Xerox. Dar o linişte patriarhală învăluie acest colţ al oraşului care, la numai cîteva zeci de metri. în Fub’ir Square (unde la subsolul clădirii cu turn se află şi gara) e teribil de animat şi de zgomuios.

Sau, la Seattle, vechea piaţă de pe malul lui Fuget Sound, la capătul unor, străzi cu magazine moderne. Capriciu al constructorilor din cîteva generaţii, clădirea îţi dă impresia că s-a alcătuit prin adăugarea febrilă, nesupraveghealâ de nimeni, a altor şi a altor aripi. În rînd cu strada, halele de carne, de zarzavaturi şi de peşte. N-am văzut nicăieri în America, nici în alte porturi mari ale ţării, la Boston sau la San Francisco, un asemenea belşug de pescărie : specii pescuite în apele reci alé Alas- kăi, în sud, pe coastele Californiei, în rîurile ce coboară din Munţii Cascadelor. Dar, ciudat, icre nu se găsesc ; decît, bineînţeles, icrele negre care rămîn un articol de lux, nu la îndemîna oricui. Abia la New York, unde gustul european c atît de puternic, ne-am

întîlnit în prăvălii cu borcănaşele cuminţi, de culoare cenuşie, pe care le ştiam de acasă ; la Seattle icrele n-au altă valoare decît aceea de momeală la pescuit.

Deîndată ce coborî scările (spre ceea ce nu poate fi numit subsol, pentru că e săpat în trepte chiar în malul oceanului şi, din loc în loc, apa întinsă, luminată de soare, se vede pe fereastră), coridoarele încep să se împletească într-un labirint în care îţi vine foarte greu să te descurci. Pe dreapta şi pe stînga lungilor culoare se deschid un fel de grote colorate, scobite chiar'în pămîntul pietros al ţărmului ; într-un magazin mare, cu ornamente de hîrtie atîrnate de grinzile tavanului, se vînd mirodenii aduse din Extremul Orient, cîrnaţi cu nume nemţesc, parfumuri franţuzeşti, tutun de pipă englezesc, conserve de fructe havaiene, zaharicale din America de Sud. Alături, un magazin de pielărie, cu şei de tot felul, cizme de călărie şi de vînătoare, curele late, bătute în ţinte, ca în westernurile clasice. Mai încolo, se vînd acvarii de toate dimensiunile, cu peşti exotici, fosforescenţi. Un mic restaurant cu mîncăruri pescăreşti, de la fereastra căruia se văd vapoarele ieşind din port. Şi, la capătul coridorului celui mai de jos, prăvălia cea mai căutată de clienţii pieţei vechi din Seattle : un fel de magazie plină de praf, cu nişte geamuri ce nu mai lasă să se desluşească nimic, plină cu tot felul de lucruri ce par a fi fost salvate de sub molozurile unui cutremur. Rochii care ar mai avea nevoie de fierul de călcat, pantofi nelustruiţi, jucării cam jerpelite, ceasornice cu cadrane bătînd uşor în galben, peruci uşor năpîrlite ; s-ar părea că e doar o hală de vechituri : i se spune însă, „Salvation Army Store”, Magazinul *Armatei Salvării.* Din cînd în cînd, cam o dată la trei luni, locuitorii dintr-un cartier anume primesc prin poştă anunţuri care-i vestesc că în cutare zi camioanele- *Armatei* se vor afla în colţul străzii lor, „primind cu adîncă recunoştinţă darurile pentru săracii oraşului”, în faţa unor magazine sînt aşezate nişte lăzi mari, unde eşti invitat să

pui, ca într-o cutie poştală, pachete cu îmbrăcăminte ; sînt luate de acolo şi transportate la ateliere unde sînt recondiţionate şi, apoi, vîndute. Se primesc şi piese uzate de mobilier, covoare şi perdele vechi, bibelouri (chiar şi ciobite), lămpi, rachete de tenis, mingi de fotbal, crose de golf. în general, se primeşte orice. Şi nimeni nu se ruşinează să intre într-un asemenea magazin, să cotrobăie prin grămezile cu miros de praf şi să-şi aleagă, de pildă, o haină. Cînd un pulover costă cel mult un dolar şi un cordon (eventual de piele) un cent, nu mai e loc pentru nici un fel de orgoliu.

Asemenea prăvălii ale *Armatei Salvării* se află în mai toate oraşele americane, şi mărfurile vîndute au peste tot cam aceeaşi înfăţişare de tristă îngrămădeală a obiectelor desperecheate ; ceea ce nu le împiedică să fie căutate, pentru că preţul lor e, într-adevăr, un chilipir. Nu ştiu de ce, dar toate prăvăliile de acest fel, administrate fie de *Armată,* fie de *Asociaţia pentru protecţia orbilor sau a copiilor paralitici* sau *a celor întîrziaţi mintal,* au acelaşi aer dureros. Uneori, hăinuţele de copii, tricotajele, jucăriile sînt nou-nouţe, dar ceva în atmosfera magazinului — sau, poate gîndul că banii strinşi sînt îndreptaţi spre nişte fiinţe atît de nenorocite — te lipseşte de bucuria ce însoţeşte, în mod obişnuit, o asemenea cumpărătură. Şi, neîndoilonic, îţi dai seama cît de puţin rezolvă aceste prăvălii problema atît de complicată a sărăciei. Ca şi găleţile roşii prinse de şevaletul pe care e agăţat un carton colorat cu inscripţia „Nu-i uitaţi pe cei ce se află în suferinţă”, din preajma orchestrei ce intonează în faţa marilor magazine, în ajunul sărbătorilor, imnuri tradiţionale americane, polci şi valsuri. Găleţile în care unii trecători — nu foarte mulţi — îşi aruncă obolul. Concertele *Armatei,* avînd ca protagonişti domni corpolenţi cu obraji bucălaţi, doamne uscăţive şi tineri stîngaci, cu ochelari mari (la Seattlc, în adăpostul format de scările de la capătul *monoraiului* — tramvaiul aerian mergînd pe o

singură şină — mica orchestră era acompaniată la un pian, adus în fiecare dimineaţă cu un camion hodorogit), au început să fie înlocuite de imprimări ale' unor formaţii muzicale celebre. Calitatea execuţiei a crescut incomparabil, dai' banda de magnetofon nu poate, negreşit, sa ia locul emoţiei candide a falsetului trompetelor, în care muzicienii improvizaţi suflau cu adîncă şi neclintita convingere.

în fiecare număr al revistelor de mare tiraj se publică fotografii ale unor copii cu privire înfometată şi speriată, însoţite de o inscripţie patetică : „Cu cîţiva dolari pe lună îi puteţi salya viaţa”. Copii din America Centrală, din regiunile andine, sau din acele ţinuturi ale Statelor Unite în care sărăcia e endemică : Munţii Appalachi, Virginia de Vest... Apelurile nu rămîn fără răspuns. Am cunoscut pe mulţi dintre cei înscrişi pe listele societăţilor de binefacere, cotizînd lunar, cu convingerea că salvează viaţa unui copil. La Portland, un negustor retras din afaceri a înfiat (evident, fără forme legale, ci doar Ia modul pur simbolic) un copil indian dintr-un sat al Columbiei, îi trimetea lunar, prin intermediul societăţii filantropice, o anume sumă şi păstra pe masa din *livirig-room* fotografia fetiţei în rochiţă nouă, cumpărată de el în primăvara cînd o vizitase la ea, în sat. Era foarte mîndru de ce făcuse şi nu-şi dădea seama cît de puţin înţelesese toate problemele sărăciei.

în familiile americane, adoptarea unor copii nu reprezintă un fapt neobişnuit. Aşezămintele de copii găsiţi întreprind o anchetă minuţioasă şi greoaie, cer numeroase informaţii despre cei care vor să-i înfieze pe micuţii pensionari ai instituţiei ; uneori, operaţiile precedînd încheierea actelor oficiale de adopţiune pot dura şi mai mult de un an de zile. Mi s-a părut însă inumană condiţia pusă mamelor ce-şi lasă copilul în seama administraţiei unui asemenea aşezămînt : le este

cu desăvîrşire interzis să se intereseze de adresa şi de numele părintelui' adoptiv ; legăturile cu propriul copil sînt rupte pentru totdeauna. Faptul e, fără îndoială, logic şi legitim : copilul trebuie ferit de şocul descoperirii că oamenii care l-au crescut nu sînt adevăra-ţii săi părinţi. Dar hotărîrea justiţiei e crudă : mama şi copilul ei rămîn despărţiţi pentru totdeauna şi ei îi este interzis, sub pedeapsă, să încerce a-l mai vedea vreodată.

Un magazin aparţinînd tradiţiei americane e aşa-nurnitul *drug-stor e.* La început, o prăvălioară unde se vindeau medicamente. I s-a adăugat apoi un raft cu reviste şi cu ţigări ; mai tîrziu, un vas de sticlă prin robinetul căruia curgea limonada uşor sifonată, faimoasa *lemon soda.* Treptat, au apărut automatul pentru ţigări, altul pentru sticle de *coca,* de *pepsi,* de *soda* cu tot soiul de miresme sintetice. Hîrtie de scris, pixuri, cărţi în ediţii de buzunar, pastă de dinţi, ochelari de soare, cremă de ras, antisu-dorifice, dezodorante, jucării ieftine, zgărzi pentru căţei, baterii pentru tranzistori, rechizite şcolare, ciorapi supra-elastici, ascuţitoare de toate dimensiunile sînt etalate în rafturi ; amintirea originii etimologice a denumirii magazinului o mai apără doar domnul cu halat de un alb impecabil, cu ochelari înrămaţi în aur, care oficiază grav şi demn într-un colţ, preparînd reţete şi dînd sfaturi pacienţilor de toate vîrstele. încolo, o prăvălie la fel ca oricare alt magazin general, ca „Woolworth" sau cu „Lams- ton's" ; îi lipsesc doar raioanele de perdele şi covoare, de plăpumi, perne, lămpi şi picturi cu apusuri de soare şi cu flori, confecţionate în serie.

în New York şi în alte cîteva oraşe, pe străzile principale se înghesuie zeci de prăvălii mărunte, cu cele mai incredibile lucruri. Pe Third Avenue, la cîteva sute de metri de casa unde locuiam, era un magazin în care se vindeau scoici şi stele de mare de toate mărimile : prin vitrinele aburite de praf, n-am văzut niciodată vreun muşteriu în prăvălia cu

marfă atît de ciudată, şi bătrîna proprietăreasă, întotdeauna singură, citea imperturbabilă la lumina săracă a unei lămpi cu abajur verzui. în schimb, la magazinul de pe strada 34, unde se vindeau bucăţi de rocă, de forme ciudate, cu urme de minereu, cumpărătorii se îmbulzeau. E drept, nu în aripa unde erau expuse, la preţuri de mii de dolari, mese cu tăblii de onyx şi toalete sculptate în alabastru ; ci în faţa dulapurilor în sertarele cărora, aşezate în culcuşuri de vată, erau tot felul de pietre semipreţioase din America de Sud, de pe ţărmul Mediteranei sau din straturile de prundişuri colorate ale Arizonei. N-am înţeles de ce ar fi mai puţin atractive elegantele stele de mare, de un roşu vineţiu, crengile de coral sau aricii de mare, de un verde fosfo-rescent, decît pietricelele culcate în vată. Sau decît fluturii cu aripi fastuoase, concentrînd curcubee ireale, din cele cîteva prăvălioare de pe Second Avenue, în zona străzilor 80.

La New York se publică săptămînal o revistă, *Cue, c&ye* dă programul spectacolelor de teatru şi cinemato-graf, al concertelor, al galeriilor de artă şi al barurilor de noapte. Şi anunţuri ale celor mai senzaţionale articole puse în vînzare la diversele magazine din oraş. Aleg cîteva din numerele apărute în martie 1974. Papucii de casă, importaţi din emiratul Oman. Autografe ale unor scriitori celebri. Barometre vechi (de ocazie). Ceară de albine. Colivii. Candelabre. Bastoane cu măciulie de fildeş. Pisici şi cîini de rasă. Aparate pentru retezatul ţigărilor de foi. Rîşniţe de cafea. Ceasornice cu cuc. Piese din care oricine-şi poate monta un harpsicord. Fonografe vechi. Petice de piele pentru* întărirea hainelor la coate. Florete. Flori cristalizate în aer lichid. Fosile. Lunete astronomice. Frunze de viţă conservate. Meşe de păr. Peruci de diverse culori. Medicamente homeopatice. Paturi de spital (de închiriat). Polonice. Costume lapone, norvegiene, siciliene, sud-americane, bengaleze, tasma- niene,

bavareze, arabe, basce. Unelte marinăreşti. Mănuşi de piele pentru căţei. Echipament de alpinism. Partituri

muzicale. Mocasini. Conserve «de caracatiţă. Conserve ele aligator. Conserve de broască ţestoasă. Conserve de ren. Picturi şi gravuri (de închiriat). Ardei iuţi muraţi. Păpuşi iavaneze, filipineze, malgaşe, hailicne. Discuri vechi. Mobilă recondiţionată. Cai de mare, vii şi împăiaţi. Iarbă de mare. Haine de antilopă, căptuşite cu blană de oaie. Schiuri pentru antrenament în cameră. Goblenuri „cu reproduceri după picturi faimoase”.

Şi trei anunţuri, care mi se par cele mai uimitoare dintre toate : ..consultaţii psihiatrice pentru pisici” *(Fabulous Felines,* 141 Lexington Avenue), scobitori „suflate cu aur. în cutiuţe de piele şi chiar cu iniţiale gravate” *{Merrin,* 530 Madison Avenue), şi ..gene false pentru cîini” *(Abraham & Straus,* în Brooklyn), pe care le-am găsit într-un ghid comercial al Ncw Yorkului. de acum ciţiva ani.

E greu de spus dacă aici comerţul răspunde cerinţelor consumatorilor, sau dacă el creează apetitul originalităţii (şi, cîteodată, evident, al snobismului) clientelei. Fapt e că, într-o lume în care produsele comerciale tind spre egalizare deplină şi doar ambalajelor le revine sarcina să le diferenţieze, apar asemenea nemaipomenite iniţiative ale negustorilor. Efectul nu e departe de ridicol. Fireşte, cei mai mulţi le privesc cu un zîmbet amuzat; şi puţini americani se arată, totuşi, ispitiţi să plătească un specialist pentru a afla pricina tulburărilor psihice ale miţei sau să-şi înfrumuseţeze căţelul cu Iun gi gene frizate. Dar e.sigur că s-o fi găsind şi cineva să răspundă unor asemenea tentaţii snobe, de vreme ce negustorii există şi n-au dat încă faliment

Mi s-a părut ciudat, la început, că dintre toate fructele care se vînd în magazinele americane cele mai ieftine erau bananele. La mai puţin de jumătate din preţul

merelor. Chiar şi la Seattle sau la Portland, aflate Ia cîteva zeci de mile de nesfîrşitele livezi de la răsărit de Munţii Cascadelor, cele mai rodnice livezi de meri din întreaga ţară. Am aflat ceva mai tîrziu că, de fapt, cumpărătorul plăteşte mina de lucru a muncitorului agricol american ; în vreme ce bananele sînt culese de zilerii prost plătiţi de pe plantaţiile Americii Centrale, stăpînite de atotputernica *United Fruit Company,* „Mamita Yunay”, cea care schimbă după voie guvernele şi declanşează contrarevoluţiile.

Şi pe teritoriul Statelor Unite se mai petrece aşa ceva. Luni în şir, în faţa miilor de magazine ale companiei „A & P,” pichete de studenţi au manifestat în vara lui 1970, îndemnîndu-i pe cumpărători să ia numai salata verde purtînd semnul vulturului negru al Uniunii muncitorilor agricoli. Ce se întîmpla, de fapt ? în fiecare an sosesc din Mexic, trecînd pe ascuns graniţa, cîteva mii de ţărani ce-şi găsesc greu de lucru în ţara lor şi nădăjduiesc că vor putea să cîştige mai bine la nord de Rio Grande. Muncesc mai ales în podgoriile plantate în nisipurile calde ale Californiei, care dau dulceaţă şi mireasmă bobului transparent, şi în grădinile irigate din belşug, — unde salatele capătă o nemaipomenită frăgezime. Specu- lîn-du-le situaţia de imigranţi ilegali, proprietarii pămîn- turilor îi plătesc cu un salariu de mizerie. Stau în locuinţe insalubre, în colibe improvizate din seînduri şi cîrpe. Asistenţă medicală nu li se acordă, pentru că nefiind stabiliţi cu acte în regulă pe pămîntul american, nu se pot înscrie în societăţile de asigurări. Şi onorariul medicului se ridică la sume pe care ei nu speră să le poată plăti vreodată.

De aceea, cînd cineva a început să vorbească în numele lor, să atragă atenţia Americii asupra soartei acestor nă- păstuiţi, el a devenit deîndată un erou al lor. Şi tînăra

generaţie din Statele Unite a îmbrăţişat cauza acestui om

care vorbea cu simplitate, povestind — cu un puternic accent spaniol — nenorocirile muncitorilor agricoli din sud-vestul ţării. îl cheamă Chavez.

Multă vreme, numele lui era pomenit în primele pagini ale ziarelor. S-au publicat mai multe cărţi despre el. Portretul său era pus în vitrinele multor prăvălii din cartierele hispano-americane, în ferestrele caselor din apropierea Universităţii Columbia. Şi nu numai de acolo. Chavez a ajuns un simbol al luptei pentru dreptate socială. Chipul lui, zbîrcit, cu privirea uşor melancolică o ochilor oblici, de metis, cu un zîmbet ironic în colţul buzelor, era imprimat pe tricourile tinerilor spanioli americani. Şi nu numai ale lor.

„Boicotul salatei”, la care au participat sute de mii de studenţi, şi-a atins în cele din urmă scopul. După ce o vară întreagă clienţii lui ,,A & P” au fost îndemnaţi să nu cumpere salată dacă nu era ambalată în lădiţe cu vulturul negru (semn că veneau din grădini unde se aplicase contractul colectiv cu muncitorii veniţi de la sud de Rio Grande) şi negustorii au fost obligaţi să arunce zeci de vagoane de salată veştejită, venită în ambalaje fără vultur, contractul colectiv a fost semnat în aproape toate grădinile de zarzavat din California, Arizona şi New Mexico.

Dar, aproape în fiecare primăvară, deîndată ce salata începea să fie culeasă din pămîntul încins de soare al sud-vestului, Chavez trebuia să-şi ia lupta de la capăt. Şi pichetele studenţeşti se iveau din nou în faţa prăvăliilor, cerîndu-le cumpărătorilor „să boicoteze salata”. „Una dintre cele mai semnificative mişcări sociale de la începutul acestui deceniu s-a desfăşurat sub semnul acestei umile legume. Dar acţiunea lui Chavez avea ceva maiestuos şi sobru, pentru că atingea o problemă dra

matică a existenţei unei categorii exploatate, pe care capitalismul agrar o nesocotea, realizînd de pe urma oprimării ci profituri nelegitime şi imorale/* [VII]

Acţiunile organizate în sprijinul unei alte categorii nedreptăţite erau mult mai sporadice şi rezultatele ci nu au fost atît de limpezi. Cea mai veche populaţie a Americiu indienii, păstrase, prin tratatele încheiate cu guvernul federal, drepturi asupra pescuitului pe unele rîuri. Indienii tribului Squamish din statul Washington, de pildă, s-au văzul .la un moment goniţi de pe valea Columbiei, unde — încă de pe vremea căpeteniei Seattle — li se garantase că pot veni oricînd să pescuiască somon. Dar, nu cu mult timp în urmă, în apropiere de orăşelul The Dallcs, s-a clădit o centrală electrică şi apele s-au golit de peşte. în crescătoriile din aval de hidrocentrală — constituite după aceea — pescuitul c interzis.

Am văzut o asemenea crescătorie, cu bazine în care puietul era sortat ştiinţific, pe diverse specii. Peştilor li se dădea drumul o dată pe an, la vale, şi ajungeau — mî s-a spus — pînă spre Astoria, la gurile fluviului, la cîteva sute de kilometri. Cînd simţeau că li se apropie ceasul sfîrşitului, se întorceau înotînd împotriva puternicului curent, să moară în locul de undo au purces, cu nu ştiu cîţî ani în urmă. Sute de peşti se zbateau în faţa grilajelor de fier, se izbeau în porţile închise, sâgetînd aerul cu o dureroasă sclipire de argint. Unii săreau în sus şi. dintre ei, cile unul cădea în bazinul închis cu gratii. îşi împlinise destinul.

N-am înţeles de ce indienilor nu li se îngăduia, în acel an 1970. să pescuiască (aşa cum le era, de fapt, chezăşuit prin tratate cu guvernul de la Washington) în apele care se umpluseră, în sfîrşit, după multă, vreme, cu peşte.

VII **Ross Halhaway, *Chavcz !,* New York. 1974, p. 271.**

Cînd. pentru a releva dramatismul acestei stiuaţn, în fruntea unui grup de indieni Marlon Brando a venit să pescuiască în apele Columbiei, poliţia a intervenit. L-a arestat. Cîtova zile ziarele şi televiziunea au comentat aceste înlîmplări. Pe urmă, nimeni n-a mai vorbit despre rîul unde peştii bătrînî, minaţi de un inexplicabil instinct, se întorceau să moară în apele de unde porniseră cu multă vreme în urmă.

Cu toate acestea, asociaţiile de protejare a mediului (tot mai numeroase şi mai active) se referă consecvent la tradiţiile indiene ca la o pildă de ..respect faţă de natură. faţă de ceea ce constituie casa acestei speţe umane, singura din univers care-şi pune singură în primejdie, cu bună ştiinţă, propria existenţă”. în fiecare săptămină, pe străzile oraşelor, pe coridoarele şcolilor, în campusurile universitare, în marile magazine, în grădinile publice, la intrarea sălilor de spectacol, în apropierea spitalelor şi a cabinetelor medicale, se organizează pichete ale asociaţiilor de apărare a naturii. Se împart insigne cu simboluri indiene, pamflete cuprinzînd poeme şi legende ale j celor clintii locuitori ai Americii, îndemnînd la „păstrarea frumuseţii pe care cei de odinioară au vrut s-o sporească pentru cei ce vor veni”. Am la îndemînă o asemenea foaie de hîrtie, pe care mi-a întins-o. în Voluntecr Park, la Seattle, într-o zi de primăvară a lui 1970, un tînăr cu părul strîns într-o bentiţă asemenea celor purtate do indienii Squamish. Iată un fragment al textului semnat de „Cruciaţii pentru aer curat” : ..Cu fiecare creangă pe care o tăiem din păduri, ca să ne împodobim zadarnic prispele caselor, ne osîndim la o viaţă mai plină de suferinţe şi de boli necunoscute celor de acum cîteva secole. Natura se răzbună. Am ucis jivinele întinselor stepe, bizonii şi urşii din Munţii Cascadei

şi vulpile cu blana argintie, pentru dosartclc noastre orgolii vestimentare. Şi am stricat echilibrul vieţii de pe acest pămînt. cîndva blagoslovit de Marele Spirit al indienilor. Cu puşca şi cu excavatorul am tăcut loc unui boli grele. Copiii noştri vor fi mai firavi, pradă uşoară oelor mai neaşteptate maladii. Am scobit munţii scoţînd cărbuni, întunecînd cu fum greu mirositor orizontul acestei ţări. Şi am oprit apele în stăvilare care au ucis peştii şi au distrus vegetaţia cea darnică-n aer curat. Ne mîndrim că sîntem cei mai mari consumatori de energie electrică din lume şi nu ne întrebăm dacă *a co'n&itrna* nu înseamnă, cumva, şi *a distruge.* Ne-am ferecat în case, am închis .ermetic ferestrele (ferestre scumpe, fabricate din minereuri scoase din munţii slăbiţi de perforări primejdioase) şi am adus în casă aparate care fabrică aer artificial. Sobe şi frigidere şi ventilatoare şi rîşniţe de cafea şi maşini de spălat şi de uscat şi televizoare şi aparate de masaj şi făcăleţe — toate electrice. *Totul electric,* în vreme ce mîncarea însăşi îşî pierde gustul, produsă în fabrici electrice, unde nu mai interesează pe nimeni altceva decît numărul cutiilor de conserve produse într-o singură zi. Năpădiţi de cutii de conserve, împresuraţi de aparate electrice, ducem o existenţă artificială. Natura se răzbună”.

Au apărut, pretutindeni în oraşele americane, prăvălii unde se vinde „organic food” — alimente „naturale” (!). La început, privite cu suspiciune, pentru că băieţandrii care vindeau aici purtau păr lung şi *blue-jeans,* ceea ce amintea de mişcarea „hippie” de acum vreo 15—20 de ani — azi dispărută şi înlocuită de un fel de surogate cărora în chip abuziv li se spune tot *hippie.* Apoi, cînd şi-au dat seama că legumele, fructele, carnea au alt gust decît la „A & P.” sau la „Safeway”, oamenii au început să le cumpere de aici. Şi atunci au apărut, mai

ales în cartierele studenţeşti, negustori care n-au socotit că, lăsîndu-şi să crească părul lung şi strîngîndu-l într-o panglică indiană, însemna că adoptă o atitudine politică, ci doar că în felul ăsta şi-ar spori cîştigurile. Era doar o chestiune de uniformă : halate verzi sau portocalii sau albastre la supermagazine, păr lung şi *blue-jeans* la prăvălii de „organic fond”.

Dealtminteri, ceea ce s-a întîmplat în prăvăliile de legume e semnificativ pentru o întreagă mentalitate care a dus la transformarea unor mişcări de protest social (dacii obiectivele protestului erau foarte limpezi, îmi propun să discut într-un alt capitol) în simplă modă.

Prăvăliile de „alimente naturale” sînt, însă, puţine; gospodina americană nu mai are timp să se deprindă din nou cu munca din bucătărie, unde trebuie să prepare îndelung hrana, s-o cureţe, s-o fiarbă, să măsoare cu grijă ingrediente, să scoată de la foc, să adauge, să scoată, să toarne dintr-un vas în altul, să săvîrşească acea miraculoasă alchimie a cinei, care constituie străvechiul chin şi orgoliu al femeii de pretutindeni : trudă de ore întregi, risipită în bucuria de cîteva minute a mesei — uneori lăudată de cei ai casei, alteori pierdută în discuţiile despre baseball ale celor mai tineri şi în lectura absentă a ziarului despăturit tacticos de tatăl familiei. Cutia de supă („adăugaţi două cutii de apă : rezultă 3 porţii”), porumbul şi zarzavatul îngheţat („se fierbe opt minute”), baghetele de peşte tăvălite prin pesmet („zece minute în cuptorul încins la 450 grade” — fireşte, Fahrenheit), puiul gata fript, nu pot fi înlocuite cu una cu două din meniul mesei de seară a americanului. Pentru că prînzul înseamnă fie sandvişul adus de acasă în săculeţ de plastic, fie masa de restaurant cu serviciu rapid, tejgheaua expresului sau a automatului cu pereţi acoperiţi de sertăraşe de sticlă-deschise cu

monede de 25 de cenţi ; şi unde, bineînţeles, se află tot sandvişuri.

Dacă-l întrebi pe un american care e mîncare lui naţională, îţi răspunde fără să ezite : „hamburgerul”. Şi, în ciuda numelui —• deloc american, trădînd originea germană — aşa şi este. Pîrjoala friptă, căreia i se adaugă frunze de salată, castraveţi muraţi, ceapă tăiată în felii rotunde şi nelipsitul *ketch-up,* e prezent pretutindeni : în oraşe, pe marile şosele, pe drumurile lăturalnice, la restaurantele studenţeşti, în aeroporturi şi aulogări. Este, probabil, obiectul celei mai vaste industrii din America, întinse reţele naţionale, cu mici restaurante tapisate în material plastic semănînd aidoma între ele, cuprind întreaga ţară, de la Atlantic la Pacific. Tichia imensei păpuşi „Jack-în-the-Box”, care scoate capul din cutia cocoţată pe un stîlp se vede de departe, la răspîntii de şosele sau în centrul unor oraşe cu tradiţii aristocratice la Boston, la Philadelphia, la Hartford, la Stamford, la intrarea în oraşele-muzeu, Ia Williamsburg, la Plymouth, la Provincetown, la Mystic. Firmele cu litere mari ale lui Macdonald („pînă acum 5 miliarde de clienţi au fost serviţi la Macdonald”) se rotesc lîngă Niagara, în apropierea peşterii Mammoth, stîncilor întunecate de pini şi de ienuperi, izbite de fluxul ce trece, vuind, pe sub podul înalt de la Deception Pass, în grandiosul peisaj al lui Puget Sound. Chiai' şi în oraşele ce-şi păstrează cu înverşunare faima rafinamentelor gastronomîce, San Francisco sau New Orleans.

Traversam, odată, Atlanticul, venind spre Europa. Noaptea scurtă de peste Ocean trecuse pe sub avionul plecat să întîlncască soarele în drum. Lăsasem în urmă Irlanda, toţi pasagerii se treziseră, stewardessele aduceau în pahare de plastic cafeaua apoasă şi se dădeau prosoape cu apă fierbinte celor abia treziţi din aţipeala înşelă- **2lH)**

toare de cîteva ore. Pe măsură ce ne apropiam de ţărmul Franţei, toţi începeau să vorbească cu însufleţire despre deliciile bucătăriei franţuzeşti. Îi entuziasma gindul că, vreme de cîtcva zile, se vor înfrupta din mincărurile al căror rafinament era celebru în America (reclamele unor produse noi sînt rostite, la televiziune, cu accent franţuzesc, un fel de garanţie a calităţii). De îndată ce operaţiile vamale s-au încheiat şi am intrat în holul Orly- ului, grupul de turişti s-a îndreptat în grabă spre baraca vopsită în alb şi roşu, unde se vindeau hamburgeri.

Sînt cîteva domenii în care respectul faţă de experienţa franceză se manifestă cu un fel de ostentaţie. Restaurantele newyorkcze cele mai faimoase au, nu o dată, firme franţuzeşti : *Place Pigalle* — în Harlem ; La *Bibliothèque* — aproape de sediul O.N.U. ; *Cocotte* — în elegantul cartier' al străzilor "50. Una din rarele brutării unde se mai văd pîinile scoase, aburind din cuptor, se cheamă *Colette.* Bucătăria franţuzească e un semn de distincţie şi, invitînd pe cineva la o convorbire de afaceri la Le *Valois, V Armorique, Le Marmiton, Le Veau d’Or, Le Boeuf à la Mode,* îţi asiguri — îmi spunea cineva cu seriozitate — jumătate din succes. Preţurile sînt, bineînţeles, mai mari : plăteşti prestigiul numelui franţuzesc. Deşi, uneori, doar firma şi lista de bucate sună franţuzeşte. Vinurile cu nume franţuzesc sînt şi ele foarte preţuite, chiar cînd sînt aduse din California sau de pe valea Hudsonului ; cei care le fac reclama la televiziune trebuie să poarte, se înţelege, mustăţi stufoase şi să vorbească engleza cu un accent ce ar puica sugera Alsacia sau Perigordul. Chiar şi vinurile de pe valea Rinului trebuie certificate de o pronunţare graseiată a numelor proprii. Cînd, pe Fifth Avenue, în locul unui magazin de confecţii ce dăduse faliment s-a deschis un restaurant-expres, pe firma căruia se citea, simplu,

Siiack, gustare, s-a adăugat un *le : Le Snaclc ;* hibrid, dar

evocator.

Florile sînt şi ele prezentate de un actor de obîrşie franceză. La fel, parfumurile, cremele de ten, bijuteriile, machiajele. Cu toate că unul din lucrurile surprinzătoare este discreţia cu care majoritatea femeilor din America folosesc rimelul sau albastrul pentru pleoape, genele false sau oja în culori tari. Mai ales cele din generaţia tînără. Femeia americană {îndeosebi cea de Ia oraş) munceşte la vreun birou, la vreo bancă, în fabrică ; pleacă devreme de acasă, se întoarce tîrziu — după şase — cînd începe să' pregătească masa de seară (pentru prînz le dăduse şi celorlalţi din familie cîte un sandviş, iar copiii mîn- caseră la cantina şcolii). N-are timp să stea prea mult în faţa . oglinzii. înfăţişarea ei, în tradiţie anglo- saxonă, e mai curind sportivă ; pentru cele mai multe, distincţia înseamnă simplitate. Fardurile prea sofisticate rărnîn pe seama modelelor, a fetişcanelor care pozează pentru coperta revistelor. Surprinzi pe stradă, în metrou, în lift, un fel de surîs ironic (deşi, în general, oamenii nu se privesc, semnul suprem al politeţii fiind discreţia) cînd apare o fiinţă prea violent machiată, cu prea mult albastru pe pleoape, cu ochii înroşiţi de sub- stanţele cu care se lipesc genele artificiale.

Şi totuşi, uzinele de chimicale nu ostenesc să fabrice tet soiul de produse menite să fure timpul femeilor, ga- rantîndu-le în schimb frumuseţea. Au apărut seturi de manichiură cu unghii din celofan, vopsite în cele mai diverse culori, unele dintre ele cu desene de flori, de gărgăriţe, de fluturi miniaturali, cu dungi şi cu puncte : * se aplică pe unghia veritabilă şi se taie la lungimea dorită. Fire de nailon care se plantează, unul cîte unul, pe marginea pleoapei, să îndesească genele ; operaţie teribil de migăloasă. Dar am impresia că nici una din modele astea n-a prins, în ciuda stârnitoarelor reclame din pauzele filmelor sentimentale, în programele de

dimineaţă ale televiziunii, destinate gospodinelor. Au ajuns doar prin cartierele periferice şi au rămas, nici măcar pentru multă vreme, acolo. Sînt privite — ca şi machiajul prea abundent — ca un semn de gust îndoielnic. De cîţiva ani le ţin tovărăşie şi pantofii cu talpă exagerat de groasă, refugiaţi mai ales la marginea oraşelor. Ca moda ochelarilor de soare cu lentile imense, cocoţaţi în creştet, potrivit unei mode lansate (eu sau fără voie ?) acum un deceniu şi jumătate, de frumoasa soţie a preşedintelui Kennedy. Care, mai presus de orice argument, descindea dintr-o familie de francezi. Gestul obişnuit al americanului pres- bit, săltîndu-şi ochelarii pe frunte, să poată citi o notă, o scrisoare scurtă, un cec, al profesoarei sau al funcţionarei ce nu şi-a legat ochelarii cu un lănţişor petrecut pe după gît şi se teme să nu şi-i piardă din buzunar, s-a transformat — pentru un timp — în modă ; acum rezistă doar în unele cartiere, unde a ajuns tîrziu, după amurgul minijupei.

S-ar putea spune că industria cosmeticelor e singura în care sentimentul naţional american nu se simte rănit de preferinţele celor ce cumpără produse străine. Se înţelege, nu e vorba numai de o atitudine patriotică ; comerţul din Statele Unite are de înfruntat concurenţa multor firme de peste Altantic şi de peste Pacific. Ea chiar şi de dincolo de frontiera canadiană. Automobile germane, italiene, suedeze, aparate de fotografiat şi tranzistor! japonezi, jucării fabricate la Singapore, stofe englezeşti, cărţi tipărite de editurile americane în Olanda, pantofi importaţi din Spania şi Italia, confecţii din diverse ţări europene, blănuri canadiene. S-au constituit mai multe asociaţii de „apărare a industriei americane”,

imele cerind de-a dreptul instituirea protccţionismcdui vamal.

Un prieten mi-a arătat un extraordinar document al acestei campanii : un fel de eşarfă de hîrtie. cu margini albe şi roşii, cu stele albastre asemenea celor de pe steagul american. Cu litere mari, un îndemn energic : ..Be American — Buy American !’* (Fii american, cumpără produse americane !). Dar într-un colţ, discret, cu litere abia văzute, necruţătoarea menţiune : .,Made în Hong-Kong\..

Într-o ţară al cărei comerţ foloseşte mijloace aîit de moderne (aproape 70% din cumpărăturile de obiecte casnice cu existenţă mai îndelungată : mobilă, aspiratoare, frigidere, maşini de spălat, ceasornice deşteptătoare ; dar şi lenjerie, haine — se cumpără de la *Sears* şi de la alte companii de vînzări prin poştă), negustorul ambulant n-a dispărut din ambianţa citadină. Nu numai vînzătorul ele *hol clogs.* de covrigi, de îngheţată (şi de surprinzătoarea ei variantă *ice,* un cornet plin de gheaţă sfărîmata peste care se toarnă cîteva picături de sirop — foarte^ foarte colorat şi cam fără' gust) ; cel al cărui halat alb se vede în punctele strategice ale oraşului : la răspîntiile cele mai circulate, la intrarea în staţiile de metrou, în faţa porţilor şcolii ; cel al cărui strigăt obosit, cu puternic accent străin, sună atît de trist în aglomeraţia neistovită a străzii. Muzica de clopoţei a camionetei cu îngheţată, vopsită în culori vesele, stîrneşte larma tuturor copiilor din cartier, bineînţeles nu în oraşele foarte mari unde zeul automobil, mereu grăbit, mereu nervos nu are răbdare să se mai descurce şi în faţa unui asemenea vehicul bun numai pentru copii. Dar există o instituţie foarte serioasă, bine pusă la punct, a vînzătorului ambulant: *A noii.* O firmă cu capital uriaş, avînd ca remizieri — cu *4* —5% din vînzările realizate — mii, zeci de mii de femei

din întreaga Americă. Sînt gospodine care, după ce

termină cu dereticatul pe-acasă (dacă au copil mic. H iau cu ele în lungile lor drumuri), pornesc, coiindind din uşă-n uşă, ducînd mostre de apă de colonie, de spumă de bărbierit, de deodorante, rujuri, rimcluri, substanţe depi- latorii. Articolele de drogherie sînt, pare-se, cele carc-şi găsesc cei mai mulţi cumpărători ; companiile producătoare obţin, s-ar spune, cele mai mari beneficii. Pentru că iată cum arată o situaţie a firmelor americane care în 1975 au prezentat reclame la televiziune : între primele zece, şase produceau ape de colonie, săpunuri, detergenţi... Din totalul de 5 300 milioane de dolari — cît au cheltuit pe asemenea anunţuri comerciale toate cele zece companii —, ele au plătit 3 600 milioane dolari, mai bine deci de două treimi. O singură firmă, „Procter & Gambie”, dispunea de mai multe fonduri de reclamă dccît, la un loc, cele trei mari companii de automobile : *General Motor s, Ford* şi *Chrysler.*

În toate cărţuliile ce publică, săptămînal, comîcs-uri pentru copii de diferite vîrste, se tipăresc ispititoare anunţuri ale unor companii căutînd comis-voiajori pentru produsele lor : felicitări pentru diverse ocazii. Pentru fiecare cutie vîndută, se acordă un număr de puncte ; şi cînd se totalizează, pe temeiul lor se dau micilor negustori obiecte care, cînd ai 8 sau 10 ani, te fascinează. De fapt, întreaga pagină de reclamă este un fel de ademenitoare listă de mingi de fotbal, seturi de ping-pong, aparate de radio, televizoare portative, biciclete. Şi într-un colţ, nelipsitele fotografii surîzătoare ale celor îndeajuns de harnici îneît să fi obţinut ce şi-au dorit. Deşi se poate băga de seamă că, luni în şir, portretele sînt ale aceloraşi fericiţi cîştîgători. S-ar părea că nu e chiar atît de simplu „să găseşti printre rude, prieteni, colegi sau vecini cumpărători siguri” ale felicitărilor „atît de frumoase, îneît aproape că se vînd singure”.

I-am văzut la lucru pe cîţiva dintre tinerii cnrais-voiajori. Era la SeatUo, pe la mijlocul lunii ianuarie. O veche tradiţie anglo-xaxonă a consacrat ziua de 14 februarie — ziua Sfintei Valentina — îndrăgostiţilor şi logodnicilor. Atunci, sub fereastra iubitei (aflăm şi din *Zadarnicele chinuri ale dragostei* a lui Shakcspcare), băiatul îşi aducea prietenii şi-i cînta versuri despre primăvara care începea, despre păsările pădurii care în acea zi se însoţeau căutîndu-şi cuib. Cîndva, parc-se prin secolul al XVII-Iea, îndrăgostiţi!.au deprins obiceiul să lase în pragul casei o scrisoare împodobită cu desene şi cu crenguţe de vîsc : o *valentină.* Iar în secolul trecut, nişte tipografi întreprinzători au. angajat mai mulţi poeţi săraci şi i-au plătit să compună versurile de dragoste ; cîteva zeci de variante, între care era cu neputinţă ca îndrăgostitul să nu şi le afle pe acelea ce-i exprimau exact (sau, în fine, aproape exact) propriile sentimente. Mai tîrziu, s-au constituit mari companii de desfacere a declaraţiilor versificate de dragoste. S-au diversificat tipurile de cărţi poştale : pentru Crăciun şi Anul Nou, pentru soţie, pentru tată, pentru mamă, pentru amîndoi la un loc, pentru fiu, fiică, bunic, unchi, mătuşă, pentru orice grad de rudenie, pentru aniversarea nunţii, pentru colegii de slujbă, pentru bolnavi, pentru cei care s-au făcut bine, pentru cei pe care ai uitat să-i feliciţi la vreme.

Prosperitatea firmelor producătoare în serie a urărilor de fericire se explică prin judecata clienţilor care socotesc de prisos să se chinuie să găsească vorbele potrivite exprimării sentimentelor lor, de vreme ce *specialiştii* au compus (şi încă în versuri !) felicitările cele mai frumoase.

Nu numai în prăvăliile de papetăric, ci în fiecare magazin mai mare vezi rafturi întregi cu asemenea cartonaşe — de cele mai multe ori, compuse şi colorate cu fantezie, uneori însoţite şi de urări redactate cu o

cuviincioasă

jovialitate. Firma „Hallmark” are numai în New York cîteva magazine cochete, ornate cu lanţuri colorate de hîrtie, cu fresce amuzante ; iar în preajma lui 14 februarie organizează spectacole cu păpuşi şi mici recitaluri de muzică tradiţională sau de cîntece *country.* Cît de importante pot fi veniturile obţinute din desfacerea urărilor în versuri o dovedeşte modernul centru cultural *Ilallmark* de la Kansas City, un complex de clădiri de metal şi de sticlă, într-un parc cu pajişti largi cu flori, cu lacuri şi pîraic artificiale, cu fîntînî arteziene şi cu vreo cîteva căprioare care se plimbă în libertate. (Dealtfel, ea nu e singura firmă comercială care caută să-şi sporească prestigiul prin patronarea unor instituţii culturale ; multe concerte, programe de televiziune, piese de teatru sînt finanţate de diverse companii industriale. Adesea, tocmai pentru că programul nu e întrerupt de reclame, se cîştigă simpatia spectatorului.)

La Seattle i-am văzut pe copii umblînd din uşă în uşă cu rucsacurile lor pline de cutii cu felicitări. Scoteau ' mostrele, le lăudau calităţile, îţi demonstrau — ca nişte veritabili profesionişti — ce chilipir ţi-au adus. Mi-aduc aminte de o fetiţă de 6—7 ani care, ştirbă şi peltică, uitîndu-se din jos la mine, mi-a declarat: „Domnule, asta e afacerea vieţii dumneavoastră !”

Tot prin mijlocirea întreprinzătorilor vînzători ambulanţi dornici de televizoare şi biciclete, ţi se vînd plicuri cu seminţe de flori, „garantate că vor înflori atît de frumos, încit toţi vecinii vă vor cere adresa furnizorului”. Şi tot la ei recurg şi societăţile de binefacere, cînd vînd bomboane, insigne, cocarde, flori de hîrtie, jucării ieftine, creioane colorate. De mic, americanul trebuie să se deprindă cu îdeea că banul se cîştigă de cei îndrăzneţi, că o concurenţă, întotdeauna aspră, nu e în- frîntâ decît dacă nu te dezarmează de la început refuzul clientului. „O lume neiertătoare, care şi-a stabilit o scară inflexibilă a

valorilor în funcţie de reuşita în viaţă a fiecăruia nu poate accepta sfiala şi stîngăcia. Copiii noştri vor trebui învăţaţi să lupte, să se apere de concurenţă, să-şi dea scama că totul în viaţă înseamnă competiţie/[4] [VIII] Sînt cuvinte tipărite într-o publicaţie a asociaţiei care veghează asupra relaţiilor dintre şcoală şi părinţi.

Cea mai spectaculoasă dezvoltare a unei companii de comerţ prin poştă este, probabil, aceea a cluburilor de carte. Cea dinţii „librărie” de acest fel, „Book-of-the-Month Club”, a fost fondată în 1926 şi a avut în primul an 4750 de membri ; în 1976 ea primea comenzi de la 6 milioane de clienţi. Tradiţia comenzilor prin corespondenţă a cărţilor e veche ; unul dintre directorii marii edituri newyorkeze „McGraw-IIill” îmi spunea că o bună parte din încasări e realizată prin expedierea directă a cărţilor pe adresa solicitantelor. Un etaj întreg al frumoasei clădiri de pe Avenue of the Americas c ocupat de computerele care prelucrează zecile de mii de comenzi ; în cel mult două săptămîni de la primirea notei de comandă, coletul pleacă spre client. „Notele sînt prelucrate în ordinea strictă a primirii : n-are importanţă valoarea comenzii —• unei cărţi de 50 de cenţi i se dă aceeaşi importanţă ca şi unei liste de cîteva sute de dolari.” încă de la începutul secolului, cînd nu erau librării în toate oraşele ţării, editura şi-a constituit un corp de difuzori : învăţători, pastori, comis-voiajori ai unor firme de produse casnice (care, prin firea meseriei lor, tot trebuiau să umble din casă în casă, ajungînd şi la fermele cele mai izolate din Vestul Mijlociu şi din Munţii Stîn- coşi). Sînt, astăzi, aproape zece mii. Li se expediază

VIII ***Parental Guide,*** **nr. 2/1973, p. 28.**

cataloage, prospecte, mici afişe colorate atractiv. Remiza nu c prea mare, dar — cum difuzorii o obţin ca pe un cîşlig suplimentar — asta nu-i nemulţumeşte. Iar editura ciştigă, pentru ca beneficiul comercial al librarului csu?> de obicei, pina la 33[1] ,.%.

Cluburlc de carte se întemeiază pe acelaşi principiu simplu : se economisesc dolarii ce ar fi trebuit plătişi librarului. Sínt multe asemenea cluburi : două ale editurii „Doubleday” (unul *Literari/ Guild,* cu volume de proză mai ales romane —, celălalt, cu ediţii ieftine, de buzunar). elitele cu cărţi de istoric, de filosofic, de artă, de critică literară, de poezie, de istorie militară, carii do bucate, de pedagogie a copilului, de psihologie şi, mai ales în ultimii ani, de ocultism. Toate, însă, funcţionează la fel : la înscriere, noii membri pot alege 5 sau 6 volume dintr-un număr de 50—60, oferite de club, la un preţ simbolic, de obicei un dolar, pentru toate laolaltă (în mod normal, la librărie ele pot să ajungă pînă la 60 sau 70 dolari). Apoi, într-un răstimp de un an sau doi, ei tre-buie să cumpere — la un preţ, oricum mai scăzut cu 10—15% faţă de cel al librăriei — cel puţin 3 cărţi. De obicei, listele sínt alcătuite de critici literari, de istorici, de profesori de filosofic, de critici de artă. După ce au cumpărat numărul de volume stabilit în angajamentul semnat la început, membrii clubului primesc, la fiecare 3 sau 4 volume comandate, cîte un „bonus” : un certificat consemnînd îndeplinirea condiţiilor din contractul de adeziune la club. Şi, odată cu el, un catalog frumos ilustrat, cuprinzînd liste ale cărţilor a căror contravaloare poate fi plătită cu aceste „certificate” ; pentru unele, ajunge un singur „bonus” ; altele, mai scumpe, valorează cît două, sau trei, sau mai multe. O foarte complicată contabilitate lucrează, desigur, în birourile clubului, ţinînd evidenţa comenzilor, a datelor de expirare a termenului

iniţial, a retururilor şi a noilor înscrieri. Am cunoscut pe cineva care profita de condiţiile oferite de unul dintre aceste cluburi (mi se parc, de carte de sociologie şi de Politologie), înapoind cu regularitate. în termenul legal de 15 zile, volumele primite, pretinzînd că a constatat că nu-l interesează ; dar asta numai după ce le citea şi le fişa metodic. Asta o ştiu şi cluburile ; o ştiu şi librarii, niciodată supăraţi pe cititorii obişnuiţi ai cărţilor etalate în rafturi, pe cei care vin zi de zi, îşi iau volumul lăsat în ajun, se aşază pe podea şi-l parcurg cu luare- aminte...

După modelul cluburilor de carte, au luat fiinţă între-prinderi care vînd discuri, casete, gravuri. Cu condiţii asemănătoare de înscriere, cu cataloage ilustrate, cu aceleaşi cupoane oferite pentru fiecare 3 sau 4 cumpărături de-a lungul unui an (cluburile de carte de artă oferă mici sculpturi, replici ale unor opere celebre din muzeele americane). De curînd, doi tineri întreprinzători din California au întemeiat un „club al fructelor de sezon” contra unei cotizaţii de atîţia dolari, ţi se trimite în fiecare lună o lădiţă cu pere („patru dimensiuni : mari, foarte mari, uriaşe şi nemaipomenite, toate la fel de zemoase, stîrnind invidia oaspeţilor"), cu pepeni galbeni, struguri, piersici, căpşuni, parfumate fructe havaiene cu nume ciudat... Se pare că iniţiativa a prins : tinerii negustori şi-au stabilit sucursale în Florida şi în Kansas.

Oricare din cluburile acestea se folosesc de un principiu elementar al psihologiei comerţului : forţa cu cave acţionează ispita obiectului oferit pe gratis. Evident, în aparenţă, pentru că absolut toate aceste întreprinderi prosperă. După ce şi-a ales cele dintîi cărţi sau discuri pentru care a plătit doar un dolar (uneori, chiar şi mai puţin, de pildă o monedă de 25 de cenţi, strecurată în- tr-un fel de buzunărel special al unui plic cu adresa gata imprimată), noul membru al clubului nu mai poate, decît cu greu, să se apere de ademenirea

cataloagelor colorate, de bucuria coletului frumos ambalat, sosit acasă cu poşta specială (există un serviciu de colc- tărie rapidă, nu prea scump, care transportă oriunde în Statele Unite — şi peste graniţă, în Canada — orice fel de obiecte, de la piane cu coadă, pînă la frigidere şi obiecte de artă), şi pe care-l desfaci în tihnă, ascultînd foşnetul mătăsos al hîrtiei subţiri. Potrivit unor statistici, numai 8—10% din membrii acestor cluburi se retrag după ce şi-au îndeplinit obligaţia cumpărării celor 3 sau 4 cărţi, discuri sau casete şi nu mai vor să beneficieze de avantajul cupoanelor.

în general, comis-voiajorii nu prea se bucură de simpatia virtualilor clienţi. Au un nume prost de pisălogi şi, cîteodată, de oameni aflaţi în relaţii nu dintre cele mai amicale cu cinstea. Odată*,’ am avut o experienţă care m-a convins, cel puţin asupra adevărului primei părţi a acestei caracterizări. Am decupat dintr-o revistă o comandă pentru un set de 12 volume ale unei ediţii pentru tineret a *Enciclopediei Britanice.* Se plătea în rate convenabile, nu costa prea scump şi, încurajat de promptitudinea cu care îmi răspunseseră pînă atunci cluburile de cărţi şi de discuri, am pus cartonaşul decupat. în cutia de scrisori. Dar, peste vreo 4 sau 5 zile mi-a bătut în uşă un domn cu înfăţişare respectabilă ; purta o servietă imensă, la care cu bruma meti de instinct de apărare, m-am uitat bănuitor. Mi-a întins, politicos, o carte de vizită elegantă : era „reprezentant” al *Enciclopediei.* Se uita însă prin casă cu o agasantă lipsă de discreţie :.mi-am dat pe urmă seama că voia să se asigure că aveam mijloace să-mi plătesc ratele. Şi a început o lungă şi obositoare discuţie : încerca să mă convingă de avantajele de-a avea în casă o enciclopedie în 25 de volume. Eu îi explicam, întrucîtva jenat, că nu mă pot angaja la o investiţie de cîteva suie de dolari ; el îmi demonstra că astii o o investiţie sigură, că ea nu se

devalorizează niciodată. Că o voi putea vinde oricînd, la un preţ în orice caz avantajos. Mi-a ţinut o lecţie despre importanţa culturii, despre ce bine e să ştii cît mai multe lucruri. Despre ce rău e să nu ştii destule lucruri. Şi despre cum le pot afla *doar* dintr-o enciclopedie bună. Un timp am încercat să mă împotrivesc, am avut naivitatea să-i explic de ce voiam numai ediţia pentru ti'ncret. După aceea, am renunţat. Şi vreme de aproape două ore l-am auzit, Cei prin vis, pororînd, demonstrând, argumentind. îl vedeam cum scoate pe rînd, din servieta peste măsură de umflată, prospecte. afişe, fascicule, cum mi le aşază pe masă, le răsfoieşte, le bate cu podul palmei, cu un aer victorios. Într-un tîrziu, a apelat la sentimentele mele omeneşti : el din asta trăia, din remiza obţinută din vînzarea enciclopediilor, şi are patru copii, doi dintre ei la universitate, şi viaţa e scumpă şi, uite, nici măcar n-a putut să-şi cumpere o maşină nouă.

Cu o încăpăţînare care mă miră şi astăzi, cînd mi-a-duc aminte, i-am răspuns : „Nu ! Nu vreau decît ediţia pentru tineret”. Se vede că aveam un glas hotărît, pentru că, fără să arate că s-ar fi supărat, a început să-şi strîngă prospectele şi fasciculele. Afişele mi le-a lăsat („pentru copii”), mi-a zîmbit cu un fel de aer îndatorat, de parcă mi-ar fi plasat un set întreg de 25 de volume. Şi a plecat. Peste două sau trei săptămîni am plătit prima rată.

Şi curînd m-am pomenit din nou cu „reprezentantul *Enciclopediei.* Am avut slăbiciunea să-i deschid şi să-l las să intre. Şi a urmat tot jocul, ca şi cum nimic nu se intîmplase. Am crezut că uitase, că nu mai ştia că nu trecuse nici o lună de cînd îl refuzasem. Dar nu : ţinea foarte bine minte. Dar a trebuit din nou să aud ce avantaje comerciale şi culturale ignorasem pînă atunci, ce prestanţă socială mi-ar da citarea unor nume şi da: ' pe

care *doar* enciclopedia sa le conţinea. Şi, în sfîrşit. curu m-ar binecuvînta copiii lui, inclusiv cei doi de la universitatc. Şi iar prospecte, extrase, fascicule, afişe. L-am refuzat din nou şi a plecat, cu acelaşi suris.

Dar a mai apărut. Încă de două ori.

Experienţa mi-a prins bine peste doi ani cînd. pentru cititorii Bibliotecii Române din New York (mulţi dintre ei din al ie oraşe şi avînd nevoie doar de unele extrase din cărţi sau de unele articole din presă) am hotărît sa închiriem o maşină de copiat. Am telefonat la două sau trei firnie şi din partea fiecăreia nc-a vizitat cîte un „reprezentant”. Cunoşteam însă întregul spectacol ; şi, deşi de data asta s-a adăugat încă un clement, demonstraţia practică, aducerea maşinii cu un cărucior, instalarea ei, extazul în faţa calităţii copiilor (fără ca vechiul argument, cel cu copiii de la universitate să fi fost neglijat), am ştiut cînd trebuie să intervin şi să refuz.

Categoria de care, însă, americanul se teme cel mai mult e negustorul de maşini vechi. Nimeni nu se duce să-şi cumpere un automobil uzat, dccît însoţit de un tehnician bun şi de un avocat. Anunţurile publicate pe pagini întregi de ziar sînt foarte ispititoare. Dar tranzacţiile ia faţa locului, în curtea asfaltată înconjurată de stcguleţe viu colorate, seamănă foarte puţin cu evenimentul cumpărării maşinii, aşa cum îl înfăţişează reclama televizată, unde clientul admiră îndelung caroseria strălucitoare, în vreme ce negustorul, un domn cu statură atletică şi îmbrăcat cu un costum sobru ce denotă seriozitatea, soliditatea afacerilor şi cinstea ireproşabilă, mîngîie cu un gest tandru pernele impecabil tapitate, volanul, tabloul de bord. (Era, e adevărat şi un comerciant

de maşini vechi apărînd în fiecare seară, în pauzele filmului de pe unul din canalele televiziunii din Seattle, îmbrăcat într-o salopetă mînjită cu ulei : în finalul reclamei, cu o izbucnire al cărei sens nu l-am înţeles niciodată, sfărîma un far cu ciocanul şi începea să rîdă sardonic.)

Preţul afişat în ziar şi scris cu cifre mari pe parbrizul maşinii nu corespunde niciodată, mi s-a spus, cu cel real. Se adaugă nişte misterioase „cuantumuri de siguranţă” —• nişte sume pentru aparatul de radio, pentru cauciucurile noi, pentru schimbătorul automat de viteză (cu toate că toate automobilele americane au schimbător automat), pentru eventuala instalaţie de aer condiţionat, pentru farurile de ceaţă. Plus „o mică dobîndă”, în cazul — foarte frecvent — al cumpărării în rate. Şi aşa mai departe. încît, în cele din urmă, un automobil anunţat la foarte convenabila sumă de 600 de dolari, să spunem, ajunge să coste 800—900.

O anecdotă, publicată în *Reader’s Digest,* spune destul despre opinia americanului privindu-l pe negustorul de maşini uzate. Un asemenea personaj vine la tîrgul de vite al unui stat din Vestul Mijlociu ; întreabă de preţul unei vaci. Fermierul, care-l recunoscuse, îi spune : „300 de dolari”. Şi comerciantul de automobile scoate banii să plătească : „Un moment, zice celălalt : ăsta e preţul de bază. Vă rog să adăugaţi 80 de dolari pentru tracţiune pe patru picioare, 100 pentru această admirabilă culoare cafenie cu pete albe, unică în tot statul Missouri, 35 pentru dispozitivul de autoapărare împotriva muştelor, 25 pentru claxonul foarte sonor, 50 pentru dublul dispozitiv antişoc din frunte, 110 pentru aparatul producător de lapte şi 5 dolari pentru consumul de combustibil pe drumul de la fermă pînă aici. Fără să mai punem la socoteală alte

îmbunătăţiri privind sporul de grăsime,

calitatea smîntînii şi preţul scăzut al ierbii crude pe care o consumă. Dacă adăugaţi un 10% prima pentru imunitate la cîteva boli grave, cum ar fi ciuma bubonică, scar- latina şi lepra, ajungeţi la preţul real de 764,50 dolari. Vă ofer un rabat de 14,50 dolari'*.

O altă categorie de negustori prea puţin simpatizată, dar de care americanul nu prea se poate dispensa, e aceea a celor ce se îndeletnicesc cu tranzacţiile de valori imobiliare. Ciudat, nu prea am văzut reclame ale acestui gen de comerţ. în anunţurile de vînzări de case sau de terenuri, se menţionează, foarte adesea, doar o adresă şi un număr de telefon. De cele mai multe ori, însă, proprietarul (în cazul în care participă la discuţii) te lasă în seama agentului ales de el să-l reprezinte. Birourile sînt adăpostite în vreo odaie modestă, ale cărei ferestre sînt împodobite cu fotografii ale unor case frumoase, cu vaste grădini, obiectul „unor afaceri recente” ale firmei (deşi unele poze sînt de mult îngălbenite).

Un coleg de la Universitatea din Scattle, sosit şi el ’ dintr-o ţară europeană, cu un contract pe un an de zile, mi-a povestit această întîmplare :

— într-o zi, la telefon, o voce foarte melodioasă m-a întrebat dacă aş vrea să particip la o cină oferită de o asociaţie „pentru dezvoltarea unei regiuni din New Mexico". Se prezenta şi un film despre locurile acelea şi, pe urmă, se făceau înscrieri pentru o călătorie „împreună cu soţia” la Albuquerque. „Călătorie gratuită”, mi s-a precizat. Propunerea m-a tentat, pentru că nu aş fi avut niciodată destui bani să merg acolo şi regiunea din sud-estul Statelor Unite mă interesa, oricum. Am avut slăbiciunea să accept. Peste cîteva zile, am primit o invitaţie scrisă. în seara cu pricina ne-am îmbrăcat frumos şi nc-am dus la restaurant. Am fost întîmpinaţi de un tînăr surîzător care purta un sacou elegant cu
vestă şi ceas de buzunar cu lanţ de aur. Ne-a condus înăuntru, ni l-a prezentat pe un alt domn, tot cu vestii şi

ceas de aur. şi ne-a aşezat la o masă. Ne-am uitat în jur : mai erau 3 sau 6 perechi. în general — însă — oameni în vîrstă. Domnii aveau înfăţişarea unor pensionari ele treabă, cam stingheriţi în hainele lor de sărbătoare; doamnele purtau pălărioare roz. S-a făcut întuneric şi vreme de vreun şi’crt de oră ni s-a prezentat un film despre regiune muntoasă, veşnic scăldată de soare, din jurul lui Albucjuerque. Era acolo (am înţeles abia atunci) un teren pe caro ..asociaţia" îl împărţise în parcele şi-l vindea. Se vedeau noile case, construite de primii locuitori ai lui „Sunlight Village”, cum îi numiseră agenţii imobiliari : casc cu ferestre largi, grădini cu palmieri, cu alei umbroase, cu pajişti pe care perechile se plimbau, zîmbind fericite. Piscine, terenuri de golf şi de tenis, un centru comercial elegant. S-a aprins lumina şi chelnerii ne-au adus cîtc o friptură de vacă cu cartofi prăjiţi. Cam uscată, mi s-a părut mie ; dar, de !, se chema că eram invitat şi nu se cuvenea să cîrtesc. Nevastă-mca, care înţelesese despre ce e vorba, n-a vrut să se atingă de mîncare. Ii venea să plîngă. Imediat după aceea, domnul care ne fusese prezentat (între timp se schimbase : îşi pusese o haină roşie, roşie de tot şi o cravată verde), s-a urcat pe un mic podium şi a întrebat : „Ei. oameni buni, v-a plăcut masa ?‘\ Toţi au răspuns în cor : „Daaa 1”. Noi am tăcut. Nc era grozav de ruşine şi tare am fi vrut s-o ştergem. Dar nu se mai putea. Domnul cel jovial şi-a schimbat tonul şi a început să nc explice cum e jefuit americanul de băncile mari şi cum, din milă pentru banii cetăţeanului de rînd, s-a gîndit el să-l ajute să-i investească într-o afacere avantajoasă. Şi cinstită. Mai ales cinstită, a ţinut el să precizeze. Cum, din toată America a ales New Mexico, pentru că acolo e o climă

uscată şi sănătoasă, aer curat, de munte, nepoîuat do nici o industrie. Cit de ieftine sini parcelele vîndute de asociaţie”. Şi a anunţai că, în seara aceea chiar, se vor pune în vînzare ,,ultimele parcele rămase” şi că. oricine va plăti 1/10 din valoarea unei asemenea parcele, va ; bura gratuit pînă la Albuquerque, să-şi vădii păminlul. Şi că. dacă nu-i va conveni. „ceea ce e greu de ere; ut”, va primi banii înapoi, fără ca ,,asociaţia” să-i ceară înapoi costul călătoriei. Voiajul în frumoasele peisaje din New Mexico se spulbera, deci, pentru totdeauna. La masa noastră s-a şi aşezat un tînăr cu vestă şi cu lanţ de aur. înainte de a ne fi lăsat să-i spunem ceva, a deschis un carnet voluminos, a întors spre el cartea do vizită cu care ni se marcase locul la masă şi ne-a copiat numele. No-a vorbit şi el îndelung despre avantajele investiţiilor în valori imobiliare, ne-a precizat că are de vînzare trei categorii de loturi, de 10 000. de 7 000 şi de 5 000 de dolari, şi că de noi depinde ce vrem să alegem. Mărturisesc că, pentru o clipă, m-a bătut gîndul să plătesc un acont de 500 de dolari ; nu numai că suma era mai mică (nu cu mult, e drept) decît preţul a două bilete, dus şi întors, pînă la Albuquerque, dar şi pentru că aş fi scăpat de pisălogeala lui. Mi-a fost ruşine de un asemenea gînd. Mi-a fost şi teamă ca ar fi în stare să mă oblige să plătesc toţi banii şi i-am spus că am venit doar pentru un an, ca oaspete al Universităţii Washington şi că nu mă voi stabili în Statele Unite. „Dar ăsta nu vă împiedică să aveţi şi o frumoasă proprietate aici,” .,Am una acasă, în Italia” — i-am răspuns. Şi iar ni-am gîndit că s-ar putea ca, pe temeiul cine ştie cărei legi neştiută de mine» aş fi putut fi silit după plata acontului, să achit un Iot întreg, despre care — afară de filmul în culori Kodak din scara aceea — nu ştiam nimic. Şi nici n-aveam bani, nici nu m-ar fi interesat vreodată să-l cumpăr.

Pentru că aveam de gînd sîî mă întorc acasă, în Italia, la sfîrşitul anului şcolar. Fără, să-şi ascundă sila, domnul cu lanţ de aur s-a ridicat şi l-a adus pe un altul, cu păr alb. cu un aer mai distins, crezînd •— probabil — că acesta o să ne poată convinge mai uşor. în timpul ăsta, cel în haină roşie s-a urcat din nou pe podium şi ne-a anunţat cu un glas victorios : „Hei, oameni buni ! La masa numărul 3 (şi toţi s-au întors în direcţia aceea, doar noi abia cutezam să ne privim) s-a vîndut un lot de 7 000 de dolari". Apoi a adăugat : „Familia (şi a rostit numele ca pe acela al unor oameni care merită să fie invidiaţi, pentru că şi-au găsit fericirea), va zbura la Albuquerque. Şi, aşa cum s-a întîmplat în excursia trecută (a zîmbit amuzat), nici n-o să le vină să creadă că adevărul e chiar mai frumos decît filmul din seara asta". Agentul cu păr alb a fost, însă, un om de treabă. Ne-a ascultat, a dat din cap şi ne-a lăsat să plecăm. Cînd eram în vestibul, la garderobă, am auzit glasul cunoscut anun- tînd : „Hei, oameni buni ! S-a mai vîndut o parcelă de 7 000 de dolari". Pînă am ajuns acasă, am tăcut amîndoi, şi eu şi nevastă-mea ; cînd m-am aplecat să descui uşa. am auzit-o murmurînd. „Promitc-mi că, atîta vreme cît vom mai rămîne aici, n-o să mai accepţi nici o invitaţie la o excursie gratuită/*

„Bu|)ă sase”

Ziua de lucru a americanului se termină după-amiaza tîrziu, în jurul lui 5—5 şi jumătate. Atunci se porneşte refluxul spre suburbii, la fel de lent şi de obositor cum fusese dimineaţa drumul spre slujbă. În mecanismul existenţei cotidiene, masa de seară înseamnă primul moment al timpului petrecut în familie, cu prietenii, al răgazului care se cheamă *after six o'clock* — după ora şase.

Mai ales în oraşele mici, americanii cultivă cu multa grijă cunoştinţe întîmplător întîlnite în vreo vacanţă, la o serbare populară, la o chermeză. Verbul *to socialize,* care înseamnă a ţine casă deschisă şi a accepta invitaţiile altora, e rostit cu un fel de evlavie, cu un cuvînt din fondul lexical rezervat ceremoniilor. La un post al televiziunii newyorkczc apare un domn cu statură atletică, vorbind cu o convingere pe care o vrea contaminantă despre baia de aburi şi sala sa de gimnastică, al căror principal avantaj o că „aici poţi să-ţi faci prieteni noi”. „Prieteni noi” îţi faci şi la nu ştiu ce staţiune climaterică, şi la „noul club de golf” din cutare orăşel, şi printre membrii societăţii de binefacere pentru care ţi se solicită talentul de croitoreasă sau de tîmplar de mobilă, şi la clubul celibatarilor, şi la şcoala de şoferi de camion, şi în. noile vile cu preţ piparat, pentru pensionarii cu dare de mină. ..Am venit aici cu un an în urmă, am cumpărat un apartament şi nu mai vreau

să plec nicăieri, pentru că mi-am făcut mulţi prieteni'* — declară, cu un zîmbet fotogenic, un domn cu înfăţişare respectabilă, vrednică de crezare. O altă reclamă prezintă o gospodină cu figura evident speriată, cînd află că soţul ei ¿1 invitat musafiri chiar în seara aceea : mocheta din salon e pătatfî ; dar soluţia o la îndemînă : închiriază o maşină de spălat covoare (asemenea maşini se închiriază cu un dolar pe zi, în toate marile magazine alimentare), cumpără detergentul X şi seara îşi poate primi în linişte oaspeţii, carc-i admiră în secret mocheta impresionant de curată.

În jurul verbului *to sociallze* s-a creat o adevărată mitologie domestică. Şi, cu toate acestea, invitaţiile la cină nu comportă neapărat preparative speciale : gazda nu are altă grijă decît să pună mai multe tacîmuri şi să pregătească mai multe porţii din mîncarea obişnuită a familiei. Cînd sînt invitaţi prieteni mai apropiaţi, masa se serveşte, tot ca de obicei, în bucătăria spaţioasă şi curată, în cele mai multe case americane, sufrageria e o odaie fără mari pretenţii, folosită rar. Cînd, cu un prilej mai important, se dă o masă cu mulţi oaspeţi, se serveşte bufet cu fripturi reci, cu salate felurite şi cu sosuri *fondue* aburind molcom pe spirtiere. Nu trebuie să existe vreun motiv pentru invitaţiile la cina de vinerea sau de sîm- bătă seara.

De multe ori, în *week-end* (mai ales în cele prelungite, de pildă de Ziua Muncii, în prima zi de luni a lui septembrie), două sau trei familii pornesc la munte sau spre ţărmul Oceanului. Tarifele motelurilor nu sînt foarte ridicate, iar locurile de camping, unde poţi să-ţi montezi cortul contra unei taxe de 2—3 dolari, sînt numeroase. în multe asemenea locuri, în marginea pavajului aleilor sînt instalate nişte prize la care poţi să-ţi racordezi aparatul electric ele prăjit pîine, sau radiatorul, sau aparatul de ras, sau pătura termogenă. Din loc în loc sînt clădite vetre unde poţi să-ţi încălzeşti ceaiul sau să-ţi prepari friptura. Stivele de lemne stau,

frumos aliniate, la îndemîna excursioniştilor. Cîteodată (însă, aici tc\xcle sînt de 3—4 ori mai ridicate) sînt trase conducte de gaze pînă în camping.

Generaţii! tînără îşi manifestă dispreţul faţă de aceste excursii în toaletă de bal" ce te fac ,.să duci cu tine confortul mic-burghez de acasă” şi să nu descoperi ,,virila frumuseţe a naturii[44]. Pc cei tineri îi vezi purtindu-şi cortul în spate, mergînd fără să bage de seamă automobilele care tiec pe lingi! ei, pe marginea drumurilor din munţi. Marele necaz e că nu prea poţi găsi un loc unde să te opreşti’ fără să plăteşti taxe. Şi unde, în *week-end.* să nu te trezeşti într-o nemaipomenită aglomeraţie do maşini, de rulote, de excursionişti grijulii să-şi regăsească aici confortul de acasă. în afara ţarcurilor înconjurate cu sîrmă, sînt proprietăţi particulare sau ale statului, unde chiar şi oprirea de cîteva minute e interzisă, sub pedeapsa amenzii. De multă vreme, presa americană duce o campanie înverşunată mai ales împotriva ..plajelor particulare”. O ţară cu ţărmuri maritime întinse pe 20 de mii de kilometri, declară că trece printr-o ascuţită criză a plajelor publice. Cluburile cu cotizaţii costisitoare au acaparat mari suprafeţe de nisip şi le ţin închise pentru cei care nu le sînt membri. în alte părţi, de exemplu în Long Island, în apropiere de New York, locuitorii unor orăşele nu îngăduie să se scalde în oceanul *lor* celui venit din alt oraş. La un moment dat, chiar şi unul dintre state (mi se pare Virginia) a vrut să instituie o taxă de cîţiva cenţi la intrarea pe plajă. Protestul a fost atît de^ violent, îneît era să determine demisia guvernatorului. în unele state (în Oregon şi în California) ..împiedicarea acces ului cuiva la ocean, indiferent prin ce mijloace” e socotită a fi ..împotriva legii” şi se pedepseşte ..eu închisoare sau cu amendă sau cu amîndouă”. Fac excepţie doar suprafeţele de plajă aflate în prelungirea unei proprietăţi pe care e clădită o casă ; şi, în unele oraşe, numai în timpul cînd casa e locuită. Prin hotărîrea unor consilii municipale (a celui de la Santa Monica, de pildă, celebră staţiune de pe malul Pacificului, în California), e interzisă construcţia vilelor sau a

hotelurilor pe partea dinspre ocean a falezei.

Dar problema nu e încă rezolvată. Chiar şi în statele unde, în ultimii ani, s-a adoptat o legislaţie potrivnică plajelor particulare, procedura legislativă e atît de greoaie, manevrele proprietarilor atît de abile, încît nu se întrezăreşte momentul doborîrii stîlpilor cu inscripţii ameninţătoare : „Accesul interzis ! Proprietate particulară ! Contravenienţii vor fi aspru sancţionaţi !”.

Poate că nicăieri nu se pot observa mai bine reminiscenţele moralei puritane decît pe plaja americană. De la un an, un an şi jumătate, fetiţele sînt obligate — de nişte inflexibile legi nescrise — să poarte costum complet do baie. Chiar şi în piscina din spatele casei. Am fost invitaţi odată la familia unei studente de-ale mele, soţia unui inginer, care locuia într-o foarte elegantă casă din Paloş Verdes, staţiune a bogătaşilor, lîngă Los Angeles, în drumul spre San Diego. Aveau trei fetiţe, cea mai mare de opt ani, cea mai mică de zece luni. Aşa cum se întîmplă în multe familii din Statele Unite, copiii erau învăţaţi de mici să înoate. Era uimitor s-o vezi pe cea mai mică dintre fetiţe cum luneca prin apă, fără să se teamă deloc, îndreptîndu-se pe rînd spre surorile ei, apoi spre maică-sa, spre taică-său şi iar spre celelalte două fetiţe. Minute în şir, fără să obosească. Erau şi ea şi, bineînţeles, surorile ei, îmbrăcate în costume de baie cu volănaşe. S-ar fi socotit o abatere indecentă de la legile comportării normale. dacă n-ar fi purtat sutiene.

Ceea ce-i totuşi comic, c că în 1971 sau ’72, mişcarea pentru drepturi egale ale femeilor a obţinut în California dreptul de a umbla fără bluze ; vehementelor luptătoare feministe li s-a părut că obţin astfel o victorie decisivă împotriva „masculilor şovini”. S-au plimbat aşa, o vreme, pe străzi pînă ce s-au plictisit şi ele şi trecătorii, şi pînă ce toată lumea şi-a dat seama că, totuşi, dincolo de legi (pe care Curtea Supremă a Californiei le-a cercetat cu

seriozitate multă vreme, pînă cînd a descoperit că nu există nici un temei care să declare anticonstituţională lepădarea bluzei în plină stradă), dincolo — deci — de orice lege juridică, există una estetică a cărei încălcare poate avea urmări la fel do grave. Şi, destul de repede, feministele californicne s-au îmbrăcat din nou.

în perioada vremelnicei lor victorii, plajele Statului- de-Aur arătau foarte ciudat : fetiţe de doi şi trei ani purtînd minuscule costume de baie, în vreme ce la cîţiva paşi mai încolo, tinere doamne demonstrau cu ostentaţie că au lepădat prejudecăţile...

Multă vreme s-a spus că americanul e aproape indiferent la frumuseţile propriei ţări şi că n-are decît vocaţia turistului în ţări străine. Cu toate că, şi în această privinţă, există o întreagă literatură ironică, scrisă nu numai de europeni, dar — de la Mark Twain încoace — şi de americani. Se povestesc nenumărate anecdote despre cei care vizitează monumentele Europei cu ghidul în mînă şi nu observă decît detaliile indicate în paginile cărţuliei cu coperte cartonate (fără îndoială, proverbiala încredere în părerile specialistului). Despre alţii, străbătînd bătrînul continent în fuga trenului pentru care şi-au procurat, grijulii, bilete mai ieftine puse în vînzare la birourile de voiaj din Statele Unite (..Dacă mîine e miercuri, înseamnă ia azi e Bruxelles"). Despre dezamăgirea bogătaşilor voniţi 5n Europa, pentru că o asemenea călătorie a devenit un ritual obligatoriu, la fel ca şi fracul la ceremonia depunerii jurămîntului de către primarul oraşului. (..Cum ?, se întreabă nemulţumit un milionar texan într-o anecdotă adesea reluată : Am şi ieşit din Belgia ? La mine acasă îmi trebuie două zile să traversez Texasul*.) Imaginea turistului corpolent, cu pantaloni scurt i, cu sandale încălţate direct pe piciorul goi. cu cămaşa cu imprimeuri mari, violent colorată, încărcat cu aparate de fotografiat, binocluri şi port-harturi, însoţit de o doamnă la fel de amplu clădită, apărîndu-şi ochii cu un cozoroc purtînd reclama firmei Coca-Coia, a fost imortalizată de pictorii şi sculptorii generaţiei *pop-articlui.*

Do un timp încoace, însă, excursiile în străinătate au devenit mult mai frecvente. Pe lîngă companiile aeriene care au instituit tarife mult reduse pentru excursiile în Europa, în Africa, în /Xsia, pretutindeni în lume, s-au înfiinţat altele specializate în curse *charter,* cu preţuri scăzute, oferite celor care pleacă doar pentru cîteva zile şi — plătind puţin — se mulţumesc cu puţin. Dar s-a băgat de seamă că accidentele acestor avioane sînt mult mai dese, că organizatorii nu au întotdeauna scrupulul de a închiria aparate bine puse la punct, revizuite cu grijă, ci le aleg pe cele mai vechi şi mai ieftine. Victimele au fost, cele mai adesea, studenţii, cei care îşi calculează cu multă grijă fiecare ban, şi sînt tentaţi — de aceea — de tarifele societăţilor de transport apărute, uneori, peste noapte.

începînd de prin februarie, în paginile de anunţuri ale ziarelor apar stăruitoare invitaţii la călătorie. Unele foarte scumpe (există o agenţie de voiaj specializată în organizarea de vînători de lei în Africa, în traversări ale

junglei din vreo insulă a Oceaniei ecuatoriale, în călători cu cămila prin deserturile Arabiei, în coborîrea cu luntri uşoare a rîurilor năvalnice din munţii Noii Zeelancîe, în ascensiuni în podişurile Afganistanului, vizite la vechile cetăţi din Iran şi din Mesopotamia, în Yucatan şi în Ţara de Foc). Se călătoreşte, însă, mult şi în cuprinsul Statelor Unite. în orice caz, mult mai mult decît acum două decenii.

Grijii pentru încurajarea turismului se vădeşte în dezvoltarea industriei de cărţi poştale ilustrate şi a diapozitivelor. E destul să compari o fotografie tipărită (chiar şi în culori) prin anii ’50 cu una mai recentă. Firma „View-Mastcf* care produce aparate şi diapozitive stereoscopice desface anual peste 20 milioane de bucăţi din acele binocluri de celuloid, înăuntrul cărora descoperi imagini în relief ale celor mai frumoase locuri de pe întinsul Statelor Unite. Camerele de comerţ ale diferitelor state publică şi ele reclame, invitînd turiştii să-şi petreacă week-end-urile şi vacanţele în ţinuturi pe care le descriu cît mai poetic le stă în putinţă ; şi e destul să trimiţi o carte poştală ca să primeşti broşuri tipărite cu multă acurateţe, cu fotografii (e drept de un pitoresc adesea convenţional), hărţi, informaţii asupra locurilor pitoreşti, a hotelurilor şi motelurilor, a temperaturii şi umidităţii în lunile de vară şi de iarnă, a locurilor istorice, a preţului benzinei, pîrtiilor de schi şi a plajelor. Chiar şi statele din Marile Cîmpii din întinsele şi monotonele cîmpîi, Dakotele, lowa, Nebraska, Minnesota, Kansas, Missouri ştiu să ofere privelişti admirabile în broşurile lor turistice.

Există obiceiul ca pe plăcile cu numerele de circulaţie ale automobilelor să se graveze şi „porecla” statului respectiv. Unele păstrează numele tradiţional, consfinţit în urmă cu un secol sau două : New Yorkul se cheamă, de exemplu, „Statul Imperial”. Altele îşl

 afirmă, cu un fel de severitate, statutul

politic : oraşul Washington e, simplu, „Capitala Naţiunii”. Altele evocă nişte împrejurări politice : Delaware (cel dintîi care a ratificat noua Constituţie, în 1787) e „Statul de la care a pornit o naţiune”, Illinois (unde s-a născut unul dintre cei mai de seamă americani) e „Ţara lui Lincoln”, Utah e „Ţara mormonilor”. Alintate : minuscula Rhode Island e „Micuţa Rhody”. Poetice : California — „Statul de aur” ; Oregonul — „Miraculosul ţinut al Pacificului” ; Washingtonul — „Statul veşnic verde” ; Kentucky — „Ţara ierburilor albăstrii” ; Florida —■ „Ţinutul soarelui strălucitor” ; New Jersey — „Statul-grădină” ; Minnesota — „Cele 10 000 de lacuri”. Lăudăroase : Louisiana — „Paradisul sportivilor”. Orgolioase : Alşska — „Avîntul spre miazănoapte”. Glumeţe : „Oklahoma e O.K.”. Antipoetice : Idaho — „Faimoşii cartofi”. Sau, pur şi simplu, pedagogice : Ohio — „Ţi-ai legat centura de siguranţă ?”.

Mi s-a spus că obiceiul e recent şi că ar coincide cu momentul în care americanul şi-a descoperit propria ţară. Că poreclele adăugate pe plăcile de metal n-ar avea alt rost decît să cheme într-un fel sau altul luarea-aminte asupra atracţiilor turistice din fiecare stat al Uniunii. Că la început, inscripţiile erau, fără nici un fel de excepţie, astfel formulate, încît să-i invite pe turişti în diversele colţuri ale ţării şi că abia mai tîrziu un asemenea mod de reclamă a dispărut, lăsînd locul altora, mai eficiente. S-a uitat între timp, zice-se, rolul de reclamă al unei asemenea inscripţii şi ea a fost, în multe cazuri, schimbată. S-ar putea să fie aşa. Oricum, sînt convins că turismul n-a făcut decît să activeze orgoliul local latent : o adevărată competiţie s-a pornit între statele Americii. Se construiesc, cu sprijinul administraţiei, tot felul «de hoteluri şi de

moteluri, se amenajează pîrtii pentru sporturile de iarnă, malurile marilor rîuri sînt transformate în plaje şi în parcuri. Se asfaltează mii de kilometri şi automobilul ajunge pînă aproape de vîrfurile munţilor, departe, printre dunele colorate ale deşerturilor Californiei şi Nevadei, printre canioanele Arizonei şi Utahului. Pînă acolo unde, cu vreo două decenii în urmă nu veneau decît expediţiile geologice sau rarii drumeţi, călare pe catîri. S-au construit aeroporturi, s-au excavat lacuri artificiale. Societăţile pentru apărarea mediului ambiant au ripostat, publicînd la rîndu-le broşuri şi afişe care dezvăluie degradarea priveliştilor naturale, nepăsarea celor ce, în căutarea unor cîştiguri substanţiale, aduc ¡zgomotul motoarelor, mirosul de benzină arsă, zarva turiştilor şi maldărele de ambalaje metalice pînă în locurile unde America işi păstra nealterate frumuseţile dintru începuturi, de dinainte de sosirea oamenilor albi. Specii rare de animale şi de arbori sînt ameninţate să dispară. După ce a fost vînat cu nesăbuinţă pînă pe la începutul acestui secol, bizonul Marilor Cîmpii a început să fie apărat de o legiuire aspră, oprindu-se sub grele pedepse cu închisoarea şi cu amenzi mari uciderea sau rănirea vreuneia dintre aceste vietăţi care însufleţeau vechile legende ale indienilor (în religia unor triburi ea era zeul suprem, creator al pămîntului şi al apelor) şi pe cele ale pionierilor din Vestul îndepărtat. A urmat o creştere lentă dar continuă a numărului bizonilor. Pînă pe la începutul anilor ’50.

Iată albumul publicat, cu puţin înaintea celui de-al doilea război, la o mare editură din Boston : *Frumuseţile naturii americane.* Era vremea în care bizonii, tigrii de munte, urşii cenuşii păreau că nu mai sînt ameninţaţi de nimeni ; nu-i mai urmăreau decît aparatele de fotografiat. Iar peisajele

sălbatice din Montana și Wyoming erau tulburate, pe atunci, numai de echipele de filmare

ale westernurilor. Se desluşeşte în fotografiile acestea v.n fel de mîndrie a oamenilor care respirau aerul întinderilor unui întreg continent. Cîteva cuvinte dintr-o cu- vîntare a lui Sandburg sînt puse drept motto : „Ţară a vastului cer, unde trăiesc specii de vietăţi şi de plante necunoscute în alte părţi. Tezaurele unei naturi nemîn- jite de fum, pe care se cuvine să le apărăm, pentru că ele dau temei conştiinţei noastre de popor'.

Un alt album, publicat după treizeci şi cinci de ani, la aceeaşi editură bostoniană. Titlul e schimbat : *Frumuseţi care se risipesc.* Dealuri golaşe, cu trunchiuri amputate de copaci, retezate — parcă — de exploziile nenumăratelor obuze. Cimpii răscolite de excavatoare, deschizîndu-se asemenea unor imense răni ale pămîntului. Ţărmuri de lacuri năpădite de mii de peşti ucişi de reziduurile azvîr- lite în apă de uzinele construite în apropiere. Plăcuţe fixate pe malul unor rîuri : ..Scăldatul interzis ! Pericol de otrăvire ![u]. Grămezi de automobile strivite care taie, tragic, orizontul unor pajişti cu pete mari de iarbă uscată, ca de pecingine. Pescăruşi cu penele năclăite de piicura scursă în ocean. Clinuri de munte erodate ele drumurile miniere, în marginile cărora căprioarele pasc iarba rară, îngălbenită înainte de vreme. Brazi cu ramurile întinse zadarnic prin aburii veninoşi, aduşi do vînt dinspre marile instalaţii ale unor uzine chimice. Şi — mai tragic decît toate — chipul unor copii dîntr-un orăşel al Pennsyl- vaniei. în acrul căruia plutesc firişoare microscopice de asbest : obrajii alungiţi de boala nevindecabilă, ochi trişti, obosiţi, întrebători. Motto : ,,Sc risipesc frumuseţile unui continent, ucise de mîna lacomă de profituri. Văz-, duhul se preface în otravă, apele rîurilor în ţiţei. Orizonturile pîlpîie, apocaliptic, ameninţător. Zvîrcolindu-se în agonie, natura se întoarce împotriva omului”. Semnează Norman Mailer.

Şoseaua 190 taie de la răsărit spre apus cutremurătoarca Vale a Morţii din California. Nisipuri încinse, dune împietrite în forme fantastice, coline de prund iş prăvălindu-şi culorile sub soarele fierbinte. La ghereta de la intrarea pe teritoriul acesta cu nume teribil, ţi se înmînează o broşură în care urîndu-ţi „Bun venit în cel mai fierbinte loc al pămîntului”, administraţia îţi propune să profiţi de campingurile instala* •’ „la îndemîna tuturor”, de vizitarea organizată în „tururi care au loc de patru ori pe zi” — a „celor mai extraordinare locuri din Valea Morţii”, de piscinele adăpostite sub umbrare „unde aerul condiţionat păstrează o temperatură plăcută*”. Să vizitezi prăvălioarele cu suveniruri unde se vînd flacoane cu nisip, articole alimentare şi gheaţă, „motelurile confortabile”, restaurantele şi bufetele. Valea Morţii a devenit un loc al turismului „drive-în”, unde, pe alocuri, povîrnişurile de nisip abia se văd în spatele prăvălioarelor şi a bufetelor cu hamburgeri.

Acţiunea societăţilor de protecţie ecologică are drept obiectiv şi opoziţia faţă de „orice delict împotriva frumuseţii naturale”. Pe străzile New Yorkului şi ale altor mari oraşe, grupuri de tineri împart broşuri ce explică împrejurările în care peisajul american a fost atît de grav deteriorat de comercialism. Se strîng semnături în reviste de mare tiraj, se publică apeluri pentru apărarea naturii ; televiziunea transmite do'cumentare privind „ruinarea frumuseţilor naturale”. Se pare că unele rezultate au început să se ivească şi că, de acum înainte, potrivit unor legiuiri recente, întreprinderile industriale vor trebui să obţină aprobări pentru construcţia noilor uzine, numai după ce se va cerceta amănunţit efectul asupra naturii înconjurătoare, modul în care clădirile se armonizează cu peisajul.

Una din urmările acestei campanii este tot mai frecventa evadare din ora?, la aer curat. Şi nu numai în zilele sfîrşitului de săptămînă : uneori primăvara sau toamna, imediat după cină, familia iese să se plimbe în parc. Sau cu automobilul, în împrejurimi. O răspîndită

publicaţie observa acum cîţiva ani : ..Mitul televizorului a pălit mult. Statisticile din anii ’50 demonstrau că oamenii îşi petreceau 5—7 ore pe zi în tovărăşia cutiei cu imagini. Astăzi, americanul nu se uită mai mult de 14—16 ore, în medie pe săptămînă. la programele televizate. Nici copiii nu mai sînt sclavi ai televizorului : le-a rămas, însă, sîmbăta de dimineaţă cînd, de pe la 8 la 12, nici unul nu se desparte de ecranul cu desene animate. Răsucesc neobosiţi butoanele şi sar de la un program la altul. în cursul săptămînii, în fiecare seară, ei au un serial preferat. Dar sînt, tot mai des, atraşi de activităţile în aer liber. Se face mai mult sport decît în generaţia de acum 25—30 de ani” b

Două sînt cusururile reproşate programelor pentru copii ale televiziunii : monotonia şi violenţa. După un timp, aventurile personajelor din felurite seriale încep să semene între ele, fantezia lui Supcrman devine previzibilă. Eroii îşi fac prea adesea dreptate cu pumnul, cu pistolul sau cu sofisticatele arme ale viitorului, pulve- rizîndu-i pur şi simplu pe adversari. Campania declanşată împotriva violenţei pe micul ecran i-a atins şi pe bravul Popeye, şi pe şoricelul ce-şi bate joc de pisica, şi pe cocoşul care pune fitilul dinamitei în vizuina eternului său duşman, vulpoiul. Dar, dincolo de asemenea exagerări ale adversarilor violenţei (s-a remarcat, pe bună dreptate, că în felul acesta ar trebui interzise şi poveştile din O *mie*

[1] ***Sports Illustrated,*** **43/1973, p. 37.**

şi una de nopţi, şi Ulenspiegel, şi basmele folclorice din mai toate ţările, pentru că pretutindeni cei răi sînt pedepsiţi cu sabia sau li se pune la cale o usturătoare păcăleală), e mai presus de orice îndoială că apologia celui tare înseamnă adesea admiraţia pentru puterea lui de a-l lovi pe cel care-i

stă în cale. Box, karate, judo, kung-fu — acestea sînt, de fapt, numele adevăratelor personaje ale serialelor. Noutatea e adusă de tehnica loviturilor.

între filmele de acţiune, violente prin firea lucrurilor, şi cele didactice, moralizatoare, unde intriga e înlocuită de lungi discursuri, casele de filme ezită, fără să fi ajuns întotdeauna la vreo soluţie. Şi, cred, nici nu se poate ajunge la o soluţie. Detectivul (sau, în mai recentele seriale, poliţistul) are obligaţia să descopere un criminal, se războieşte cu el, îl pîndeşte şi — dacă cel urmărit trage — trebuie să riposteze. Cu pistolul. Pentru că, în măsura în care rămîne fidel întîmplărilor de pe străzile marilor oraşe, scenaristul evocă violenţa — realitate necontestată, nici de sociologi, nici de statisticieni. E drept, în cele mai multe cazuri, serialul de televiziune o exagerează. Dar n-o inventează.

Sociologia culturii discută cu aprindere influenţa programelor de televiziune asupra vieţii cotidiene a americanului. Mai ales cele petrecute după 1949, cînd — după cum crede un comentator atent şi informat, John Brooks — s-a produs „explozia televiziunii [x]. O tehnică pusă la punct şi introdusă experimental în unele oraşe încă din anii ’30 ; dar, mai întîi războiul, apoi perioada tulbure care i-a urmat, au ţinut-o în loc. În 1948, în întreaga ţară nu erau nici douăzeci de staţii de emisie şi nici măcar un aparat la mia de locuitori. După aceea, pentru motive

[1] **John Brooks, *The Great Leap. The Past Twenty-jive Years în America,* New York, 1966, p. 161—165.**

aparent inexplicabile, americanii au început să-şi instaleze televizoarele cu un fel de febrilitate : cîte un sfert de milion de aparate în fiecare lună.

Televizorul, „lux al săracului”, aducea în comunităţile cele mai izolate din Marile Cîmpii, din Munţii Stîncoşi, din văile fierbinţi ale Sud-Estului, mirajul Hollywoodul ui, înfăţişarea incredibilă a străzilor New Yorkului, o lume

necunoscută, strălucitoare, atît de îndepărtată de grijile zilnice ale fermierilor şi ale gospodinelor, obligaţi Ia o existenţă măruntă, închisă de un orizont strimt, ne- . schimbat de-a lungul unei întregi vieţi. Ecranul de sticlă nu era doar un miracol tehnic, era — pur şi simplu — oglinda unei alte lumi. în oraşele unde pînă atunci se aduceau doar două filme pe săptămînă şi unde evenimentul cel mai important era meciul de baseball dintre *Leii* şi *Tigrii* şcolii locale, oamenii începeau să viseze la o lume a acţiunii, a emoţiei, a pasiunii. Pentru mulţi dintre ei, valorile statornice ale Americii se păstrau în aşezările paşnice, cu oameni muncitori şi modeşti ai regiunilor rurale ; dar ei priveau programele televiziunii, reclamele cu detergenţî şi parfumuri, filmele cu cowboy şi cu gangsteri, finalele campionatelor studenţeşti de fotbal. „Un studiu întreprins în 1950 scotea la iveală faptul că mulţi elevi ai cursului inferior de liceu îşi petreceau 27 de ore pe săptămînă în faţa televizorului.” [IX] La început, dificultăţile tehnice au împiedicat transmiterea unor programe sportive în aer liber ; ceasuri în şir, după-amieze întregi se transmiteau întreceri ale popicarilor şi meciuri de lupte libere — de fapt, spectacole bine puse la punct de manageri întreprinzători. Loviturile violente, mîinile răsucite din umăr, ţipetele de durere, strigătele ameninţă- toarc, fetele tumefiate, nasurile strivite, urechile smulse, picioarele întoarse din coapsă sînt — mi s-a spus de multe ori — trucuri ale unor actori bine antrenaţi, într-un spectacol în care rolul cîştigătorului a fost distribuit cu multă vreme înainte.

Deşi mi-o foarte greu să pricep cum se poate truca, sub ochii miilor de spectatori şi de telespectatori, aţintiţi spre dreptunghiul inundat de lumină, pumnul lovind în plin buzele din care curge, totuşi, sînge adevărat. Sau

IX John Brooks, ***op. cît., p.*** 162.

mişcarea aceea înspăimîntătoare a trupului deformat de muşchii năpădind umerii, braţele, gambele, a trupului ce se zvîrcoleşte dureros sub şocul adversarului care sare de pe corzile ringului, în picioare, de-a dreptul peste pînleccle şi pieptul celui căzut pe podele. Sau vincţcala ce urcă în obraji, pleoapele umflate, gîfîilul celui căruia competitorul îi răsuceşte, metodic, în jurul grumazului frînghiile ce înconjoară podeaua de scindară. Sau bufnetul sinistru al ţestei lovite do duşumea, atît de puternic, incit praful îi îneacă pe spectatorii din primele rînduri. Am impresia, însă, că aceste sălbatice înfruntări nu-.şi mai găsesc ospitalitate în programele staţiilor mai importante, că nu mai sînt găzduite dccît de podurile periferice, acelea care supravieţuiesc dînd întruna reluări ale'unor vechi filme siropoase şi aie unor obscure seriale de acum 8—10 ani, programe naive ale unui prestidigitator local şi sfaturi pentru gospodinele care vor să se perfecţioneze în arta decoraţiilor din hîrtii decupate.

Şi totuşi, chiar dacă loviturile sînt trucate, chiar dacă se presupune că publicul unui asemenea spectacol ştie că iotul e aranjat dinainte, surprind strigătele entuziaste ce însoţesc fiecare lovitură ce-şi atinge ţinta, ţipetele admirative ale doamnelor, urmînd fiecărui răcnet dureros al celui izbit în ring. Erau doi asemenea luptători care păreau a fi cei mai frecvenţi participanţi la întrecerile de *wrestling,* nume purtat de sportul răsucirii picioarelor şi al zdrobirii nasurilor : unul, purtînd mereu o cagulă roşie, om fără indentitate, fără fizionomie : nu puteai să-l vezi cum se schimonoseşte de durere cînd i se loveşte bărbia cu genunchiul şi cînd oasele cotului i se întorc pe dos pînă se aud cum pîrîie ; celălalt, un colos cu bărbiţă rară, cu ochi oblici, de tătar, cu ţeasta rasă şi unsă cu untdelemn, protestînd la orice lovitură primită, văicărindu-se publicului în frînturi de propoziţiuni rostite cu un puternic accent străin (pe care îl suspectez a fi contrafăcut, pentru a sugera exotismul). Aceştia păreau că sînt profund detestaţi de public, pentru că ori de cîte ori sîngele curgea pe faţa tătarului (oare era şi acesta un truc ?) sau omul cu cagulă

urla de durere, cu degetele strivite pe rînd, sala izbucnea în strigăte de bucurie.

E uimitor să-i vezi pe oamenii aceştia calmi şi amabili, care se invită, zîmbind, să treacă înainte la încrucişările şoselei, care aşteaptă la volan minute în şir, fără să se enerveze, fără să se supere, pînă cînd lungul şir de automobile din faţă îşi face loc să se scurgă pe autostrada aglomeraţiei de sfîrşit al săptămînii, cum sar de pe scaun, mdemnîndu-i pe rînd pe cei din ring să se lovească fără cruţare. Doamnele care-şi surîd pe stradă şi în metrou, cu o politeţe placidă, sînt de nerecunoscut în sala înecată în fum de ţigară : strigă, înverşunate, îi îmboldesc pe luptători, izbucnesc. în urale cînd tătarul se prăvăleşte în mijlocul ringului şi i se aude fruntea sunînd lugubru pe podele. De unde vine această nebănuită violenţă ?

în aristocraticul Boston, am văzut la un post de televiziune alt spectacol, după cum mi s-a spus, de asemenea regizat. Inocentele, copilăreştile patine cu rotile se transformaseră pe nebănuite în nişte unelte ale brutalităţii. Pe o pistă de seînduri, două echipe se întreceau într-o cursă de urmărire. Cîteva ture, sportivii se roteau liniştiţi, pîndindu-se pe sub căştile metalice, asemănătoare celor purtate de automobilişti. Totul se petrecea în linişte, fiecare părînd a-şi căuta un culoar pe care să lunece, luîndu-le înainte celor din cealaltă echipă. Pe urmă, la fluierul arbitrului, un vînt rău se abatea asupra tuturor : cu umărul, cu braţele, cu genunchiul, toţi îşi făceau loc ; împingeau, trăgeau, loveau, îi doborau pe cei din faţă. Se prindeau de mină cîte doi şi, făcîndu-şi vînt, se aruncau cu toată puterea în adversari. Uneori, cel căzut era lovit cu îndărătnicie, cu ghetele armate cu patinele grele. Atunci, în sfîrşit, arbitrii interveneau şi, cu multă greutate, îi trăgeau deoparte pe cei încleştaţi în bătălie. Jucătorii se învîrteau, aşteptîndu-şi răzbunarea ; şi o găseau fără greutate. îşi scoteau casca, prefăcîndu-şi-o într-o armă, cu care loveau zdravăn. îşi prindeau adversarul, îl răsturnau peste corzile împrejmuirii şi—1 scuturau îndelung, ca pe un sac gol. Şi, pe cînd celălalt se zvîrcolea şi dădea

zadarnic din braţe ca un naufragiat gata să se înece; sala striga, în extaz. Uneori, echipele se opreau din cursă şi se preocupau doar de izbirea reciprocă ; atunci spectatorii (şi mai ales spectatoarele) erau în culmea entuziasmului.

Spectacolul cel mai întristător îl constituie, însă, întrecerea echipelor feminine. Singurul amănunt feminin în toată înfăţişarea acestor făpturi vînjoase, cu mîini mari, cu umeri puternici, sînt pletele care cad, fluturînd, pe sub casca de plastic. încolo, reprezentaţia se repetă întocmai. Loviturile bufnesc, la fel de dureroase, adversarul e zgîlţîit peste frînghiile din jurul terenului, cu aceeaşi energie. Şi sala strigă, îşi agită pumnii, cu aceeaşi poftă a violenţei spectaculoase.

Meciurile de box (arena cea mai cunoscută a rămas tot tradiţionala Madison Square Garden) nu se transmit la televizor. Cîteodată, companiile de televiziune prin cablu cumpără drepturile unei asemenea transmisii şi le revînd, cu preţuri pipărate, unor reţele de hoteluri sau unor proprietari de mari săli de spectacol ; biletele de intrare pot costa pînă la 10—15 dolari şi partida e proiectată pe ecrane gigantice, în strigătele pătimaşe ale miilor de telespectatori.

Dar americanul îşi poate petrece uneori trei sau patru ceasuri în şir stînd în faţa cutiei cu imagini ca să privească o partidă de golf ; atmosfera e calmă, atît de calmă, încît aproape că anulează spectacolul. însă (mai ales dacă e proprietar al unui aparat în culori) privitorului îi place liniştea pajiştilor netede, mărginite de zvelte dumbrave de mesteceni şi de ochiuri de apă, abia înfiorate de vînt; concentrarea îndelungată a jucătorului care-şi ţinteşte lovitura, mişcarea largă, rotată a braţului ; ceremonialul umbrelelor multicolore de soare care se mută în vesel cortegiu dintr-un loc în altul al vastului cîmp de joc ; seriozitatea cu care sînt alese beţele cu capăt strălucitor din tolbele roşii, şi verzi, şi galbene şi sînt cumpănite cu

grijă, înainte de a se aşeza, abia atingînd firele proaspăt cosite ale ierbii, lîngă mingea albă.

Cum se explică transformarea febrilităţii aproape sălbatice a spectatorului de *zvrestling,* de box sau de întreceri pe patine cu rotile, în paşnica admiraţie pentru jocul de golf ? Să fie oare o chestiune de temperament ? O nevoie a. compensaţiilor' ? O răzbunare a placidităţii ? Sau, dimpotrivă, obosit de violenţa care marchează viaţa oraşului american, spectatorul îşi caută în spectacol un moment de răgaz ? Sau toate astea la un loc ?

Deşi sezonul de fotbal e foarte scurt, din septembrie pînă la Anul Nou — cînd se joacă finalele — sportul acesta are cei mai mulţi spectatori. Inaugurarea unui stadion e un eveniment la fel de important ca şi deschiderea unui

teatru şi ziarele îl discută zile în şir, ca pe un fapt vrednic de toată luarea-aminte. în urmă cu un deceniu, la Universitatea Columbia s-a organizat un simpozion consacrat acestui sport şi implicaţiilor lui în psihologia americanului. „în multe privinţe, fotbalul profesionist nu poate fi comparat cu alte sporturi ; pentru nenumăraţi spectatori, el e cea mai deplină expresie a ceea ce înseamnă *miezul* tuturor sporturilor. Nici un alt sport important nu depinde atît de mult de forţa brută, nici de o strategie atît de complexă şi subtilă. Jucătorilor nici unui alt sport nu li se cere o gamă atît de largă de calităţi, o specializare atît de precisă ; şi nici o forţă atletică atît de puţin diferenţiată, un trup atît de puternic, capabil sl reacţioneze atît de prompt la contactul cu adversarii. Nici unul nu e atît de *primitiv,* de *subtil,* de *american."* [1]

Fotbalul e, înainte de toate, un joc la care cineva participă în mod instinctiv şi „numai de dragul de a realiza o activitate completă"Un sport „întemeiat pe scopuri colective şi nu pe isprăvile unui singur individ, ca alpinismul. Reclamă forţă atletică, nu ca alte sporturi care, din pricină că nu cer decît precizie şi răbdare, sîn'. prea aristocratice, ca — de pildă — croquetul. între toate jocurile, el e un sport, şi între sporturi este cel a cărui desfăşurare înseamnă violenţă, şi violenţa e aceea care—; aduce glorie" [n].

în unele sporturi ■—■ baschet, baseball —■ violenţa (s-a amintit la simpozionul de la Columbia) e întîmplutoare şi se sancţionează. în altele — în hochei, de [X XI XII XIII XIV]

X **George Stacie, *I've Been Reading. Game Theory,* în „The**
XI**Columbia University Forum." Fall 1066, vol. IX. nr. 1. p. 40.**
XII**Ralph Long, *The New Sports,* în „Sports Illustrated" nr. 36.**
XIII**1073. p. 118.**
XIV **George Stade, op, *fit.,* p. 41**

exemplu — e incidentală, iar în cursele de automobile e accidentală, în sensul exact al cuvîntului. Sporturile definite de violenţă sînt fotbalul, luptele cu tauri, boxul. Dar într-o corrida omul e confruntat cu un biet animal întărîtat şi speriat, iar meciul de box sau de fotbal pune faţă în faţă doi indivizi sau două echipe. Aceasta — spunea un psiholog al spectacolului sportiv [XV] — constituie diferenţa esenţială, vrednică a fi luată în discuţie. Un sportiv care comite o iregularitate într-o întrecere individuală „e copleşit de ruşine” ; cel sancţionat într-o competiţie între două echipe „se simte vinovat pentru greşeala comisă, nu numai faţă de el însuşi, ci şi faţă de coechipieri şi de susţinători”. Eşecul în fotbalul american e comentat, aproape întotdeauna, ca un eşec al jucătorului lipsit de curaj şi, din acest punct de vedere, doar în lupta cu taurii învinsul mai poate fi înconjurat atît de repede de uitare şi de dispreţ.

Fotbalul a prilejuit îndelungi comentarii, mai multe şi mai pretenţioase decît oricare alt sport. E socotit sportul naţional al americanilor, nu numai pentru că nu se mai joacă aproape nicăieri în lume (canadienii, australienii sînt — cel puţin deocamdată ■— cam singurii elevi silitori ai maeştrilor din Statele Unite). Nu numai pentru că, ori de cîte ori pleacă să se plimbe într-un paie, împreună cu copiii, orice tată american îşi ia cu sine mingea ovală şi tare, iar amintirile vieţii de colegiu sînt întotdeauna legate de performanţele tînărului fotbalist : în camera lui de lucru îşi păstrează cu o înduioşătoare mîn- drie fotografia de odinioară, în tricou larg, prins în cin- gătoarea pantalonilor strînşi pe picior, pînă sub genunchi, cu casca ţinută marţial în mînă, ca o chivără de cavaler. Sportul acesta — explica un sociolog [XVI] — corespunde cel mai deplin scopurilor unei

XV **Michael T. Terry, *What Is Spoi't,* New Yoi’k, 1970, p. 36.**
XVI **Robert Ardrey, *The Territorial Imperative,* New York, 1963, p.**

societăţi întemeiate pe acumulare. Jocul se bazează pe însuşirea unui *teritoriu,* luat prin forţă, într-o înfruntare nemiloasă cu un adversar la fel de hotărît să cîştige un teren „privit ca o proprietate particulară”. într-un interviu televizat al lui Norman Mailer, prin vara lui 1970, fotbalul şi agresivitatea cu care fotbalistul încearcă să-şi însuşească *teritoriul* adversarului erau comparate cu instinctul masculului dm diverse specii de jivine care atacă, mînat de un surprinzător de limpede simţ al proprietăţii. Echipamentul însuşi — observa Mailer — aminteşte de podoabele de pene superb colorate care tălmăcesc forţa şi frumuseţea bărbătească. Crampoanele îl fac mai înalt. Perniţele ce-i protejează coapsele accentuează linia elegantă a piciorului. Muşchii sînt evidenţiaţi de croiala îngustă a materialului superelastic din care sînt făcuţi pantalonii. Apărătorile umerilor — largi de ci te 15—20 de centimetri — dau, prin contrast, mai multă supleţe taliei. Iar casca, întotdeauna împodobită cu culorile clubului, nu numai că proporţionează statura sportivului şi-i dă o înfăţişare războinică, dar, ascunzîndu-i faţa, îl transformă într-un fel de simbol anonim al agresivităţii. „Fotbalistul îmbrăcat în complicata-i uniformă impresionează ochiul într-o rapidă succesiune de imagini : mai întîi, o fantomă iscată din îndepărtatele umbre ale paleoliticului apoi, o premoniţie a epocii astronauţilor.” [2]

Un amănunt care nu poate fi neglijat, e că fotbalul profesionist a devenit una dintre cele mai rentabile afaceri ale Americii contemporane. Nu de mult, un băieţandru de 20—21 de ani, a semnat abia la cîteva zile după absolvirea unei obscure universităţi dintr-un oraş încă şi mai obscur, un contract pentru 950 000 de dolari cu una dintre cele mai cunoscute echipe de pe Coasta de Est. Industriaşii

158.

[1] George Stade, op. *cît.,* p. 41.

investesc milioane în echipele ele fotbal, ca în orice afacere de la care aşteaptă profituri însemnate. Jucătorii devin proprietatea conducerii clubului, sînt vînduţi, cumpăraţi, schimbaţi, şi perioada transferurilor devine una dintre cele mai active perioade de investiţii şi de calcule ale proprietarilor. Pentru fotbaliştii cu un sezon mai slab, o asemenea perioadă se poate încheia trist de tot : proprietarii îl vînd, la un preţ cît de cît convenabil • pentru ei, unei alte echipe de la celălalt capăt al ţării. După ani de zile în care îşi puseseră la punct gospodăria, ei pleacă să-şi ia viaţa de la început ; o altă slujbă pentru soţie, o altă şcoală pentru copii, alţi vecini, alte obiceiuri locale, ce trebuie neapărat respectate.

Pasiunea pentru statistică a americanului îşi află aici un sens practic. La sfîrşitul oricărui joc, afli cîţi yarzi a fugit cu mingea în braţe fiecare jucător, cîtc pase bune a dat, cîto a recepţionat, ce lungime totală au avut loviturile lui în tuşă, cîte puncte a marcat, de cîte ori şi-a împiedicat adversarul să marcheze. Jucătorii sînt preţuiţi pe temeiul acestor cifre reci, inflexibile, necruţătoare. Valoarea fiecăruia rezultă din compararea unor procente care înseamnă, în primul rînd, *eficienţă.*

La bursa fotbalului, investiţiile se exprimă în milioane de dolari. Echipa newyorkeză „Jets” a fost cumpă- arată în 1963 cu un milion ; peste zece ani se aprecia că valora de nouă ori mai mult. Numărul echipelor creşte în ambele ligi rivale : Naţional Football League şi American Football League. Şi obţinerea unei autorizaţii costă enorm : pentru admiterea echipei „Şoimii” din Atlanta în NFL s-au plătit 8,5 milioane de dolari, înainte ca noul

club să fi semnat vreun contract cu un jucător' sau cu antrenorii. Dar, în prima săptămînă a existenţei „Şoimilor”, proprietarii au vîndut 45 000 de abonamente pe durata întregului campionat.

în cele trei luni şi jumătate ale sezonului 1973, aproape 9 milioane de spectatori au asistat la meciurile celor două ligi, fără a pune la socoteală jocurile demonstrative premergătoare campionatului, şi nici finalele (la care asistă uneori eîte 150 000 de spectatori). Costul unui bilet e de 6 dolari, în medie. Multe cluburi obţin venituri suplimentare din cedarea concesiunilor pentru gheretele cu dulciuri, cu sucuri şi cu hamburgeri, pentru băieţii în impecabile halate albe, ce trec prin tribune strigîndu-şi marfa : ciocolată, coca, aluno, *chewing-gum* suveniruri, programe, fotografii ale vedetelor, autografe şi cărţulii cu statistici ale recordurilor fiecărui jucător în parte.

Dar sursa cea mai importantă de venituri a acestor două corporaţii- comerciale, „ligile de fotbal”, este televiziunea. Cu mulţi ani în urmă, un contract de 30 milioane de dolari cu reţeaua CBS aducea fiecărei echipe din NFL un beneficiu anual de aproape un milion şi jumătate ’. De atunci, onorariile plătite de companiile de televiziune au crescut, cu siguranţă, foarte mult. Echipele au, neîndoielnic, cheltuieli imense şi oricît de mare ar fi entuziasmul spectatorilor care plătesc uneori pînă la o sută de dolari pentru a-şi asigura un loc la jocurile (fie acasă ale formaţiei favorite, încasările din bilete nu pot acoperi sumele plătite jucătorilor'. Un faimos mijlocaş al lui „Green Bay Packers”, puternica echipă din- tr-un orăşel din Wisconsin (obiect al mai multor cărţi şi al unui film cu mare succes de casă), a primit 600 000 de dolari la semnarea contractului cu viitorul său *team;* pe atunci era proaspăt absolvent al lui Texas Technological College şi nu împlinise 23 de ani.

„Pieile Roşii” din Washington au asigurat, pentru un milion de dolari, piciorul lui Charlie Gogolak, a cărui sarcina în echipă era doar să lovească mingea cît de tare putea şi s-o apropie de terenul de ţintă al adversarului.

Circulă tot soiul de povestiri despre fanatismul spectatorului de fotbal. Cele mai multe adevărate. Meciul • decisiv al echipei din Green Bay s-a jucat, acum cîţiva ani, spre sfîrşitul lui decembrie, pe o vreme friguroasă, pe un teren îngheţat de vîntul care sufla tăios dihspre cîmpiile înzăpezite ale Canadei şi care aşezase o crustă albă pe apele lacului Michigan. Dar tribunele au fost pline de spectatori; înfofoliţi în blănuri, înarmaţi cu primusuri de excursie, veniseră să-şi vadă echipa favorită peste 50 000 de oameni, într-un'oraş cu o populaţie care abia atingea 65 000 de locuitori. La poarta stadionu- . lui, o femeie a alunecat şi şi-a rupt un picior, dar a refuzat să se ducă la spital înainte de a fi asistat la finalul meciului. într-un alt oraş, în lista de bunuri ce urmau a fi împărţite la divorţ, doi soţi au înscris şi abonamentul anual la meciurile echipei din localitate. în testamentul cuiva s-a găsit specificat şi moştenitorul căruia îi reveneau biletele rămase pentru sezonul fotbalistic. „Biletul de fotbal a ajuns un simbol al bunăstării unei familii, un bun întotdeauna greu de obţinut.” [1] Pentru a ajunge la milioanele de spectatori ce-i aduc, în fiecare an, venituri atît de însemnate, fiecare ligă de fotbal investeşte mari sume de bani în reclamele ziarelor şi ale televiziunii,

• **Donald Anderson, *How To Get Rich,* în „The New Yorit Daily News”, 15.X.1072.**

la orele cînd minutul de reclamă costă cu mult peste 100 000 de dolari. Fotbalul profesionist a devenit, toată lumea e de acord, o afacere dintre cele mai rentabile.

Acelaşi lucru se întîmplă cu baseballul (de-a lungul unui singur sezon se atinge cifra de 25 milioane de spectatori), şi cu baschetul, şi cu hocheiul. Pretutindeni, bursa jucătorilor, schimburile între echipe, cedarea şi cumpărarea dreptului de a alege dintre cei mai talentaţi absolvenţi ai universităţilor (cluburile de baseball nici nu au această* obligaţie căreia trebuie să i se supună celelalte sporturi) sînt

urmărite cu febrilă atenţie de pătimaşii susţinători ai echipelor. în preajma fiecărei inaugurări de campionat, ziarele publică amănunţite informaţii despre achiziţiile tuturor echipelor.

în principiu, regulamentul de angajări al ligilor de baschet e foarte echitabil. Dreptul să aleagă primii jucătorii provenind, la absolvirea universităţii, din echipele studenţeşti, revine celor cu rezultatele cele mai slabe în campionatul precedent. Ultimii sînt, fireşte, campionii. Se urmăreşte, astfel, e echilibrare a forţelor şi, ca urmare, o creştere a calităţii spectacolului. Dar şi baschetul profesionist este o afacere şi nici o echipă nu-şi poate îngădui să nesocotească interesele comerciale ale proprietarului ei. Aşa se întîmplă că tocmai primele clasate (al căror capital a fost sporit de încasările de la finale) au posibilitatea să cumpere de la cele din coada clasamentului, aflate, fireşte, în jenă financiară, dreptul primelor alegeri de jucători.

în ligile de baschet, regulamentul stabileşte cîte cinci jocuri ale fiecărei echipe cu toate celelalte. Şi, cum în cea mai bună dintre cele două ligi — Naţional Basketball Association — sînt 17 echipe, înseamnă că fiecare are de susţinut 80 de meciuri. Cîte 5 sau 6 săptămînal. La încheierea preliminariilor, primele două clasate în fiecare din

cele patru divizii (Est, Sud, Centrală şi de Vest) joacă între ele. Tot cîte 5 jocuri. Urmează semifinalele (4 victorii din 7 jocuri) şi finala (tot 4 din 7). Rezultă limpede că echipele cele mai valoroase, finalistele, dispun de încasările de la încă un număr de cel puţin 13 meciuri. Sau, cum se întîmplă adesea, de la 19, pentru că echipele îşi joacă întotdeauna ultima şansă, fără să se cruţe. Câştigătorii primesc în plus prime substanţiale care-i ocolesc, fireşte, pe cei din coada clasamentului. Aşa îneît aceştia sînt întotdeauna gata să-şi vîndă dreptul de a alege cei dintîi, şi să-şi consolideze firava trezorerie.

Urmează o ameţitoare serie de tranzacţii. Cîteodată jucătorii profită de expirarea contractului şi se transferă în condiţii avantajoase. Unul dintre cei mai faimoşi baschetbalişti ai ultimelor decenii (încă din sezonul 1959/ 60 a bătut toate recordurile precedente ale punctelor marcate de-a lungul unui campionat : 2 707, ridicîndu-l după doi ani la 4 029), Wilt Chamberlain. s-a transferat în 1967 de la Philadelphia la echipa din Los Angeles, cumpărată în acel sezon de un bogătaş californian şi adusă din Minneapolis. Detaliile tranzacţiei au rămas secrete ; se vorbea, însă, de 6—700 de mii de dolari. Ceea ce părea cu totul rezonabil pentru jucătorul care marcase cele mai .multe puncte într-un singur meci (100, la 2 martie 1962) şi deţinea recordul la numărul aruncărilor la coş din acţiune, al loviturilor libere marcate într-un singur joc, al coşurilor consecutive, al recuperărilor sub panou (55 într-un meci, 2 149 într-un sezon), al punctelor marcate, în medie, într-un singur joc (50,4,-în campionatul din 1961/2). Ani în şir strălucirea echipei din Los Angeles a fost adusă de acest jucător înalt de peste doi metri, suplu, cu părul legal cu o bandă albă ; l-am auzit comentînd, cu o voce frumoasă, baritonală, meciurile lui şi ale altora : vorbea fluent, în fraze echilibrate, cu metafore pline de culoare.

Declaraţiile lui erau adevărate imnuri de slavă în cinstea echipei sale.

Şi apoi, în 1973, pe neaşteptate, în culmea gloriei, Chamberlain s-a retras şi a devenit antrenor, fără drept de joc, al unei mărunte echipe din San Diego. Admiratorii l-au condamnat, ziariştii şi comentatorii televiziunii au încercat să înţeleagă, colegii de la club l-au scuzat : talentul marelui jucător fusese cumpărat cu 1 000 000 de dolari, ceea ce constituia o decisivă circumstanţă atenuantă a vinovăţiei lui faţă de club şi susţinători.

De aceea, comportarea unei alte vedete, tînărul Lew Alcindor (care asemenea multor sportivi negri a trecut la mahomedanism, pentru a-şi declara mîndria obîrşici africane, şi şi-a luat un nume nou — Kareem Abdul Jabbar), respingînd ispititoarele oferte ale altor cluburi şi rămînînd credincios „Ţapilor” lui din Milwaukee, l-a făcut deîndată cel mai iubit jucător din întregul campionat al NBA-ului. Afişele care-l înfăţişau sărind peste zidul înalt al apărătorilor ad verşi şi mareînd au fost vîndute, în sezonul 1973/74, în peste 5 milioane exemplare. Popularitatea i-a fost sporită de atitudinea din timpul sîngeroasei răzbunări a unei fracţiuni extremiste a „mahomedanilor negri”, cînd au fost ucişi mai mulţi prieteni de-ai săi, membri ai unui grup moderat, militînd pentru afirmarea identităţii populaţiei de culoare din Statele Unite. După tragicele evenimente, Jabbar i-a adoptai pe trei dintre orfanii victimelor.

Destinul lui Len Wilkens, jucătorul de bază al „Super-sonicilor” din Seattle, i-a impresionat pe mulţi. Venise cu familia în marele oraş de pe ţărmul Pacificului şi, vreme de patru ani. a luptat să-şi ducă echipa în semifinale, într-o grupă cu două formaţii excelente : Los Angeles şi San Francisco. în 1972 s-a îmbolnăvit şi ran

damentul lui a fost foarte scăzut. „Supersonicii” n-au ezitat să-l cedeze (pe o sumă extrem de modestă) „Pistoa- nelor” din Chicago. Len a trebuit să-şi vîndă casa, să-şi aducă soţia şi copiii într-un oraş necunoscut lui şi unde a fost primit cu indiferenţă, ca un jucător de mina a doua de care fosta lui echipă se despărţise fără regrete. A luat totul de la început. Întîi rezervă, apoi jucînd cîte 5—6 minute, pînă cînd vedetele se odihneau. Bani puţini, copiilor nu le pria aerul şi tînjeau după dealurile cu magnolii şi rododendroni de la Seattle. Apoi, Wilkens s-a îmbolnăvit iar şi noul său club nu l-a mai vîndut, pentru că nimeni nu s-a mai arătat interesat să-l preia. Jucătorul declarat în 1969/70 „cel mai bun conducător de joc din NBA” a devenit, peste patru ani, un anonim. Pierdut într-un oraş mare, uitat, fără prieteni. într-un tîrziu, o campanie condusă de cîţiva foşti admiratori l-a îndemnat pe antrenorul „Pistoanelor” să-l mai încerce pe Len Wilkens. Slăbit de boală, cu antrenamentele nepuse la punct, gloriosul fundaş de odinioară a jucat, totuşi, remarcabil şi a dus echipa Ia victorie împotriva „Gloanţelor” din Baltimore. A fost, însă, ultima lui scînteiere : Len Wilkens n-a putut ţine ritmul infernal al celor 5 sau 6 jocuri săptămînale. S-a retras din sport ; cu o carieră universitară ratată (pentru că nu profesase de la absolvire), şi-a găsit o slujbă măruntă şi s-a pierdut în mulţimea sportivilor uitaţi de toată lumea.

Aşa s-a întîmplat şi cu Jack Dempsey, boxerul care în 1919 cîştiga campionatul mondial la categoria grea şi se retrăgea în 1926 (avea 31 de ani), după ce fusese învins de mai tînărul Gene Tunney. Din banii agonisiţi din pumnii împărţiţi şi încasaţi, din zecile de lovituri plasate în ficatul, nasul, bărbia şi buzele adversarului şi primite la rîndu-i, cumpărase antrepriza unui mic restaurant din Times Square. O săliţă tapetată în hîrtie

aurie, cu desene mari, amintind de moda anilor ’20. Portrete multe (fireşte, mai ales ale boxerilor) aninate de pereţi ; printre ele, o acuarelă a lui Dali, o peniţă a lui Kandinsky, o guaşă a lui Henry Moore, înfăţişîndu-l pe Dempsey. O fotografie a lui Joe Louis, alta a lui Mohammed Aii, cu dedicaţie pentru ,,marele cavaler al mănuşilor de box”. Un mic poem autograf al lui Robert Frost. Cîteva rînduri ale lui Picrre Boulez, scrise în grabă, pe colţul unei partituri muzicale. Şi, pe o veche listă de bucate, semnăturile lui Thomas Mann şi Albert Einstein, din vremea refugiului lor în America. Patronul, mişeîndu-se anevoie (se apropia de 80 de ani), îşi în- tîmpina muşterii cu un surîs surprinzător de tînăr pe obrazul boţit de riduri. Atmosfera era aceea a unui colţ de lume veche, rămas prin nu ştiu ce împrejurare în mijlocul clădirilor noi şi al zgomotului asurzitor de motoare de automobil. Clienţii obişnuiţi erau bătrîni actori ai teatrelor de pe Broadway şi turişti care cereau autografe celebrei lor gazde. Am mers şi cu o dată în restaurantul]ui Dempsey ; dar m-am sfiit să-i întind o bucată de hîrtie pe care fostul campion să-şi scrie numele cu litere mari şi tremurate, aşa cum l-am văzut la cei de la mesele vecine.

într-o zi, însă, ziarele au publicat o ştire emoţionantă mai ales pentru cei din generaţiile mai vîrstnice : proprietarii clădirii hotărîseră să modernizeze restaurantul şi să-l cedeze, dacă Dempsey nu putea plăti suma prevăzută în noul contract de cesiune, unei reţele specializată în hamburgeri şi coca-cola. Şi Dempsey nu avea cum să facă rost de bani : într-un interviu dat în cele cîteva zile cît a durat vîlva stîrnită în jurul nefericitului boxer unui ziarist, el mărturisea că nu se retrăsese pînă atunci din afaceri numai pentru că nu avea nici un ban pus deoparte şi că trebuia, de aceea, să lucreze 11 ore pe zi.

Ştia bine că nu priceperea lui gastronomică îi atrăgea pe clienţi, ci nostalgia epocii evocate de numele lui. Trebuia să stea tot timpul în restaurant şi să împartă autografe : de fapt, pentru asta venea lumea aici. „Nici o consumaţie nu depăşea 5—6 dolari : şuncă, omletă, un pahar de coca." Venitul net era de 30—35 dolari zilnic ; exact cît îi trebuia bătrînului să ducă o viaţă modestă.

Curînd, ziarele au tăcut ; peste vreo cîteva săptămîni, cînd am trecut din nou prin Times Square, restaurantul cu tapete aurii se transformase într-o prăvălie cu banchete de plastic roşu, asemenea atîtor alte sute de pe întinsul Americii. Se pare că Dempsey a fost internat într-un azil pentru săraci, aşa cum s-a întîmplal cu alitea glorii de altădată ale sportului din această ţară, victime ale necruţătoarei Inspecţii de impozite şi ale ritmului de viaţă la care nu s-au putut adapta.

Un fapt uimitor e mentalitatea şovină a multor spectatori americani.-în primăvara lui 1973, nenumăraţii pasionaţi ai baseballului aşteptau cu sufletul la gură doborîrea unuia dintre cele mai vechi recorduri din acest sport ale cărui reguli nu le-am înţeles niciodată prea bine. Unul dintre jucătorii de odinioară, transformat în legendă de generaţiile ce au trecut, una după alta, pe sub porţile marilor stadioane, a fost Babe Ruth. Poate că despre nici un sportiv al Americii nu se vorbeşte cu atîta respect, ca despre eroii poveştilor cu indieni şi cu bizoni de acum o sută şi ceva de ani, Buffalo Bill şi Davy Croc- kett. Cînd se află „la bătaie”, jucătorul de baseball trebuie, să lovească mingea grea, învelită în piele, astfel îneît să ajungă departe şi să-i rămînă destul timp să alerge şi să ajungă, pe rînd, la bazele păzite de adversar, înainte ca acestuia să i se arunce şi să prindă mingea recuperată de coechipieri. Se înţelege, cea mai bună lovitură e aceea care trece dincolo de gardul de împrejmuire al terenului, pentru că jucătorul poate, în. timpul întreruperii jocului, să colinde toate- bazele adverse şi să ajungă acasa, sub

umbrarul unde-l aşteaptă echipa lui : o asemenea lovitură plină de dibăcie nu se vede prea des (pentru că şi adversarul i-o azvîrle cu toată puterea şi bîta cu care trebuie s-o lovească este grea şi nu se poate mînui de oricine). Statisticile (nelipsitele statistici americane !) stabiliseră că Babe Ruth a realizat cele mai multe *honie runs,* „alergări pînă acasă” : 714. Şi, în acea primăvară a lui 1973, se aştepta ca un jucător din Atlanta, Hank Aaroti, să ajungă din urmă recordul lui Babe.

Ceea ce s-a şi întîmplat.

Ediţiile din acea zi ale ziarelor au anunţat evenimentul cu litere mari, pe prima pagină. Buletinele de ştiri ale televiziunii l-au comentat pe larg şi au prezentat, în reluare, de cîteva ori, alergarea triumfală a lui Hank în jurul terenului ; adversarii, cu şepcuţele ţinute sub braţ, îl aplaudau, coechipierii săreau de bucurie şi-l aşteptau să-l îmbrăţişeze.

A doua zi, bineînţeles, Aaron a apărut la televiziune. Povestea, cu simplitate, că ştia că-l va egala pe Babe, că în alte privinţe Babe era, însă, inegalabil. Şi cînd a fost întrebat dacă *s-a iemrtt* de ziua aceasta, Hank Aaior. a arătat un vraf imens de scrisori şi a răspuns : *„Totuşi,* nu !”. Erau cîteva sute de scrisori de ameninţare : Hank fusese sfătuit *să nu încerce* egalarea recordului. Nu neapărat din respect pentru amintirea lui Ruth; dar pentru că Babe fusese alb şi Hank era negru.

Incredibilă întîmplare într-o ţară ale cărei culori sînt atît de des apărate de sportivi negri...

Americanul merge la meciurile de hochei şi i se para întru totul normal ca, în campionatul Ligii Naţionale, să joace şi trei echipe canadiene : Montreal, Toronto şi Vancouvei;. pin 1955 pînă în 1969, cu o singură excepţie

(în 1960, cînd au cîştigat „Şoimii negri” din Chicago), campionii Ligii au fost „Canadienii” din Montreal şi „Frunzele de arţar” din Toronto. Mul ţi dintre jucătorii echipelor americane au venit din Canada şi însuşi sediul Ligii Naţionale Americane se află la Montreal. Nimeni nu se gîndeşte să protesteze împotriva unei asemenea „invazii a străinilor” în sportul american.

Un tînâr profesor, cunoscător nu numai al rezultatelor oficiale din turneele de tenis, dar şi al culiselor acestui aristocrat între sporturi, îmi vorbea despre nedreptăţile care i se făcuseră acelui jucător de extraordinar talent, al cărui joc asocia în chip uimitor eleganţa şi forţa : Pancho Gonzalez. Câştigător în 1948 şi 1949 al campionatului *Asociaţiei de Tenis* a Statelor Unite. în 1949 (cînd a făcut pereche cu Frank Parker) al dublului de la Wimbledon, Gonzalez a dovedit o remarcabilă longevitate : după foarte mulţi ani, în mai 1960, l-a învins pe Rod Laver şi a cucerit trofeul turneului de la Las Vcgas. Dar evenimentul a trecut aproape neobservat : Pancho provine dintr-o familie de origine mexicană. Ani în sin, turneul de la Forrest Hills a fost cîştigat de australienii Ken Rosewall, Ashley Cooper, Neale Fraser, Rod Laver, Fred Stolle, Roy Emerson, John Newcombe, de spaniolul Manuel Santana, de ro- mînul Uie Năstase. Şi nici unul dintre ei n-a primit, pare-.se vreo scrisoare de ameninţare. Dar victoriile lui Pancho, cetăţean american, nu au fost privite cu ochi buni de toată lumea. Pentru că faţă de el se manifesta atitudinea, deloc prietenoasă, cu care sînt întîmpinaţi, mai ales în New York, emigranţii. Nu ştiu cît sînt de adevărate cele cîte mi s-au spus despre Gonzalez ; ştiu numai că marea metropolă americană nu-i primeşte cu prea multă bunăvoinţă pe străinii veniţi să se aşeze aici.

îmi amintesc scenele de la începutul secolului pe care le evocă filmele şi cărţile de acum cîteva decenii ; lungile cozi ale celor care, de-abia coborîţi de pe vapor, treceau prin

minuţiosul control vamal, înainte de a fi internaţi într-o chinuitoare carantină, pe o insuliţă, Ellis, în preajma Insulei Libertăţii : versurile Emmei Lazarus, gravate în soclul statuii sunau ironic : „Veniţi la mine, o dezmoşteniţi ai soartci !”...

Şi astăzi, controlul vamal şi al paşapoartelor durează mult pe aeroporturile americane. Mi s-a spus că nu o dată, în bagajele celor sosiţi s-au găsit cantităţi importante de cocaină şi de heroină. în realitate, nu aceasta e principala cale de intrare a drogurilor aduse pe ascuns în Statele Unite. Reţelele de traficanţi sînt mult mai bine puse la punct şi lupta poliţiei, vamale e îngrozitor de grea. Unele capete de pod ale negustorilor de „moarte albă” s-au stabilit, de pildă, în Mexic — de unde zborul peste graniţă al avioanelor particulare e foarte greu de urmărit. Comerţul acesta lugubru a luat proporţii care-i îngrijorează pe americani.

Un medic care analiza rezultatele creşterii consumului de droguri observa că lupta legiuitorilor împotriva negustorilor cu ridicata şi cu amănuntul nu a dus la rezultate importante L O întreagă generaţie — scrie el — a crescut într-o atmosferă de teamă, de incertitudine, generată în bună măsură de războiul din Vietnam al cărui caracter nedrept, ilegal a tulburat tragic conştiinţele tinerilor americani. Şi nu numai ale lor.

„Nu există droguri benigne”, spun medicii, referindu-se la consumul marijuanei pe care legiuitorii unor state se gîndesc s-o scoată de pe lunga listă a drogurilor interzise,

[1] Louis Lasagna, MJD. : *The Drug Scene,* în „The New York Times Encyclopedic Almanach", 1971, p. 457—8.

în speranţa că vor alunga de pe scena socială americană o categorie largă de comercianti, de profitori de pe urma viciului. Recente cercetări clinice şi de laborator le-au amintit oamenilor de ştiinţă că planta din care se extrage marijuana conţine alcaloizi şi că inhalarea lor produce deformări ale percepţiei şi halucinaţii. „Negrele călătorii”,

în care pornesc consumatorii de droguri au grave consecinţe antisociale : deranjamentele psihologice duc la fapte necontrolate. Asasinarea sălbatică a actriţei Sharon Tate şi lungul proces ce i-a urmat au relevat (printre altele, pentru că implicaţiile activităţii bandei lui Charlcs Manşon sînt mult mai complicate) una din gravele urmări ale drogurilor.

Pe întinsul Statelor Unite, mai mulţi tineri mor zilnic din pricina consumului de droguri de tot felul. Afecţiuni pulmonare, cardiace, cerebrale. Infecţii micro- biene, virotice produse de seringile prost păstrate sau de echipamentul folosit la dizolvarea heroinei. Abcese hipodermice, infecţii ale venelor, hepatite virotice, tetanus, infecţii ale sîngelui. Uneori, li se asociază umilitoarele stratageme ale celor care vor să-şi procure banii ceruţi de negustorii ce mişună, ştiuţi dar încă ncsurprinşi de poliţie în flagrant delict, pe străzile oraşelor. Furturi, atacuri cu cuţitul în mînă, asasinate, prostituţie şi proxenetism, toate pentru cei cîţiva dolari — cît costă drogul vîndut de speculanţi.

Averi colosale, niciodată depuse în bănci ; „angrosiştii” de droguri cîştigă de cîteva zeci de ori mai mult decît negustorii zdrenţăroşi şi murdari de pe străzi ce împart pudra viciului în pacheţele cît cele în care se ţine zahărul în cafenele. Uneori, drogul se amestecă şi cu puţin praf de cretă sau cu zaharină şi, atunci, veniturile comerţului cu „moartea albă” cresc şi mai mult. Organizatorii reţelelor cu zeci de ramificaţii sînt extrem de abili şi rareori sînt cunoscuţi de mărunţii negustori de pe stradă, recrutaţi adesea dintre delincvenţii eliberaţi pe cauţiunea plătită de o generoasă rnînă necunoscută, obligîndu-i la o recunoştinţă a cărei nerespectare îi duce, neapărat, din nou în spatele gratiilor.

Numele cel mai înspăimîntător în lumea plină de spaime a drogurilor c LSD. Cel mai scump şi cel mai primejdios dintre toate. Simptomelc sînt deosebit de grave şi

vindecarea lor reclamă săptămîni lungi de spitalizare şi de tratamente psihiatrice. Ceea ce însă îi îngrijorează pe medici, o că nici după asemenea anevoioase măsuri de vindecare a viciului şi a urmărilor sale nu se poate garanta un rezultat durabil : de multe ori, simptomele apar din nou. cîteodată după cîteva zile, alteori după mai multe luni. Se pare că acest drog la al cărui nume părinţii tresar, înfricoşaţi, produce vătămări ale cromozomilor şi mutaţii celulare şi are ca rezultat naşterea unor copii cu malformaţii, nedezvoltaţi din punct de vedere psihic, osîn- diţi la o viaţă chinuitoare. Războiul e greu, fiecare reţea căreia î se retează un braţ învie din nou şi cuprinde alte zeci şi zeci de tineri.

O anchetă a serviciilor medicale ale poliţiei a mai stabilit încă o sursă a nenorocirilor provocate de ..moartea albă”, denumire ce se dovedea a nu fi doar o metaforă : numeroase probe ale drogurilor confiscate de la ,,negustorii de coşmare” conţineau substanţe mult mai ieftine şi, în acelaşi timp, mult mai periculoase decît heroina, haşişul sau LSD-ul. Uneori drogurile proveneau de la clinicile veterinare şi conţineau destulă otravă • pentru a ucide un cal. La un moment dat, s-a descoperit un grup de adolescenţi, copii ai unor familii înstărite, care •—• din enormă plictiseală *— inventaseră un joc senzaţional. Un fel de loterie. Goleau dulăpioarelc de farmacie ale părinţilor, amestecau pastilele, capsulele, tabletele într-un elegant vas de alabastru şi apoi fiecare lua un pumn, la întâmplare, Rezultatul a fost, totuşi, previzibil : doi morţi şi cîţiva alţi copilandri de 14—15 ani internaţi cu grave arsuri ale tubului digestiv. încă unul a murit în spital.

Poliţia s-a dovedit, deocamdată, neputincioasă. Cu toate că şi-a reorganizat echipele de luptă împotriva drogurilor. Arestările nu pot rezolva mareea aceasta a primejdiosului viciu care se întinde necontenit, cuprinzând străzile tuturor cartierelor, înaintând spre centrul oraşelor, în elegantele suburbii, în campusurile universitare. în toamna lui 1970 eram în sala de aşteptare a Spitalului Universităţii din Seattie, unde-l adusesem pe fiu- meu, lovit

rău la bărbie într-un pătimaş meci de fotbal. Cînd a apărut un grup care m-a făcut să tresar, speriat : doi poliţişti zdraveni, înalţi de aproape doi metri, cu cozorocul şepcii tras pînă peste sprîncene, cu faţa impasibilă, cu maxilarele late, mestecîndu-şi calm *chewing- gum-vl.* între ei, un tinerel de vreo 16 ani, mărunt, firav, într-o cămaşă ponosită, cu cătuşe la mîini. Fusese surprins înghiţind un praf alb şi era adus la spital să i se analizeze conţinutul stomacului şi să vadă dacă praful fusese vreun drog oarecare sau bicarbonat — cum pretindea el.

— De ce credeţi că era un drog ? i-a întrebat doctorul pe poliţişti.

— Uitaţi-vă la el ce plete are 1 a fost răspunsul.

Peste doi sau trei ani eram la New York, cînd a izbucnit un scandal. O dată pe an, toate capturile secţiei antidrog şi acestea, orice s-ar spune, nu sînt puţine, poliţia obţinînd succese importante, se scot din casa de fier şi sînt arse în prezenţa comisionarului (comandantul poliţiei din întregul oraş) sau a unuia dintre adjuncţii săi.

De data asta, însă, cînd s-a deschis uşa blindată a dulapului cu droguri confiscate, s-au găsit rafturile goale. Nu se ştie cum, cîţiva ziarişti au aflat şi ştirea a pătruns în presă : poliţiştii revînduseră, prin interpuşi, drogurile negustorilor din străzile New Yorkului. Ancheta a dus la punerea sub acuzaţie a mai multor ofiţeri. Cîţiva au fost deslituiţi.

Am văzut tineri dro°gaţi. Priveliştea era atît de în-grozitoare, încît mi-e greu s-o uit. Un băieţandru înalt, cu ochii sticloşi, mergînd cu paşi mari, lovindu-se de oameni, fără să-i simtă şi, evident, fără să ştie încotro se duce. Un altul, cu faţa albă, cretoasă, cu ochii închişi, stătea în mijlocul trotuarului şi plîngea în tăcere. Altul, încolăcit lîngă rigolă, într-o zi ploioasă, cînd apele murdare ale străzii newyorkeze se scurg leneş spre canale. Sau cel care, aşezat pe treptele unei case coşcovite de pe strada 10 sau 11, nu departe de frumoasele clădiri din Washington Square, în preajma Universităţii New York, îşi legăna capul izbindu-se, de fiecare dată, tare, cu fruntea de genunchi ;

îmi sună şi acum în auz pocnetul sec al oaselor lovite, dureros.

Legile sînt aspre. în Illinois, vînzarea marijuanei — indiferent de cantitate — se pedepseşte cu închisoarea pînă la 15 ani. în Virginia, cel la care se găseşte heroină „într-un volum mai mare de jumătate linguriţă de ceai” e condamnat la 20 de ani de temniţă, la fel ca vinovatul de crimă cu premeditare.

Dar, e limpede, nu aceasta e soluţia. Doctorul Lasagna are dreptate să ceară, mai înainte de toate, „o cercetare atentă a cauzelor care duc la consumul de droguri” [XVII]. Rădăcinile acestor drame trebuie căutate — spune el — în condiţiile economice ale multor tineri cărora nu li se oferă altă alternativă a evadării din mizerie decît paradisul artificial. în ineficienţa multor mijloace de educaţie, cărora nu li se poate substitui, pur şi simplu, discursul moralizator. în incapacitatea culturii de a pătrunde, în forme vii, atractive, lipsite de emfază şi de didacticism, în straturile cele mai adinei ale populaţiei, mai ales ale aceleia din *slums,* cartierele imunde, suferind de multe ori de izolaţionism cultural.

O acţiune impresionantă, de solidaritate cu aceşti nefericiţi, se desfăşoară în oraşele americane : ..recuperarea tinerilor drogaţi”. Am fost oprit de multe ori de băie- ţandri de 16—-17 ani, care-mi ofereau bilete de tombolă, „certificate do donator", invitaţii la spectacole în beneficiul noilor ..centre de reabilitare”. Asociaţii cu nume sonore : *Odyssey Hoţise, Phoenix, Synanon* au luat fiinţă prin eforturile unoi^omunilăţi urbane. De cînd, în urmă cu aproape un deceniu, doi medici din New York au demonstrat că tratamentul cu methadonă poate să vindece ..maladia drogului”, bolnavii — socotiţi pînă atunci aproape incurabili — au început să spere. în nişte odăiţe împodobite cu tot felul de afişe colorate, la mese încărcate

XVII **Louis Lasagna,, op. *cît.,* p. 458.**

cu broşuri de mărimi diverse, s-au instalat tineri care aşteaptă donaţiile binefăcătorilor : methadona e scumpă şi tratamentul durează mult.

Unele îmbunătăţiri ale situaţiei s-au produs, pare-se. Dar nu foarte importante. Acţiunile de „recuperare" sînt organizate de nişte bieţi oameni, ei înşişi foarte săraci ; donatorii nu au, nici ei, bani. Cei care ar putea să ofere sume mai importante nu cred de cuviinţă să participe ¡a programul do vindecare a unor indivizi priviţi de ei cu neascunsă repulsie : din punctul lor de vedere, soluţia adevărată ar reprezenta-o înăsprirea sancţiunilor.

O anume modificare a concepţiilor s-a produs, totuşi, în acest deceniu. Nimeni nu mai crede că drogurile pot constitui baza unei noi religii, aşa cum se striga la demonstraţiile grupurilor *hippie* din California în 1966. Timothy Lcary, fostul profesor de psihologie de la Harvard, care era aclamat ca un profet al credinţei în „reîncarnare cu ajutorul drogurilor”, a îrebuit să se exileze pentru a nu executa o pedeapsă de cîţiva ani do închisoare. Cînd s-a întors în ţară, a băgat de seamă că nimeni nu-l mai recunoştea ca întemeietor al vreunei secte şi că. dimpotrivă, foştii săi admiratori — ajunşi adevărate epave umane — ar vrea, deşi prea tîrziu, să fugă do ispitei „morţii albe”.

Apar încă ziare ale unor grupări care proclamă, ca singură soluţie a „relelor aduse de o societate organizată pe forţa celui mai bogat”, evadarea în vis. Pagini cu reţete de droguri noi „ce pot fi preparate în casă”. Impudice declaraţii ale unor cinici descriindu-şi experienţele cu drogurile, îndemnîndu-i pe alţii să le repete. Dar numărul acestor publicaţii e din ce în ce mai mic : generaţia tînără îşi dă, treptat, scama de primejdiile viciului. Prea mulţi morţi, prea multe sinucideri ale deznădăjduiţilor, ce s-ău văzut incapabili să se întoarcă la viaţa adevărată. Prea mulţi infirmi, prea mulţi copii anormali. „Moartea albă” nu mai e un motiv de arogantă sfidare antisocială, ci o experienţă tragică. *A* unei întregi generaţii frustrate şi dezamăgite. Dar pe care anii războiului din Asia de sud-est, ai violentelor ciocniri rasiale, ai crizei universităţilor şi a absolvenţilor care-şi caută slujbă, au maturizat-o.

„Subcultura” se manifestă şi acum. Mai puţin primej-dios, dar mai zgomotos. Am trecut de multe ori prin dreptul unor localuri numite „discoteci”, care au împînzit străzile din partea de vest a lui Greenwich Villagc. O

’muzică asurzitoare, violentind simţurile, zgîlţîia geamurile colorate în roşu, galben şi brun. Lumini multicolore se roteau, aruncînd ameţitoare umbre pe pereţi. Perechile dansau frenetic, cu ochii întredcschîşi, cu feţele împietrite, ca într-o transă. Mai multe prăvălii newyorkeze fac reclama unor .,bijuterii psihedelice”, adică a unor cioburi de cristal ce refractă lumina în raze colorate, şi a unor „butoni universali” — bucăţi de material plastic imitînd marmura : privite îndelung, ele produc ameţeală şi, uneori, chiar leşinuri.

„Nu-ţi pierde firea, vino să-ţi pierzi minţile Ia discoteca noastră suna o reclamă difuzată la un post de radio specializat în muzică rock.

O altă lume aproape apusă este aceea a grupurilor *hippie.* cîndva prezente în mai toate statele americane, din Mâine pînă în Florida şi din New Jersey în California. S-au ivit în urmă cu mai bine de douăzeci de ani. Pe atunci, mişcarea^ avea sensul unui protest politic care, oricît de tulbure'i-ar fi fost scopul şi oricît de ineficiente mijloacele, nu a trecut neobservat de unii comentatori mai atenţi. ,,S-a vorbit mult, mai mult ironic decît serios, despre tinerii aceştia îmbrăcaţi în veşminte multicolore care se părea că nu sînt preocupaţi decît de o viaţă lipsită de griji, asemenea păsărilor cerului. Nu s-a băgat de seamă că nepăsarea lor faţă de regulile sociale ale existenţei era premeditată şi amoralismul lor avea semnificaţia unei declaraţii de război împotriva lumii burgheze.” [XVIII]

Sigur, un asemenea tip de opoziţie nu putea obţine nici un fel de victorie. Punctul cel mai înalt al evoluţiei protestului implicat în mişcarea *hippie* a fost constituirea,

XVIII **Warren Hinkle, *A Social History oi Hippies,* în „Ramparts", mart. 1967, p. 17.**

pe la mijlocul deceniului trecut, a celor mai mari comunităţi întemeiate pe economia naturală şi în care unii sociologi credeau că pot să întrevadă scînteierea comunelor utopice din secolul trecut. Tinerii cu pălării largi, cu mărgele indiene, purtînd sandale pe piciorul gol voiau să cultive pămîntul, să-şi clădească singuri casele, să trăiască din ceea ce produceau ogoarele pietroase din regiunile niciodată atinse pînă atunci de fierul plugului. Grînele, carnea sărată, peştele şi vînatul se păstrau în nişte hambare mari, descuiate, de unde fiecare lua cît i se părea că avea nevoie. Dar, nu după multă vreme, au constatat că hambarele se goliseră mult mai devreme decît îşî închipuiseră.

Protestul împotriva tehnicizării excesive, a automobilului, a smogului, a anulării individului şi, mai presus de orice, a războiului (era pe vremea campaniei din Coreea, extrem de nepopulară printre tineri) s-a transformat repede într-un stil de viaţă care-şi pierdea evident sensul politic iniţial. Opoziţia tăcută faţă de uniformizarea dictată de produsul în serie ducea la o uniformizare a vestimentaţiei : hainele *hippie* deveneau şi ele expresie a unei mode şi începeau să semene grozav între ele. Vrînd să rupă definitiv cu convenţiile vieţii burgheze, au ajuns la convenţiile, la fel de rigide, ale promiscuităţii. La început fumau marijuana tocmai pentru că legile o interziceau ; pe urmă au fumat-o pentru că nu se puteau dezbăra de ea. Şi apoi, fumul cu miros de ţigări antiastmatice li s-a părut neîndestulător, „visele începeau să se repete” ; au urmat heroina, LSD-ul, visele s-au transformat în halucinaţii şi „copiii naturii” au început să se sinucidă.

La început, odraslele lor aveau obrajii rumeni, zburdau în picioarele goale, departe de aburii de benzină arsă ai marilor oraşe. La început, istoria grupurilor *hippie* se con

funda cu aceea a renaşterii jazz-ului, cu invenţiei discului microsillon pe care se puteau imprima de două ori mai multe melodii decît pe clasica placă de 76 de turaţii. Dar, de prin 1956. aparenta bucurie a vieţii petrecută în natură s-a risipit : cei care crezuseră că fuga de oraş le va aduce neapărat inocenta fericire a vieţii celor dinţii oameni au descoperit că lucrurile sînt mai complicate şi că amărăciunile nu sînt aduse doar de creşterea marilor aglomeraţii urbane. Evadarea s-a dovedit a fi zadarnică, lumea nu devenise mai bună, tinerii mureau mai departe în război şi chiar unii dintre cei refugiaţi în văile singuratice ale Californiei şi ale munţilor Cat- skills, în Statul New York, nu putuseră să se salveze de urmările împărţirii oamenilor în puternici şi slabi. în bogaţi şi săraci. în grupurile *hippie* şi-au făcut apariţia mici dictatori ; unii dintre ei mînaţi de un feroce orgoliu al conducătorului, alţii — conştienţi că dacă ştii cum să iei lucrurile, poţi trăi mai bine decît cei cu care te proclami egal.

Grupurile au început să se dizolve. Unii s-au întors, abătuţi, la oraş. Alţii, abandonînd pacifismul, au devenit părtaşi la acţiunile de protest ale studenţilor. Mul ţi, însă, au crezut că evadarea din realitate trebuie dusă mai departe.; şi cei care socotiseră că marile bucurii vor izvorî din hrana ferită de intervenţia oricăror chimicale\ au făcut apel la cele mai îngrozitoare substanţe chimice pentru a-şi salva ceea ce le mai rămăsese din visuri şi pentru a-şi fabrica altele noi. De aici înainte, istoria lor se amestecă, evident, cu aceea a puzderiei de droguri inventate în America. Şi copiii au început să aibă o

[1] ..Capitalismul înseamnă denaturarea alimentelor naturale[41] se mai scria în 1972, într-una din rarele publicaţii care militau pentru ideile grupurilor *hippie.*

Înfăţişare tristă, trupuri schilave şi picioare subţiri : mulţi piereau înainte de a fi împlinit doi ani, alţii vor umple, mai tîrziu, drumurile ţării cu fiinţe nenorocite şi culoarele universităţilor cu cărucioare de invalizi.

Evadarea s-a dovedit nu numai ineficace, dar şi primejdioasă Cînd spre mijlocul deceniului al 6-lea atmosfera vieţii politice şi intelectuale a ţării devenise irespirabilă, din pricina atacurilor lui McCarthy şi ale partizanilor săi împotriva a tot ceea ce ar fi. putut să pară ..ne-american”, unii tineri s-au refugiat în practicile ezoterice ale unor secte buddhiste. Cit vor fi înţeles ci din mistica budhistă şi confucianistă mi-e greu să ştiu. Ceea ce a observat, însă, repede multă lume a fost că naiva evadare au exploatat-o nenumăraţi *guru,* iviţi peste noapte, cleclarîndu-se gata să le ofere tinerilor americani consolarea spirituală. Mai mulţi intelectuali care se apropiaseră de pacifismul iniţial al grupurilor *hippie* (printre ci, doi poeţi a căror personalitate dădea un contur mai ferm literaturii contemporane : Brother Antoninus şi Thomas Merton) au încercat să dezvăluie impostura. Dar, în ac rul acela tulbure, oamenilor le era greu să se mai ¿iudă, să se asculte şi să se înţeleagă.

Protestatarii de odinioară, cei care se declaraseră dezamăgiţi de o societate stagnantă, căutau adăpost în extazul mistic. O mişcare pentru pace, dezorientată, pentru că făcuse apel numai la argumente de ordin sentimental, se dezintegra în mici grupuri care cultivau violenţa.

O biografie semnificativă este aceea a lui Chester Anderson, profesor de muzicologie la Universitatea din Miami. Din ziua de Thanksgiving a anului 1957, cînd a fost convertit la marijuana — notează Warren Hinkle [XIX] — viaţa lui s-a schimbat cu totul. Multă vreme nu s-a ştiut nimic despre el ; a fost descoperit tîrziu, pe la începutul lui 1960, într-o „familie” de *hippies* vagabonzi care colindau America din Greenwich Village pînă în cartierul

XIX **Warren Hinkle, *op. cît.,* p. 18.**

Haight-Ashbury din San Francisco. Tînărul scînleictor de odinioară, autor al unei foarte subtile cărţi despre simfoniile lui Brahms, părea un bătrîn cu privire rătăcită, zdrenţăros şi murdar. În 1971 cîteva ziare au anunţat decesul unui oarecare Chester Anderson, „unul dintre ultimii *hippies”,* ucis —- într-un acces de demenţă — de unul dintre amicii săi, drogat cu LSD. Aproape nimeni nu-şi mai amintea de muzicolog, nici de tînărul care luase prima doză de *peyote,* un drog ieftin, obţinut din sucul unui cactus urît mirositor, în faţa unei statui a lui Buddha, într-o ceremonie îndelung popularizată de presa amatoare de exotisme ; murise doar un *hippie,* un vagabond, un om fără identitate, neştiut de nimeni.

în toamna lui 1973 apăruse la New York un *guru* de 12 ani ; rotofei, surîzător, a cărui fotografie, lipită pe toate zidurile oraşului, invita cordial la „o oră de meditaţie”. Nu se percepea taxă de intrare, ci doar „o donaţie benevolă”. Peste cîteva săptămîni, un articol din *The New York Daily News* a dezvăluit cîteva date ale bugetului tînărului *gurii,* care nu erau exact de natură să sporească încrederea în generozitatea dezinteresată a celui ce, îndrumat de un prea-pios manager venit de undeva, din Texas, pogorîse în Manhattan să-i salveze pe nefericiţi! ignoranţi întru ale religiei buddhiste. Un Rolls- Royce, două alte automobile, un avion personal de patru locuri, un yacht, barcă cu motor, un apartament cu scară interioară (visul oricărui proaspăt îmbogăţit new- yorkez), o vilă în Florida, alta în California, un adevărat castel în Bhutanul natal. Se vede că donaţiile

benevole fuseseră foarte generoase. Cei dinţii f/uru au sosit în Greenwich Village mult înaintea celor dinţii droguri din familia sumbrului LSD ; însoţiţi de manageri semianalfabet!, ei înşişi beneficiind de avantajul desăvîrşitci inocenţe, vorbeau în fraze întretăiate a căror incoerenţă era pusă pe seama forţei extazului dar, în realitate, reflectau grave defecte ale gîndirii şi ale exprimării.

Istoricii mişcării *hippie* consemnează cele dinţii semne ale drogurilor „grele" ujungi nd la New York în iarna lui 1961, iar la San Francisco nu înainte de 1964. Deci, cam în epoca în care cuvîntul *hippie* începuse să exprime foarte puţin, cînd rămăsese doar ca o emblemă a unui spirit al dezordinii, apus de cîţiva ani sau transformat în alt soi de nonconformism. Rarelor grupuri de *hippie* Ii se spunea, aproape de toată lumea, inclusiv de tinerii intelectuali de diverse tendinţe antiguvernamentale, *gypsies,* ţigani. Spiritul de opoziţie faţă de puterea constituită luase forme ciudate; caravane de băieţandri cu haine lălîi şi de fetişcane desculţe, cu rochii largi, vopsite în culori vii, veneau în cartierele boeme ale oraşelor să experimenteze un soi de nihilism ciudat. „Fără cărţi şi fără profesori" era o lozincă foarte la modă pe atunci ; era foarte „şic" să părăseşti universitatea cu un semestru sau două înainte de absolvire şi era şi mai bine dacă făceai asta silind administraţia şcolii să te exmatriculeze pentru că n-ai frecventat cursurile sau laboratoarele (majoritatea ultimei generaţii de *hippie* provenea de la departamentele de chimie, de fizică, de la şcoala politehnică, unde tehnocraţia părea a se declara unică soluţie a societăţii americane). Sau, şi mai bine, dacă refuzai să răspunzi la examene.

Tocmai acum, cînd elanul începuturilor se potolise de mult, cînd grupurile *hippie* nu mai păstrau aproape nimic ii[1]*«! din idealurile deceniului precedent şi se

transformaseră. epigonic. în colportoare ale unor moravuri profund antisociale, ele au fost declarate ..pericolul public nr. l£i în New York şi în oraşele californiene. Poliţia, inspecţia de impozite au început să le urmărească pretutindeni, să le dreseze tot soiul de procese verbale de contravenţie şi să le aureoleze, astfel, ca un tîrziu nimb de martir. Dar drogul ajunsese, încă de pe atunci, să fie comercializat de organizaţii mult mai puternice, mai bine puse la punct, finanţate de oameni cu bani mulţi pe care forţa publică părea a nu le lua în seamă. Mafia — se vorbea tot mai insistent — nu era străină de afacerile astea, atît de rentabile.

în ceea ce priveşte tînăra generaţie de la mijlocul anilor ’60. ea căuta forme mai clare de protest. Un preşedinte al ţării fusese asasinat, ucigaşul prezumptiv fusese împuşcat în faţa camerelor televiziunii şi sub privirea distrată a poliţiştilor, ceea ce încurcase, fără ieşire, întreaga anchetă. Undeva, la mii de kilometri, se purta un război profund antipopular, iar numărul inerţilor ameninţa. încă de pe atunci, să-l depăşească pe acela din al doilea război mondial. Demonstraţiile studenţeşti erau întîmpinate cu gaze lacrimogene şi cu gloanţe. Ciocnirile rasiale deveniseră extrem de violente, şi nu numai în Sud, ci şi în Los Angeles şi New York. Mişcarea pentru drepturi civile, condusă de pastorul King. dobîndea din ce în ce mai mulţi adepti ; dar poliţia şi garda naţională a diverselor state o urmăreau, perseverente. şi-i risipeau marşurile de protest. Ţara, care răsutlase uşurată cînd

epoca McCarthy se încheiase, avea acum alte motive de îngrijorare.

Generaţia *beat* nu mai propovăduia refugiul în natură. Nici nu se nnndrca cu analfabetismul. A creat o literatură clc protest, o poezie care se recita la marile adunări de tineret, cu zeci de mii de participant! scandînd lozinci antirăzboinice. Numele cele mai des rostite erau ale unor intelectuali — Kerouac, Ginsberg, Ferlinghetti, Corso — ale căror scrieri vorbeau despre drama Americii şi a tinerei generaţii. Pe la începutul lui 1970, însă, scriitorii *beat* îşi pierduseră popularitatea de odinioară ; după moartea lui Kerouac. după ce Corso încercase şi el o imposibilă evadare în paradisul artificial al unor visuri ţesute din ucigaşe substanţe chimice, s-a constatat că puterea de a înţelege realitatea americană slăbise mult. Recitalul de poezie al lui Ginsberg, organizat prin aprilie 1971 la Universitatea Washington din Seattle m-a făcut să-mi dau seama cît de departe rămăsese amintirea militantismului scriitorilor *beat.* Poetul al cărui volum. *Sandvişuri cu realitate,* produsese o atît de tulburătoare reacţie a cititorilor de versuri, a apărut acum ca un trist măscărici, pus pe glume ; studenţii, aşezaţi pe iarbă, în jurul tribunei improvizate, încetaseră să-l mai asculte şi, ridieîndu-se unul cîte unul, îl lăsau pe poet. însingurat într-o lume apusă.

Protestul purta acuma alte nume. El se chema Pete Seeger sau Joan Baez, cîntăreţi ai unor melodii ce se împotriveau războiului din Vietnam. Imaginea tinerilor cu freza bine unsă cu briantină, a lui Elvis Presley şi a lui Frankie Avalon. se pierdea în trecut, lipsită de strălucire. Pentru generaţia anilor ’70 cîntâreţul însemna un trubadur, colind înd drumurile Americii, şi îndemnînd Ia acţiune împotriva războiului. a absurdului. Generaţia epocii electronice asculta concertele unor grupuri precum Rolling Stones sau Hair, cu un repertoriu de un intens dramatism, inspirat de confruntările unei lumi aspre şi îndurerate. Băieţandrii care, coborînd cu un

deicniu mai înainte dintr-un oraş britanic de provincie, produ
seseră o asemenea vil vă. încît mica burghezie americană îi socotise a fi răspunzători de întreaga dezordine morală a copiilor ei, fuseseră — de asemenea — uitaţi. Dealt- — fel, faimosul grup se destrămase şi doar filmul lor, cu desenele animate ale lui Peter Max, un film care milita pentru pace şi pentru valorile permanente ale umanităţii, adusese din nou în actualitate numele *beatles.*

Literatura preţuită de tinerii lui ’70 era proza ironic-amară a lui Richard Brautigan şi a lui Tom Wolfe, poezia inteligentă a Dianei Wakoski, folclorul indienilor americani.

în 1966, se observa că tânăra generaţie de atunci era profund indiferentă la uluitorul progres tehnologic realizat de zborurile orbitale ale cosmonauţilor. „Miracolele erei cosmice nu-i impresionează şi glasurile pe care le ascultă nu sînt cele ale piloţilor de pe navele cosmice care schimbă între ei mici discursuri de salut. Ei reacţionează]a strigătele demonstranţilor care rostesc cuvinte ca *pace, prietenie, umanitate.* La cele ale miilor de oameni care cîntă, ţinîndu-se de mînă, -«Vom învinge 1». Şi, pentru a-şi împlini acest vis al solidarităţii, sînt gata să renunţe la orice fel de confort oferit de societatea actuală.” XX

Mişcările universitare (pentru mulţi ® „sfîrşitul unei epoci de tăcere a generaţiei tinere” -) erau un reflex al atmosferei politice din America şi nu aveau doar sensul unor revendicări vizînd programa de învăţământ. Pînă la începutul acestui deceniu, asociaţiile studenţeşti mili-

---

XX **Paul Jacobs, Saul Landau,** ***The New Raclicals,*** **New York, 1966, p. 6.**

- Martin Meyerson, ***The Ethoa oj the American College Student : Jieyound the Proteats,*** **în Robert A. Goldwin (cd.),** ***Highe.r Educaiion aud Modern Democraey: The Crisis oj the Few and the Mamj,*** **Chicago, 1966, p. 271,**

tînd pentru o societate democratică s-au înmulţit în asemenea măsură, încît o listă completă a lor nu se putea reconstitui. Unele evoluaseră spre un terorism anarhist, în primăvara lui 1970, cînd eram la Seattle, am putut vedea biblioteca Şcolii politehnice răvăşită de o bombă. Majoritatea societăţilor studenţeşti au protestat împotriva unui asemenea război cu bibliotecile. Dar acţiunile anarhiste au continuat şi, înlr-o dimineaţă, am constatat că seara vechiului Parrington Hali, unde îmi ţineam cursul, fusese distrusă de o bombă.

La începutul lui mai al acelui an, studenţii m-au anunţat, politicos, că săptămîna următoare nu vor veni la cursuri. Se declarase grevă. Ştiau că n-aveam nici o vină, că nici eu nu eram de acord cu războiul, dai’ ho- tărîrea comitetului de grevă trebuia respectată întocmai : nici un student la cursuri, timp de-o săptămîna. Alegerile comitetului de reprezentanţi ai studenţilor s-au ţinut, în acel an, într-o atmosferă încărcată. N-au lipsit nici încăierările. Afişele electorale umpleau aleile întregului campus. Se ţineau adunări însufleţite, a căror ordine de zi cuprindea, aproape invariabil, problema participării Statelor Unite la războiul din Vietnam. Au cîştigat, cu marc majoritate de voturi, adversarii războiului.

Peste un an, însă, alegerile s-au ţinut într-o atmosferă de grozavă apatie. Studenţii îşi dăduseră seama că nici grevele, nici adunările de protest nu puteau să determine, singure, modificarea politicii guvernului. Că aveau nevoie de al ia ţi mai puternici, pentru că — oricît de mulţi ar fi (ultimele statistici vorbesc de o cifră în jur de şase milioane) — studenţii nu au cum să hotărască în chestiunile fundamentale ale unei ţări de două sute şi ceva de milioane. Mişcările studenţeşti sînt încă neunitare; ideile politice şi tactica lor diferă atît de mult — nu numai de la o universitate la alta, dar şi de la un grup la

altul. pe aleile aceluiaşi campus universitar. Grupările rcestea sínt dispersate în sute de universităţi şi colegii ; ele n-au izbutit să adune în jurul lor decît *o parte* a stu-dcnţimii americane. în vara lui 1971, universităţile americane păreau cuprinse de o toropitoare pace ; dar cei caro au crezut că pot deduce de aici că protestul studenţilor fusese anihilat de dezamăgirea neîmplinirii telurilor propuse, s-au înşelat.

Prin octombrie sau noiembrie, cercurile de recrutare au fost din nou înconjurate de mulţimi de tineri : fără să scoată un cuvînt, se plimbau pe trotuar, cu mîinile şi capetele înfăşurate în bandaje false. Şi, cum plimbarea pe trotuarele oraşelor (chiar şi cu bandaje stropite din belşug cu cerneală roşie) nu e interzisă de nici o lege, poliţia n-a avut cum să intervină. S-a răzbunat, ce-i drept, peste vreo cîteva săptămîni, cînd studenţii (întovărăşiţi acum şi de mulţi tineri ai altor organizaţii politico din afara universităţilor) au început să-şi ardă ordinele de concentrare. Mulţi s-au refugiat în Canada, alţii în Suedia h Unii erau ascunşi în casele unor familii americane care le împărtăşeau ideile antirăzboinice. în urmă cu o sută şi ceva de ani — îşi amintea un ziar din Boston — se organizase o aşa-numită .,cale ferată subterană”, o reţea de drumuri ascunse pe unde sclavii fugiţi de pe plantaţiile din Sud erau conduşi în statele aboliţioniste ; era de aşteptat — prorocea ziarul — ca un asemenea sis-tem să renască, îndrumîndu-i pe fugari spre gazde pri-mitoare. Nu am impresia, însă, că aşa ceva s-ar fi în-tîmplat ; oricum, n-am auzit pe cineva referindu-se la

[1] După retragerea armatei americane din Vietnam, unii dintre i ei plecaţi în alte ţări s-au întors ; alţii, însă, s-au căsătorit acolo şi. cîţiva dintre ei, au renunţat şi la cetăţenia americana.

un asemenea proces de constituire a unei emigraţii interne.

Ceea ce i-a derutat pe comentatorii fenomenului a fost faptul că majoritatea cercurilor radicale studenţeşti îşi înscriseseră în program revendicări politice (susţinute adesea cu violenţă), dar că nu aveau decît o foarte vagă idee asupra problemelor economice ale ţării. Că atacau birocraţia guvernamentală, grandilocvenţa declaraţiilor televizate ale senatorilor, dar păreau a nu-şi da seama cît de gravă e chestiunea sărăciei în unele state ale Ame- ricii. Că respingeau, în bloc, „tehnologiile automatizării şi cibernetizării” care aduc „alienarea şi depersonalizarea” şi care „coboară relaţiile umane pînă la punctul îngrozitor al îngheţării” ; şi nu dădeau impresia că ştiu cum, de pe urma introducerii ..maşinilor cu creier care traduc calităţile umane în nişte cartoane perforate” nu.re- zultă numai „un scurt-circuit al comunicării”, ci şi şomajul celor înlocuit, i de maşinile moderne. Că se declarau împotriva sistemului de învăţămînt din universităţile care „au devenit parte a societăţii tehnologice şi birocratice”, dar nu vorbeau nimic despre propria situaţie, a viitorilor absolvenţi care nu-şi găsesc slujbă, decît cu multă greutate ’.

Radicalismul studenţesc se dovedise, astfel, a fi o mişcare prin definiţie utopică ; ţelurile ei nu urmăreau, totuşi, decît o parte a problemelor fundamentale ale societăţii americane. Sentimentală, impulsivă, anarhică. ..Mişcarea” nu răspundea adevăratelor cauze ale „alienării” şi „depersonalizării”, cuvinte ce reveneau atît de des în manifestele studenţeşti. Dacă este adevărat, aşa cum am înţeles, că în ultimii ani asociaţiile studenţeşti nu

[1] Vezi John Keats. *The Sheepskin Psychosis,* Philadelphia, 1965, p. 1<)—21.

se mai manifestă cu vigoarea de Ia începutul deceniului, aceasta este — cu siguranţă — urmarea lipsei unui pro-

gram social coerent, care să fi ţinut scama de ceea ce se întâmplă în *întreaga* societate americană sau, cel puţin, cu *întreaga* generaţie tînără, şi după absolvirea şcolii.

M-a frapat, încă din primele zile ale şederii mele în Statele Unite, în paşnicul Portland, cît de mulţi erau infirmii întîlniţi pe străzi şi pe coridoarele universităţii. Mi-am dat treptat seama că un cuvînt, deseori rostit de tineri: implicare, acţiona — într-un sens •— şi aici. Făcea parte din sistemul terapeutic aplicat „han- dicapaţilor” ; bolnavii nu trebuiau să se simtă izolaţi, respinşi de societatea celor sănătoşi ; erau educaţi pentru o meserie pe care să o fi putut face fără prea multă trudă. Pentru că nu erau separaţi de ceilalţi, pentru că nu erau priviţi cu milă, ca o categorie aparte, infirmii erau eliberaţi de complexe. La intrarea în clădirile mai noi ale universităţii (la fel ca şi la instituţiile publice din oraş, la poştă, la poliţie, la birourile administraţiei municipale, la bancă), în locul scărilor se tăiaseră planuri înclinate pentru cărucioarele handicapaţilor.

Profitînd de această mentalitate (relativ recentă), s-au constituit grupări ale aşa-zişilor ,,handicapaţi” care cereau recunoaşterea unui „statut egal cu al tuturor minorităţilor din America”. Las deoparte proliferarea „categoriilor minoritare”, aşa cum se iveau necontenit în paginile revistelor radicale ; „minoritari” deveniseră şi burlacii, şi văduvii prin deces sau divorţ, şi cei care suferiseră de paralizie infantilă, şi bătrînii fără copii. Cele mai agresive erau, însă, în chip vădit grupurile de invertiţi. Şi era supărătoare insistenţa comentariilor publicate de presa de scandal ; programele de televiziune cele mai amatoare de senzaţie s-au repezit deîndată asupra acestor grupuri, solicitîndu-le lungi interviuri la care răspundeau cu un fel de stingheritoare lipsă de ruşine.

Am crezut, un moment, că numai noi eram uluiţi de această indecentă afişare a viciului. Că, pur şi simplu, nu

eram deprinşi cu o mentalitate şi că, de aceea, totul ni se părea ciudat. Dar ne-am dat repede seama că şi oamenii cu ideile cele mai liberale din jurul nostru erau de-a dreptul stupefiaţi şi indignaţi.

Se poate înţelege, cu greu, o aşa-zisă infirmitate. Nu se. poate, însă, înţelege dispreţul cu care infirmul îl priveşte pe cel sănătos şi-l condamnă că nu e şi el infirm. Şi, cu atît mai puţin, prozelitismul ; mulţi părinţi erau îngroziţi de activitatea grupurilor care apăruseră în multe oraşe şi chiar în regiunile rurale ale Statelor Unite.

Discriminările faţă de o altă minoritate, femeile, sînt reale. Foarte multe se consolează cu rolul gospodinei, al soţiei şi al mamei. De un timp încoace, însă, mişcarea pentru drepturile femeilor a devenit foarte activă. Nu s-a constituit în partid politic ; dar a organizat nenumărate marşuri de protest, zeci de programe ale televiziunii (simptomatic, unele posturi afiliate la vreuna dintre cele trei reţele principale nu au preluat programul cu pricina). O revistă publicată de ele în admirabile condiţii grafice şi-a cîştigat cîteva zeci de mii de abonamente. Unul din marile merite ale grupului strîns în jurul Gloriei Steinem, fondatoare a mişcării, devenită celebră „Women’s Liberation”, Eliberarea femeilor, a fost că a atras atenţia asupra situaţiei femeii într-o ţară care, în ziua independenţei sale, la 4 iulie 1776, declara că „toţi oamenii au fost creaţi egali şi au fost înzestraţi de creatorul lor cu unele drepturi inalienabile, printre ele Viaţa, Libertatea şi Strădania de a dobîndi Fericirea”.

Mai sînt companii financiare sau bancare unde salariile femeilor sînt ceva mai mici decît ale colegilor lor, bărbaţii. Uimitor, la multe universităţi, şcolile de medicină creează deliberat dificultăţi la admiterea fetelor în alte secţii decît stomatologia şi pediatria. Unele uniuni sindicale nu îngăduie angajarea femeilor şi păstrează, pentru aceasta, în vigoare regulamente vechi de mai bine de un secol. În viaţa politică, în guvern, în Congres, în posturile de guvernatori, prezenţa femeilor e foavle rar semnalată.

Reacţia lui „Womeirs Liberation”, e foarte violentă. O ,,femeie eliberată” se poate simţi jignită dacă i se oferă loc în autobuz, pentru că un asemenea gest înseamnă că, din capul locului, i se stabileşte un statut de inegalitate cu bărbaţii. Mi s-a întîmplat să fiu pus la punct de o colegă a mea de la Universitatea Washington, cînd m-am dat înapoi un pas, s-o las să intre la secretariatul catedrei :

-— Lasă fleacurile ! Nu aplica discriminări !

Dar multe femei asistă încă la interviurile televizate ale lui Jane Fonda şi se amuză de zelul cu care tînăra actriţă combate supremaţia „masculilor”. în 1974, ..meciul secolului”, partida de tenis între Billie Jean King, campioană — ani în şir — a Americii, şi Bobby Riggs, cîşti- gător clin 1939 al Wimbledonului, a fost procedat de o gălăgioasă campanie publicitară. Riggs, violent adversar al ..eliberării femeilor” (încă nu sînt sigur dacă violenţa lui nu făcea parte, şi ea, din publicitatea necesară), a provocat-o pe această militantă cu înfăţişare dîrză şi nu tocmai agreabilă, punînd prinsoare pe o sumă importantă (cîteva zeci de mii de dolari) că o va învinge fără probleme. Mai tînără cu vreo treizeci de ani decît campionul de odinioară, Billie a primit provocarea. Au urmat, săptă- mîni întregi, schimburi de declaraţii, uneori amuzante, alteori aproape jignitoare. Partida a avut loc într-o atmosferă fierbinte şi, cum era de aşteptat, Billie Jean King a cîştigat. întreaga mişcare feministă s-a socotit răzbunată şi a jubilat.

Evenimentul a trecut, s-a vorbit din ce în ce mai puţin despre el şi lucrurile nu s-au schimbat : atitudinea discriminatorie faţă de femei a continuat să rămînă o realitate. Sociologii americani constatau cu amărăciune că acesta e domeniul în care prejudecăţile se înlătură cel mai greu.

Reacţia faţă de orice forme ale discriminării se

cuvine, totuşi, consemnată. Unele seriale de televiziune au avut succes, tocmai pentru că priveau deosebirile între oameni ca pe un anacronism de-a dreptul fără sens. Ceva mai demult, prin 1970, rula *Sala 222,* al cărui subiect era viatei elevilor şi a profesorilor într-o şcoală „integrată'*, adică unde criteriile rasiale sînt respinse încă de la admitere. Atmosfera camaraderească, lipsită de orice încordare, prietenia dintre adolescenţii care nu ţin deloc seama de deosebirile dintre rase era întremătoare şi serialul a fost preferat înaintea oricărui film poliţist. Dialogul era scris cu un umor agreabil, era ferit de tonul didactic al lui *Lucas Tanner,* în 1973, dintre toate serialele noii stagiuni a televiziunii, ccl mai bine primit a fost *În familie,* o prezentare ironică a conservatorismului micului burghez, încăpăţînat, sentenţios, de o absurditate gălăgioasă, re- fuzînd, cu un orgoliu ridicul, orice părere diferită de ale sale. Printre personajele filmului se afla şi un negru — cl însuşi plin de prejudecăţi — şi un tînâr al cărui radicalism se reducea la cîteva lozinci, repetate ca nişte automatisme, şi la pletele ce îl incomodau vădit.

Televiziunea şi-a pierdut, orice s-ar spune, puterea de captare de acum un deceniu sau două. Americanul — mai ales cel din marile centre — iese mult mai des în oraş decît odinioară. Muzeele newyorkeze înregistrau în 1973 **o** creştere de 11°, u a numărului de membri susţinător* Şi, cu toate acestea, dificultăţile financiare n-au scăzut. Dimpotrivă. E adevărat, nici în săptămînile teribilei ,,crize a energiei” din primăvara lui 1974, cînd automobilele aşteptau —• uneori ceasuri în şir — la staţiile de benzină, n-am văzut ca vreunul dintre muzeele New Yorkului, Washingtonului, Bostonului, Philadelphiei, Clevclan- dului, Minneapolisului, la care am ajuns în acea perioadă, să-şi fi închis vreuna din săli, aşa cum se întîmplase, încă de mai multă vreme, cu LuvruL Dar curentul electric şi combustibilul se scumpiseră enorm. Firmele specializate în curăţenia înaltelor holuri de expunere, în spălarea geamurilor şi cele care controlau

periodic instalaţiile de aerisire îşi ridicaseră mult tarifele. Bursa operelor de artă a atins în anii aceştia preţuri care făceau extrem de dificilă orice nouă achiziţie.

Soluţia a fost, în multe cazuri, cea obişnuită : concedierea unei părţi a personalului muzeelor. Şi a celui de pază, a" garderobierelor, a vînzătoarelor de la micile magazine de publicaţii, de replici, de reproduceri, a bufetierelor restaurantului de la subsolul sau din grădina muzeelor. Dar şi a unora dintre muzeografi.

La Muzeul de Artă Modernă s-a declarat atunci o grevă a angajaţilor. Pichetele, supravegheate de pe trotuarul de vizavi de poliţişti cu priviri bănuitoare, se roteau în cerc în faţa intrării şi-i îndemnau pe trecători să nu mai viziteze muzeul pînă ce administraţia nu-i va reangaja pe cei concediaţi şi nu va acorda sporul de salariu cerut de comitetul de grevă. Patru sau cinci săptămîni, cei cîţiva salariaţi care nu au participat la acţiune au aşteptat zadarnic grupurile obişnuite de vizitatori ; multe şcoli au anunţat că, pe durata grevei, socotesc că trebuie să suspende lecţiile săptămînale contractate la Muzeul de Artă Modernă...

Muzeul american e o instituţie eu funcţie complexă : prezentarea, în suită istorică, a operelor de artă nu constituie dccît clementul de bază al activităţii sale. Deşi, uneori, vizitatorul poate fi surprins de arbitrarele întreruperi ale cronologiei, de gruparea într-o sală a unor lucrări aparţinînd diverselor şcoli, pentru ca în sala următoare să fie reluate, eventual într-o ondine schimbată, aceleaşi şcoli şi perioade. Aşa se întîmplă, de pildă, la Galeria Naţională de la Washington şi la Muzeul de Artă din Philadelphia. Explicaţia e, totuşi, simplă. Multe dintre instituţiile muzeistice din Statele Unite s-au constituit — mai ales către sfîrşitul secolului trecut şi la începutul acestui secol — pe temeiul unor donaţii primite

de la marii colecţionari. (Ceea ce avea drept urmare o importantă scădere a taxelor de moştenire.) Or, una dintre clauzele testamentare era gruparea laolaltă a întregii donaţii, într-o încăpere care să poarte la intrare numele foştilor colecţionari. Alteori, se condiţiona donaţia de expunerea vreunei lucrări de valoare îndoielnică, dar care* îi fusese dragă răposatului.

O caricatură apărută în urmă cu vreo cîţiva ani în revista *The New Yorker* ironiza aceste pretenţii orgolioase. într-un elegant hol de muzeu, o casetă uriaşă de sticlă, împodobită cu ornamente complicate ; înăuntru, pe un jilţ — neapărat stil Renaissance — mumia decedatului. Unul dintre muzeografi se lamentează :

— N-o să putem expune Pvubenşii : nu-i vede nimeni din cauza fostului proprietar.

Legile succesiunii sínt inflexibile : consiliile de administraţie (sau, dacă instituţia aparţine oraşului — primăria, iar în cazul Galeriei Naţionale •— guvernul federal) nu sînt dispuse să plătească daunele fixate pehtru nerespectarea condiţiilor de donaţie. Aşa îneît, muzeografii sínt obligaţi uneori să se abată de la nişte reguli

la care, îndeobşte, (în cu străşnicie. Expunerea, mai ales la muzeele mai noi. la Los Angeles, la Portland, la Whitney. la Muzeul de Aria Modernă, la micul Muzeu ele Artă Contemporană clin Chicago, clar şi în multe săli ale Bostonului, Metropolitanului newyorkez. ale Philadelphiei şi Clevelandului, urmează nişte criterii stricte care tind să pună în valoare fiecare operă de artă, fără o desprindere din ansamblul epocii prezentate în sala respectivă. Rareori am văzut în muzeele Europei o mai atentă folosire a iluminatului, a jocului de planuri — alcătuite de ecranele de lemn, ciment sau pînză, a mobilierului de epocă aşezat în preajma picturilor sau sculpturilor mai vechi, a diagramelor ce reconstituie (de pildă, în sălile de artă egipteană ale Muzeului Metropolitan) evoluţia unor modele, a unor structuri geometrice.

La Muzeul de Artă Modernă, o sală semicirculară a fost clădită special pentru un amplu panou al lui Monet din ultima perioadă a *Nuferilor ;* o banchetă e aşezată puţin spre stînga liniei imaginare care ar trece prin centrul vastei învolburări de lumină a picturii maestrului de la Honfleur. Lumina care iradiază, transparentă şi calmă, din petalele abia ghicite sub fluturările colorate ale aerului, şi învăluie întreaga sală ; dar simţi că *acolo* în locul fixat de arhitecli, în jurul umilei banchete fără spătar, ea se încheagă mai concentrată şi mai esenţializată decît oriunde. La cîţiva paşi. într-o altă sală, la celălalt capăt al unui coridor vegheat de luxuriantele izbucniri de seve ale Vameşului Rousseau, sculpturile brâncuşiene dau contur spaţiului. Proiectate pe un fundal de un gri cu luciri de grafit, ele par a cuprinde în formele de o înaltă puritate întregul univers al planetelor şi al oamenilor, ivindu-se ca în cele dinţii zile ale creaţiei, atunci cînd noii-născuţi erau asemenea Promelcilor.

Şi la Philadelphia, sculpturilor lui Brâncuşi li s-a destinat o sală separată, spre caro conduc, convergent, lungile coridoare ale unei întregi aripi a muzeului, trccînd printre capodoperele acestui secol. Iar în elegantul muzeu de la Portland, o *Domnişoară Pogany* veghează, desprinzând u-se din fuioarele do lumină ale unor proiectoare plasate, cu o excelentă ştiinţă a scenografiei, în holul de onoare.

Mai toate muzeele mari sînt construite în mijlocul unor parcuri unde s-au instalat sculpturile. în aer liber, acolo unde lumina şi umbrele mereu schimbătoare le înfăşoară, aşa cum le-au gîndit sculptorii .înşişi. La New York. spaţiul urban le-a pus constructorilor probleme complicate ; dar ei n-au renunţat la amplasarea sculpturilor monumentale în ambianţa pentru care au fost proiectate de artişti. Muzeul de Artă Modernă a fost desenat de arhitect! în forma unui L, cu latura scurtă sprijinită pe strada 54, ce trece prin spatele clădirii ; în golul astfel creat, ei au săpat un mic eleşteu. în jurul căruia au plantat cîteva sălcii, îndulcind în felul acesta geometria angulară a clădirii. Sculpturile lui Rodin şi Lachaise şi Calder şi Tony Smith se descoperă pe rînd pe aleile pavate cu dale mari şi pe terasele parcului miniatural. Iar la Muzeul Whitney, arhitectul Marcel Breuer a creat o alveolă, unde sculpturile se văd prin geamurile largi ale sălilor de la subsol, mîngîiate de strălucirile molcome ale luminii care coboară pînă acolo.

Secţia de artă medievală a Muzeului Metropolitan. ,,The Cloisters”, e aşezată aproape de extremitatea nordică a Manhattanului, pe o colină, deasupra văii largi a HUd- sonului. Clădirea se ridică în jurul ruinelor unei mînăs- tiri benedictine din secolul al XlII-lea, aduse din Spania, nu cu mult înaintea celui de-al doilea război. întreaga construcţie vrea să sugereze o mînăstire a epocii romanice, ca largi curţi interioare, cu logii prelungi, cu arcade ample ; din loc în loc, ferestre false pe care sînt montate vitralii germane, nord-franceze, englezeşti sau irlandeze lasă să se cearnă

dulcea lumină a cîte unei lămpi ce pare a fi o fărîmă de soare cuibărită undeva, în vreuna din grădinile ce înconjoară muzeul. Multă vreme mi-a fost greu să mă deprind cu gîndul că un monument, ridicat de nişte meşteri necunoscută, în amintirea pioasă a cine ştie căror fapte ale vieţii lor, a cine ştie căror morţi pre- făcuţi în pulberea unor ţinuturi îndepărtate, a fost cumpărat şi adus peste ocean şi reconstituit într-un oraş niciodată atins de amurgurile Evului Mediu. Cu aceeaşi strîngere de inimă cu care am privit şi templul din Per- gam, reclădit în Museeninseln din Berlin şi obeliscul de la Luxor adus de trufaşul general Bonaparte în Piaţa Concordiei, am trecut prin sălile unde paşii mi se păreau că sună atît de străini.

încetul cu încetul m-am obişnuit. M-am uitat la acele extraordinare sculpturi şi miniaturi străvechi şi vitralii şi tapiserii (mai mult de jumătate din seria *Doamnei cu inorogul* se află aici) ca la nişte obiecte de muzeu. Şi m-am gîndit că, la urma urmelor, în toate sălile de artă universală ale muzeelor lumii s-au adunat opere aduse de departe, desprinse din universul destinat lor, de lîngă oamenii care le-au admirat şi le-au iubit pentru întîia oară.

Vizitarea muzeului de la „Cloisters” e un moment de întoarcere către atmosfera Evului Mediu timpuriu : din difuzoare ascunse cu grijă în spatele coloanelor, se răs- pîndeşte o liniştită muzică gregoriană. O dată pe an, toamna, în văile parcului din preajmă se organizează un festival al dramei şi al muzicii medievale. Studenţi ai şcolilor de artă din oraş se îmbracă în costume multicolore, aidoma acelora din vechile vitralii ale muzeului, şi — timp de o săptămînă — dau concerte de muzică medievală, cîntînd din instrumentele de acum cinci sau şase sute de ani. Pe scene improvizate joacă miracole şi farse englezeşti şi franţuzeşti din secolul al XlV-lea sau al XV-lea. Şi se duc pe urmă să se odihnească

în corturi vrîstate în roşu, violet, galben, verde — aşa cum erau cele din taberele războiului de o sută de ani.

Sub zidurile înaltelor „Cloisters” se adună negustori de suveniruri, copii ieftine după artizanatul medieval. Alţii vînd dantele şi pinzeturi, ca în tîrgurile Evului Mediu. Fete în lungi rochii vînd fripturi de miel şi căni mari cu cidru şi cu *ale,* vechea bere englezească. Pe creasta lată a zidului cu metereze se înşiră tarabe cu pistoale, cu pumnale (evident, de material plastic), cu imitaţii stîngace de bijuterii flamande şi germane. Şi, într-un colţ (bineînţeles, tot lîngă un cort multicolor), un fotograf cu o recuzită mai mult sau mai puţin adecvată, mai mult sau mai puţin bine împerecheată, invită la o călătorie spre vremile de demult. Şi nu ştiu dacă e vreun copil care să reziste ispitei să devină halebardier cu chivără (spaniolă) şi cu platoşă (milaneză); mai ales că meşterul — „la minut”, dar înarmat nu cu misterioasa cutie cu mîneci negre a copilăriei noastre, ci cu un Polaroid (developează clişeul color în 60 de secunde), lipsit de orice vrăjitorească taină ■— montează poza, în cinci secunde, într-o ramă de carton • înfăţişînd o poartă ogivală într-un zid cu pietre mari şi cu puntea lăsată...

Şi nu numai copiii : am văzut flăcăi surîzînd sub pălării de cardinal, doamne cărunte, împodobite cu lungi scufii ca acelea ale ursitoarelor din ediţiile ilustrate ale basmelor lui Perrault şi bătrînei rîzînd sub umbra unor pălării ca aceea a lui Thomas Morus din portretul lui Holbein. Dar, din păcate, fotografului i se terminase în ziua aceea stocul de rame : nu-i rămăsese decît castelul cu puntea coborîtă, în poarta căruia l-am văzut stînd, cam nepotrivit, şi pe un venerabil gal cu mustăţi de lină gălbuie şi cu arc englezesc de pe vremea războiului celor două roze.

De multe ori, muzeele de artă modernă au şi secţii de film care organizează, de citeva ori pe săptămînă, vizionări ale unor pelicule de cinematecă. Ciclurile de con-

ferinţe dedicate unor curente, personalităţi sau probleme teoretice sínt mai întotdeauna însoţite de proiectarea unor filme ce ilustrează temele prezentate în prelegeri. Filmoteca filmelor de artă a Muzeului Metropolitan din New York deţine vreo 4 000 de pelicule. Dintre ele, peste 1 000 de filme pentru copii. Dealtfel, programele de educaţie a copiilor sínt foarte active.

în vacanţe, patru zile pe săptămînă, cîte patru ore pe zi, copiii sínt invitaţi la „ateliere” de artă unde învaţă să înţeleagă desenul şi culoarea, să-şi folosească mîinile, desenînd, modelînd, potrivind pietricele în mari mozaicuri, pregătind plăci pentru gravură. La încheierea unui asemenea ciclu, micii învăţăcei ştiu să deosebească tehnicile cele mai importante : ulei, frescă, tempera, guaşă, acuarelă, pastel. Au văzut filme în care li s-a explicat cum se ciopleşte piatra, cum se toarnă bronzul, cum se face un vitraliu, cum se ţese o tapiserie. Sau altele despre arta rupestră, despre marii artişti ai lumii, despre creaţiile folclorice din Africa, din India, din China, din Pacific, din Europa, despre arta indienilor’ americani şi a eschimoşilor. S-au oprit îndelung în sălile muzeului, unde profesorul le-a explicat arta maeştrilor. Mai ales ale celor din secolul al XX-lea. Foarte puţini dintre ci vor ajunge, la rîndu-le, artişti ; dar vor înţelege cît do serioasă e problema artei, cît de complexă e creaţia unei imagini şi cît de specific e limbajul ei. Se vor apropia cu respect de opera de artă şi vor şti că simpla impresie nu e suficientă pentru a desluşi gîndul pe care s-a întemeiat o creaţie în formă şi în culoare. Ceea ce e foarte mult.

în sălile de spectacol ale muzeelor au loc, cam o dată pe săptămînă, concerte, recitaluri de poezie sau de dans ; membrii asociaţiei de „prieteni ai muzeului"' au dreptul să-şi aducă şi cîte un prieten. Pentru ceilalţi, intrarea e destul de scumpă : 8 sau 10 dolari. Sala e întotdeauna plină. Şi cu toate acestea, nevoile financiare ale institu-ţiilor muzeale sînt din ce în ce mai greu de acoperit. A

crescut preţul biletelor de intrare, al abonamentelor, a crescut şi cotizaţia de membru. Dar donaţiile au devenit mai rare şi — pe lîngă cheltuielile curente de întreţinere — comitetele de administraţie trebuie să se lanseze în complicatele şi îndoielnicele operaţii de bursă a artelor.

în secret, s-au vîndut opere de mare valoare, pentru a echilibra bugetul. Dar tranzacţiile nu au putut rămîne ascunse. Violente campanii de presă, anchete conduse de autorităţile municipale au dezvăluit înstrăinarea unor pînze, printre care a unor Van Gogh, Manet, Kandinsky. Directorul Muzeului Metropolitan, Hoving. a declarat că folosise sumele obţinute pentru achiziţionarea unui vas grecesc, care costase exact un milion de dolari. Provenienţa n-a putut fi dată publicităţii, pentru că aceasta fusese o condiţie a contractului de cumpărare. Vasul a fost expus în marele hol de lîngă balconul etajului întîi. Am crezut, o vreme, că toată vîlva fusese provocată înadins : mii de oameni veneau zilnic, încă de la ora deschiderii caselor de bilete, şi fără să zăbovească în vreuna din celelalte săli, se grăbeau să ajungă în holul de la etaj, unde în jurul casetei de sticlă în care fusese pus vasul, înalt de un metru şi jumătate, abia rămînea

puţin loc să-ţi strecori o privire spre minunatele acorduri de negru şi de roşu ale desenului de pe trupul prelung . al amforei.

Domnul Hoving (deşi nu avea studii speciale de istoria artei, fusese ales cu mare majoritate de voturi în consiliul de administraţie, pentru că numele său, al unei vechi şi bogate familii de avocaţi newyorkezi, prezenta — s-a spus — o solidă garanţie) a justificat suma neobişnuit de mare plătită pentru vas, prin condiţiile într-adevăr excelente în care fusese păstrată această piesă de artă. Şi se părea că toată lumea acceptă explicaţia. Pînă cînd, un indiscret negustor de antichităţi a băgat de seamă cîteva crăpături şi, în două sau trei locuri, chiar şi completarea unor bucăţi lipsă ; urmele fuseseră acoperite cu un strat fin de culoare, aşternut cu destulă

dibăcie. Era (¿ar : vasul nu îndreptăţise suma uriaşă plătită pentru el. Directorul muzeului a trebuit să răspundă din nou chinuitoarelor interviuri ale ziarelor şi ale televiziunii. E adevărat, consiliul de administraţie n-a hotărît, aşa cum se aşteptă, demiterea lui ; dar în jurul casetei de sticlă de 1^ çtajul întîi nu se mai înghesuiau vizitatorii : senzaţionalul dispăruse şi se pierduse în banala controversă de istorie a artei asupra valorii unei piese oarecare de muzeu.

De pe la sfîrşitul secolului trecut, colecţionarii americani au cumpărat nenumărată opere ale artei europene. Cîţiva, nu foarte mulţi, şi ale artei orientale. Şi încă şi mai puţini, ale picturii şi sculpturii americane. Milionarii cumpărau, acum 70—80 de ani, gravuri de Rembrandt, tablouri de El Greco şi Velasquez, manuscrise miniate din Evul Mediu. Colecţia lui Morgan, de pe strada 36 colţ cu Park Avenue, e adăpostită într-o clădire construită într-un sever stil neoclasic. O atmosferă rece, camere de o geometrie prea ordonată, o bibliotecă admi-:
rabilă, al cărei catalog umple, de sus pînă jos, paginile a cîtorva registre imense (ediţii princeps, incunabule, tipărituri veneţiene şi germane din vremea Renaşterii) şi în mijlocul căreia tronează un uriaş glob pămîntesc ; totul convenţional, impersonal, dai* extrem de revelator pentru temperamentul omului care nu şi-a îngăduit nici un fel de excese, pentru care fiecare gest a fost perfect cumpănit, omul cu privire metalică, necruţător cu adversarii, aspru cu prietenii, nepăsător la viaţa şi la moartea anga- jaţilor ce nu contau decît ca parte a unui imperiu menit să producă milioane, indiferent de mijloace. Investiţiile erau, şi în domeniul artei, sigure, fără risc, certificate de trecerea anilor : Rembrandt, Dürer, enluminuri medievale. Nimic incert, nimic controversat. Casa lui Morgan — colecţia lui, spun

probabil mai mult decît oricare biografie.

în apropierea Muzeului Metropolitan, pe Fifth Avenue, colecţia „Frick” vorbeşte despre un alt arhimilionar, pentru care arta reprezenta o investiţie sigură. Dar domnul Frick a avut un arhitect înzestrat cu mai multă fantezie : casa lui comunică un aer mai intim, mai cald, încăperile nu se succed în ordinea aceea cam apăsătoare din vila domnului Morgan. O curte interioară, cu un bazin pe apa căruia plutesc nuferi roz, înconjurat de plante cu frunze lucioase, strînge lumina şi o răspîndeşte, calmă, în odăile tapetate în culori mai deschise. Biroul nu e acea lespede uriaşă, neagră, de mahon la care Morgan stătea verificând conturile întreprinderilor sale : e o măsuţă de lemn de trandafir, un Chippendale (fireşte, autentic) şi, de jur-împrejur, panourile lui Fragonard pentru care s-a construit special această încăpere. Graţioasa arhitectură, poate totuşi să înşele : Frick nu era cu nimic mai puţin rece şi calculat decît Morgan. Dai avea, cu siguranţă, consilieri cu mai multă imaginaţie şi cu mai mult gust, şi ol le acorda încredere.

Cred că nu numai gratuitatea intrării la aceste colecţii explică de ce sînt vizitate de atît de mulţi newyorkezi şi turişti. întreaga ambianţă (chiar şi la Morgan) e mai plăcută decît la marile muzee. La Philips, la Washington, un fel de aparentă neglijenţă în panotarea tablourilor -— impresioniştii francezi sînt excelent reprezentaţi — pe coridoare, de-a lungul scărilor, în camerele luminate blînd, creează o atmosferă de seducătoare intimitate. Concertele organizate şi aici fac, bineînţeles, să se lărgească şi mai mult cercul prietenilor artei. Repertoriul nu e întotdeauna foarte specific fiecărui muzeu. Societatea de istorie a New Yorkului, de pildă, vrea să lanseze talente tinere, de obicei studenti ai şcolilor de muzică ; în sala oi placată cu marmură se pot asculta grupuri corale, formaţii de cameră, recitaluri de lieduri şi de arii de

operă, dar şi solişti de muzică folk. Şi cam la fel se întîmplă şi în sala de concerte a Muzeului Oraşului New York. La unele filiale ale Bibliotecii Publice se organizează concerte de muzică de cameră care se adaugă obişnuitelor ,,audiţii de marţi la amiază”. cînd mai ales tinerii sînt invitaţi să asculte imprimări celebre de muzică simfonică. La Brook- lyn Museum. recitalurile de sonate sînt ascultate într-o sală cu o arhitectură cam prea ostentativ neoclasică. La Morgan. muzică medievală, care sună impresionant în preajma vitrinelor ce adăpostesc somptuoasele *Cărţi ale Orelor* din veacul al XV-lea.

Pentru concertele de la Frick, biletele se procură mai anevoie ; intrarea e liberă, dar — ca nu cumva să se adune prea multă lume pe care să n-o poată cuprinde sala, totuşi nu foarte încăpătoare — se depun cereri (cîte una pentru fiecare bilet). N-am înţeles do ce administraţia nn acceptă cererile decît lunea dinaintea concertului» nici o zi mai devreme, nici o zi mai tîrziu.

Vinerea ia 5, la *Manhattan Savings Bank* de pe Madison Avcnue, se dau concerte de muzică de promenadă, oferite de fanfarele şcolilor din oraş ; în „Ziua recunoştinţei”, corul e îmbrăcat în veşmintele sobre ale părinţilor pelerini de acum trei sute şi cincizeci de ani şi programul cuprinde muzică din perioada colonială. în ajunul sărbătorilor de iarnă programele muzicale se întrerup şi holul băncii se transformă în patinoar : perechile alunecă în sunetele vechilor colinde.

Pe cel mai înalt deal din Manhattan, la colţul străzii 160 cu Edgecombe Avenue, de unde privirea cuprinde ţărmurile Hudsonului şi ale rîului Harlem şi puzderia de insuliţe de pe East River, se mai păstrează o casă ridicată înainte de Revoluţia americană şi care, în anii războiului a fost sediul cartierului general al lui Washington. După încheierea păcii, cînd foştii proprietari, partizani ai regelui, au plecat în Anglia, casa a fost cumpărată de

doamna Bctsy Jumel, o tînără cu un trecut nu prea limpede : se declara văduvă şi afişa o deosebită preocupare pentru buna educaţie a copilului rămas de pe urma soţului (neştiut de nimeni). Balurile pe care le dădeau Betsy şi noul ei soţ, un plantator bogat venit din Indiile de Vest (se spune că ea îl convinsese s-o ia de soţie, ameninţîndu-I, cu pumnalul în mină, că se va sinucide), petrecerile din casa cochetă, zidită în stil georgian, au rămas celebre şi ziarele vremii le consemnează, uimite de fastul şi de risipa neobişnuită în New Yorkul acelei vremi. Pe urmă, soţii Jumel au plecai spre Franţa, de unde au fost expulzaţi peste cîţiva ani, pentru că fuseseră amestecaţi într-o conspiraţie bonapartistă. S-au întors la New York aciu.rînd cu ei o parte clin mobilierul lui Napoleon, procurai în împrejurări cam neclare. La un an după moartea d(m~ nului Jumel, văduva sa — pe atunci în vîrstă de 63 de ani — s-a recăsătorit cu Aaron Burr, fostul vicepreşedinte al ţării în vremea guvernării lui Jefferson, cîndva pătimaş politician care împinsese zelul convingerilor sale politice pînă la uciderea în duel a adversarului său, Alexander Hamilton. Peste cîţiva ani, Burr, implicat în nişte intrigi antiguvernamentale şi acuzat de trădare (motivele n-au fost nici pînă astăzi lămurite pe de-a întregul) a fost obligat să plece în exil. Toate acestea se petrecuseră cu cîteva decenii înaintea căsătoriei cu văduva Jumel : acum mirele avea 76 de ani.

Curînd, la numai cîteva luni de la nuntă, soţia a intentat proces pentru adulter şi a obţinut divorţul. Casa în stil georgian, căreia i se spunea de pe atunci „The Jumel Mansion”, a devenit din nou locul strălucitelor adunări ale „lumii bune”. Averea moştenită de Ia întreprinzătorul domn Jumel s-a risipit şi, în 1865, Betsy a fost înmormîntată cu dricul săracilor (avea 96 de ani). Avusese însă ambiţia să nu înstrăineze nimic din mobilierul, din tablourile şi din bijuteriile rămase de la soţul ei. Muzeul,

deschis în 1903, după ce primăria — care plănuise să dărîme casa -— primise sute de petiţii de la newyorkezii dornici să păstreze aceste amintiri istorice, e unul dintre cele mai frumoase din oraş. Rareori se mai poate găsi, păstrată cu atîta pricepere, atmosfera epocii coloniale, cuibărită în obiecte de artă de o asemenea autenticitate. Intenţia muzeografilor nu a fost să expună nişte exemple ale meşteşugurilor de acum mai bine de un secol şi jumătate, ci să reconstituie lumea de atunci, gustul ei, preocupările şi orgoliile ei. De la holul larg de intrare (unde s-a celebrat cununia lui Burr cu Betsy), pînă la biblioteca octogonală (în care generalul Washington ţinea sfat cu ofiţerii săi) şi la somptuosul dormitor în stil

Empire, totul evocă viaţa unei clase opulente din primul secol al Republicii Americane.

Ceva mai la nord, nu departe de podul pe care Broadwayul traversează rîul Harlem şi trece în Bronx, o clădire mai modestă, Dyckman House, păstrează amintirea unei alte epoci, încă şi mai vechi. Epoca fermierilor şi a meşteşugarilor sobri care n-aveau timp pentru podoabe. Pe atunci, cîmpiile cu orz şi cu porumb se întindeau pe aproape întreaga insulă Manhattan. Oamenii munceau din greu, aveau puţin timp pentru petreceri ; iarna se adunau în odăile de lemn. îşi reparau uneltele, mai ciopleau cîteva scaune, nişte jucării cam ţepene, iar femeile ţeseau sau brodau. Ferestrele înguste, tavanele joase, lămpile grele, de fier, sînt cele de acum două sute de ani. Dar cea mai pitorească încăpere a casei e bucătăria : căldări, ceaune, tigăi, frigări atîrnînd în cîrlige uriaşe, într-o voită neorînduială pe plitele mari, răspindesc o lucire ciudată, de bronz — lustruit, poate, ceva mai mult decît s-ar fi cuvenit. Simplitatea celor care munceau pămîntul în veacul al XVIII-lea şi se bucurau să trăiască bine (ceea ce, în mentalitatea lor însemna în primul rînd-, să mănînce zdravăn, aşa cum o demonstrează dimensiunile bucătăriei, plitele largi cît o odaie de locuit) spre deosebire de luxul arogant al burgheziei din secolul următor, care consuma mult mai mult decît producea.

Şi, la hotarul dintre cele două vîrste ale New Yorkului, Muzeul din casa familiei Van Cortland, în Bronx. Frederick Van Cortland (aparţinînd, ca şi Dyckman, unei familii olandeze înrudită cu descendenţă celor dintîi colonişti ai oraşului, din vremea cînd el se chema Noul Amsterdam) a construit o casă solidă. în care elementele stilului georgian, învăţat de la englezi, se amestecau cu acelea ale dulgheriei neerlandeze. La mijlocul secolului

XVIU-Iea. cînd a fost clădită, casa se afla în centrul unui vast domeniu, un adevărat sat feudal, ce ocupa în-

treaga suprafaţă a actualului parc Van Cortland (de trei iri mai marc decît celebrul Hyde Park din Londra). Pe vremea aceea, sclavajul era încă legiuit în coloniile americane ; familia Van Cortland vindea cereale şi animalele crescute de cei cîţiva zeci de sclavi pe cele vreo o mie € sută de pogoane, cît măsurau pămînturile ei. Toată lumea de pe domeniul acestor olandezi, înrudiţi cu familiile cele mai bune ale oraşului, se îmbrăcau cu haine croite în casă, cusute din postavuri ţesute la războaiele care se văd şi astăzi în sala marc do lîngă bucătărie

Arhitectura casei e ceva mai complicată dccît aceea Se la Dyckman : pervazul ferestrelor e împodobit cu nişte capete de Meduză, fierăria uşilor e lucrată cu mai multă migală, căminul din camera de zi e placat cu porţelan alb. Mobilierul, adunat de-a lungul celor cîteva generaţii care au locuit aici între 1748 — cînd a fost •lădită casa — şi 1889. cînd proprietatea a fost vîndută oraşului şi transformată în parc public, e un amestec de ftiluri olandeze, englezeşti şi americane. O spinetă adusă din Anglia, un salon Chippendale, perdele şi porţelanuri ■englezeşti, sticlărie americană (fabrica se afla, acum o sută de ani, nu departe de locul unde e acum magazinul LIacy’s). O sticlărie ciudată, cu fundul carafelor foarte gros, să reziste —- mi s-a spus —- obiceiului împămîntenit rîndva, ca mesenii să bată în masă cu toată puterea, cînd le plăcea toastul amfitrionului. O colecţie de porţelanuri de Delft (pare-se, cea mai bogată din Statele Unite), de obiecte de bronz, de păpuşi (aranjată chiar în camera copiilor ce păstrează un aer nespus de firesc), de vase de cositor şi de aramă, sfeşnice, forme pentru prăjituri, lăvi colosale, ceainice în care fierbea apa pentru douăzeci

de meseni, adunate în jurul sobei din bucătărie unde ar fi încăput, cu siguranţă, un trunchi întreg de brad.

La San Marino, un orăşel de lîngă Pasadena, în marginea dinspre deşert a întinsului Los Angeles, o bibliotecă nu prea mare, Huntington Library, aşezată în mijlocul unui parc cu palmieri şi cu mari tufe de tuberoze, adăposteşte, printre altele, o colecţie de scrieri despre America, tipărite în veacul al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea. Sub un geam gros, ferită de lumina soarelui, faimoasa hartă a lui Waldseemuller avînd înscris, pentru întîia oară, un nume înconjurat de atîta mister : *America.* Prospecte ale companiilor din Virginia şi din Noua Anglie care voiau să atragă mina de lucru a emigranţilor europeni, descriindu-le o lume fantastică, un fel de Eden cu vegetaţie luxuriantă, cu climă blajină, cu recolte crescând aproape de la sine. însemnările unor călători, mulţi dintre ei dezamăgiţi de frigul şi de zăpezile mari din Massa- chusetts. de căldura umedă, de furtunile pustiitoare, de rîurile care-şi ies din matcă, de jivinele primejdioase mişunând prin pădurile Carolinclor. La intrare, vizitatorii primesc, împreună cu biletul, un facsimil în miniatură al scrisorii (păstrată la Huntington Library) prin care Columb o anunţa pe regina Isabela că a aflat drumul spre India, trecînd peste Atlantic. O dată pe an, în septembrie, elevii şcolilor din Pasadena şi din oraşele învecinate, Glcndale, Burbank, Alhambra, prezintă un spectacol ai cărui eroi sînt Columb şi marinarii săi. Textul, vechi de şapte sau opt decenii, e ştiut pe de rost de toţi spectatorii ; şi, cu toate astea, aleile sînt de fiecare dată pline de cei care au văzut piesa şi anul trecut, şi acum doi ani, şi acum trei ani şi or să vină s-o vadă şi la anul.

La Biblioteca Folgcr de la Washington (unde se păstrează zeci de ediţii shakespeareane), într-o sală de teatru

care o imită pe aceea a celebrului *Globus,* se prezintă drame aie marelui Will, montaje de fragmente ale celor mai cunoscute tragedii, recitaluri de sonete şi de crîmpeie de poeme.

Ciudat, însă, cea mai puternică senzaţie a prezenţei celui căruia i-a fost dedicat un muzeu, am avut-o într-o clădire modestă, de lemn, o casă de ţară din Long Island, aproape de ţărmul Golfului ce desparte „insula în formă de peşte, căreia indienii îi zic Paumanok” de Connecticut. Casa unui meşteşugar sărac, venit aici din Brooklyn, unde, cu doi ani mai devreme, i se născuse un băiat. O grădină nu prea mare, cu cîţiva meri, despărţită de şosea de nişte plopi fumegînd alb în mai — luna naşterii lui Whitman — cu un puf ce se risipeşte pînă departe. Nimic nu vrea să atragă, ostentativ, atenţia asupra caracterului muzeistic al casei Whitman...

O locuinţă umilă, cu mobilier solid, cam grosolan, roata de tors, masa cu menghine a dulgherului, bucătăria cu cîteva vase de aramă şi de tuci, dulapuri mari pentru rufărie. Doar la etaj, într-o cameră mică, se păstrează una din mesele de scris ale poetului, cîteva manuscrise, o fotocopie a scrisorii lui Emerson salutînd apariţia ediţiei de la 1855 a *Firelor de iarbă,* cîteva — puţine — ediţii ale operelor whitmaniene. O muzeografă, o doamnă în vîrstă care studiază de 30 de ani poezia lui Whitman (a indenti- ficat şi foarte multe articole publicate, anonim sau sub pseudonim, în ziarul *Long Island Press),* ne arată o evidentă foarte bine pusă la punct a publicaţiilor whitmaniene apărute în întreaga lume. Erau consemnate şi cîteva ediţii publicate în România ; a primit, cu gratitudine, informaţiile bibliografice pe care, obţinîndu-le de la Biblioteca Centrală de Stat din Bucureşti, i le-am transmis peste cîtva timp.. Prilej de a observa cît de numeroase sînt

traducerile româneşti din opera lui Whitman.

în orăşelul cu case mici, pierdute între livezile înşirate de-a lungul celor cîteva străzi, casa poetului e reprezentată pe stema tuturor celor 5 sau 6 instituţii : banca, oficiul de turism, primăria, poşta, poliţia, cu acelaşi orgoliu cu care întregul stat Illinois îşi spune „Ţara lui Lin- coln”. Şi cu care locuitorii din Salem, Massachusetts au desenat pe indicatoarele şoselelor ce vin dinspre Boston, Middleton şi Beverly, conturul Casei-cu-Şapte-Frontoane **a** lui Hawthorne.

Muzeele ştiinţifice s-au dezvoltat mai ales în anii de după cel de-al doilea război. La început erau un fel de expoziţii de curiozităţi de tot soiul. Sau de ceea ce li se părea celor de atunci că sînt curiozităţi. Laboratorul lui Graham Beli şi al lui Edison. Mai tîrziu, replici ale ciclotronului lui Lawrence. Mici observatoare astronomice, felurite microscoape, aparate care descompun lumina, telegrafuri, telefoane, televizoare. Toate în stare de funcţionare. încă din cele mai vechi muzee, principiul era „încearcă să vezi cum se mişcă toate aparatele astea de-aici”. Cordoanele ce separă de obicei exponatul de public, sînt aproape necunoscute. Chiar şi la venerabilul ţnstitut Smithsonian din Washington ; lîngă modulul de comandă al lui Apollo 11, modulul adevărat cu care Armstrong, Aldrin şi Collins au coborît în Pacific, o machetă imitîndu-l întocmai, în cele mai mici amănunte, îi invită pe copii să se simtă, pentru un. minut, cosmonaut!. Să tragă manetele, să privească tabloul complicat de comandă pe care scapără lumini colorate şi să creadă că sînt gata să coboare pe lună. Şi la muzeul de tehnică de la Los Angeles şi la cel de la Seattle, şi la Chicago, copiii stau la rînd, cu o nebănuită răbdare, să intre în macheta modulului şi să viseze pentru o clipă că plutesc în cosmos.

La Chicago, un submarin german, capturai în cel de-al doilea război, a fost ancorat în faţa muzeului de tehno-

logie într-un mic golf al Lacului Michigan ; copiii coboară în fusul de oţel şi, printr-un perete de sticlă, privesc apa tulbure, în care însă de mai mulţi ani nu se mai zăresc aproape deloc peşti : apele Michiganului sînt aproape moarte şi fereastra din trupul de metal al submarinului a devenit zadarnică.

în muzeele de tehnică, toată lumea e invitată să apese butoanele, să tragă de manete, să ridice receptoarele în carc-şi poate auzi propria voce imprimată cu cîteva secunde mai devreme. Să urmărească fasciculele de lumină declanşate de întreruperea unui circuit, cînd mina trece prin dreptul unei celule foloelectrice şi aripile unor minuscule mori încep să se mişte şi acrobaţii de tinichea se dau peste cap. într-un secol al tehnicii, copiii se apropie în chip firesc, agreabil de tehnică. Au crescut într-o lume a butoanelor şi a manetelor ce le-au devenit mai familiare decît mieii, iezii, viţeii — cunoscuţi doar din tristele împrejmuiri din grădinile zoologice, unde par nişte fiinţe la fel de exotice ca şi panterele, urşii polari sau şerpii boa.

Varianta populară a muzeului ştiinţific se cheamă ,.parc de distracţii". Toate marile oraşe -— şi multe dintre cele mai mici — au cel puţin cîţiva căluşei, o roată înaltă (destul de înaltă să te cuprindă ameţeala cînd te trezeşti deasupra teraselor de pe clădirile cu 18—20 de etaje) şi cîteva barăci unde se trage la semn. Cele mai multe conccnsionate unor mărunţi negustori deosebindu-se de cei din iarmaroacele europene numai prin perfecţiunea tehnică a maşinilor unde se vinde voia-bună. Vreme de multe decenii, numele care însemna pentru întreaga Americă atmosferă de carnaval, rîsete, explozie de veselie, a fost Coney Island. Fîşia de două

mile şi jumătate unde oamenii veneau să se bucure, copilăreşte, de nemaipomenitele maşinării, de dughenele cu zahăr ars, de jucăriile dăruite celor mai dibaci trăgători la ţintă. Dincolo de împrejmuirea înaltă, pe un pod larg de seînduri ridicat deasupra plajei cu nisip albicios, negustori ambulanţi vînd baloane în formă de iepuraşi, flori de hîrtie, bomboane, sirop, seminţei Şi, fireşte, hamburgeri.

Astăzi o foarte greu să ghiceşti cum a arătat Coney Island pe vremea cînd era cîntată în compoziţii ce făceau deîndată ocolul ţării şi cînd filmele o înfăţişau ca pe un loc din cele *O mie şi una de nopţi.* Staţia de metrou, suspendată la ciţiva metri deasupra străzii, te intîmpină, prăfuită, cu geamuri sparte, cu porţile de fier ruginite. Grămezi de hîrtii rupte adunate prin colţuri. Mucuri de ţigări risipite pe scări şi prin holuri. Străzile din jur, mărginite de prăvălii mici, cu firmele coşcovite, cu pereţii mînjiţi de inscripţii de tot felul, mîzgălitc cu vopsea neagră de copiii cartierului. Obloane mari de lemn pe faţada unor magazine care au dat faliment acum nu ştiu cîţi ani şi unde nimeni n-a mai venit să deschidă uşile ferecate. Şi pe aleile parcului de distracţii ai impresia că treci printre lucruri vechi, fantome ponosite ale unui trecut încheiat, parcă de mult. Culorile de pe faţadele dughenelor, de pe căluşei şi roţi s-au şters de ploi. Instalaţiile au un aer îmbătrînit, fiarele ies de sub stratul de vopsea cojită, încheieturile scîrţîie, aburii ţîşnesc din supapele prost închise.

Dai' copiii sînt la fel de veseli, zburdă cu aceeaşi poită de joc ca şi cei de acum treizeci de ani, cînd Coney Island era cel mai strălucitor parc de distracţii nu numai din New York, dar din toate Statele Unite. I-au luat de mult locul cele două mari parcuri ale întreprinderilor

Walt Disney, de la Los Angeles şi de la Orlando, în Florida. Nenumăratele parcuri din preajma oraşelor mai mari, unele organizate de companii de televiziune, de studiouri de desene animate. Altele, de serviciile primăriilor. Aşa cum e, de pildă, cel de la Seattle, unde edilii au avut buna idee să folosească toate clădirile Expoziţiei Internaţionale din 1962 şi să organizeze pavilioane moderne de distracţii. Pe lîngă tradiţionalele roţi şi căluşeii care se învîrt ameţitor, pe lîngă miniaturala cale ferată şerpuind printre boschete de rododendroni şi iazuri cu nuferi, multe aparate cu butoane colorate, computere, ecrane pe care se desenează felurite forme geometrice, iscate din apăsarea, pe rînd. într-o ordine aleasă de copii, a manetelor. Totul e curat, nou şi poate, întrucîtva, prea exact. Nostalgicele piane mecanice (la Seattle e una dintre cele mai mari colecţii de instrumente de acest fel care răspîndesc o muzică uşor stridentă, amintind de barurile Vestului îndepărtat, la începutul secolului) sună într-un colţ, puse în funcţiune cu o monedă de 25 de cenţi.

La Santa Monica, pe cheiul împlîntat adînc în apele Pacificului, într-o baracă mare, prăfuită, mirosind a floricele şi a peşte prăjit, căluşeii se rotesc încet, în sunetul trist al unui pian mecanic, din vremea cinematografului mut. Bunicii, aşezaţi pe băncile de lemn, surîd deopotrivă veseliei nepoţilor din şaua armăsarilor de lemn şi de ipsos şi propriilor amintiri, aduse de sunetul venit din mari depărtări, de acum o jumătate de secol.

împărăţia copiilor de astăzi se cheamă Disneyland, la Anaheim, lîngă Los Angeles.

Nu departe de aici e Hollywoodul unde s-a născut şoricelul fermecat, Mickey Mouse. îl poţi vedea pe aleile largi ale parcului. însoţit de prietenii lui — de Goofy, de Pluto şi de toţi ceilalţi, dînd mîna cu copiii, fotografiin-

du-se cu ei. Cînd ai 5 sau 6 ani, cum să nu fii fericit dacă Mickey însuşi ţi-a întins mina mare, înmănuşată, şi dacă această clipă de fericire a rămas imortalizată pe filmul color ? Chiar şi atunci cînd eşti mai mare. Cum să te mai gîndeşti că în hainele lui Mickey s-a îmbrăcat un student care primeşte cîţiva dolari să se plimbe, asudînd, prin soarele neiertător al Californiei şi să se fotografieze cu copiii, blcstcmînd în gînd masca hîtră de plastic ce abia îl mai lasă să respire ?

O „Lume a Fanteziei” cu personaje din basme, cu castele ea în ilustraţiile la Fraţii Grimm, cu vechi case bîntuite de fantome (efecte optice ingenioase proiectează dansuri ale strigoilor şi, în oglinda aburită de la ieşire, copiii se trezesc însoţiţi de o umbră cu înfăţişare hîdă pe care n-o simt în apropiere şi n-o văd decît în amenin- ţătoarea oglindă). O „Lume a Viitorului”, cu rachete, astro- nauţi, aparate nichelate, tablouri de comandă şi roboţi. O „Lume a Aventurii”, cu bărci lunecînd printre tufişuri şi crocodili de plastic şi unde cîrmaciul ocheşte şi trage, pe neaşteptate, un foc de puşcă, spre spaima călătorilor, mici şi mari deopotrivă. O „Stradă a Oraşului de Odinioară” ; aici nu se întîmplă nimic : te plimbi doar cu un fel de poştalion printre case cu ziduri albe, cu balcoane îmbrăcate în glicină, cu figuranţi îmbrăcaţi ca pe vremea războiului de secesiune. Distracţiile cele mai candide se amestecă — oare de ce ? — cu gluma lugubră. Chiar şi în lumea feerică a lui Disney, la capătul „Străzii de Odinioară” se văd luminile livide, verzui, fulgerînd în ferestrele „Casei bîntuite de fantome”-.

Poate că momentul de cea mai desăvîrşită inocenţă e vizita la pavilionul lui „Bank of America”. îl străbaţi cu o bărcuţă montată pe fundul canalului îngust de beton, pe nişte roţi care lunecă pe şine. în dreapta şi în stingă, în nişte încăperi largi, boltite ca nişte peşteri, păpuşi

îmbrăcate în costume naţionale clin toate ţările lumii intonează un cîntec simplu : vocile corului de copii umplu peşterile de ciment; luminate în culori calme, învăluitoare. „La urma urmelor, lumea c mică. Deşi munţii sínt înalţi şi oceanele sínt largi, lumea noastră e mică.u

Un alt pavilion, cel al companiei „General Electric”, reconstituie povestea electricităţii. Păpuşi mari, pe o scenă închipuind un apartament de acum o sută de ani, cu multe dantele şi mobile complicate, se mişcă (puţin cam stîngaci) şi cîntă un imn de laudă becului lui Edison şi ventilatorului lui Wheeler. Scena se roteşte şi apare un apartament de pe vremea primului război, cu mobilier mai simplu, cu ferestre mai largi, apărate de perdele transparente. Păpuşile gătesc la plita electrică şi, însoţite de zumzetul aspiratorului, cîntă din nou binefacerile electricităţii. Scena se roteşte din nou : un apartament din zilele noastre, cu carpetă din percte-n perete, cu cuverturi de nailon, cu aparate electrice risipite pretutindeni : aer condiţionat, prăjitor de pîine, cuţit de tăiat plinea, fierăstrău, ciocan de lipit, aparat de masaj, fierbător de cafea, fierbător do supă, cuţit de conserve, maşină de scris, aparat de ras. jucării. Şi, bineînţeles, televizor, radio, patefon. Evident, toate marca „General Electric”. Uiţi, însă, reclama : toate sínt atît de pline de candoare, păpuşile vorbesc cu atîta convingere despre avantajele progresului tehnic (se înţelege, prin intermediul electricităţii)...

De fapt, uiţi că întregul Disneyland este o imensă reclamă a unor întreprinderi prospere, născute clin fantezia neobosită a unui om. Privindu-i pe copiii care se minunează şi se bucură de tot ce întîlnesc, te întorci pe nesimţite spre vîrsta lor. N-am văzut pe nicăieri, pe aleile acestui imperiu al copilăriei, oameni încruntaţi şi gravi : toţi îşi aduc aminte să surîdă.

Disney c un nume miraculos în America. în sala

mare; de 5 000 şi ceva de locuri a lui Radio City Music Hali, la New York, se prezintă cam o dată pe lună premiera unui film al studiourilor Walt Disney. Sîmbăta, casele de bilete se deschid la 10 : n-am înţeles de ce lumea se aşază, cuminte, la coadă încă de pe la 8 şi jumătate : întotdeauna se găsesc bilete şi cei care vin în ultimul moment sînt avantajaţi. Dar i-am văzut pe ceilalţi aşteptînd în ploaie sau în arşiţa lunilor de vară, fără să se supere, zîmbind, ştiind că se vor întîlni cu Disney. Filme — mai ales în ultimii ani — naive, cu o intrigă destul de subţire ; dar cu un fel de generozitate a scenaristului care-i pedepseşte pe cei răi şi-i răsplăteşte pe cei buni. Şi asta e de ajuns. Mai ales că. potrivit unei tradiţii vechi de cincizeci de ani, filmul e precedat de un spectacol al corpului de balet ..The Rockettes” — fete cu picioare frumoase, cu surîs stereotip, al căror program e cam acelaşi de fiecare dată. Pe scena uriaşă, decorurile pot fi altele : morile de vînt ale Olandei, castelele Rinului, podurile Parisului, palmierii Hawaiiului ; dar dansul ..Rockcttelor” o aproape neschimbat : tocurile ciocănind în ritm pe seîndura sonoră a scenei, un şir de 25—30 de fete care se desface în grupuri, ciocăneşte din tocuri, se adună, ciocăneşte, iar se desface şi încheie cu un ciocănit unanim, al întregului ansamblu. Şi programul place. E o amintire a New York- ului de odinioară, cînd spectacolul de revistă de la Zieg- field Follies îşi vindea biletele cu două luni înainte. Cînd America trăia visul prosperităţii, după ce participase la primul război şi împărţise cu aliaţii ei gloria înfrîngeriî Puterilor Centrale. Un război care nu se purtase, nici măcar o zi, pe teritoriul ei ; nu avea do reconstruit oraşe ca Franţa, ca Belgia, ca Italia. Deocamdată, profeţiile sumbre ale scriitorilor din „generaţia pierdută” nu păreau
a se împlini. Premiile Oscar erau decernate unor

actriţe frumoase : Janet Gaynor, Mary Pickford, Norma Shearer, ale căror melodramatice poveşti de dragoste obţineau uluitoare succese de casă.

Şi iată că, în vara lui 1974, se vorbea tot mai insistent că fetele din ansamblul de la Radio City urmau să fie concediate. întreprinderea era ameninţată de faliment. Cu toate că preţul biletelor era mai ridicat aici decît la alte săli de spectacol. Nu ştiu ce se va fi întîmplat cu „Rockettele”. Dacă o fi adevărat că ansamblul a dispărut, atunci înseamnă că o întreagă epocă a spectacolului american a apus.

în ultimii ani, chiar şi pe Broadway tradiţionalul montaj seînteietor, risipa de toalete scumpe, de smochinguri şi de rochii de seară cu paiete, sistemul complicat al trapelor care urcă din scenă, al jocurilor de apă, fetele în costume de baie, efectele de lumini au început să lase locul unor viziuni regizorale sobre. Music-hallul dispărea treptat şi textul dramatic cu înţeles mai adînc urca pe scenele americane. în primul rînd, clasicii. Tragicii greci, Shakespeare (mai ales Shakespeare [J]), Ibsen. O reevaluare a dramei din secolele trecute. La Festivalul shakespearean din 1972, la New York, s-a reprezentat, de pildă, **o** tetralogie, *Războiul celor două roze : Henric al VI-lea* (toate cele trei părţi) şi *Richard al IlI-lea.* Cele două săptămîni, cît a durat Festivalul, teatrul în aer liber a fost

[1] IŞxistă un „Festival californian Shakespeare” Ia Los Gatos, un „Festival american Shakespeare” la Stratford, în Connecticut, o „Companie naţională Shakespeare” pe strada 51, la New York, On „Festival newyorkez Shakespeare” pe strada Lafayette, lîngă Greenwich Village, un alt „Festival Shakespearean” la teatrul Universităţii Vermont din Burlington.

plin în fiecare seară ; în toamnă, tetralogia a fost înscrisă în repertoriul stagiunii obişnuite. Şi a făcut iar săli pline.

O listă a pieselor jucate, într-o singură săptămînă, la

cele aproape o sută de teatre newyorkeze, cuprindea, de pildă, în februarie 1974 : *Trei surori, Oraşul nostru* de Arthur Miller (cu Henry Fonda), *Clipe de viaţă* de Saroyan, *Camino Real* de Tennessee Williams, *Oaia din drum,* o satiră anticonservatoare a lui Art Buchwald, *Indienii* lui Arthur Kopit — în care documentul istoric era folosit pentru a evoca decimarea populaţiei băştinaşe —, *Miitter Courage* a lui Brecht, *Othello, Medeea* lui Euripide. O dramă inspirată din viaţa nefericitei Simone Weill, femeia de subtilă cultură filosofică, victimă a prigoanei naziste. Alta, *Lena şi Bosman* de Athol Fugard, prezentînd tragedia segregaţiei rasiale din Africa de Sud. *Şapte zile de doliu,* violenta satiră politică a lui Jules Feiffer. *Corabia cu sclavi* a lui Le Roi Jones, dramă scrisă de un militant pentru drepturi civile depline ale negrilor. *Pe mine nu mă ştie nimeni,* un tablou al vieţii copiilor din ghettourile negrilor. „Comentariul politic -— scria unul dintre cei mai cunoscuţi critici de teatru — devine, incontestabil, una dintre cele mai eficiente modalităţi ale dramei contemporane. Scena nu poate fi un loc al «distracţiei cu orice preţ», de vreme ce realitatea acestor zile e încărcată de sensuri atît de grave. Şi dacă nici un gen literar nu-şi îngăduie să ignore aceste realităţi, cum ar face-o teatrul care a fost întotdeauna o transpunere specifică a unei literaturi menite să se adreseze celui mai numeros public literar ?.” [XXI] în săptămînă aceea, la Los Angeles, la Mark Taper Forum, se juca o piesă despre moartea lui Lumumba, la Circle în the Square din New York se reprezenta *Ancheta,* despre execuţia soţilor' Rosenberg, la un alt teatru — *Chicago ’70,* un montaj de scene din procesele politice care au urmat marilor demonstraţii din Chicago, din toamna lui

---

XXI **Clive Barnes, *How Facturai Is the Tkeater oj Faci ?,* în *The New Yorlc Times,* Section II, 30.IV.1971, p. 2.**

1968, şi al unor dramatizări ale fragmentelor celor mai absurde din *Alice în Tara Minunilor.*

Interesant, piesele de teatru în care se sugera nevoia unei „eliberări de orice prejudecată” şi artiştii apăreau goi în faţa publicului, nu au avut nici un fel de efect notabil. Una din ele, Scrâşneşte *clin dinţi şi dezbracă-te,* a cărei acţiune se petrecea într-o tabără de nudişti, n-a rezistat nici măcar o săptămînă. Alta, *Faţa nevăzută a lumii* (o comedie mai veche, dar — cum s-a spus — „cu o nuditate nouă”), a fost comentat atît de puţin favorabil după vizionarea pentru presă, incit n-a obţinut nici un contract din partea vreunui teatru. Nici măcar *O, Calcutta* !, satiră violentă împotriva puritanismului; reprezentată cîteva stagiuni în şir, nu a ajuns pe lista primelor 30 de piese, în ordinea numărului de spectacole ; goliciunea actorilor, publicitatea bine întreţinută n-au adus succesul sperat de producători.

Pe Broadway, piesa al cărei record n-a fost bătut decît cu greu, c *Drumul tutunului,* dramatizare după romanul lui Caldwell. Printre cele mai populare ,,musical”-uri rămîn constant *My Fair Lady* (cu 3 000 de spectacole), *Oklahoma !, Omul din La Mancha, Scripcarul de pe acoperiş* (după Şalom Alehem). Iar dintre cele „ireverenţioase”, doar *Hair,* a cărui muzică foloseşte sugestiile recitalurilor’ *folk,* a atins 1 000 de reprezentaţii. La teatrele din afara Broadwayului, statisticile sînt şi mai elocvente. Un succes constant are *Opera de trei parale* a lui Brecht (2 972 spectacole la 1 ianuarie 1972) ; *Eşti un bărbat de treabă, Charlie Brozvn,* care învie isprăvile înţelepţilor copii din *Peamits,* un recital cu melodiile lui Jac- ques Brel, *Troienele* lui Euripide, *Vrăjitoarele din Şalem, Anna Christie* a lui O’Neill, *Şase personaje* ale lui Piran- dello se reprezintă

şi ele de mai multe stagiuni şi, după cum îmi dau seama răsfoind revistele literare recente, publicul nu dă semn că ar privi cu mai puţin interes aceste opere al căror succes era consemnat acum cinci ani.

Dar sub-producţia artistică nu încetează să erodeze temeliile teatrului care luptă să păstreze prestigiul adevăratei arte dramatice. Chiar dacă nu e acceptată pe scenele celor mai bune teatre, ea se strecoară în săli mărunte, prin subsoluri, în foste pivniţe. Se dau două sau trei spectacole. Pe urmă publicul nu mai vine. Piesa pornografică nu disperă : nu trebuie să cheltuiască prea mulţi bani, actorii ei — de multe ori nişte biete femei venite în marile oraşe şi părăsite fără vreun mijloc de trai •—■ se mulţumesc cu puţin. Nu-i nevoie nici de autori înzestraţi cu prea multă imaginaţie, pentru că textul nu contează ; singurul lucru la care ţin producătorii e gluma în doi peri. Şi gestul lipsit de orice echivoc. „Chiar dacă nu are cum să alunge capodopera, creaţia bună, înnobilată de sentimente sănătoase şi de gînduri limpezi, nu se poate contesta că *sub-arta* (sau *anti-arta)* joacă un rol extrem de primejdios în vicierea gustului unui anume public. Poate tocmai al acelui public care n-a avut pînă acum contact cu arta adevărată şi pe care literatura *porno* sau fleacul lipsit de valoare (pentru că nu se cuvine trecută cu vederea nici această *anti-urtă,* uneori — e drept — de o moralitate rigidă, de o proastă calitate) îl opresc să ajungă hi adevărata operă de artă. Sau îi întîr- zie descoperirea ei.” [XXII]

La New York, la Los Angeles, la Philadelphia, la Chicago, la San Francisco, la Cleveland, la Boston, la

XXII **George P. Reuthcr, *Inside an Eclipse,* New Work, 1973, p. 110.**

[1] **Roger L. Stevens, *The Arts Today,* în „The New York Tîmes Encyclopedic Almanac”, 1971, p. 459.**

Washington, la Seattle (în ultimul timp la Dallas şi la Houston), în multe alte oraşe sînt excelente orchestre simfonice. în fiecare săptămînă, de exemplu la New York, sînt cel puţin 30—40 de concerte, fără a socoti recitalurile. La unele dintre ele, biletele trebuie procurate cu o lună, cel puţin, înainte. Cine găseşte, de pildă, un bilet în seara concertului de la Filarmonică, la Lincoln Center, de la Carnegie, la New York, sau la Music Center, la Los Angeles, se consideră un om cu im noroc nemaipomenit.

Şi cu toate acestea, marile instituţii muzicale trec periodic prin teribile dificultăţi financiare. Cauzele par a fi complexe. „S-a făcut multă publicitate ajutorului dat de guvern pentru dezvoltarea artelor ; dar mai rămîne de parcurs un drum lung pînă ce toate fondurile necesare voi' putea fi procurate. îndelung discutata subvenţie de 40 de milioane de dolari acordaţi Fundaţiei Naţionale pentru Arte şi Ştiinţe Umaniste va avea, de fapt, drept rezultat doar un plus de 15 milioane în bugetul federal rezervat artelor... Cînd reflectezi la faptul că o ţară cum e Canada, cu o populaţie reprezentând o zecime din populaţia noastră, atribuie artelor fonduri mult mai largi decît atribuim noi, îţi poţi da seama cît de inadecvat e ajutorul guvernamental acordat în ţara noastră. Şi Canada **e** doar un exemplu ; de fapt, orice ţară europeană sprijină artele cu mai multă generozitate decît o facem noi.” [2]

Desigur, o parte a acestor necesităţi financiare e rezolvată de bugetul primăriilor, de încurajarea donaţiilor particulare (prin acordarea urtei' reduceri ale impozitelor pentru sumele cheltuite în sprijinul activităţilor culturale). Şi prin iniţiativele administraţiilor instituţiilor de cultură. De pildă, Muzeul de* Artă Populară din New York a organizat pe terasa di la Rockefeller Center un ciclu de festivaluri folclorice care i-au- salvat bugetul, aflat în grea suferinţă — pe la

începutul lui 1974. Dar nu voi uita apelul lansat, de c'îteva ori pe zi, la posturile locale de televiziune de Opera, din Seattle : publicul era invitat la spectacole (dealtfel, repertoriul era foarte bine alcătuit), pentru că instituţia era ameninţată de faliment. „Inflaţia loveşte greu în grupările artistice. Acelaşi număr de persoane e necesar astăzi .pentru interpretarea unei simfonii, a unei opere sau a uftei piese de teatru, cît era şi cu mulţi ani în urmă. Nu există nici un fel de înlocuitor al elementului uman, atîta vreme cît se urmăreşte păstrarea unei valori artistice.” [XXIII]

Se vorbeşte adesea de o „criză a artei americane de avangardă”, în sensul că noua categorie de colecţionari, ridicată prin anii ’50, caută iarăşi să investească în valori certe. în anii de după primul război mondial (de fapt, după „Expoziţia de la Armurărie” din 1913), arta modernă europeană şi americană era încurajată de tinerii intelectuali al căror portret era ars de demonstraţiile conservatoare, îndreptate împotriva noilor curente artistice. Portretul lor, laolaltă cu cele ale lui Matisse, Picasso, Brân- cuşi. Dar, datorită acelor tineri intelectuali, arta nouă a pătruns în colecţiile particulare şi în muzeele americane. După epoca lui Morgan, a lui Philjps şi a lui Frick, venise vremea celor care îndrăzniseră să. rişte, cumpărînd opere

XXIII **Roger L. Stevens. toc *st.***

ale unor artişti puţin cunoscuţi dar cxprimînd pe deplin neliniştile, idealurile şi dezamăgirile lumii contemporane.

Acum, am impresia, se produce o nouă mutaţie ce ar merita să fie studiată de sociologia culturii. Se caută din nou valorile statornice, confirmate de îndelungata trecere a vremii. E o nevoie de echilibru, de certitudine, de pace lăuntrică, de putere de a rezista la dramaticele încercări la care sînt supuse conştiinţele tinerei generaţii. Am văzut, de multe ori, în casele tinerilor profesori universitari cu idei radicale, în căminele studenţeşti, în restaurantele şi în cafenelele unde obişnuiesc să se adune studenţii, reproduceri după picturile lui Poussin, Rem- brandt, Delacroix, fotografii mari ale sculpturilor greceşti. La intrarea în Şcoala politehnică a Universităţii de stat din Pennsylvania, o frescă vastă reproduce, ca pe un semn al gloriei spiritului uman, acea pildă de neabătut echilibru care e *Şcoala din. Atena* a lui Rafael. În holul bibliotecii Şcolii de medicină de la Los Angeles (una dintre cele mai faimoase instituţii de învăţămînt medical ale ţării), o reproducere, mult mărită, a *Lecţiei de anatomie* a lui Rembrandt evocă nu doar un moment de demult al istoriei medicinii, ci şi un punct înalt al evoluţiei artelor.

în iarna lui 1973, Muzeul Metropolitan a organizat marea expoziţie a tapiseriilor din ciclul *Doamnei cu inorogul* (în colaborare cu muzeul parizian Cluny) ; cu multe ceasuri înaintea deschiderii porţilor (se stabilise un program special, prelungit), şiruri lungi aşteptau pe treptele monumentale ale clădirii de pe Fifth Avenue. Se improvizaseră puncte de difuzare a biletelor în şcoli, în universităţi, în cîteva magazine mari. Vreme de cîteva luni, cît a fost deschisă expoziţia, vernisajele newyorkeze (sînt cîte 20—30 în fiecare săptămînă) au trecut aproape neobscr-

vate. Cu unele semnificative excepţii : o expoziţie de cărţi tipărite în veacurile XV şi XVI, o alta, de vechi icoane bizantine, o prezentare antologică a desenelor lui Rodin, alta a unor picturi puţin cunoscute ale lui Kandinsky...

Vernisajul newyorkez este, mai ales, o împrejurare mondenă. Rareori expoziţia de avangardă mai are, ca odinioară, semnificaţia unei fronde. Curentele care în urmă cu douăzeci, sau chiar numai cu zece ani, reprezentau opoziţia zgomotoasă faţă de arta consacrată de muzeu şi de editură s-au instituţionalizat, la rîndul lor, şi au devenit ţinta atacurilor celor tineri, aşa cum au fost cîndva obiect al ironiei criticii conservatoare. Li se reproşează ..anchiloza”, incapacitatea de a răspunde problemelor celor mai grave ale Americii contemporane. Criticul de artă al radicalului *Village Voice* îşi punea — la deschiderea unei retrospective a artei *pop* (dealtfel, alcătuită nu cu foarte multă grijă pentru relevarea sensurilor acestei mişcări) — o întrebare ce suna ciudat în paginile unei publicaţii atacată în urmă cu un deceniu tocmai pentru că îi susţinuse, entuziastă, pe Rauschenberg, Lichtenstein, Oldenburg şi pe prietenii lor : „Cu ce argumente se susţine modernitatea acestei viziuni ?”.

Adevărul c că unii dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai curentului s-au îndreptat spre alte soluţii ce li se par în stare să cuprindă mai amplu realitatea socială a ţării. Unii dintre ei (Rauschenberg, de exemplu) proclamă necesitatea unei arte angajate, a unei. arte capabile să exprime nu numai o meditaţie filosofică — şi, cu atît mai puţin, înregistrarea unei stări de fapt —, ci o poziţie politică, o atitudine lipsită de echivoc. Nu surprinde, de aceea, dezvoltarea, de un timp încoace, a artei afişului politic. Pe seîndurile ce împrejmuiesc şantierele de construcţii, pe zidurile clădirilor, pe

obloanele trase — pentru totdeauna — ale prăvăliilor care au dat faliment în Bowery, în Harlem, în Watts, în Venice, pe Burnside — la Portland —, în cartierul portului Seattle, am văzut sule şi sute de afişe, majoritatea chemînd la luptă împotriva războiului din Vietnam, a rasismului, cerînd pedepsirea celor vinovaţi de uciderea studenţilor de la Universitatea Kent. Cîteodată violente. Alteori, patetice. întotdeauna, însă, urmărind realizarea şocului emoţional al trecătorului. Şi izbutind adesea să cheme spre ele atenţia pietonului. Sînt altceva decît anunţurile publicitare.

Automobilistului i se adresează panouri imense, aşezate în marginea şoselei, colorate violent. împotriva lor se protestează de multă vreme : se spune, şi nu fără temei, că urîţese priveliştea, că introduc un element de agresivă vulgaritate în peisajul Americii. Panourile sînt scumpe, chiria e foarte ridicată şi societăţile politice ale tinerilor radicali nu-şi pot îngădui să plătească. De aceea, panoul rămîne pe seama reţelelor locale de televiziune care anunţă programarea vreunui nou serial, a băncilor, a societăţilor de asigurare, a caselor de filme, a ziarelor, a negustorilor de valori imobiliare, a fabricanţilor de cosmetice. Şi a proprietarilor de cimitire (lîngă Los Angeles, pe o creastă de deal, am văzut un asemenea panou care te invita să-ţi cumperi un loc de veci în nu mai ţin minte care cimitir, de unde ,.perspectiva asupra oraşului e splendidă”).

în oraşe, însă, afişul este una dintre prezenţele cele mai specifice ale străzii. Toate librăriile, papetăriilc, magazinele de suveniruri au raioane speciale de afişe. Unele, portrete de actori celebri. Altele, cam decoltate, poze ale vedetelor muzicii *folk* sau ale vreunui model cu

eventuale succese în filmul ,,porno”. Dar şi foarte multe re
produceri de artă, vechi hărţi ale America, facsimile ale *Declaraţiei de Independenţă,* ale altor documente istorice, ale unor poeme, în caligrafia autorilor lor. Nostalgice copii ale afişelor de la premiera filmelor cu Hepburn, cu Bogart, cu Spencer Tracy, cu Judy Garland. Şi ale afişelor electorale de acum multe decenii. Afişe din vremea crizei economice 1929—33, din. vremea războiului mondial. Altele, protestînd împotriva segregaţiei, a „vină- torii de vrăjitoare” dezlănţuită de senatorul Joe McCarthy, de tristă amintire. Afişe ale asociaţiilor de luptă împotriva războiului din Vietnam. Pentru înfiinţarea unor clinici destinate vindecării tinerilor drogaţi Pentru luarea unor măsuri eficiente împotriva sărăciei şi a şomajului.

Deci, nu e de mirare că artei de azi i se cere (mai ales de către cei tineri) o participare decisă la dezbaterea problemelor celor mai importante ale societăţii americane. Şi că, atunci cînd ajunge la concluzia că o expoziţie de artă contemporană nu răspunde acestei cerinţe, publicul o neglijează. Aşa îneît, retrospectiva artei *pop* de la Muzeul Whitney s-a desfăşurat în săli aproape goale. în vreme ce la Metropolitan, *Doamna cu inorogul* a impus modificarea programului zilnic, pentru a le îngădui tuturor vizitatorilor (unii veniţi din Noua Anglie, din Vestul Mijlociu, din Washington şi chiar mai de la sud) s-o vadă pe misterioasa doamnă care aducea legendele Evului Mediu, ţesute în strălucitoare mătăsuri. Şi, peste puţină vreme, am văzut cîteva sute de oameni aşteptînd, răb- dători. într-o ploaie măruntă şi rece, să se deschidă casa

de bilete a Galeriei Naţionale de la Washington : era o expoziţie a capodoperelor impresionismului francez, aduse din muzeele sovietice.

Publicul american se îndreaptă, tot mai evident, spre valorile statornice alo artei universale».

Ceea ce, surprinzător, nu se întimplă întotdeauna cu publicul cinematografelor. E adevărat, cinematecile, sălile unde se proiectează filme de artă sînt întotdeauna pline. Dacă nu eşti membru cotizant al Muzeului de Artă Modernă, e puţin probabil să găseşti bilete la spectacolele zilnice (la ora 3 şi la 5 şi jumătate) de la Biblioteca de filme a muzeului. La un cinematograf de la Greenwich Village, în primăvara lui 1974, s-a prezentat un Festival Eisenstein. La un altul, pe Third Avenue, 1973 a fost „Anul Marilor Italieni" : De Sica, Antonioni. Fellini, Rossellini, Pasolini, Visconti, Zcffirelli, Germi, De Santis. Un festival Ingmar Bergman, pe strada 57. O săptămînă Truffaut. O alta Cocteau. René Clair. Murnau. Pabst. Tony Richardson. Bunuel. Wajda. Kurosawa.

Revista *Variety* a publicat în urmă cu doi ani o statis- tică a primelor o sută de filme, în ordinea încasărilor. La mare distanţă de toate celelalte era *Sunetul muzicii* al lui Robert Wise şi, imediat în urma sa, Pe *aripile vîn- tului.* Ceea ce, într-un fel, era de aşteptat : nedezminţita putere a lui Julie Andrews de a aduce pretutindeni bucurie *(Mary Poppins e* şi el între primele zece filme), peisajele magnifice, victoria binelui asupra răului, toate acestea dăruiau publicului un sentiment de siguranţă, de încredere, de care avea multă nevoie. Iar filmul lui Fleming, celebră ecranizare a unei cărţi celebre, continuă să atragă noile generaţii de spectatori : aproape în fiecare săptămînă, cel puţin unul din cele peste 700 de cinematografe din New York şi din împrejurimi prezintă dramatica poveste a lui Scarlct O’Hara, spectaculos proiectată pe fundalul evenimentelor istorice de acum un secol. (Dintre filmele create cam în aceeaşi vreme cu *Pe aripile vîntului,* numai două au mai rămas pe lista întocmită de *Variety :* candidele *Albă ca Zăpada* şi *Bamby* ale lui Disney). Fireşte, supraproducţiile ocupă locuri de frunte :

SOS

Cele zece porunci, Ben-Hur, Cleopatra, Cucerirea Vestului... Dar şi filme cu problematică umană gravă, evocind acute conflicte, opunînd prejudecăţilor o imagine dureroasă a frumuseţii : *Ghici, cine vine la cină ?, Easy Rider, Cui i-e frica de Virginia Woolf ?, De aici pînă-n eternitate.* Capodopere ale artei cinematografice: *Tom .Jones, Podul de peste rîul Kwai, Ocolul pămintului în 80 de zile, Romeo şi Julieta* al lui Zeffirelli, *Pisica pe acoperişul fierbinte,* cu Paul Newman, Buri Ives. Liz Taylor...

încurajator, nici un produs al sub-artei nu se afiă pe această lista de 100 de titluri.

Dar în 1973 şi 1974 am fost martorul unor întîmplari ce m-au putut deruta foarte mult. Filmul care a ţimu afişul vreme de ci iova luni de zile la cinematograful Mui ic<y Hill, nu departe de locuinţa mea din Ncw York. a fost *Cacealmaua.* în fiecare dimineaţă vedeam şiiduo lungi adunate în faţa casei de bilete, strînsc ca tot-deauna — pe o latură a trotuarului, în dosul unor pan-glici, aşa îneît să nu stingherească în vreun fel circulaţia. Mă obişnuisem atît de mult cu scena asta, îneît m-ai fi mirat dacă s-ar fi întîmplat să n-o întîlnesc în vieo dimineaţă. Un film cu trei mari actori : Paul Newman, Robert Redford, Robert Shaw. Povestea spirituală a do: tineri inteligenţi care (cu mijloace nu dintre cele mai morale) îşi bat joc de un mare rechin al furtului şi excio-cheriei organizate. Nostalgice imagini ale oraşelor americane de acum o jumătate de secol, o atmosfera de ciudată poezie, sugerată de culorile pastelate, aburite parcă de amintirea vremii vechi, şi de melodiile pianului mecanic. Nu era un film mare, dar era construit cu abilitate, jucat cu artă şi, paradoxal, comunica un fel de bunătate , iar încheierea, imensa farsă jucată, spre satisiacţia spectatorului, unui mare ticălos.

La un interval scurt de timp, critica şi publicul au întîmpinat cu rezerve două ecranizări după romane cele-

bre ale literaturii americane : *Marele Gatsby* şi *Daisy Miller.* Fireşte, adaptarea cinematografică **a** unei capodopere literare pune probleme pe care nu oricine are şansa să le rezolve într-o manieră atît de strălucită ca Tony Richardson în *Tom Jones* sau Victor Fleming în *Pe aripile vîntului* şi *Vrăjitorul din Oz.* I se reproşa (şi nu întru totul fără dreptate) scenaristului *Marelui Gatsby* că nu izbutise să reconstituie atmosfera stranie a cărţii, misterul dureros al eroului prin mijlocirea căruia Scott Fitzgerald lansase deznădăjduitul strigăt al „generaţiei pierdute”. Şi — s-a spus (iarăşi, nu neîndreptăţit) — că. distribuind-o pe Mia Farrow, regizorul a simplificat portretul personajului feminin, reducîndu-l 2a schema „Fetei-frumoase-cu-creier-de-scatiu”.

Lui Feter Bognovich (care prin 1971 realizase acel tablou de intens tragism al oraşului american de provincie din *Ultimul spectacol)* i s-a reproşat că a ales-o pe Sybill Sheppard pentru rolul principal din *Daisy Miller* şi că actriţa — frumoasă, dar de o descurajantă inexpresivilate — nu avea nimic comun cu eroina lui Henry James. Se ştie că Bogdanovich voia să-şi impună cu orice preţ prietena oficială, pe care o afişase public, dezinvolt; decorativ, fostul model, era foarte departe de complexitatea personajului jamesian.

Uimitor, publicul nutrind asemenea rezerve, argumetate estetic, faţă de aceste filme, a putut să asigure marile succese de casă ale unei producţii de o agresivă lipsă de gust, cum a fost, în 1973, *Exorcistul.* Nici cartea de la care pornise scenariul nu era o capodoperă ; dar filmul preluase mai ales momentele de spaimă violentă, le disecase îndelung, analizase în detaliu scenele de-a dreptul sca- .
broase. Povestea unui copil posedat de diavol cuprindea, în ea însăşi, un element de un gust îndoielnic. Dar filmul exacerbase tot ce însemnase trivialitate şi efectul fusese

acela că în faţa cinematografelor centrale s-au adunat mari mulţimi de oameni, dornici să... Să ce ?

Televiziunea, care părea şi ea stupefiată de un asemenea, aparent inexplicabil, succes, lua mereu interviuri spectatorilor. Unii leşinaseră privind scenele de teribilă cruzime. Alţii fugiseră din sală, înaintea terminării filmului. Palizi, zîmbind stingheriţi, rareori ei*au în stare să povesteascci în chip cît de cît coerent <?e văzuseră pe ecran. Pentru alţii era o chestiune de orgoliu : să reziste într-o sală de cinema unde ceilalţi căzuseră. Fenomenul nu e neapărat specific american : la Paris, la Amsterdam, la München, am văzut aceleaşi cozi lungi în faţa elegantelor cinematografe unde rula *Exorcistul.* Explicaţia — cel puţin în ceea ce-i priveşte pe americani — ar trebui căutată tot în impulsul »ce mînă un public atît de numeros la spectacolele de lupbe, la cursele de patine pe rotile, la concursurile unde cîşt igă cei care rămîn cu automobilul în stare să se mai mişte cJupă ce s-au ciocnit cu toate cele din jur. A serialelor de televiziune (e adevărat, alungate acum spre staţiile maii sărace ale oraşelor de provincie) avînd ca eroi pe Frankenstein şi rudele sale. (într-o viziune, să zicem comică; dar un comic lugubru, care nu ştiu cum ar fi izbutit ^să-i amuze vreodată pe copii.) Senzaţionalul căutat cu orice preţ. Chiar şi cu acela al sacrificării gustului.

Şi încă mai derutant a fost succesul filrnului porno, *Gîtul;* el a lansat peste noapte o nouă vedetă: Linda Lovelace, o tînără cu înfăţişare vulgară, îndrăzneaţă, fără har. Un film în care s-au investit cîLeva mii de dolari şi a adus beneficii de cîteva milioane. I nterzis, prin decizii judiciare, în multe oraşe. Boicotat, la îndemnul

societăţilor de apărare a demnităţii civice. în alte oraşe, unde legile împotriva pornografiei nu sînt atît de drastice. Şi, cu toate acestea, la New York, aproape tot ceea ce însemna „lume bună" •—■ actori, scriitori, pictori, reprezentanţi ai marii finanţe, cei care împodobesc seratele de la Waldorf Astoria şi Piaza Hotel, premierele de la Opera Metropolitană şi concertele de gală de lei Carnegie Hali — au ţinut să se fotografieze la intrarea deloc arătosului cinematograf unde rula filmul violent atacat de critică. Snobismul lor, foarte asemănător aceluia al suprarealiştilor colecţionari de kîtsch-uri, nu se simţea în largul lui dacă nu era observat de cît mai multă lume.

Din acest punct de vedere, cîmpul cel mai larg de manifestare al snobismului rămîne, fără îndoială, *clubul.* Se înţelege, nu orice fel de club. Sînt unele care, în schimbul unei cotizaţii moderate, oferă posibilitatea unor excursii în locuri mai greu accesibile. Sau a unei vacanţe petrecute în propriile cabane, la un preţ mai mic decît cel obişnuit. A unei mese bune la un restaurant curat şi nu prea scump, unde ai dreptul să-ţi inviţi şi cîtc un prieten şi plăteşti o dată, la sfîrşitul lunii. A rezervării biletelor, altminteri greu de procurat, la unele concerte sau premiere teatrale.

Nu ştiu dacă americanii, pasionaţi ai statisticilor în domenii dintre cele mai nebănuite, au numărat vreodată cîte cluburi sînt pe teritoriul ţării lor. Am convingerea că sînt cel puţin cîteva mii. Unele înfiinţate în secolul trecut. Sau chiar mai de mult : „Clubul Pîinii-cu-brînză" a fost întemeiat de Benjamin Franklin, în secolul al XVIII-lea, şi era destinat discuţiilor filosofice. Clubul „Mieii” de la New-York şi-a sărbătorit de curînd centenarul ; e un club al oamenilor de teatru care se înlîl- nesc la un pahar de bere, citesc ziarele în salonul de o

eleganţă vetustă şi discută despre drame, puneri în. scenă, actori şi turnee. Altele, foarte multe, au o existenţă efemeră. Apar — uneori cu oarecare zarvă —, se dizolvă (sau sînt dizolvate pentru neplata impozitelor) şi se înfiinţează din nou, sub un alt nume.

Politica unora dintre ele e declarat conservatoare. Pînă de curînd, cîteva (nu puţine) nu primeau negri ; nici ca membri, nici ca oaspeţi. Cînd, la sfîrşitul deceniului trecut, în timpul preşedintelui Johnson, discriminarea pe motive rasiale a fost declarată neconstituţională, multe cluburi au reacţionat : au mărit cotizaţiile pînă la sume inaccesibile negrilor. Constituţia era respectată.

Altele nu acceptă ca membri femeile. Sau, în pofida tuturor atacurilor asociaţiilor feministe, nu permit nici măcar accesul în sediul clubului a ,,domnilor însoţiţi de persoane de sex feminin”. Dimpotrivă, există cazuri în care membrii clubului (mai ales ai „cluburilor pentru burlaci”) n-au voie să intre decît însoţiţi. Un glumeţ spunea că şi unii, şi alţii luptă pentru conservarea regulilor: soţii să n-aibă drept să-şi aducă nevestele, burlacii să fie obligaţi să vină cu o prietenă.

Important nu e să faci parte dintr-un club. Aproape toată lumea (mai ales în micile orăşele de provincie) plăteşte cotizaţie şi se poate duce să joace golf pe nişte terenuri bine îngrijite. Ceea ce contează e să se ştie că eşti membru al unui club „exclusiv”, că plăteşti adică o cotizaţie mare, că adeziunea ta a fost judecată cu multă severitate, că s-au luat multe referinţe privind averea, comportarea morală şi cîte şi mai cîte.

Un medic renumit îmi mărturisea că are de rezolvat o problemă deloc simplă : băiatul lui cel mai mare împlinea 20 de ani şi el voia să-i dea în dar o carte de membru al unui club de elită.

— Mă înţelegi, doar n-o să-l înscriu la cine ştie ce asociaţie unde vin şi negrii. Dai' la celelalte, cotizaţia ajunge pînă la 4—5 000 de dolari pe an.

Altminteri, omul avea idei liberale, puteai discuta cu el rezonabil, avea o imagine lucidă a lumii americane. Dar pînă la club : asta era cu totul altceva. Parcă nu ar fi făcut parte din propria-i existenţă. Era în afara vieţii cotidiene, într-un domeniu asupra căruia acţionau cu totul alte legi. Credea că e nevoie de nişte schimbări importante în structura socială a Americii. Dar clubul trebuia să rămînă aşa cum e, unul dintre puţinele resturi ale mentalităţii aristocratice adusă din Metropola engleză prin secolul al XVIII-lea în Noua Anglie, în Virginia, în Caroline.

La Boston, am fost la un concert de muzică de cameră într-o clădire de acum două sute de ani, cu frumoase lambriuri, cu scări interioare, cu balustrade somptuos sculptate. Eram invitatul unui tînăr profesor pe care . • studenţii îl iubeau pentru părerile lui nonconformiste; fusese membru în comitetul de organizare a campaniei electorale a unor grupări radicale, în timpul alegerilor de guvernator al Massachusettsului. Aşteptam, aşa cum convenisem, să-mi dea telefon cînd pleca de acasă urmînd să-l întîmpin în holul hotelului. M-am pomenit cu el că-mi bate în uşa camerei. Zîmbind, mi-a întins un pacheţel :

— Uite, ai aici un papion negru. Eram sigur că nu ţi-ai adus aşa ceva de la New York. Şi la concertul din seara asta ar fi nepoliticos să vii cu cravată colorată.

Avea dreptate. Cînd m-am uitat în jur, în sala mică, luminată cu luminări mari de ceară (alt amănunt al ceremonialului obligatoriu), am văzut că toţi bărbaţii purtau papioane negre şi cămăşi cu piepţii acoperiţi de horbote, ca în secolul trecut, iar femeile — rochii lungi, de seară.

Există, dealtminteri, un surprinzător gust pentru pompos şi spectaculos. Americanul care, în mod obişnuit, ţi se adresează în fraze cît se poate de simple, care nu

mai urmăreşte programele unei staţii de televiziune îndată ce i se pare că tonul comentatorului e prea emfatic, şi nu vrea să-şi dea votul candidatului prea grandilocvent, e în stare să facă drumuri de multe ore cu maşina, ca nu cumva să piardă o paradă sau un festival. Şi aproape fiecare oraş arc, cel puţin o dată pe an, o paradă locală. Sau una la care vin reprezentanţi ai tineretului, ai şcolilor, ai cluburilor sportive, ai veteranilor, ai diverselor naţionalităţi din centre, cîteodată foarte îndepărtate. Se sărbătoreşte venirea primăverii. Solstiţiul de vară. Ziua pădurilor. Aniversarea acostării lui Columb pe pămînt american. A „părinţilor pelerini”. Comemorarea celor că- zuţi în vreun război. A încheierii unei păci. Sau, pur şi simplu, nu se sărbătoreşte nimic : se organizează o paradă aşa, fără nici un motiv.

Cea mai spectaculoasă dintre toate paradele americane este, probabil, cea de „Mardi Gras” de la New Orleans. Cu multe săptămîni înaintea zilei hotărîte pentru paradă, carele alegorice ale diverselor bresle şi cartiere ale oraşului trec pe rînd pe largul bulevard ce mărgineşte vechiul Cartier Francez şi cer încuviinţarea să se prezinte la festival. Un juriu foarte sever apreciază dacă toate carele sînt pregătite pentru paradă. Dacă participanţii sînt îmbrăcaţi în costume croite cu destulă fantezie, dacă alegoria se sugerează îndeajuns de limpede şi dacă urmăreşte să comunice un mesaj cu o anume semnificaţie. Se evocă momente ale istoriei oraşului şi a întregului ţinut al Louisianei. Victoriile lui Napoleon Bona- parte : amintirea împăratului Franţei e foarte iubită în oraşul al cărui primar li se adresează concetăţenilor, începîndu-şi proclamaţiile cu ,,Chers amis !”. (Pe una din străzile principale ale vechiului cartier se poate vedea casa pe care, pe la 1820, locuitorii din New Orleans o construiseră cu gîndul să-l răpească pe Napoleon de pe Sl'înta Elena, să-l aducă aici, să-l

ajute să-şi adune armată şi flotă şi să-l aşeze din nou pe tronul Franţei. Dar Bonaparte a murit şi casa de piatră cenuşie a rămas goală.) Momente din cei patruzeci de ani de ocupaţie spaniolă : veşminte de catifea neagră brodată cu şnur de aur, pălării cu pene colorate, dubloni de argint (fireşte, falşi) azvîrliţi pe stradă, de unde copiii îi adună. îmbrîncin- du-se. Ncptuni cu barbă de cîlţi. Jupiteri, Minerve cu chivăre de carton. întregi Olimpuri împodobite cu ghirlande de flori de hîrtie. împăraţi romani. Astronaut! plutind în cornul lunii ca într-o luntre. Muncitori de pe plantaţiile de trestie. Marinari în vapoare de carton, pe valuri de stambă albastră.

în ziua festivalului, sub palmierii de pe străzile principale se adună mari mulţimi de oameni care aplaudă ivirea fiecărui car alegoric, a comandantului paradei (de obicei, sindicul breslelor), a membrilor consiliului municipal. Toţi flutură batiste albastre — culoarea Lcuisianei. Cîntă şi dansează pe lîngă carele alegorice sub ploaia de confetti. Cîteva ceasuri, toţi devin copii.

Celelalte festivaluri seamănă destul de mult între ele. „Parada rozelor” la Portland. Parada cireşului înflorit” la Washington (am văzut-o, într-o zi neobişnuit de rece, do primăvară, pe lapoviţă, sub biciuirea căreia trupurile fetelor se învineţiseră). .,Parada portocalului” pe faleza de la Santa Monica, în California. ..Parada liliacului” la Raleigh, în Carolina de Nord. Fete cu fustiţe scurte, cu tunici roşii şi albastre şi violete, strînse pe trup, cu chipiuri înalte. Băieţi cu uniforme ale armatei din 1812, cu pelerine căzînd de-a lungul pulpelor. Cîntă din trompete, păşesc ridicînd foarte sus genunchii, într-un ritm alert. Parăzile elevilor, mîndria fiecărei şcoli fiind fanfara cu alămuri sonore, care cîntă marşuri vechi, melodii vesele din Dixieland. Spectacol al culorilor, parada şcolară are o anume naivitate, un tipic urmat fără

abatere, fără dreptul altor fantezii decît acelea ale combinării detaliilor din uniformele tradiţionale.

La New York, aproape în fiecare săptămînă a primăverii şi a toamnei, Fifth Avenue, de pe strada 50 pînă la 80, devine o scenă uriaşă ; ceasuri întregi, se perindă care alegorice, fanfare, steaguri, eşarfe, pancarte. Fiecare naţionalitate îşi are sărbătoarea ei. Prin tradiţie, Ziua lui Columb, în octombrie, e Ziua italienilor. Pe caravele de placaj, navigatori cu pantaloni scurţi şi bufanţi scrutează depărtarea, peste coroanele copacilor din Central Park. Muzicile intonează canţonete napolitane şi marşuri americane. Defilează băieţandri cu părul legat în basmale viu colorate, fete în costume calabreze, vcne- ţiene, gcnoveze. în 1970, cînd defilarea a avut loc în Columbus Circle, cineva l-a împuşcat, rănindu-l grav pe comandantul parăzii — căpetenie mafiotă cunoscută de toată lumea. De aici a izbucnit un război îndelungat între facţiuni ale mafiei care a durat mulţi ani şi a lăsat •în urmă cadavre numeroase, găsite prin portbagajele automobilelor părăsite în locuri singuratice.

La începutul primăverii, de ziua Sfîntului Patrick, e paradii irlandezilor. Sobră, desfăşurîndu-se în sunetul cimpoaielor, ea îi îngrijorează cel mai mult pe poliţiştii newyorkezi, care se tem ca partizanii şi adversarii Armatei Republicane Irlandeze să nu transforme „Festivalul trifoiului” într-o scenă sîngeroasă. Dar în cei cîţiva **ani** în care am privit parada, nu s-a îniîmplat nici o ciocnire ; participanţii s-au mărginit să strige lozinci, cennd Angliei să acorde independenţă ţării lor.

Paiada negrilor, în acordurile unor excelente formaţii <íe jazz. La o astfel de serbare l-am auzit pe Armstrong dind semnalul de începere; şi trompeta lui avea o tulouiatoare rezonanţa de glas omenesc.

Parada portoricanilor, a oamenilor celor mai săraci în

maie e oi aş. Defilează, mîndri, pompierii şi poliţiştii por oi icam . ei sínt cei care au izbîndit, şi-au făcut un ros . unoiein, echipele de deratizare, paznicii din parcuri: trist P∘arta Uniformele cu un orgoliu din cale-afară de

Pătimaşa paradă a spaniolilor, cu fete care dansează, ciocnindu-şi tocurile bătute în metal pe scîndurile platformelor montate pe camioane. Pe trotuare mulţimea utmă steguleţele statelor latino-americane. Cîndva, mi S_a £PUS'. Par^da SG desfăşura pe Avenue of the Ameri- cas (căioia newyorkezul adevărat îi spune, simplu, Sixth Avenue), dar spaniolii au socotit că ar accepta o situaţie e mfeiioritate dacă nu şi-ar muta şi ci parada pe Fifth

La Seattle, în prima săptămînă a lui mai, se organizează parada bărcilor care trec pe canalul dintre Ocean şi Lacul Washington, pe sub Podul Universităţii şi pe Lacul Unión : se serbează deschiderea oficială a sezonului de navigaţie. Sute de ambarcaţiuni de tot felul arborînd marele pavoaz, trec prin ecluze. Parada e deschisă de preşedintele Uniunii pescarilor, pe un yacht ornat cu drapelul statului Washington, cu mari jerbe de flori. în spatele lui, cîteva vaporaşe ale pompierilor aruncă mari jeturi de apă pînă departe, fîntîni arteziene în care se

fărîmiţează culorile curcubeului. Urmează, fără vreo ordine anume, celelalte nave. Vaporaşe de 15—20 de locuri$_2$ vase de croazieră, plutesc cu un fel de vanitate a eleganţei costisitoare. Vase mici, pescăreşti. Bărci cu motor. Şi sute de bărci cu pînze. Toate împodobite cu steguleţe şi fiori. Printre ele, un tramvai vechi care, prin nu ştiu ce miracol, plutea, împins cu îndemînare de doi băieţandri, foarte mîndri că tulburau, cu nava lor improvizată, cu vopseaua veche, scorojită, solemnitatea momentului.

într-o zi, nespus de rece, în Wisconsin, pe gheaţa lacului Winnebago am văzut parada săniilor cu pînze, descriind curbe largi şi repezi sub vîntul tăios care spulbera zăpada de pe ţărm.

Dar sînt şi altfel de parăzi. Am văzut o dată, la un program de seară al televiziunii newyorkeze, imaginea unei cruci imense, aprinsă în pragul casei unui profesor din Queens, care se declarase de acord cu programul guvernului, program potrivit căruia copiii din cartierele predominant negre să fie duşi cu autobuzele Departamentului Educaţiei la şcolile cu elevi albi şi, în locul lor să vină copiii albi. Ku Klux Klanul, interzis de lege, aşeza în poarta tînărului profesor acest semn sinistru al ameninţării, dezgropat din vremuri de demult, pe care majoritatea americanilor le voiau uitate pentru totdeauna. Klanul s-a oprit aici, nu şi-a putut împlini ameninţarea : dar crucea aceea aprinsă pe o stradă a marelui oraş avea semnificaţia unui grav avertisment. Rasiştii nu se socotesc învinşi cu totul.

Ciţlva americani inocenţi şi alţii mai puţini inocenţi

Poştalul *de pe University Way, din Seattle.* Un bătrinel fragil, cu figură distinsă, cu cămaşă albă, impecabilă, papion colorat, întotdeauna proaspăt ras, mirosind discret a colonie de paciuli. Surîdea de cîte ori ne întîlnea pe stradă, dueîndu-şi mina la cozorocul şepcii şi murmura : „Glad to see you” — Mă bucur să vă văd. De cîte ori treceam dimineaţa, spre universitate, mă saluta cu acelaşi zîmbet prietenos. împingea cărucíorul de pînză groasă de cort, doldora de plicuri, de reviste şi de colete. în fiecare zi ne lăsa în cutia de scrisori nelipsitele reclame, abonamentele la reviste, cărţile şi discurile comandate la diversele cluburi şi librării din alte oraşe. Numai într-o singură împrejurare suna la uşă şi ne întindea scrisoarea, uitîndu-se bucuros la noi prin lentilele ochelarilor cu ramă subţire, de metal.

— O scrisoare din România !...

E obiceiul, în multe oraşe americane, ca în ajunul sărbătorilor de iarnă să se pună lîngă cutia de scrisori o felicitare pentru poştaş. Noi i-am lăsat, învelit într-o hîrtie cu ace de brad, un disc cu muzică românească. A sunat şi ne-a mulţumit, ceremonios şi puţin demodat, „în numele lui şi al soţiei sale”. I-am dat, aşa cum se obişnuieşte cînd te muţi, adresa de la New York ;

recunoşteam, după aceea, caligrafia lui îngrijită pe fiecare etichetă de

abonament la reviste, îndrumată la noua adresă. Ne-a trimis şi o scrisoare, mulţumindu-ne încă o dată pentru disc şi mărturisindu-ne că „îl ascultă adesea, gîndindu-se la noi”.

Venise, cu mai multe zeci de ani în urmă din Quebec, şi era foarte mîndru să vorbească franţuzeşte cu noi.

în general, americanii nu-i iubesc foarte mult pe poştaşi. „Le ducem prea multe facturi, conturi de bancă, scrisori de credit” — ne explica amicul nostru din Seattle. „No news, good news” — cînd nu primeşti nici o veste, asta e o veste bună, spun adesea americanii, cu un umor plin de scepticism. Întîlneam şi la New York grupurile de factori poştali, împingînd dimineaţa cărucioarele din pînză de cort, pline de plicuri, reviste şi pachete. Nu-l ştiam pe cel care ne lăsa corespondenţa în cutia metalică de la parter ; niciodată nu ne-a sunat la uşă să ne întindă, cu un zîmbet, plicul îndelung aşteptat : „O scrisoare din România !”.

întotdeauna punctuali (pe fiecare cutie unde se depune corespondenţa e scrisă ora la care camioneta poştei vine s-o ridice şi, de cîteva ori, mi-a fost dat să constat că nu întîrzia nici măcar cu un minut), îndatoritori, dar cu o politeţe oficială. O statistică din 1974 dezvăluie că, în acel an, poşta americană transportase 91 miliarde de „piese de corespondenţă”. Numai la New York veniturile poştei au atins 490 de milioane de dolari ; şi asta înainte de sporirea spectaculoasă a taxelor poştale. „Poşta americană — îmi spunea un editor — e cea mai mare întreprindere de afaceri din lume ; şi cusururile ei provin din birocraţia inerentă oricărei întreprinderi cu atîtea milioane de salariaţi.”

Dar prietenul nostru din Seattle părea că trece zîmbind, nepăsător la mecanismul complicat al întreprinderii cu venituri de jumătate de miliard de

dolari : el continua să

21 — Marile canioane

aibă convingerea că menirea lui e aceea de a împărţi veşti bune prin casele oamenilor.

Intendenţa imobilului în care am locuit la New York. La început, cînd am închiriat apartamentul, ne-a condus un tînăr subţirel, cu gesturi suspect de molatece, îmbrăcat în culori vii, purtînd cizmuliţe cu placheuri ce pocneau pe cimentul coridoarelor. Peste multă vreme ne-am dat seama că vecinii noştri, cei care se certau noaptea, făcîndu-şi fărîme mobila, şi primeau vizitatori eludaţi, vorbindu-le în şoaptă, trebuie să fi fost amici cu tinerelul cu cizmuliţe şi că în alegerea locatarilor aveau şi ei un cuvînt de spus : n-aveau nevoie de oameni sus- picioşi. Străinii, da : ei nu înţelegeau ce se întîmpla, de ce vorbeau oamenii în şoaptă şi de ce vecinii îşi spărgeau mobila.

La un moment dat, tinerelul a dispărut. A venit în locul lui o familie numeroasă, umplînd cu larmă coridoarele clădirii. O femeie zdravănă care, cît era ziua de lungă, mătura treptele, ştergea tapetele de pe culoare, aspira praful şi spăla geamurile. Nu ştiu ce s-o fi în- tîmplat, dar într-o bună zi ne-a spus, cu ochii roşii de plîns, că trebuie să plece.

A apărut un bărbat de vreo 30 de ani, cu mers greoi, de pinguin, care umbla peste tot tîrîndu-şi papucii imenşi, însoţit de o raţă. Orătania îi semnala prezenţa prin ungherele clădirii, măcăind zgomotos. Dar seara, cînd intendentul suna la uşa vecinilor şi vorbea cu ei în taină, venea singur, lăsîndu-şi raţa în apartament. Omul cu raţa era veşnic neras, ochii speriaţi te priveau din dosul unor lentile groase, mîinile se mişcau întruna, stîngace, fără rost. De cîte ori liftul îşi deschidea uşile şi cineva intra în clădire, ochelarii cu lentile groase sclipeau, curioşi, din vreun ungher întunecat.

Odată, într-o zi friguroasă de ianuarie, prin nu ştiu ce întîmplare, cineva a deschis uşa unui beţiv : vagabondul, un bătrîn cu obrajii mîncaţi de o boală îngrozitoare, s-a culcat de-a curmezişul coridorului, pe mochetă. Era unul dintre acei nefericiţi locuitori ai străzilor din New York, murdari şi flămînzi, despre care nu ştii niciodată unde stau şi din ce trăiesc. Omul cq, raţa a devenit din- tr-o dată viteaz. L-a luat de guler, l-a împins în jos, pe scări şi l-a dat afară, în stradă. Beţivul se supunea cu o umilinţă ce-ţi făcea rău :

— Am înţeles, domnule ! Plec, domnule ! Nici o problemă, domnule !

Dar intendentul nostru se făcea nevăzut sau devenea din nou grozav de stîngaci şi de timid cînd se iveau alţi beţivani, cu înfăţişare la fel de nenorocită, cu pantofii sparţi, cu hainele rupte şi mototolite, murdari, cu glas gîjîit. Ăştia erau, cu siguranţă, „cunoscuţi de-ai casei”, adică de-ai vecinilor noştri (probabil clienţi de-ai lor) şi omul cu raţa ştia că n-are voie să se amestece. Altminteri, indiscreţia lui ar fi fost sancţionată ca şi aceea a predecesorilor şi intendentul n-avea altă meserie şi era bucuros că, ştiind cînd să tacă, nu trebuia să-şi caute slujbă -— lucru greu şi pentru cei calificaţi într-o profesie serioasă şi, fireşte, cu atît mai greu pentru un biet intendent, greoi şi leneş, care lăsa gunoiul să se strîngă nestingherit pe scări şi prin colţuri.

Omul cu căciuliţă. N-am ştiut niciodată cum îşi cîştigă existenţa. Stătea ceasuri întregi pe treptele prăvăliei de zarzavaturi de peste drum, ale băcăniei de alături, ale magazinului de lămpi. Nu se uita la nimeni, ochii de un albastru copilăresc priveau peste acoperişurile caselor, spre cer. O bărbuţă rară, o figură fără vîrstă, obraz neted şi roz, întotdeauna de o seriozitate cam ridiculă. Nu l-am văzut niciodată cu

sticla învelită în ziar, aştep- tîndu-l alături, pe trotuar, ca pe atîţia alţi vagabonzi ai străzii newyorkeze. Din cînd în cînd ducea cînte-un pachet cu cumpărături comandate de cineva prin telefon ; probabil primea un dolar sau doi, să-l lase la vreo adresă în cartier. Avea atunci o figură preocupată, aferată, puţin comică.

Umbla întotdeauna repede, strecurîndu-se prin mulţime cu grijă, să nu se lovească de ceilalţi. Purta, iama şi vara, o căciuliţă de lînă, cu un moţ care fusese pesemne, cîndva, roşu. Sîmbăta venea la spălătoria automată aducîndu-şi o cămaşă sau două învelite în ziar. Le punea în maşină şi se aşeza pe scaun, aşteptînd cu un fel de demnă indiferenţă, picior peste picior, lăsînd să i se vadă tenişii sparţi şi pantalonii roşi şi cîrpiţi stîngaci.

Nu părea să cunoască pe nimeni, nu l-am văzut vorbind cu cineva. îşi ducea singurătatea prin îmbulzeala străzii newyorkeze, fără speranţe şi fără deziluzii, stranie epavă omenească, părînd că se chinuie să nu simtă prea tare tristeţea lumii.

Tinerii soţi din Ravenna Avenue, Seattle. El — 25-26 de ani. Ea — 22-23. Studenţi. Aveau doi copii : unul care lipăia cu picioarele goale prin iarba din jurul casei, celălalt — cel mic — care dormea cît e ziua de lungă, într-un coş atîrnat de ramurile unui copac. Părinţii, întinşi în iarbă, învăţau. Sau îi auzeai cum repară podelele, cum schimbă o clanţă la uşă sau înlocuiesc o treaptă stricată a scării vechi, de lemn. După-amiezele cîntau : el la vioară, ea la violoncel. Vreme de-o săptămînă au dispărut. Ne lipseau zgomotele acelea domestice, sunetele calme ale sonatelor lui Brahms, bocănitul ciocanului pe veranda de lemn, strigătele copiilor. Cînd s-au întors, am aflat că fuseseră la Spokane, în partea de est a statului Washington, unde trăiau părinţii ei. Veniseră toţi cei

cinci

327

21
*

copii să-i ajute pe bătrîni să-şi repare casa şi să şi-o zugrăvească. Ceea ce se întîmpla foarte rar, totuşi, în familiile americane. îi vedeam cîteodată pe aleile campusului : el, de mină cu băieţelul cel mare (3 ani), ea pur- tîndu-l pe cel mic în obişnuitul sac prins de umeri. N-aveau cu cine să-i lase acasă (o *baby-sitter,* persoana angajată să stea cîteva ceasuri cu copiii şi să aibă grijă de ei, costă — totuşi — cîţiva dolari) şi profesorii nu obiectau niciodată împotriva prezenţei copiilor în orele de curs.

El îşi pregătea doctoratul în fizică, ea termina cursurile departamentului de pedagogie, specializîndu-se în defectologie : urma să se ocupe de educaţia copiilor infirmi. Erau întotdeauna singuri, nu păreau să aibă prieteni. O singură dată l-am întîlnit pe el în sala fişierelor bibliotecii de filologie, artă şi filosofie ; mi-a zîmbit şi a vrut, parcă, să se justifice :

— Vreau să-l recitesc pe Hegel. Simt că înţeleg mai uşor problemele fizicii, dacă ştiu măcar problemele de bază ale filosofiei.

Atunci am stat mai îndelung de vorbă. Era îngrijorat: peste cîteva luni terminau amîndoi şi încă nu ştiau ce-o să se întîmple cu ei. Trimiseseră cereri de serviciu la cîteva zeci de instituţii şi de şcoli şi nu primiseră decît răspunsuri negative. Perspectivele erau sumbre; poate că va trebui, în cele din urmă, să se ducă la Spokane, să îngrijească livada de meri a bătrînilor.

— Pentru asta, zîmbi el amar, nu era nevoie de doctorat în fizică. Dar trebuie să trăim. Avem şi copii. Poate că ei vor avea o viaţă mai liniştită. Dacă statul nu poate garanta că, odată angajaţi într-o slujbă, ne va apăra postul, înseamnă că îi încetează o funcţie importantă.

în toamna acelui an am plecat din Seattle la New York. M-am întors, pentru cîteva zile, la începutul verii următoare. Pe veranda casei de pe Ravenna Avenue am văzut alţi locatari. Unde or fi ajuns cei doi tineri cu copiii lor ? Să fi devenit, cu adevărat, cultivatori de meri în Washingtonul de est ?

Electronistul de lîngă Philadelphia, Un domn distins, de aproape 60 de ani, cu părul alb, pieptănat cu grijă, aşa cum se purta înainte de război. Era inginer la o întreprindere constructoare de maşini electronice. Cel mai entuziast admirator al artei soţiei sale — pictoriţă.

îşi făcuse o instalaţie complicată de aparate de radio, magnetofoane şi patefoane care duceau muzica, după voie, în toate colţurile casei : în salon, în dormitoarele de la parter, în bucătărie, în cămăruţa de oaspeţi de la etaj, în garajul din fundul curţii.

Dar mîndria lui cea mai mare era orga, instalată în fostul atelier de lîngă garaj, umplînd tot spaţiul cu ţevi şi cu pedale. O cumpărase ,,foarte ieftin" de la o biserică pe care edilii unui orăşel din Pennsylvania o demolaseră în urmă cu cîţiva ani (am văzut şi eu la Trenton, în New Jersey, un anunţ *de vînzare,* pe pereţii unei biserici de lemn, construită pe la începutul secolului). Adusese pe rînd toate miile de piese şi le montase cu grijă în odăiţa din curte. învăţase pe urmă, sistematic, să cînte. Şi cea mai mare bucurie a lui era să-şi invite oaspeţii şi să le cînte Bach sau Haendel, după ce le povestea, zîmbind ca un copil, cum îşi cumpărase orga şi cum o montase, cu mîinile lui, bucată cu bucată.

Decanul de la Portland. Un om blajin, prietenos, pe care-l întîlneai tot timpul pe coridoarele departamentului de literaturi şi limbi străine. Descindea dintr-o familie de pioneri venită la mijlocul

secolului trecut pe malul Pacificului unde întemeiase oraşul Astoria, la vărsarea în ocean a fluviului Columbia. Străbunicul lui scrisese o descriere a locurilor şi el o publicase într-o ediţie,

foarte bine primită de critică. Autor al unor solide monografii ale poeţilor americani moderni.

Cînd a aflat că voi merge la aeroport să-i primesc pe ai mei, s-a oferit să mă însoţească :

•— Maşina mea e cea mai încăpătoare din tot departamentul. Are un port-bagaj mare şi, probabil, familia dumitale o să aibă multe geamantane.

De fapt, vroia să le ureze cel dintîi bun-venit. A avut grijă să dea telefon la aeroport, să se intereseze de ora exactă a sosirii. Cu cîteva săptămîni înainte, cînd stăteam încă la hotel şi nu izbutisem să mă descurc în anunţurile publicitare ale ziarelor şi să-mi găsesc o locuinţă, el mă ajutase (împreună cu doi colegi de departament, profesorii Vehvilainen şi Kovic, amîndoi dispăruţi, cărora le păstrez o pioasă amintire prietenească) să închiriez un apartament. Şi, mai tîrziu, cu maşina lui, „cea mai mare din departament”, ne dusese — pe mine şi pe ai mei — într-o neuitată plimbare de-a lungul Columbiei, unde, printre munţii cu povîrnişuri înalte, se prăvăleau cascade cu nume indian : Multnomah, Memaloase, Klickitat...

Ne-a invitat, în cîteva rînduri, la casa lui, în fundul unei alei cu brazi Douglas, răspîndind o mireasmă de răşini înfierbîntate de soare. O casă nu prea mare, dar clădită solid, sclipind de curăţenie, inundată de lumina care intra pe geamurile largi.

Soţia lui era o foarte cunoscută autoare de cărţi pentru tineret. O femeie înaltă, de o supleţe uimitoare la cei peste 60 de ani. în fiecare dimineaţă cobora pe poteca din spatele casei şi înota o oră în apa rece a lacului Oswego, întinsă ca o lespede de metal strălucitor printre ţărmurile cu păduri de brad.

îi interesa pe amîndoi să afle cît mai multe lucruri despre România. Mai tîrziu, cînd eram la New York,

am primit de la ei o ilustrată din Bucureşti : se întorseseră dintr-o excursie la mănăstirile» Bucovinei şi ţineau să ne spună cît fuseseră de emoţionaţi cînd văzuseră picturile vechi de aproape o jumătate de mileniu.

Tot aşa de emoţionaţi, dar pentru alte motive, cum fusesem noi într-o dimineaţă cînd, cu surîsul lui de om tînăr, decanul Franchere ne întîmpinase, spunîndu-ne rar :

— Bună ziua. Ce mai faceţi ?

îşi procurase un manual de română de la Pauli Vehvilainen (fost, în 1967—78, profesor oaspete la Cluj) şi se străduise să înveţe cuvintele astea simple care, credea el, ne vor bucura mult. Şi a avut deplină dreptate.

Doamna cu păr alb din Seattle. Descendentă a unei familii norvegiene, stabilită acum vreo 80—90 de ani în cîmpiile reci ale Dakotei de Nord. A venit la Seattle înainte de al doilea război mondial, unde s-a căsătorit cu un tînăr inginer energetician care lucra pe atunci la proiectarea uzinei de la stăvilarul Grand Coulee, cea mai puternică din Statele Unite. El, fiul unor emigranţi veniţi din Cehia, la începutul secolului.

Deşi trăia de patruzeci de ani într-un oraş mare, ea nu părea a se fi deprins cu viaţa de aici. Aveau o căsuţă curată, pe un deal abrupt din partea de la sud de rada portului. Spre deosebire de grădinile cartierului scandinav, Ballard, de un verde imaculat, cu pilcuri de brazi şi de ienuperi, pajiştea din jurul casei acestei doamne, ai cărei părinţi veniseră şi ei din Scandinavia, era plină de cascada florilor de rododendron, de hortensia, de trandafir sălbatic, de

dalia, de margarete, de lalele şi de maci portocalii, aşa cum am văzut numai acolo, în Pacificul de nord-vest. Era un fel de bucurie a culorilor necunoscute în ţinutul copilăriei, în orizontul nesfîrşit, de un verde-gălbui al Dakotei.

După c vreme, au început să care, încetul cu încetul, materiale de construcţie într-o poiană din Munţii Cascadelor. Şi, într-un an — un an şi ceva — şi-au clădit o casă de bîrne. O cameră de dormit, o bucătărie mică şi un duş. Şi o verandă deschisă spre pădure. Şi-au clădit-o singuri, cu mîinile lor, în *week-end-uiri* şi în concediu. Am primit (ne mutasem, între timp, la New York) nenumărate poze ale căsuţei din munte : totul era minuscul, bucătăria — o chiuvetă, o măsuţă, un reşou cu două ochiuri, un raft cu vase de aluminiu ; dormitorul — două paturi suprapuse, fiecare cu o mică lampă de citit, o masă pliantă şi două scăunele pentru dejun şi cină. în pacheţelele cu fotografii ne trimitea cîte un borcănaş de marmeladă din fructe de pădure.

Măruntă, energică, cu ochi albaştri de norvegiană, surîzători ca ochii unei bunici, doamna din Seattle mi s-a părut întruchiparea acelor virtuţi ale americanilor de demult, care şi-au clădit casele singuri, cu mîinile lor. Şi care ştiau să se bucure cu simplitate de natură.

Era mîndră că undeva, pe ţărm, era o statuie a vikingului norvegian Leif Erikson, cel dintîi navigator, ajuns, în anul 1 000, pe continentul acesta. îşi iubea ţara. Era dornică să le arate oaspeţilor cît de frumos e oraşul, cît de minunate împrejurimile. Voia ca ei să păstreze o bună amintire despre America. Găzduia musafiri veniţi din Nepal, din India, din Norvegia şi îi ducea în munţi cu automobilul ei, să le demonstreze cît de pline de farmec pot fi acele locuri.

Suferea sincer cînd afla că la nu ştiu ce universitate îndepărtată studenţii s-au ciocnit din nou cu poliţia. Că la nişte uzine de avioane din California au fost concediaţi muncitorii. Suferea cînd citea în ziar că, în ajun, indicele poluării se apropiase de cifre periculoase. Cînd auzea

22 — Marile canioano

despre copiii vreunor cunoscuţi că au terminat universitatea şi că nu şi-au găsit slujbă.

— Ţara asta nu mai e cum a fost odinioară. Ce s-o fi întîmplat cu ea ? Şi dădea îngrijorată din cap.

Tînărul doctorand în chimie. Vecinul nostru din Unión Bay Circle, la Seattle, din anul 1970—71, cînd am stat în casele de lemn alé universităţii, foste barăci ale unei tabere de instrucţie militară, transformate în locuinţe pentru familişti. înalt, solid, cu voce groasă, ai cărui paşi se auzeau tîrziu, noaptea, întorcîndu-se, bocănind, acasă. Se pare că fusese un student strălucit, că profesorul său — savant respectat — îi prezisese un viitor cu totul excepţional. Dar departamentul de chimie îl anunţase oficial, printr-o scrisoare, că nu va avea posibilitatea să-l angajeze şi că, spre regretul său, decanul şcolii de ştiinţe a respins propunerea şefului de catedră, din lipsă de fonduri.

A început să trimită scrisori în toată ţara. Răspunsurile veneau, unul după altul, negative. El se întorcea şi acum tîrziu acasă, dar, evident, nu venea de la laborator (unde lucrase la o teză, pare-se extrem de interesantă, asupra unei noi metode de analiză a aerului). S-a întîmplat de multe ori ca, văzînd lumină la noi, să bată în uşă (cam **cu** multă putere) şi să intre. Avea ochii roşii şi mirosea a alcool. Ai mei dormeau. Nu părea să-şi dea seama de asta : vorbea tare, se înverşuna, începea să strige împotriva universităţii, a guvernului, a preşedintelui Statelor Unite.

— Avem prea mulţi duşmani în ţara asta !

încercam să-l domolesc. Cînd era gata să iasă, descoperea într-un colţ televizorul. Se repezea la el :

— Ce caută aici fabrica asta de minciuni ?

Cu multă greutate, îl scoteam binişor din casă. îi auzeam imediat, în apartamentul de alături, glasul

gros, după care urma plînsul copilului de cinci ani, trezit din somn. Scena se repeta aproape în fiecare noapte.

începuse să citească filosofie, cu un fel de disperare, încerca să găsească „rostul existenţei universale'* ; la cel al propriei existenţe se părea că renunţase. Nevastă-sa era o resemnată. Lucra ceramică, la o cooperativă, şi cîştiga puţin. îşi vînduseră maşina. Angajamentul lui la universitate încetase de cîteva luni şi administraţia caselor din Union Bay le pusese în vedere că trebuie să se mute. Chiria era neplătită de cîteva luni. Dick lipsea toată ziua de acasă şi se întorcea tîrziu, noaptea, mirosind a alcool. Soţia lui îl aştepta, aşezată pe treptele de lemn ale verandei şi-l asculta, răbdătoare, cum se înverşunează împotriva tuturor.

Am mai primit de la ei o scrisoare, tîrziu, la începutul lui 1972. Nu rezolvaseră nimic definitiv ; el căpătase o slujbă temporară la laboratorul de analize al unui spital. Băiatul ne privea dintr-o fotografie cu aceiaşi ochi mari, rotunzi, miraţi. Prea serios pentru vîrsta lui. Pe urmă, n-am mai ştiut nimic despre ei.

Bătrînul chelner de pe Second Avenue. Se apropia de masă, cu paşi tîrşiţi, cu o figură profund nemulţumită că trebuie să se deranjeze pentru tine. îţi întindea lista de bucate şi privea absent spre un colţ al tavanului. îl întrebai, oprindu-te cu degetul la un fel de mîncare, tradus şi în franceză.

— Cum e raţa ?

Se întorcea uimit spre tine, te privea cu un fel de milă şi răspundea :

— Raţa e un animal insi-i-i-pid, scoţînd astfel din discuţie toate raţele din lume şi toţi clienţii care se interesează de soarta lor. Părea jignit că-i ceri o mîncare

eu totul vulgară, cînd el ar vrea să-ţi aducă sosuri complicate, pregătite după reţetele celebre ale lui Escoffier sau Brillat-Savarin. După aceea, cu un aer protector : îţi lua haina şi o aşeza, împăturind-o cu grijă, pe spătarul unui scaun tras de la masa de alături :

— Uite-aşa ! Aici n-o să calce nimeni pe ea.

Cînd îl întrebai „ce fel de marmeladă se pune în clătite ?”, îţi răspundea plictisit :

— Marmelada e marmeladă !

Dacă-i cereai ca ouăle să fie prăjite bine, dar gălbenuşul să rămînă moale, te scruta îndelung, îşi depărta în lături carnetul pe care-şi nota comanda, cu un aer ce părea să zică :

— Văd că o să am de furcă cu dumneata, dar să ştii că sînt pregătit să fac faţă oricărui client de soiul ăsta.

Colegul lui era ceea ce s-ar numi „chelnerul paternalist”. L-am auzit discutînd cu un client care nu părea a fi un obişnuit al localului, dar făcuse imprudenţa să ceară „o mîncare mai uşoară”, pentru că nu se simţise bine.

— în regulă, o să vă aduc friptura, dar atunci n-o să vă mai servesc şi supa cu crutoane. V-aţi umple prea mult stomacul. Mai bine o să vă aduc la început nişte ficăţei de pasăre. Grozavi. Cum ? Spanac ? Da’de unde ! Morcovii sînt mult mai sănătoşi.

La altă masă :

— Cum, nu vreţi cartofi ? Cum vine asta ? De ce ? Sînteţi exact cum trebuie : nici prea grasă, nici prea slabă. O femeie nu trebuie să arate ca un băţ.

Era limpede : singura posibilitate de a te apăra de avalanşa de sfaturi binevoitoare, era să li te supui.

Unui tînăr care lăsase în farfurie o coajă de pîine dintr-un senvici uriaş, cu mai multe straturi de şuncă, de salam şi de caşcaval :

— Ce se întîmplă, drăguţă ? Nu-ţi place ?

Şi, luînd farfuria, în drum spre bucătărie se întorcea spre tine şi-ţi spunea, indignat :

— Generaţia asta nu mai ştie să trăiască aşa cum trebuie. Asta e problema ei. Nu mai ştie să mănînce ca lumea şi de-aici îi vin toate necazurile

Frizerul din Portland. în vitrină» o reclamă, într-o ramă roşu-alb-albastră — culorile naţionale ale Statelor Unite : „Păstraţi frumuseţea Americii. Tundeţi-vă !”. îndemn pe care, ce-i drept, multor tineri nu le-ar fi prins rău să-l asculte. Frizerul, vorbăreţ ca majoritatea confraţilor săi din întreaga lume :

— Merge greu, domnule. De cînd cu aparatele astea electrice de bărbierit, de-abia dacă mai am un client o dată la o lună. Şi, de cîţiva ani, aşa a început şi cu tunsul. Ce să mă fac ? Să-mi schimb meseria ? Generaţia asta tînără trăieşte anapoda. Nu se mai tunde şi de aici vin toate necazurile. Ale ei şi ale mele.

îngrijitorul negru din Union Bay. De dimineaţă, de cum se ivea în preajma caselor, cetele de copii se ţineau după el. Le vorbea domol, se apleca şi ridica o plantă, o gîză ; le-o arăta, ei se strîngeau în jurul lui şi-l ascultau cum le explica în amănunt cum cresc ierburile şi cum se mişcă vieţuitoarele mici. îi vedeai toată ziua împreună, în poiană, unde el cosea iarba, pe prundişul de lîngă lac, în spatele casei. Cînd avea de reparat ceva într-o locuinţă, intra urmat de toată trupa de copii ; îl priveau cum meşterea la instalaţia electrică, la robinete, cum înlocuia o bucată de linoleum uzat sau, pur şi simplu, cum descărca mobila din camioneta remorcată de scuter.

Vecina noastră, soţia tînărului chimist, îl poftea în casă şi el, ostenit de muncă (pe care administratorul, gălăgios, aferat, umblînd mereu cu o cască de

protecţie, ca şi cum chiar ar fi avut ceva de făcut, i-o lăsa lui cu totul în seamă), era fericit să soarbă o ceaşcă de ceai şi să schimbe o vorbă.

Pe urmă, salopeta verzuie se vedea din nou în vreun colţ îndepărtat al micului cartier de barăci. în jurul ei, ceata de copii ; şi, în vreme ce Harry (căruia micii săi prieteni îi spun pe nume) îşi vede de treabă, amicii lui se opresc, ridică de pe jos o pietricică sau o gîză care li se pare mai interesantă, i-o arată şi el le explică totul, răbdător.

Dacă aş alcătui o listă a oamenilor cumsecade întîlniţi în Statele Unite, l-aş pune pe unul din primele locuri pe Harry, negrul care-i saluta prietenos pe toţi chiriaşii barăcilor din Union Bay Circle şi trebăluia tot timpul înconjurat de copii, glumind cu ei, vorbindu-le cu seriozitate, de parcă ar fi fost oameni mari.

Negustorul de ziare de pe Third Avenue. Un bărbat între două vîrste, cu mustaţă stufoasă, cu părul tuns scurt, cu cărare la mijloc, ca într-o fotografie de la începutul secolului. în prăvălia mare, se găseau zecile de cotidiene publicate în New York, în Long Island, în Connecticut şi, dincolo de Hudson, în Newark. Reviste ilustrate din întreaga ţară : modă, spectacole, cancanuri, sfaturi practice, noutăţi discografice, tehnică, agricultură, vînătoare, apicultură, medicină popularizată, turism, silvicultură, radio-televiziune, arhitectură, arte, aviaţie, poveşti şi versuri pentru copii de diverse vîrste, publicaţii ale asociaţiilor de părinţi (mai exact : „Asociaţiile părinţilor şi profesorilor*'). Dar l-am auzit pe proprietarul magazinului răspunzîndu-i cu glas tare (poate cam prea tare) unui cumpărător:

— Nu, domnule ! Aici nu veţi găsi reviste pornografice !

Dealtminteri, manierele negustorului ţineau să

sugereze respectabilitatea: încasa banii, dădea restul, apăsa butoanele colorate ale aparatului în care se păstrau la gheaţă sucurile sintetice. întindea paharul de carton, aşezat pe o tăviţă metalică. Totul cu multă sobrietate, su- rîsul de o politeţe profesională, ferindu-se să nu devină prea familiară. Corect, precis, eficient.

Din cînd în cînd, intra în prăvălie un alt domn, şi el cu totul şi cu totul respectabil. îmbrăcat cu grijă, bine pieptănat, uitîndu-se la lume din spatele unm* ochelari cu ramă subţire, de aur. Răsfoia o revistă şi aştepta pînă ce negustorul îşi făcea un moment liber şi venea spre el. Era, cu siguranţă, singurul client cu care respectabilul patron făcea o excepţie şi se mişca din spatele tejghelei : cumpărătorul era atît de distins 1 îi lua banii. îi zînibea (în privinţa asta nu făcea nici o excepţie, îi surîdea strict profesional, numai cît îi îngăduia politeţea sobră) şi îi întindea, punîndu-i în mînă, un sul de bancnote. Restul, probabil ; se vede că domnul cel distins n-avea decît hîrtii mari. Totul era atît de calm şi de distins în magazinul de reviste ! Nimănui nu-i venea la îndemînă să vorbească tare : proprietarul ridica, întrebător, o sprinceană şi vinovatul tăcea îndată, jenat.

într-o zi, la uşile sobrului magazin de ziare şi de reviste erau trase obloanele. Şi aşa aveau să rămînă multe luni de zile, pînă cînd acolo s-a deschis o mică librărie cu ediţii de buzunar. Fotografia respectabilului negustor şi a foarte distinsului său client care n-avea la el decît bancnote mari au apărut în ziare, împreună cu ale altor persoane, cu înfăţişare mai puţin respectabilă. Fuseseră arestaţi cu toţii şi urmau să fie judecaţi pentru trafic de droguri. Banii se adunau la magazinul

de reviste şi, de aici, la adăpost de orice bănuieli, clientul cu ochelari îi ridica şi-i ducea la un alt membru al filierei de unde, pe drumuri complicate, ajungeau la căpeteniile reţelei.

Am aflat povestea de la ua vecin de apartament, un danez, care m-a văzut citind în lift reportajul. Pe negustorul de ziare îl ştiam amîndoi. Vecinul meu îl văzuse şi pe clientul cel distins, cu ochelari cu ramă de aur. De la el am aflat toată povestea revistelor plătite, aşa cum se părea, cu bancnote atît de mari, îneît era nevoie să li se dea rest o grămadă de hîrtii.

Poliţistul din Bronx. Nu departe de Podul Lexington, care leagă Bronxul de Manhattan, peste rîul Harlem, e un cartier comercial foarte activ. Pe cîteva străzi nu prea curate, printre ziduri cu tencuială roasă pînă la cărămidă, se înşiruie cîteva zeci de prăvălii. Maşinile se mişcă încet prin mulţimea gălăgioasă, metroul huruie deasupra, pe podul de fier. La fiecare colţ, un poliţist cu şapca lăsată jos, pînă la sprîncene, ceea ce-l obligă să-şi lase capul mult pe spate şi să privească pe sub cozoroc. Măciucă scurtă de lemn şi revolver mare, foarte vizibil.

într-o zi, pe la amiază, ora obişnuită *a* aglomeraţiei, ieşeam dintr-un magazin cînd am văzut un automobil sport, cu caroseria argintie ca un fuselaj de avion, oprit lîngă bordura trotuarului : omul de la volan îi spunea ceva poliţistului. Era la vreo 70—80 de metri de locul unde mă aflam şi, în zgomotul străzii, nu-l înţelegeam. Poliţistul îl asculta, legănîndu-şi măciuca şi privindu-l, fără expresie, pe sub cozoroc. Mesteca gumă şi părea cu totul indiferent la tot ce se întîmpla pe lume. Omul din maşină se înfierbînta tot mai tare, dădea din mîini şi arăta ceva spre capătul străzii.

Mulţimea se strînsese în jur şi se uita la cei doi actori ai scenei, pentru mine — mută. Şi, deodată, poliţistul a încetat să mai mestece. A dus mîna la şold, s-a proptit în tocul revolverului şi a zis ceva. Din partea cealaltă a străzii veneau, parcă în silă, de-abia mişeîndu-şi picioarele,

legănîndu-şi şi ei măciucile, alţi doi poliţişti, privind pe sub cozorocul coborît pînă în dreptul sprîncenelor şi mestecînd gumă. Omul s-a uitat la ei şi a coborît din maşină. Era un tînăr slăbuţ, cu *blue-jeans* şi cu cămaşă cu mîneci suflecate. Primul poliţist l-a apucat strîns de guler şi, deşi era limpede că tînărul n-avea de gînd să se împotrivească, l-a trîntit cu pieptul pe capotă motorului şi a început să-l percheziţioneze. Alţi doi poliţişti se apropiau, mestecînd şi privind pe sub cozoroc. Unul din ei l-a smucit şi i-a prins cătuşele ; celălalt a scos încet de la piept o broşurică şi a început să-i citească. Probabil îi comunica, potrivit regulilor, care-i sînt drepturile constituţionale. Omul părea năucit. îşi băgase capul între umeri şi se lăsa dus, pesemne la circumscripţia poliţienească de după colţ.

Lumea începuse să se risipească. Cîţiva au trecut pe lîngă mine şi i-am auzit comentînd şi rîzînd : automobilistul fusese reclamat că plecase de la un loc de parcare, la cîtva timp după ce automatul indicase expirarea orei pentru care fusese plătit. Poliţistul îl oprise, el încercase să se justifice ; dar se avîntase prea mult în discuţie şi poliţistul zdravăn, cu statură de boxer de categorie grea, se supărase. îl arestase pentru ultraj adus forţei publice. Ar fi putut căpăta pînă la 2 ani închisoare.

în ajun, la două străzi de acolo, un bătrîn fusese înjunghiat de un beţiv. Tot la ora amiezei. Dar nici un poliţist nu fusese în apropiere. Asasinul dispăruse.

Narile canioane

Oricine stă vreme mai îndelungată în Statele Unite şi încearcă să treacă dincolo de impresiile imediate, turistice, constată tot mai clar, pe măsura trecerii timpului, cît de puternice sînt contrastele reliefului acestei tari. Munţii Stîncoşi, cu povîmişurile lor de stînci sparte, prăvălindu-se tina peste alta într-o privelişte care „face ca limba engleză — scria Theodore Roosevelt — să dea faliment cînd încearcă s-o descrie.” Şi, la numai cîteva ore de drum cu maşina, Marile Cîmpii, acoperite de un orizont ce se roteşte egal, aburit de galbenul-verzui al cerealelor.

Nopţile de iarnă din California, cînd pe platourile Munţilor San Bemardino schiorii plutesc prin pulberea proaspătă a zăpezii, în vreme ce la cîteva zeci de mile, în largul coastei de la Malibu oamenii înoată, iar bărcile se leagănă pe apa înroşită cîteodată ireal de algele rupte de furtunile stîmite lîngă îndepărtatele arhipelaguri ale acificului şi ajunse după cîteva luni de zile pînă aici.

Dumbrăvile de măslini şi de portocali din Arizona, oprindu-se brusc în marginea marilor pustiuri, unde nu se pot construi nici şosele, pentru că le-ar acoperi curînd nisipurile încinse. Şi canioanele despicate de-a

lungul

uîurilor din Utah şi din Wyoming şi Idaho. Stîncile perforate de vînt, ţîşnind în mijlocul cîmpiei.

Deşi a devenit, pentru cei mai mulţi europeni care au trecut prin America, un subiect prea adesea citat în jurnale de călătorie, în poeme şi în comentarii mai mult sau mai puţin lirice, Marele Canion al lui Colorado este, cred, un simbol al acestui continent. Un continent care ascunde încă unele colţuri necunoscute. Aşa cum au fost, într-un perete de stînci de pe valea lui Colorado, peşterile unde în urmă cu un deceniu a fost găsit un trib aflat pe treapta de civilizaţie a pietrei şlefuite, neştiind, fireşte, nimic despre Columb şi despre urmaşii săi. stăpîni ai unor pămînturi a căror întindere nici nu era bănuită de oamenii aceia paşnici şi speriaţi de năvala aparatelor de filmat şi de fotografiat, a magnetofoanelor şi a altor asemenea maşinării.

Marele Canion. Furtună împietrită a unor straturi de st încă albăstruie, şi galbenă, şi roşcată, şi violetă. Rostogolire a unor cascade de vegetaţie pe piatra şi pe nisipurile acestei rîpe adinei de un kilometru, în străfundurile căreia luceşte, abia zărit, rîul. Amintire a celei dinţii zile a creaţiei, cînd muntele s-a despărţit de apă. Copaci cu crengile strîmbate de uscăciune, cactuşi imenşi, cu ţepi ca nişte vîrfuri de lancie, şi tufişuri cu frunze din care picură necontenit un fel de rouă neînchipuit de limpede. Prăpastia asta înspăimîntător de adincă, unde pămîntul a fost despicat de puterea fluviului, este — aşa mi se pare — un simbol al Amfcricii.

Canioanele adînci de sute de metri, tăiate la New York şi la Chicago şi la Detroit în betonul străzilor. în adîncul cărora, uneori, soarele n-are cum să coboare.

Şi adîncile canioane ale lumii sociale. în Alaska, venitul mediu al unei familii era în 1973 de peste 15 000 de

dolari pe an. în Mississippi, ceva mai mult de jumătatea acestei sunje. Şi asta, în condiţiile în care 12,5% din populaţia Alaskăi e declarată, oficial, ca aparţinînd categoriei de „săraci” (categorie a cărei definiţie, îndeajuns de complicată, presupune „salariu mic sau şomaj, lipsa studiilor, vîrsta sub 20 sau peste 45 de ani sau o infirmitate care-l împiedică pe individ să muncească”). în Mississippi, 45% din populaţie e inclusă în această categorie. Un stat în care 42,7% sînt „non-albi”. încă vreo cîteva state cu populaţie ,.non-albă” numeroasă : Caro- lina de Sud (34,9%), Louisiana (32,8%), Alabama (30,3%), Georgia (28.8%) se află printre cele cu procentul cel mai ridicat de săraci ; în ordine, 36,5%, 31,7%, 34,9%, 30,4%. Şi apropierea dintre cele două cifre statistice e evidentă. Şi alte cifre, cifre reci, impasibile statistici : 30,5% din populaţia de vîrstă şcolară a Alabamei şi-a întrerupt studiile înainte de vreme, 30,4% în Georgia, 33,8% în Mississippi, 28% în Carolina de Sud. Adică, aproape o treime din totalul celor care ar trebui să meargă să înveţe. Şi, mai departe : dintre cei care se prezintă Ia recrutare, o parte nu dau răspunsuri cît de cît satisfăcătoare la testele de aptitudini intelectuale : 24,1% în Alabama, 28% în Georgia, 25,6% în Louisiana. 32% în Mississippi (deci, o treime) şi 44,5% în Carolina de Sud. Aproape jumătate.

în acelaşi an în care Universitatea Berkeley conferea 797 de titluri de doctor în ştiinţe, cea din Wisconsin 746 şi Columbia 583 (cel mai mult dintre toate universităţile particulare). Cînd în întregul învăţămînt universitar, 23 089 de tineri şi-au luat

doctoratul şi peste 179 000 — licenţa.

Delictele publice i-au costat, în 197Q. pe americani aproape 21 de miliarde de dolari : asasinâtele -— 750 de milioane, furturile comerciale — 1,4 miliarde, jocurile de noroc — 8 miliarde, traficul de narcotice — 350 de mili

oane, salariile poliţiei — 2,792 miliarde, cele ale judecătorilor — 125 de milioane. Bugetul federal prevedea în acel an 7,325 miliarde pentru educaţie în şcolile publice şi 10,167 miliarde pentru conservarea resurselor naturale.

Canioane adînci, denivelări dramatice.

Construcţiile de sticlă şi de oţel ale New Yorkului, pe Park Avenue, la cîţiva paşi de căsuţele stînd să se pră- vale, cu ferestrele oarbe şi cu pereţii coşcoviţi. Apartamentele cu grădini de pe terasele etajelor 40—50, elegante, ferite de zgomotul străzii ; clădirile rotunde de pe malul lacului Michigan, la Chicago, concepute astfel încît soarele să le cuprindă de-a lungul tuturor ceasurilor zilei ; şi, în umbra lor, sprijinite în bîrne, casele cu hîrtie lipită în cercevele, în locul ferestrelor. Cerşetorii orbi şi paraliticii din pragul Gării Centrale din New York, la trei- patru minute de ,magazinele luxoase de pe Fifth Avenue.

O ţară construită de nişte oameni energici, muncitori, care în unele momente sînt de o incredibilă naivitate, de o mare candoare şi de un nebănuit sentimentalism. Care pot trece pe lîngă tine fără să te observe (pentru că aşa cere şi politeţea şi, poate, prudenţa), sau îţi surîd perfect impersonal, dar pot să-ţi fie şi prieteni care să te înconjoare cu Căldură şi să se silească să te simţi cît mai bine. Şi mulţi dintre ei s-au purtat prieteneşte cu noi ; şi amintirea anilor petrecuţi în America va fi întotdeauna însoţită de aceea a unor gesturi ale lor de înduioşătoare gingăşie. Oameni care privesc ceasuri în şir luptele barbare între nişte nenorociţi ce se lovesc, sîngerîndu-se şi mutilîndu-se ; dar stau, răbdători, la rînd să vadă o piesă de Eschil. Oraşe în care violenţa se năpusteşte în

străzi, ameninţătoare ; dar unde parcurile se umplu în fiecare săptămînă de tineri care cîntă nostalgice cîntece *country.*

Şi unde concertele în aer liber ale Filarmonicii au un public de multe zeci de mii de persoane.

Unde sălile de o augustă sobrietate ale marilor biblioteci cu milioane de cărţi se află în imediata vecinătate a prăvăliilor murdare, cu .vitrine pline de praf care vînd literatură pornografică.

Unde la cîteva mile de vuietul necontenit, de aburii cu miros greu ai oraşului, te întîmpină tăcerea netulburată a pădurilor şi foşnetul metalic al ierburilor uscate din prerii.

Hărţile vastelor ţinuturi dintre Pacific şi Atlantic ar trebui să deseneze multe canioane.

Unele, ca pe valea lui Colorado, unde miracolul se petrece la lumina soarelui. Altele, adine ascunse în pămîntul continentului, numit atîta vreme îndelungată „Lumea Nouă” ; şi pe care călătorii nu contenesc s-o descopere de atîtea sute de ani.

Sumar

Lector : MARIA CORDONEANV
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Apăr 1977. Bun *de tipar* 30.09.1977. *Tiraj 70 000 ex. broşate.* Coli tipar 10,75.

Comanda nr. 70 413
Combinatul Poligrafic ,,Casa Scinteii”
Bucureşti — Piaţa Scînteii nr. 1
Republica Socialiştii România

DAN GRIGORI

marile canioa

marile canioan

marile canioan

marile canioane'

EDITURA
smmes cu

[1] * * *, *New Road to Riches. Story of Boom în*

Pro FootbalL în „U. S. News and World Report[1]*, 3, 1966, p. 68.